

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Pavel Němejc

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní obchod

Socioekonomické aspekty integrace přistěhovalců v Německu

Diplomová práce

Autor: Pavel Němejce

Vedoucí práce: Ing. Alena Filipová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Socioekonomické aspekty integrace přistěhovalců v Německu“ vypracoval samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 13. května 2012

.....

Pavel Němejc

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval následujícím osobám, které mají zásluhu na vzniku této diplomové práce:

V první řadě Ing. Aleně Filipové Ph.D. za její cenné rady a vstřícnost při vedení mé práce.

Isolde Drosch a Bettine Biedermann z HWR Berlin za to, že mě svým kurzem o migraci a integraci v Německu inspirovaly k napsání této práce. Jsem jim vděčný i za poskytnuté odborné materiály, které mi výrazně pomohly v počáteční fázi výzkumu.

Odborníkům na problematiku integrace, kteří se uvolili poskytnout mi osobní rozhovor, stejně jako informační materiály a obecně mi pomoci lépe pochopit souvislosti integračních procesů. Dík patří:

Marině Roncoroni, okresní pověřenkyni pro integraci a migraci v berlínské městské části Steglitz-Zehlendorf,

Arnoldu Mengelkochovi, okresnímu pověřenci pro migraci v berlínské městské části Neukölln,

Regině Reinke, oblastní pověřenkyni pro integraci a migraci v berlínské městské části Friedrichshain-Kreuzberg,

Kazimu Erdoğanovi z neziskové integrační organizace *Aufbruch Neukölln e.V.*

a Helmutu Müllerovi z *Unternehmen ohne Grenzen e.V.*, poradenské organizace pro začínající podnikatele s migračním původem sídlící v Hamburku.

Přátelům, kteří mě při psaní psychicky i materiálně podpořili – Stephanu Burdeykovi a Kláře Hofmanové za poskytnutí azylu při mém výzkumu v Německu, Kateřině Langové za její pomoc s revizí dokumentu, Jitce Majstrové za vylepšení grafických příloh a Sandře Follprechtové za zajištění tisku práce.

Pedagogickému personálu a spolužákům na Branbjerg Højskole za jejich pochopení pro moje časové vytížení při psaní této práce.

V neposlední řadě mým rodičům za jejich podporu nejen při psaní této práce, ale po celou dobu mého studia.

Obsah

Seznam zkratk.....	5
Úvod	7
Struktura práce.....	8
1 Význam integrace a její specifika v německém prostředí	9
1.1 Akulturace a její možná vyústění.....	10
1.2 Obecné přínosy migrace	12
1.3 Integrační modely	18
1.4 Náklady „promeškané“ integrace	21
1.5 Obecné principy úspěšné integrace.....	24
2 Historický vývoj integračních procesů v poválečném Německu	33
2.1 Historická východiska migrace a integrace v Německu	33
2.2 Poválečná migrace do SRN	38
2.3 Řízená pracovní migrace v NDR	58
2.4 Nevyužitá alternativa gastarbeiterského řešení.....	62
3 Současný stav klíčových oblastí integrace v Německu	65
3.1 Legislativní rámec integrace v SRN	66
3.2 Vzdělání	80
3.2.1 Integrační kurzy	80
3.2.2 Vzdělání v raném dětství	86
3.2.3 Základní a středoškolské vzdělání migrantů	89
3.2.4 Vysokoškolské vzdělání	100
3.2.5 Další vzdělávání	107
3.3 Pracovní život migrantů.....	110
3.3.1 Statistické indikátory integrace na trhu práce.....	111
3.3.2 Stav integrace migrantů na trhu práce	115
3.3.3 Migranti a podnikání	123
3.3.4 Opatření na zlepšení ekonomické integrace migrantů.....	127
Závěr.....	141
Seznam použité literatury	147
Seznamy objektů	161
Seznam obrázků.....	161
Seznam grafů	161
Seznam tabulek.....	161
Seznam případových studií.....	162
Seznam příloh	162
Přílohy	163
Glosář	169

Seznam zkratek

ADS	Spolková antidiskriminační agentura
AZR	Centrální registr cizinců
B90	Spojenectví 90 (německá politická strana, častěji B90/Die Grünen)
BAMF	Spolkový úřad pro migraci a uprchlíky
BIWAQ.....	program „Vzdělání, hospodářství, práce ve čtvrti“
BMAS	Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí
BMBF	Spolkové ministerstvo školství (resp. vzdělání a výzkumu)
BMI.....	Spolkové ministerstvo vnitra
CDU/CSU	Křesťanskodemokratická unie / Křesťanskosociální unie
CeBIT	veletrh informačních technologií v Hannoveru
CVTS3.....	<i>Continuing Vocational Training Survey</i>
DIČ	daňové identifikační číslo
DKG	Německá koloniální společnost
DGB.....	Svaz německých odborů
DM	německá marka (Deutsche Mark)
DSW	Deutsches Studentenwerk (Německá ústřední studentská správa)
DTZ	Test z němčiny pro přistěhovalce
EHS.....	Evropské hospodářské společenství
ESF	Evropský sociální fond
EU, EU27	Evropská unie, Evropská sedmadvacítka
FDP.....	Svobodná demokratická strana
HIS.....	Vysokoškolský informační systém
HISEI.....	Nejvyšší hodnota mezinárodního socioekonomického indexu
IGLU.....	mezinárodní studie čtenářství na prvním stupni základních škol
IHK	Organizace průmyslových a obchodních komor
IQ.....	kooperační síť „Integrace skrz kvalifikaci“
ISEI.....	mezinárodní socioekonomický index
KITA.....	celodenní jesle / školka (KInderTAgesstätte)
MP	migrační původ
NAPI.....	Národní akční plán integrace
NDR.....	Německá demokratická republika
NIP.....	Národní integrační plán
IAB	Institut pro výzkum pracovního trhu a povolání
IMI.....	Index měření integrace
ILO	Mezinárodní organizace práce
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PISA	Srovnávací mezinárodní studie v oblasti vzdělání (<i>the Programme for International Student Assessment</i>)
PDS/Die Linke.....	Strana demokratického socialismu/Strana levice
QID	Iniciativa kvalifikace pro Německo

SERR	Společný evropský referenční rámec
SPD	Sociálnědemokratická strana Německa
SRN	Spolková republika Německo
SSSR.....	Sovětský svaz (Svaz sovětských socialistických republik)
TIO	<i>Setkávací a informační místo pro turecké ženy</i>
USA	Spojené státy americké
VŠ	Vysoká škola

Úvod

Migrace představuje odedávna přirozený společenský proces. Stejně jako existuje mnoho druhů a způsobů migrace, liší se i motivace různých skupin migrantů, proč se stěhovat. Pro tuto práci je relevantní především mezinárodní ekonomická migrace za účelem dlouhodobějšího pobytu či trvalého usídlení.

Příliv cizinců nemusí být vždy nutně pozitivně vnímán či schvalován veřejnými institucemi, firmami či obyvatelstvem hostitelské ekonomiky. K prevenci nežádoucích efektů nadměrné imigrace proto slouží regulace. Alternativním řešením možných problémů se skupinou imigrantů je pak **integrace**, tzn. kulturně sensiblní začlenění přistěhovalecké skupiny usídlené v hostitelském státě do domácí společnosti.

Od 1. května 2011 mají Češi již zcela volný přístup na německý pracovní trh. Spolková republika Německo (SRN) k tomuto dni odstranila poslední regulatorní a administrativní překážky, které po dobu sedmiletého přechodného období znesnadňovaly imigraci z osmi členských zemí Střední a Východní Evropy, jež do EU vstoupily v roce 2004. Češi a další Středo- a Východoevropané představují levnější alternativu k domácím zaměstnancům a do určité míry jim tak konkurují, avšak z hlediska integrace nepředstavují díky kulturní blízkosti, podobné pracovní mentalitě a slušné úrovni dosaženého vzdělání problémovou skupinu migrantů. Daleko obtížnější a dlouhodobější proces je integrace osob pocházejících z kulturně vzdálených regionů či etnik, jejichž společenské standardy se výrazně liší od těch německé společnosti. V posledních měsících a letech bylo možné v mnoha evropských státech registrovat události spojované s jednorázovými selháními integračního snažení i dlouhodobou nefunkčností integračních politik vlád. Namátkou lze zmínit nepokoje v přistěhovaleckých čtvrtích na předměstích Paříže z roku 2005 a Londýna ze srpna 2011 nebo norský masakr na ostrově Utøya z července 2011. Tyto kauzy však v mnohém paradoxně s integrací a přistěhovalectvím souvisely méně, než jak je společností vnímáno. Vlády může v jejich snažení demotivovat především relativně vysoká nákladnost integrace přistěhovačů a skutečnost, že výsledky integrační politiky se dostávají jen velmi pomalu. Integrace je především dlouhodobým a postupným procesem a její pozitivní výsledky tak společnost lehko přehlédne, na rozdíl od mediálně atraktivnějších, emotivních a společností daleko intenzivněji vnímaných jednorázových událostí s negativní migrační tematikou. Aplikace integračních politik je však dlouhodobě nezbytná, o to více v evropských zemích jako je Německo, kde je demografická situace charakterizována poklesem natality domácího obyvatelstva a růstem natality přistěhovačů. Budoucnost německé ekonomiky tak zjednodušeně řečeno závisí na

úspěšném začlenění migrantů do německé společnosti, jelikož pro německé hospodářství představují budoucí zdroj pracovní síly a pro vládu zase zdroj příjmů do sociálního systému.

Struktura práce

V první kapitole této práce jsou vysvětleny základní procesy a principy integrace. Je v ní též přiblížena integrační terminologie specifická pro Německo. Pro hlubší pochopení jsou nejvíce skloňované termíny podrobněji vysvětleny v **Glosáři**. Úvodní kapitola zahrnuje i odkazy na již existující teorie zabývající se kulturními, sociálními a hlavně ekonomickými aspekty integrace, vysvětleny jsou tu i různé integrační modely a obecné přínosy i náklady integrace. V neposlední řadě je zde vysvětlen i význam integrace v globalizovaném světě.

V druhé kapitole jsou rozkryta historická východiska, která vedla ke vzniku potřeby integrace imigrantů do německé společnosti. Krátce je zde nastíněna koloniální historie Německé říše, hlavní část pozornosti je ale věnována období od druhé světové války až na přelom tisíciletí s důrazem na významné milníky a legislativní změny, které imigraci buď omezovaly či naopak zjednodušovaly. Historický kontext plasticky vykresluje, jak v SRN vznikla dlouho ignorovaná potřeba integrační politiky.

Třetí kapitola popisuje současný stav integrace migrantů v SRN. Vývoj integrační politiky je zde analyzován ve třech makrooblastech, jimiž jsou migrační a integrační legislativa, vzdělání a pracovní život migrantů. V případě legislativy jsou zde popisovány nejdůležitější zákony a normy upravující oblast integrace a jejich přínos v rámci integrační politiky, v oblasti vzdělání je sledován vývoj zapojení migrantů v jednotlivých etapách vzdělávacího procesu a související integrační efekt. Obdobný přístup byl zvolen i v případě trhu práce a podnikání, kde je integrační dynamika analyzována a interpretována na základě sady pracovních-tržních integračních indikátorů.

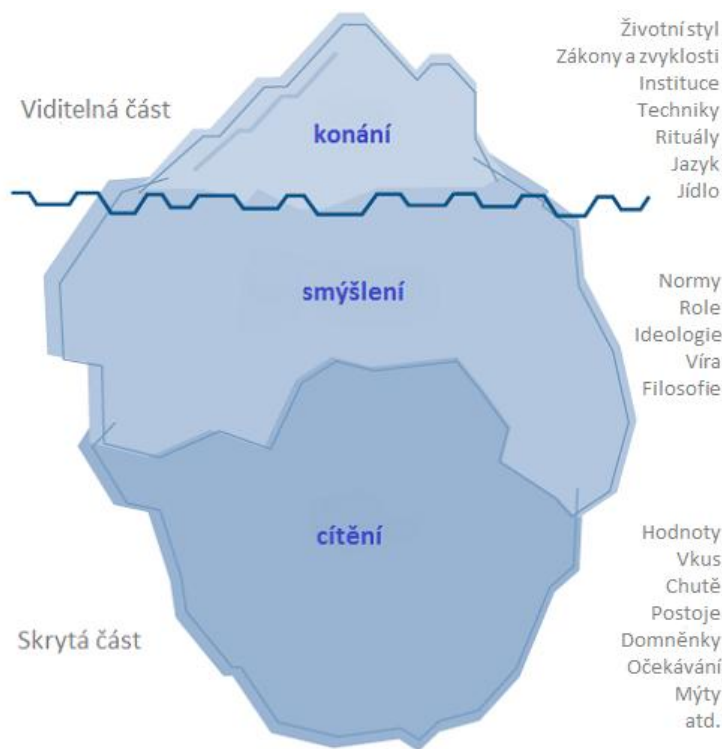
Cílem této práce je objektivně zhodnotit současný stav integrace přistěhovalců v SRN se zaměřením na její socioekonomické aspekty. Německá média a četné zprávy v posledních několika letech informovaly o neúspěších německé integrační politiky, sama německá kancléřka Angela Merkelová dokonce prohlásila, že politická koncepce multikulturní společnosti (*multi-kulti*) v Německu zcela ztroskotala. Dílčím cílem této práce je zodpovědět si otázku, zda opravdu koncepce integrace v Německu ztroskotává, a pokud ano, pak zda je to vinou stávající integrační politiky.

1 Význam integrace a její specifika v německém prostředí

Integrace jakožto společenský proces i součást vládních politik nabírá na významu především kvůli intenzifikaci a obecnému zjednodušování migrace¹. S rostoucím počtem imigrantů vzniká nutnost jejich začleňování do společnosti hostitelské ekonomiky. To však většinou neprobíhá ani samovolně, ani samostatně a často ani ne dobrovolně. Přesto je z dlouhodobého hlediska pro bezkonfliktní fungování společnosti v daném státě nezbytné, aby si imigranti i jejich rodiny našli své místo v hostitelské společnosti.

Při setkání (a v dlouhém období soužití) domácího obyvatelstva a přistěhovalců dochází nevyhnutelně ke konfrontaci jejich kultur. Definice kultury se přitom různí – např. Hofstede² ji přirovnává k „naprogramování mysli“, které od sebe odlišuje skupiny lidí, přičemž lidé v rámci jedné skupiny se vůbec nemusejí znát. Kultura je zjednodušeně určitou naučenou sadou hodnot, jež se projevuje a zároveň může být vnímána explicitně i implicitně. Šikovným grafickým znázorněním zjevného a skrytého charakteru kultury je model ledovce.

Obr. 1: Model ledovce na příkladu kultury

Zdroj: CENTRE FOR INTERCULTURAL LEARNING OF THE CANADIAN FOREIGN SERVICE INSTITUTE. *Iceberg Model of Culture* [online]. 2005 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/magazine/v02n01/doc3-eng.pdf>

¹ Oproti minulému a předminulému století lze dnes cestovat daleko rychleji, levněji a dále, navíc byl oproti době před 100 či 200 lety ve většině světa výrazně deregulován pohyb osob.

² HOFSTEDE, Geert H. *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Abridged ed. Beverly Hills: Sage Publications, c1984, 327 s. ISBN 08-039-1306-0, s. 21.

Z předchozího schématu je zřejmé, že kultura je, podobně jako v případě ledovce na moři, na první pohled postřehnutelná jen zčásti – její viditelné projevy však tvoří jen malý zlomek celého penza hodnot a principů dané skupiny či společnosti. Při delším kontaktu dvou kultur se pak začnou výrazněji projevovat i jejich zpočátku skryté aspekty a vzájemné rozdíly.

1.1 Akulturace a její možná vyústění

Kontakt dvou rozdílných kultur bývá odborně označován jako tzv. *akulturace*. Čím delší dobu tento kontakt trvá, tím více se obě kultury navzájem ovlivňují. V reálných případech střetávání dvou kultur má jedna kultura převahu nad druhou. Tento stav je typický pro mezinárodní migraci – většinovou kulturou je zde kultura hostitelské země, menšinovou si s sebou přivážejí imigranti. Konfrontace dvou kultur podle Berryho **teorie akulturace**³ může u imigrantů či etnických menšin podřizujících se majoritní kultuře společnosti vyvolat tzv. *akulturační stres*. Vystavování zažitých hodnot menšiny přímému působení odlišných kulturních hodnot většinové domácí společnosti tak může vyvíjet značný tlak na psychiku imigrantů a v důsledku vést i k psychickým újmám.⁴

Podle Berryho teorie může mít dlouhodobější kontakt dvou kultur pro menšinovou (tj. i přistěhovaleckou) kulturu čtyři možná vyústění: asimilaci, separaci, marginalizaci či již výše zmíněnou integraci. Zjednodušeně vzato staví konfrontace dvou odlišných kultur nositele té menšinové před dva druhy zásadních rozhodnutí, a to zda se otevřít principům většinové kultury, či ne, a dále zda trvat na hodnotách vlastní „dovezené“ kultury, či se jich naopak zříct.⁵ Tato rozhodnutí mohou být učiněna vědomě i nevědomě. Tak či onak má toto rozhodování čtyři možné výsledky shodující se se čtyřmi výše uvedenými vyústěními. Ta jsou přehledně shrnuta do níže uvedené matice (Obr. 2).

Proces akulturace, při němž se přistěhovelec podvolí většinové společnosti, převezme její kulturu a zároveň touto kulturní konverzí „přemaže“ své původní kulturní naprogramování, se nazývá **asimilace**. K asimilaci běžně dochází při dlouhodobém soužití dvou kultur, kdy silnější většinová kultura je značně dominantní, populární, lehce akceptovatelná, módní či

³ BERRY, John. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology : An International Review* [online]. 1997, vol. 46, 1, [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.unige.ch/international/etudageneve/gisp/prog/Readings/Akkari_Berry.pdf, s. 9.

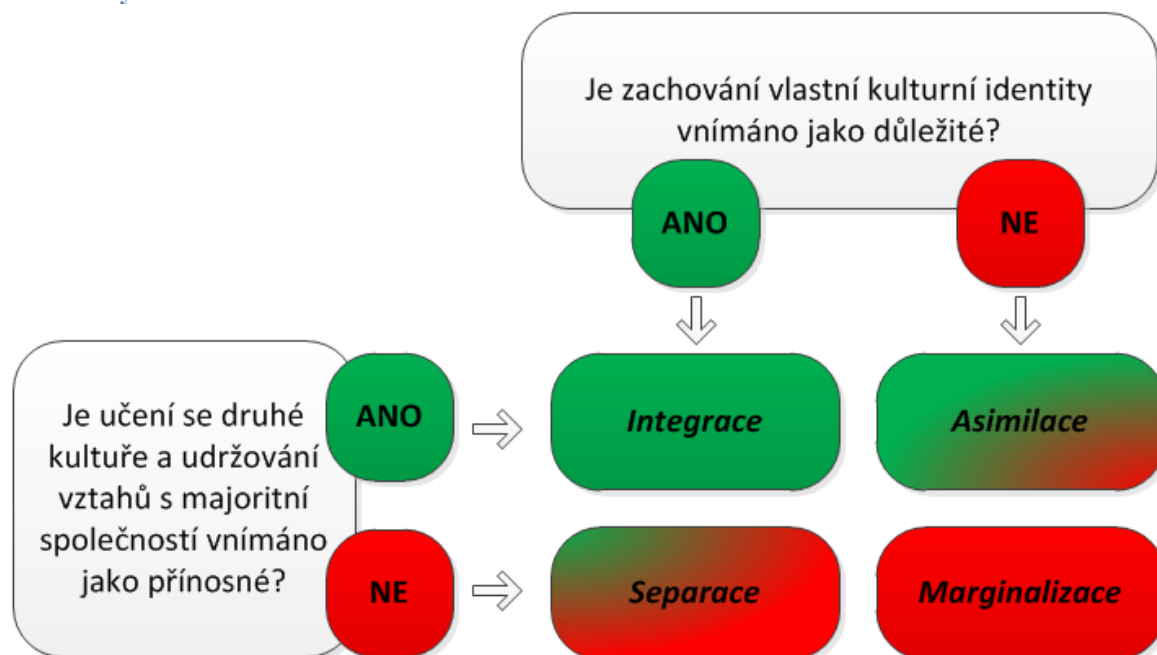
⁴ KOCH M. W., BJERREGAARD P., CURTIS C. *Acculturation and mental health – empirical verification of J.W. Berry's model of acculturative stress*. In: International Journal of Circumpolar Health [online]. 2003 [cit. 2011-09-18]. Dostupné z: http://ijch.fi/issues/63suppl2/ICCH12_Koch_MW.pdf

⁵ Pro tato dilemata se též používají anglické termíny „culture shedding“ a „culture learning“ – volně je lze přeložit jako kulturní línání a kulturní učení. Čerpáno z: BERRY, John. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology : An International Review* [online]. 1997, vol. 46, 1, [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.unige.ch/international/etudageneve/gisp/prog/Readings/Akkari_Berry.pdf, s. 12-13.

v přeneseném slova smyslu nakažlivá. Přistěhovelec se naučí majoritní kultuře a zařadí se tak do společnosti hostitelské země. Negativem tohoto důsledku je však ztráta části identity přistěhovalce způsobená potlačením projevů jeho původní kultury, která mohla většinovou společnost potenciálně obohatit.

Vlastní kultura může ale v případě některých imigrantů být tak hluboce zakořeněná, že u nich asimilace neproběhne. Přistěhovalecká minorita zůstává věrná svým kulturním hodnotám a přijetí kultury majoritní společnosti se brání. Typicky se to projevuje u starších migrantů, kteří již nejsou tolik přizpůsobiví, tradicionalistů a hlavně v případě kontaktu dvou velice odlišných kultur. Modelovým výsledkem bývá situace, kdy se přistěhovalci vydělí z většinové společnosti. Separují se za účelem zachování vlastní kultury na cizím území. **Separace** je jakožto konsekvence akulturace nežádoucí z titulu vzniku paralelních společností. V některých větších německých městech jako Berlín či Duisburg je možné navštívit přistěhovalecké čtvrti, kde každodenní situace probíhají bez použití jediného slova německy.⁶

Obr. 2: Berryho akulturační matice

Zdroj: Návrh autora na základě: KOCH M. W., BJERREGAARD P., CURTIS C. *Acculturation and mental health – empirical verification of J.W. Berry's model of acculturative stress*. In: International Journal of Circumpolar Health [online]. 2003 [cit. 2011-09-18]. Dostupné z: http://ijch.fi/issues/63suppl2/ICCH12_Koch_MW.pdf, s. 372.

⁶ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 82.

V případě nepřijetí většinové kultury a současné ztrátě vlastní kulturní identity se hovoří o tzv. **marginalizaci**. Na rozdíl od separace se imigrant nestraní pouze kulturních hodnot většinové společnosti, ale ztrácí vztah i k hodnotám vlastní „dovezené“ kultury, což ústí v jeho společenskou izolaci. K vytlačení na okraj (*marginálii*) společnosti dochází typicky u dětí přistěhovalců narozených až v imigrační destinaci rodičů. Vlivem nového prostředí mají slabší vztah k tradicím staré vlasti než jejich rodiče, na druhou stranu nejsou kvůli své zděděné odlišnosti (např. barvě pleti, příjmení atp.) zcela akceptováni většinovou společností hostitelské země. Marginalizace je obzvláště nepříjemným a nebezpečným vyústěním akulturace, poněvadž jedinci vytlačení na okraj společnosti jsou náchylnější k duševním onemocněním, kriminalitě a dalším společensky nežádoucím jevům.

Obecně je jako nejprínosnější výsledek akulturace vnímána **integrace**. Integrující se imigranti totiž akceptují kulturní hodnoty a pravidla většinové společnosti, ale zároveň si uchovávají svou vlastní kulturu, o níž obohacují hostitelskou zemi. Nevyhýbají se přitom kontaktu s většinovou společností, neizolují se, ani se neseparují a dokonce ani neztrácejí svou kulturní identitu. Problémem integrace však zůstává, že jí musí být nakloněné obě strany zastupující střetávající se kultury (tj. přistěhovalci i domácí obyvatelstvo). Integrace navíc vyžaduje aktivní zapojení, poněvadž neprobíhá samovolně. Hostitelský stát tak musí vytvořit vhodné podmínky a poskytovat přistěhovalcům možnost se integrovat. Aby toto úsilí nevyšlo na prázdno, musí přistěhovalci převzít zodpovědnost za svou integraci do hostitelské společnosti, spolupracovat a nabízených příležitostí se chopit. Z různých důvodů však jedna či obě strany v některých oblastech svým integračním povinnostem nedostojí, což snižuje pozitivní efekty celého integračního procesu.

1.2 Obecné přínosy migrace

Migrace představuje možný klíč k překonání nejen existenčních obtíží obyvatel určité země, ale mnohdy i problémů celé ekonomiky. Z jejích přínosů přitom těží jak země vysílající, tak země přijímající migranty. Příliv imigrantů lze z pohledu přijímající země vnímat jako dovoz pracovní síly, ať už levné nebo kvalifikované, které může být v této zemi nedostatek. Imigranti přitom nemusejí nutně znamenat konkurenci pro domácí zaměstnance, většinou spíše vyplňují mezery na pracovním trhu během hospodářského růstu a částečně i během recese.⁷ Z pohledu vysílající země lze tuto emigraci sice vnímat jako odliv mozků, na druhou stranu kvalifikovaní pracovníci mají možnost si v přijímající zemi nalézt lepší uplatnění. Část

⁷ PERI, G. *The Impact of Immigrants in Recession and Economic Expansion* [online]. Migration Policy Institute, červen 2010 [cit. 2011-09-19]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Peri-June2010.pdf>, s. 6.

vydělaných peněz přitom bývá posílána rodinám zpět do vlasti. Tyto převody – tzv. *remittance* – pomáhají státu vysílajícímu migranty zčásti řešit problém chudoby a představují pro něj tím pádem potenciální nástroj ekonomického rozvoje.⁸ Remittance představují obrovské finanční toky; v roce 2010 činil objem remitencí zasílaných do rozvojových zemí asi 325 mld. USD, přičemž toto krizí výrazně oslabené číslo do budoucna poroste, v roce 2011 má objem remitencí dosáhnout cca 346 mld. USD a v roce 2012 až na 374 mld. USD. Připojíme-li k údajům z roku 2010 ještě remittance plynoucí do rozvinutých ekonomik, pak celkový objem těchto transakcí činí přes 440 mld. USD.⁹ Nejvýznamnější roli remittance hrají v nejméně rozvinutých ekonomikách, kde odpovídají, či dokonce přesahují 20 % HDP.¹⁰ S tímto finančním efektem pracovní migrace samozřejmě souvisí i její fyzický stav – podle odhadů žije mimo svou rodnou zemi přibližně 200 milionů lidí (Světová banka uvádí dokonce až 215 milionů¹¹), což odpovídá zhruba 3 % světové populace.¹² Tyto diaspory mají navíc často zásluhu nejen na vyplnění mezer na pracovním trhu v hostitelských ekonomikách a potírání chudoby ve vysílajících státech. V případě migrace vysoce kvalifikovaných migrantů (např. vědců, inženýrů, manažerů či podnikatelů) existuje totiž i potenciál dovozu inovativních technologií a know-how či přilákání investic. Výzkum regionální pobočky spolkového Institutu pro výzkum pracovního trhu a povolání (IAB Nord)¹³ došel k závěru, že existuje značná korelace mezi kulturní pestrostí a inovativně-výzkumnými aktivitami na úrovni regionů. Potenciál největšího inovačního přínosu přitom mají právě vzdělaní a vysoce kvalifikovaní migranti.¹⁴ Překvapivě robustních výsledků měření však do určité míry dosáhli i méně kvalifikovaní cizinci. Lze se tedy domnívat, že inovace nemusí nutně vzniknout jen v akademickém či manažerském prostředí (viz Studie 1). Je však nutné připomenout, že

⁸ DRINKWATER S., LEVINE P., LOTTI E., PEARLMAN, J. *The economic impact of migration: A survey* [online]. HWWA, FLOWENLA-Project, 2003 [cit. 2011-09-19]. Dostupné z: <http://www.migration-research.de/EastWest/dokumente/Flowenla08.pdf>. ISSN 1616-4814, s. 1.

⁹ GOLDIN, Ian; CAMERON, Geoffrey. Proč má větší migrace smysl?. *Hospodářské noviny : Trendy a analýzy*. 11. 7. 2011.

¹⁰ *The World Bank : Migration and Remittance* [online]. Červenec 2011 [cit. 2011-10-01]. News & Broadcast. Dostupné z:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20648762~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>

¹¹ tamtéž

¹² GOLDIN, Ian; CAMERON, Geoffrey. Proč má větší migrace smysl?. *Hospodářské noviny : Trendy a analýzy*. 11. 7. 2011.

¹³ NIEBUHR, Annetrin. *Migration and Innovation: Does Cultural Diversity Matter for Regional R&D Activity?* [online]. Kiel, IAB Nord, červen 2006 [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: <http://www.sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/31.pdf>, s. 12-13.

¹⁴ Výzkum byl uskutečněn v roce 2006 a byl omezen tehdy dostupnými daty, která zahrnovala pouze cizince a nikoli i osoby s německým občanstvím, kteří však mají určitou migrační historii. Výzkum byl samozřejmě limitován i konstrukcí vlastního statistického aparátu, stejně jako komplexností a počtem proměnných. Je tudíž potřeba mít na vědomí, že formálně je proces vzniku inovací jen obtížně měřitelný.

výzkum pracoval pouze s daty **zaměstnaných** cizinců. Z toho vyplývá, že je nejprve nutné přistěhovalce zapojit do ekonomického života skrze usnadnění jejich přístupu na pracovní trh. Stejně tak je potřeba zajistit funkčnost (a případně i vznik dalších) institucí, jež vytvářejí prostředí do určité míry regulující a zároveň umožňující začlenění migrantů do vzdělávacího systému a na trh práce. Inovační potenciál kulturní různorodosti přistěhovalců lze totiž nejefektivněji využít tehdy, je-li adaptován na pravidla regulatorních institucí dané hostitelské ekonomiky, aniž by jimi byl příliš omezován. Uplatnění inovačního potenciálu přitom stimulují dva faktory – přístupný trh práce a přístupné školství.¹⁵ Obecně jsou navíc inovace (ať už vytvořené v domácí ekonomice či dovezené) dlouhodobým katalyzátorem konkurenceschopnosti hostitelské země.¹⁶

Je tudíž zajímavé pozorovat některé jihoevropské státy EU čelící dlouhodobě potížím s nedostatečnou konkurenceschopností svého vývozu, které překvapivě imigraci výrazně omezují. Státy jako Řecko, Itálie, Portugalsko či Španělsko mají dosti rigidní a značně chráněný trh práce. Připočte-li se k tomu ještě růst mezd, stagnující produktivita a silná pozice odborů,¹⁷ zdá se zvýšení konkurenceschopnosti v blízké době přinejmenším jako těžko realizovatelné. Konečným důsledkem nízké konkurenceschopnosti je zde i vysoká míra nezaměstnanosti, která se např. ve Španělsku už několik čtvrtletí pohybuje nad 20% hranicí.¹⁸ Tolik potřebné zvýšení pracovní mobility by přitom potenciálně mohli zajistit právě legální imigranti. Přístup jihoevropských vlád vůči migraci je však z velké části založen na snaze vymýtit ilegální imigraci, která je nadále na vzestupu stejně jako legální imigrace – např. v Itálii vzrostl počet cizinců v letech 1998-2008 trojnásobně z 1,5 na 4,5 milionu. Z toho připadá odhadem minimálně 500 tisíc na ilegální přistěhovalce.¹⁹ Řecko, Španělsko či Itálie přitom doplácí především na byrokratičnost, stejně jako administrativní náročnost svých imigračních politik. Jejich charakter znemožňuje pracovnímu trhu dostatečně rychle reagovat na měnící se poptávku, čímž dochází k ekonomickým ztrátám firem, které pak nemohou být konkurenceschopné. Společenské předsudky a antagonistická nálada vůči imigrantům

¹⁵ NIEBUHR, Annekatrin. *Migration and Innovation : Does Cultural Diversity Matter for Regional R&D Activity?* [online]. Kiel, IAB Nord, June 2006 [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/31.pdf>, s. 12-13.

¹⁶ GOLDIN, Ian; CAMERON, Geoffrey. Proč má větší migrace smysl?. *Hospodářské noviny: Trendy a analýzy*. 11. 7. 2011.

¹⁷ LAZAREVIČ, Arsen. Vstoupí Česko do klubu štetináčů? *Ludwig von Mises Institut : Česko & Slovensko* [online]. 10. 4. 2011, [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/clanky/vstoupí-cesko-do-klubu-stetinacu--246.aspx>

¹⁸ Spain's unemployment total passes five million. *BBC News: Business* [online]. 27. 1. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-16754600>

¹⁹ Italy, Spain, Greece. *Migration News* [online]. July 2010, vol. 17, no. 3, [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3619_0_4_0

společně s často nevybíravou politickou rétorikou navíc způsobují u domácího obyvatelstva neopodstatněné obavy, že bude muset soutěžit o pracovní místa s přistěhovalci. Ti však daleko častěji zaplňují pracovní místa, o něž domácí pracovníci nemají zájem. Začarovaný kruh uzavírá fakt, že malé firmy ze sektorů, které zaměstnávají nejvíce cizinců, raději načerno zaměstnávají ilegální imigranty, jelikož tím ušetří na odvodech státu a vyhnou se zdoluhavému administrativnímu procesu najímání legálně přistěhovalých zaměstnanců.²⁰ Sami tak vlastně podporují fungování šedé ekonomiky a pokračování ilegální imigrace, jíž se vláda snaží neúspěšně předcházet.

Studie 1: Kebab – turecká gastronomická inovace

Kebab (též nazývaný kebab či arabsky shawarma) je pokrm tradičně z telecího či jehněčího masa opékaného ve velkých špízech na otáčivém rožni. Maso je odkrajováno dlouhým (nebo dnes již i elektrickým) nožem na dlouhé tenké plátky, jak se otáčející se špíz postupně opéká na povrchu.

Řekne-li se kebab, mnoho lidí ihned napadne asociace s Tureckem. Ta je částečně opodstatněná, avšak kebab se nepodává jen tam. V různých variacích se konzumuje i v dalších asijských zemích jako v Indii, Pákistánu, Ázerbájdžánu či Íránu, v Evropě se zase setkáme s řeckou obdobou kebabu pod názvem gyros.

Kebab ve formě, v níž si ho většina z Evropanů představuje – tzn. podávaný v kapse z pita chleba případně v zatočené pšeničné placce – ovšem rozhodně nebyl dovezen z Turecka, kde se tradičně konzumoval nakrájený na talíři s rýží a omáčkou.

Samotná varianta kebabu servírovaná v chlebu se zeleninou a omáčkou, podávaná jako rychlé občerstvení do ruky, vznikla až v Německu v 70. letech, kam Turci migrovali za prací. Vžil se pro ni název döner od tureckého „dönmek“ – *otáčet se*, podle otáčejícího se špízu. Poprvé ho údajně v této formě vyrobil v roce 1971 mladý Turek Mehmet Aygün, snad v Berlínské čtvrti Kreuzberg nebo poblíž vlakového nádraží Zoologischer Garten. Oproti turecké verzi je „německý“ kebab kořeněnější a podává se s více druhy a větším množstvím omáčky, bez níž Němci podle Aygüna údajně „nedokážou zkonzumovat žádný druh pečeného masa.“ Později se začal kebab připravovat i zatočený v pšeničné placce pod názvem dürüm kebab.

Němci si kromě upravené chuti a praktického způsobu servírování u döneru cení i jeho dostupnosti. Kebab si lze koupit téměř v jakoukoli denní i noční dobu, ve větších německých městech narazíte na kebabové stánky téměř na každém rohu. Cena pokrmu se přitom pohybuje mezi dvěma a pěti eury. Ne nadarmo je tedy döner často nazýván jídlem studentů, kteří všechny tyto jeho přednosti patřičně oceňují. Zatímco před sjednocením Německa byl döner kebab spíše lokální záležitostí západního Berlína, v 90. letech začaly stánky vyrůstat po celém Německu, v novém tisíciletí se pak začala kebabová mánie šířit i do dalších evropských zemí včetně ČR.

V Německu kebab v objemu prodeje doslova deklasuje všechny ostatní druhy rychlého občerstvení, včetně tradičních německých párků a klobás. Denně se jen v Německu prodá kolem 2 milionů porcí kebabu, tj. kolem 300 tun masa. Ročně tedy skrz všechny německé „dönerie“ projde přes 100 tisíc tun masa na špízu. Kebab sice nepředstavuje nejzdravější pokrm, co se obsahu tuků týče. Kaloricky je na tom ale döner stále lépe než jiné druhy fastfoodu. Snad i proto připadá v Berlíně na jeden tradiční currywurst 100 prodaných porcí kebabu.

Mnohdy se v souvislosti s provozovny hovoří o porušování hygienických norem, kdy se při příliš velké poptávce nestíhá maso uvnitř špízu dostatečně propéct. Výroba kebabu v Německu však již od roku 2004 podléhá předpisům o složení masa na špízu; max. 60 % smí tvořit mleté maso, které se snáze a rychleji kazí, zbylých 40 % pak musí tvořit maso krájené na plátky.

²⁰ IDEA. The making of an immigration model: inflows, impacts and policies in Southern Europe. *IDEA Working papers* [online]. May 2009, no. 9, [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP_9_Southern_countries_synthesis.pdf

Kebab živí nejen miliony Němců, ale i početnou tureckou skupinu přistěhovalců a jejich rodin. Lidí s tureckým původem žije dnes v Německu již téměř 3 miliony. V současnosti existuje jen v Německu asi 15000 *imbissů* (stánků s rychlým občerstvením, z toho jen v Berlíně je jich 1300) zásobovaných cca 100 firmami vyrábějícími obří špízy. Odhaduje se, že kebabový průmysl v SRN zaměstnává až 60000 osob. Turečtí výrobci kebabu si dokonce založili Sdružení tureckých výrobců döneru v Evropě, podle jehož odhadů dosahují prodejní stánky v evropském měřítku obratu 3,5 mld. eur. Od roku 2010 je navíc v Berlíně pořádán i dönerový gastronomický veletrh DÖGA, jehož cílem je pomoci podnikatelům navázat kontakty napříč průmyslovými odvětvími souvisejícími s výrobou kebabu a nadále propagovat tento druh rychlého občerstvení.

Případ döner kebabu je skvělým příkladem inovace uzpůsobené cílovému (tj. německému, potažmo evropskému) trhu se současným zachováním nimbusu gastronomické exotičnosti. Přitom se nejedná o technicky náročnou inovaci, na níž by se podíleli vysoce kvalifikovaní turečtí pracovníci, ba naopak. Inovace kebabu měla dokonce takový úspěch, že se döner kvůli turistům musel dovážet i zpět do Turecka. I jednoduchá inovace ze strany přistěhovalců má tedy potenciál vytvořit desetitisíce pracovních míst a to nejen pro přistěhovalce.

Zdroje:

[i] Auswärtiges Amt. *Türkei : Reise & Sicherheit* [online]. April 2011 [cit. 2011-10-02]. Beziehungen zu Deutschland. Dostupné z: http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Tuerkei/Bilateral_node.html.

[ii] ATDiD. *Verein türkischer Dönerhersteller in Europa* [online]. 2011 [cit. 2011-10-02]. Home. Dostupné z: <http://www.atdid.de/atdid/>

[iii] Döner kebab: turecké jídlo, kterým nepohrdnou ani 'bílé límečky'. *Lidovky.cz* [online]. 1. 3. 2010, [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/doner-kebab-turecke-jidlo-kterym-nepohrdnou-ani-bile-limecky-prq-/dobra-chut.asp?c=A110228_111020_dobra-chut_spa

[iv] Fachhochschule Frankfurt am Main - University of Applied Sciences. Fh-welcome.de: Das Schülerportal der FH FFM [online]. 2004 [cit. 2011-10-02]. Thema der Woche: Döner Kebab. Dostupné z: http://www.fh-welcome.de/index.php?article_id=393&clang=0

[v] Turci krmí Němce. Nejoblíbenější rychlovka kebab. *Týden.cz* [online]. 12. 4. 2010, [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/den-d/turci-krimi-nemce-nejoblibenejsi-rychlovka-kebab_165237.html

Kromě ekonomických přínosů (nástroj v boji proti chudobě ve vysílajícím státu, vyplnění mezer na pracovním trhu přijímající země a více inovací) má migrace i určitá politická pozitiva – pro migranta může např. představovat záchranu před politickou perzekucí v jeho zemi původu.²¹ Pro řadu uprchlíků je emigrace jediným způsobem, jak uniknout před neúnosnou, ne-li životu nebezpečnou, situací ve vlasti.

V druhé řadě pak mohou určité skupiny imigrantů fungovat jako lobby a urychlit tak svým působením některé vnitrostátní i mezinárodní politickoekonomické procesy či zprostředkovat zvýšení jejich efektivity. Díky politické a společenské angažovanosti přistěhovalců je možné snáze veřejně upozornit na problémy a potřeby přistěhovaleckých skupin. Sociopolitické zapojení může probíhat skrze zakládání a následné aktivity zájmových sdružení, institucí, nadací či specializovaných hnutí, případně i politických stran, a to jak na regionální, tak ojediněle i na celostátní úrovni. Čistě přistěhovalecké strany většinou nemají kvůli svému

²¹ GOLDIN, Ian; CAMERON, Geoffrey. Proč má větší migrace smysl?. *Hospodářské noviny :Trendy a analýzy*. 11. 7. 2011.

příliš specifickému programu šanci překonat minimální volební kvóra a získat tak možnost přímo ovlivňovat tvorbu legislativy. Politické zastoupení však imigranti mohou získat i skrze velké celostátní politické strany – pokud za ně např. kandidují potomci přistěhovalců. Takovým způsobem se například v Německu v roce 2008 dostalo do Bundestagu 11 a do zemských parlamentů 37 poslanců s tureckým původem. V radách měst jich pak působí stovky dalších.²² Přelomovou událost pro tureckou komunitu v Německu pak představuje jmenování Aygül Özkanové zemskou ministryní pro sociální věci ve spolkové zemi Dolní Sasko v dubnu 2010. Poprvé v německé historii tak byla svěřena ministerská pozice²³ člověku s migračním původem (dále i pod zkratkou MP).²⁴ S takovou pozicí jsou již spojeny značné pravomoci, s nimiž lze prosadit kladení většího důrazu na inkorporaci integračního konceptu přinejmenším do regionálních politik.

Relativně úspěšnější než na migranty orientované politické strany bývají zájmová sdružení angažující se v otázkách imigrace a integrace. Migrantské lobby mají obvykle velmi úzké zaměření, mnoho z nich přitom reprezentuje jen určitou skupinu přistěhovalců (např. lokální komunitu jednoho národa či etnika, jednoho pohlaví, věkové skupiny, povolání apod.) a snaží se pozitivně ovlivňovat lokálně, na úrovni spolkové země, spolku a zřídka i globálně pozici té či oné skupiny. Promigrantsky orientovaná uskupení však nemusejí nutně spoléhat jen na své lobbistické schopnosti, prosazení zájmů jejich členů či cílové skupiny může napomoci i přítomnost a vliv migranta ve vyšším exekutivním politickém úřadě (viz předchozí odstavec).

Nezřídka navíc zájmy imigrantských skupin otevřeně podporují i některé původně ryze tuzemské organizace, případně zahraniční organizace. Dobrým příkladem vlivné minority jsou němečtí Turci. Vedle vlastní participace v nejrůznějších tureckých spolcích a sdruženích v SRN mají i podporu ze své původní vlasti; vhodné je zmínit např. návštěvy tureckého premiéra Tayyipa Erdogana v Německu, při nichž většinou vyzdvihoval zachovávání kulturních hodnot a práv místní turecké menšiny, lobboval dokonce i za zakládání tureckých gymnázií na území Německa. Představuje to podle něj důležitý krok směrem k úspěšné integraci a pryč od nežádoucí asimilace Turků, podle německých politických špiček naopak

²² POMMEREAU, Isabelle de. In Germany, a breakthrough year for immigrant politicians. *The Cristian Science Monitor* [online]. 18. 4. 2008 [cit. 2011-10-02]. Dostupné z:

<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2008/0418/p05s01-woeu.html>

²³ byť na zemské a nikoli spolkové úrovni

²⁴ ERDMANN, Lisa. German State Appoints First Minister of Turkish Origin. *Spiegel Online International* [online]. 20. 4. 2010 [cit. 2011-10-02]. Dostupné z:

<http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,690036,00.html>

„nejčistší formu zbrzdění integračních procesů.“²⁵ Práva a zájmy přistěhovalců, a to nejen tureckého původu, při mnoha příležitostech veřejně hájí i Svaz německých odborů (DGB)²⁶. Velikost a význam turecké komunity se odráží i v existenci a fungování obchodních organizací typu Německo-turecké obchodní a průmyslové komory²⁷ a jsou patrné i z relativně hojného výskytu turečtiny v německých médiích.²⁸

V dlouhodobém výhledu vstupuje do hry i demografické hledisko, z něhož se imigrace – a to nejen v případě Německa – zdá být zcela nepostradatelným ekonomickým procesem. Evropa zjednodušeně řečeno vymírá. Kladný přírůstek populace zajišťují právě rodiny imigrantů (hlavně z rozvojových zemí), v nichž se zpravidla rodí více dětí než v rodinách původního domácího obyvatelstva. Lze tedy tvrdit, že přistěhovalci a jejich potomci jsou za současných demografických podmínek pro evropské státy jedním z mála možných východisek, jak do budoucna zajistit kontinuitu ekonomického růstu a financování sociálních systémů. Proces imigrace sám o sobě však hostitelské ekonomice nezajistí dostatek řádných daňových poplatníků. Ty si musí přijímající stát v přistěhovalcích a jejich potomcích nejprve vychovat – skrze vzdělání a kvalifikaci pro trh práce – což je ovšem spojeno se značnými výdaji.²⁹

1.3 Integrační modely

Z principu by měl na migraci navazovat proces integrace. Začlenění ideje integrace do vládních politik může nabývat různých podob, které jsou více či méně funkční jen za určitých socioekonomických podmínek. V současnosti obecně akceptovaný politický názor je založen na upřednostňování integrace před ostatními možnostmi soužití přistěhovalecké minority s většinovou společností hostitelské ekonomiky, jak je líčí Berry ve své teorii akulturace.³⁰ Nicméně i tyto způsoby začleňování přistěhovalců do většinové společnosti měly v minulosti své využití – především pak asimilace, a to jak nucená, tak dobrovolná.

²⁵ Erdogan für türkische Schulen in Deutschland. *Focus Online* [online]. 8. 12. 2008 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: http://www.focus.de/politik/deutschland/integration_aid_237058.html

²⁶ Deutscher Gewerkschaftsbund. Stellungnahme zur Konsultation des Grünbuches Migration & Mobilität: Chancen und Herausforderungen für die EUBildungssysteme von Dezember 2008. *DGB Bundesvorstand* [online]. 18. 12. 2008 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/education/migration/germany7_de.pdf

²⁷ *Deutsch-türkische Industrie- und Handelskammer* [online]. 2011 [cit. 2011-10-08]. Home. Dostupné z: <http://www.dtr-ihk.de/>

²⁸ TOPCU, Canan. Türkische Zeitungen, Radio und TV in Deutschland: Akzent auf Integration? *ZDF: Forum am Freitag* [online]. 1. 5. 2009 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: <http://forumamfreitag.zdf.de/ZDFde/inhalt/12/0,1872,756g0364,00.html>

²⁹ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 74-75.

³⁰ Tedy před asimilací, separací i marginalizací. Čerpáno z: BERRY, John. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review* [online]. 1997, vol. 46 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.unige.ch/international/etudageneve/gisp/prog/Readings/Akkari_Berry.pdf, s. 9-10.

Nezávisle na politické koncepci začleňování imigrantů do společnosti se ovšem přistěhovalec musejí ve větší či menší míře adaptovat na nové prostředí. Během tohoto procesu je konfrontován s různými společenskými jevy jako již zmíněným akulturačním stresem, jenž se projevuje v případě větší kulturní odlišnosti a znevýhodňování či diskriminace ze strany domácího obyvatelstva či veřejných institucí. Úspěch individuální integrace každého migranta je do značné míry závislý na mnoha faktorech; podstatnou roli hrají např. věk, pohlaví, příjem, dosažené vzdělání, osobní vlastnosti či duševní odolnost. Jak individuální, tak kolektivní úspěch integrace by přitom měl být stimulován rámcem integrační politiky hostitelského země.³¹ Klíčovým prvkem integrace je i dostatečná otevřenost přijímající společnosti a ochota podstoupit proces integrace na straně imigrantů.³²

Klasifikace druhů integračních politik je vzhledem jejich komplexnosti poněkud nepraktická a snad i nemožná. Lze však alespoň nastínit některé z převažujících principiálních směrů. Integrační přístupy se podobně jako ty ekonomické liší v míře liberálnosti (v případě integrace vnímatelné jako tolerance) a protekcionismu (resp. regulace). Za historického předchůdce integrační politiky lze považovat **politiku asimilace**, jejímž cílem bylo co možná nejrychlejší a nejúplnější začlenění imigranta do většinové společnosti. Výměnou za získání občanství hostitelské země a souvisejících práv se od přistěhovalece předpokládá dobrovolné potlačení své kulturní identity počínaje jazykem, zvyky a kulturními specifiky své země původu.³³ I v případě úplné asimilace však většinou nedochází k odstranění všech prvků původní kultury – připomínkou může být např. místnímu pravopisu přizpůsobené příjmení (stačí se podívat na „asimilovaná“ česká příjmení v Rakousku typu Swoboda, Woditschka apod.). V oblastech, kde asimilační snažení neuspěje, vzniká prostor pro integraci jakožto prostředek uchování hodnot dovezené kultury. Ideálně tedy integrace představuje proces, při němž dojde k adaptaci imigrantů na sadu norem a pravidel přijímající společnosti, zatímco je v co největší možné míře zachována jejich kulturní identita.

Snaha o umělé vytyčení jedné či více oblastí, v nichž je integrace imigrantů žádoucí, a současné úmyslné opomenutí dalších, kam jim je přístup zamezen, bývá označována jako

³¹ Integrace imigrantů do vzdělávacího systému. *Ministerstvo vnitra & Evropský integrační fond* [online]. 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/clanek-integrace_imigrantu_do_vzdelavaciho_systemu.pdf, s. 1.

³² Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 9.

³³ Integrace imigrantů do vzdělávacího systému. *Ministerstvo vnitra & Evropský integrační fond* [online]. 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/clanek-integrace_imigrantu_do_vzdelavaciho_systemu.pdf, s. 1.

diferencovaná inkorporace nebo **diskriminační model**.³⁴ Jedná se o silně regulovanou variantu, kdy se v dlouhém období nepředpokládá úplná integrace přistěhovalců do většinové společnosti, spíše jen jejich dočasný pobyt a následný návrat do vlasti nebo další migrace. Středobodem této politiky je funkčnost řešení specifického problému hostitelské země pomocí řízené imigrace. Typicky je to dovoz levné či kvalifikované pracovní síly pro chřadnoucí ekonomiku či nesaturovaný trh práce, přičemž omezená délka a další náležitosti pobytu imigrujícího pracovníka bývají smluvně zastřešena mezinárodní smlouvou mezi spolupracujícími státy. O integraci v pravém slova smyslu se zde asi nedá hovořit – jde v podstatě o pouhý (mnohdy časově omezený) „přístup“ do vybrané socioekonomické oblasti přijímající ekonomiky. Podobný model byl pro potřeby trhu práce aplikován Západním Německem v letech 1955-1973. Výrazně přitom přispěl k nastartování konjunktury nazývané též německý „hospodářský zázrak“.³⁵

Liberálnější integrační politika prosazující multikulturalismus (tzv. **pluralitní model**) je naproti tomu zaměřená na vytvoření a zachovávání prostředí kulturní pestrosti. Integrace imigrantů není omezena jen na určitou sféru, je koncipována plošně a v jejím rámci jsou přistěhovalcům přidělena stejná práva ve všech společenských oblastech, aniž by se od nich očekávalo zřeknutí se své kulturní identity. Kulturní odlišnosti jsou vnímány pozitivně jakožto pohon inovací. Výmluvným příkladem země, jež historicky za svou pozici ve světové ekonomice vděčí mohutné imigraci a pluralitnímu integračnímu přístupu, jsou Spojené státy americké. Jejich kulturní vývoj bývá přirovnáván k tavicímu kotli („melting pot“), kdy se z mnoha rozdílných přistěhovaleckých kultur postupně vytvořila jedna celonárodní.³⁶

Nejmladší integrační přístup představuje **individuální občanské začlenění**. V některých státech (např. Velké Británii nebo Holandsku) došlo k přeorientování integrační politiky z tolerování odlišnosti přistěhovalecké skupiny jako celku na důraz na integraci přistěhovalce jakožto jednotlivce. Individuální vnímání je akcentováno hlavně v souvislosti s muslimskými imigranty, jejichž společenská reputace se po nábožensky motivovaných násilných událostech minulé dekády výrazně zhoršila. Tím, jak se z etnických a národnostních minorit začaly postupně vydělovat menší skupiny náboženských fundamentalistů, vznikla i nutnost redefinovat multikulturní přístup k integraci. Nábožensko-ideologická fragmentace se stala

³⁴ Tamtéž

³⁵ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 12.

³⁶ Integrace imigrantů do vzdělávacího systému. *Ministerstvo vnitra & Evropský integrační fond* [online]. 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/clanek-integrace_imigrantu_do_vzdelavaciho_systemu.pdf, s. 2.

dostatečným důvodem k přesunutí důrazu integračních snažení ze skupiny na jednotlivce.³⁷ V individuálním přístupu lze vnímat i stanovisko, jež odmítá krátkozrakost společenských předsudků, díky kterým bývají některé (nejen náboženské) skupiny neprávem plošně vnímány jako společenská hrozba.

1.4 Náklady „promeškané“ integrace

Jakkoli není pochyb o přínosech (i)migrace, nelze v žádném případě opomíjet s ní spojené náklady na implementaci integračních politik, které musí přijímající stát vynaložit. Ty se v případě jednotlivých integračních přístupů (viz předchozí kapitola) liší, vždy se ale jedná o nezanedbatelné částky. Tyto náklady jsou však do jisté míry nevyhnutelné, naproti tomu dodatečným nákladům (tzv. „promeškané“ integrace) vznikajícím v případě absence integrační politiky předejít lze.

Přestože jsou nejen implicitní, ale i mnohé explicitní náklady promeškané integrace těžko zachytitelné a kvantifikovatelné, bylo již publikováno několik studií snažících se za pomoci různých metod náklady integrace vyčíslit.

Německý ekonom Hans Dietrich von Loeffelholz odhadl v roce 2001 roční náklady neúspěšné integrace na 40 až 80 miliard německých marek, z čehož údajně polovina měla připadat na implicitní náklady ve formě ušlých odvodů do spolkové a zemských pokladen a velká část na vyplacené dávky v nezaměstnanosti. O tři roky později však týž ekonom přišel v jiné studii s kalkulací, podle níž imigranti naopak státu ročně šetří cca 20 mld. eur na tzv. fixních nákladech státu (nevyhnutelné investice do infrastruktury, fungování veřejných statků atp.). Imigranti totiž dlouhodobě kompenzují svým kladným populačním přírůstkem již od roku 1972 přetrvávající negativní přírůstek domácího německého obyvatelstva a zároveň tak zabraňují nárůstu zmíněných fixních nákladů na hlavu.³⁸

Odborníci z nadace Bertelsmann Stiftung ve studii z roku 2008 odhadují roční náklady promeškané integrace na částku mezi 11,8 a 15,6 mld. eur, přičemž lépe integrovaní přistěhovalci stojí stát ročně údajně až o 3471 eur méně než ti špatně integrovaní. Nizozemská studie z roku 2003 odhaduje průměrné náklady vynaložené státem na jednoho „nezápadního“ migranta během jeho života na 43000 eur. Jiná americká studie zase hodnotí celkovou

³⁷ BARŠA, Pavel; BARŠOVÁ, Andrea. Občanská inkluze a etnické identity: Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. *Sociální studia: Dilemata občanské společnosti* [online]. 2005, roč. 2, č. 1 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: socstudia.fss.muni.cz/pristup.php?soubor=080229144149.pdf, s. 11.

³⁸ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 76.

imigrační bilanci jako pozitivní, hodí se však připomenout, že oproti německému je americký sociální systém daleko méně štědrý a tak může profitovat z mnohem nižších přímých nákladů na špatně integrovaného imigranta.³⁹

Cílem této práce není prověřovat metodiku výše uvedených kalkulací. Předchozí odstavce mají za úkol pouze demonstrovat, že absolutní vyjádření nákladů nezdařené integrace je silně závislé na zvolených východiscích. Von Loeffelholz došel v rozmezí tří let k dvěma diametrálně odlišným závěrům.

Jako daleko vhodnější způsob se tedy jeví relativní hodnocení. Problém integrace spočívá ve skutečnosti, že je obtížně kvantifikovatelnou veličinou. Její značná neměřitelnost ještě více komplikuje včasné a adekvátní úpravy integračních politik v čase. Má-li však v případě integrace v první řadě jít o kvalitu samotných procesů, zůstává otázkou, jak úspěšnost či neúspěšnost integrační politiky měřit. Některé aspekty integrace (jako např. počet úspěšně odmaturovaných dětí imigrantů, míra přistěhovalecké nezaměstnanosti, počet mladistvých ve vězení s migračním původem atd.) samozřejmě statisticky kvantifikovatelné jsou, otázkou je však vypovídací schopnost těchto veličin o celkové úspěšnosti integračních procesů a jejím vývoji v čase. Jiné oblasti integrace jsou naproti tomu mnohem obtížněji postihnutelné čísly. Lze např. výše zmiňovaný inovační potenciál přistěhovalců opravdu objektivně vyjádřit meziročním tempem růstu počtu patentů na jednoho přistěhovaleckého pracovníka?⁴⁰

Integrační programy čerpají z veřejných rozpočtů nemalé sumy. Proto je nezbytné, aby jejich zefektivnění a úpravy byly založeny na reálných datech s vypovídací schopností, získaných na základě pružně fungujících statistických a datosběrných systémů. Na základě integračních indikátorů tak může vláda včas rozpoznat nežádoucí jevy a reagovat vhodnou úpravou integrační politiky.

Integrace je víceúrovňový a především individuální proces. Integrační snažení německé vlády je založeno na vytvoření a prosazování rovných šancí⁴¹ pro každého obyvatele Německa – ať tuzemce či přistěhovance. Co však již vláda plně ovlivnit nedokáže, je startovní integrační potenciál migrantů, který bývá odlišný u migrantů z různých regionů původu či rodinných zázemí a liší se i individuálně v rámci takto vydělených skupin. Nehomogenost jednotlivých imigračních proudů samozřejmě generuje vyšší náklady na diferencované integrační

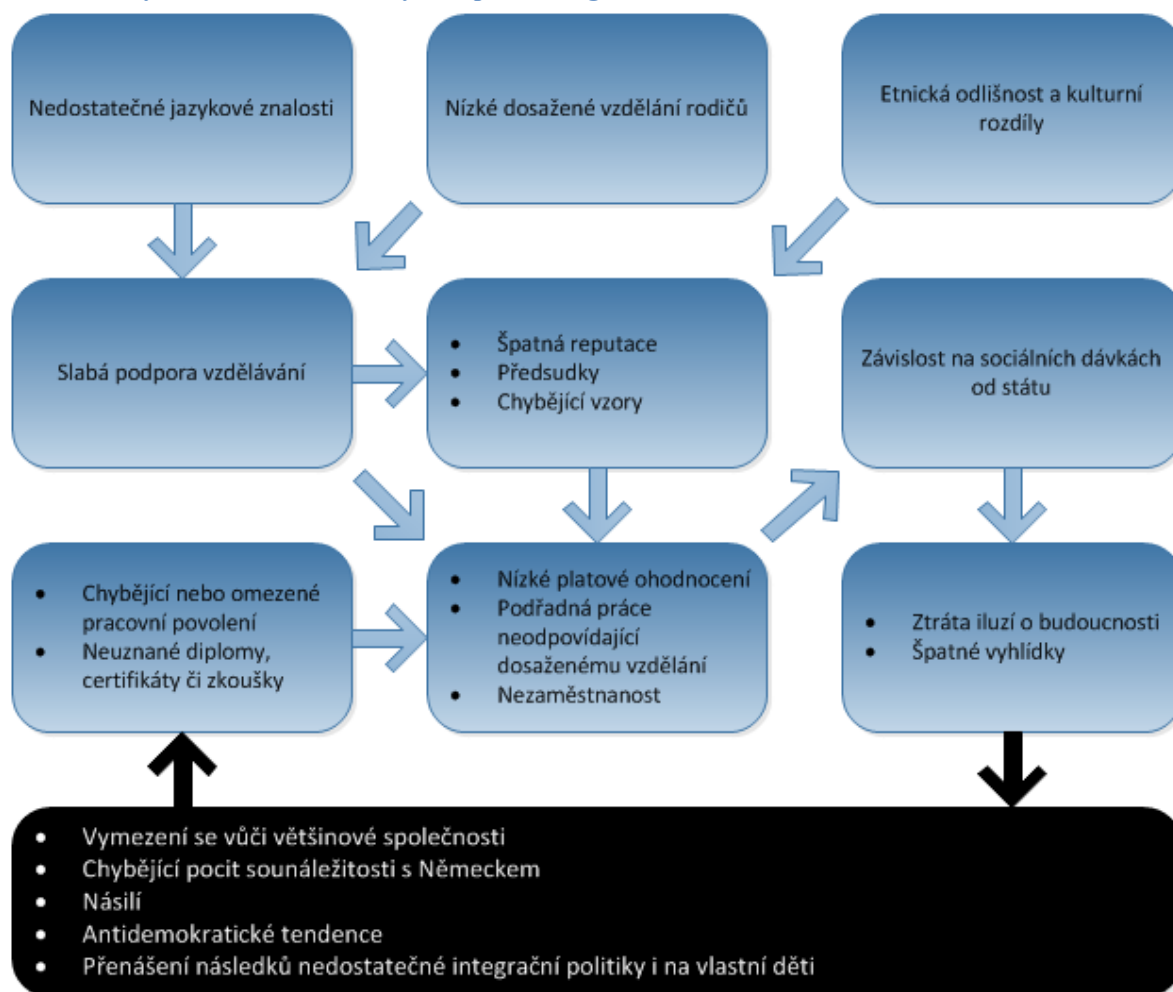
³⁹ tamtéž

⁴⁰ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 76.

⁴¹ Tamtéž, s. 85.

programy, které by měly imigrantům co možná nejrychleji pomoci dosáhnout rovnocenných příležitostí ve všech společenských sférách hostitelské společnosti, nezávisle na jejich počátečním znevýhodnění. Na následujícím schématu jsou znázorněny souvislosti mezi startovními podmínkami znesnadňujícími imigrantům úspěšnou integraci (Obr. 3).

Obr. 3: Příčiny, souvislosti a důsledky neúspěšné integrace

Zdroj: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 81.

Ze schématu vyplývá, že integrační snažení by mělo v případě imigrantů s nízkým dosaženým vzděláním začínat snahou o dokončení potřebného vzdělání či kvalifikace v hostitelském státu, pro přistěhovalce s již dosaženým vzděláním usilující o vstup na pracovní trh by mělo být zjednodušeno často nemístně rigidní uznávání diplomů a certifikátů dosažených v zemi původu, aby se tak předešlo zbytečnému plýtvání jejich potenciálu vykonáváním podřadnější práce. Individuální integraci přistěhovalce logicky zjednodušuje i osvojení si jazyku přijímající země a další faktory. Opomínání těchto oblastí pasivním přístupem k integraci ze

strany vlád nejenže je neudržitelné, ale dlouhodobě i mnohem nákladnější. Vlády musí v případě neúspěšné či „zaspané“ integrace⁴² počítat s chováním imigrantů, jež může mít průvodní projevy úkazů uvedených na Obr. 3 v černém obdélníku. Jejich úplné dodatečné odstranění je samozřejmě velice komplikované, v plné šíři prakticky neuskutečnitelné a ve vztahu k uspokojivosti dosažených výsledků neúměrně nákladné.

Ve své podstatě je mnohem jednodušší integrovat nově příchozí cizince než imigranty, kteří se už v hostitelské společnosti po určité době naučili žít stranou majoritní společnosti. V případě dětí imigrantů narozených již v cílové zemi, mnohdy již disponujících i tamním občanstvím (podle práva *ius soli*, viz Glosář), je neméně důležité, aby od malička nevyrůstaly izolovaně v kulturním prostředí země původu svých rodičů, nýbrž aby co nejdříve byly začleněny do vzdělávacího procesu společně s místními dětmi.⁴³

1.5 Obecné principy úspěšné integrace

Statistický aparát měření integračního pokroku je jen nástrojem hlavní integrační koncepce, která by měla být založena na několika obecných principech. Tyto principy lze formulovat různě, vždy však musí brát v potaz společenská a historická východiska daného státu. Vyjdeme-li z případu Německa, lze v souladu s názory odborníků základní principy pro formulaci integrační politiky do jisté míry shrnout do následujících bodů.⁴⁴

- **Čím dříve, tím lépe - a také levněji.**

Úspěch integrace se odvíjí především od jejího přesného zacílení. Vhodné je určit **kdo** bude **od kdy** a **jak** integrován. Z toho lze pak odhadnout, **kolik** asi bude celý proces veřejné pokladny stát. V ideálním případě by měly vlády začít s integrací přistěhovalců co nejdříve, tzn. v co nejranějším věku či ihned po příchodu imigranta do země. Stejně jako občan představuje pro stát určité náklady, tak i imigrant s dlouhodobějším pobytem váže v jednotlivých životních fázích různé množství státních prostředků. Smluvně podložený příchod a působení tzv. gastarbeiterů – zahraničních „hostujících pracovníků“ – byly prospěšné nejen pro německé hospodářství, ale také z hlediska veřejných rozpočtů. Jakožto

⁴² Volně převzato autorem: Někdejší spolkový prezident Horst Köhler ve svém projevu v roce 2006 použil formulaci, že Německo integraci „zaspalo.“ Čerpáno z: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg. Integrationsland Deutschland: Vielfalt leben und gestalten. *POLITIK & UNTERRICHT* [online]. 2011, č. 2 [cit. 2011-11-19]. Dostupné z: http://www.politikundunterricht.de/2_11/integrationsland.pdf, s. 7.

⁴³ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 8.

⁴⁴ V této kapitole jsou již místy používány výrazy německé integrační terminologie. Aby kontinuita obsahu nebyla zbytečně často narušována detailními definicemi konkrétních termínů, jsou podrobné vysvětlivky přesunuty do **Glosáře** na konci této práce. Význam termínů je pak v samotném textu vždy jen stručně nastíněn.

lidé v produktivním věku představovali totiž čisté plátce do sociálního systému. Naproti tomu v situaci, kdy do země imigranti přicházejí v před- či poproduktivním věku, představují pro hostitelskou ekonomiku čisté příjemce. Podobně jako je tomu u nezaměstnaných.⁴⁵

Zdůraznit je zde potřeba především **souvislost finančního a časového hlediska**. V podmínkách stále se zrychlující dynamiky a liberalizace mezinárodního pohybu osob budou do budoucna celkové náklady na integraci čím dál tím vyšší. Papírově jsou však investice do integrace (za předpokladu jejich efektivní alokace) vždy nižší než náklady na odstranění škod vzniklých jejich nevynaložením. Odkládání investic do integrace tedy v čase generuje nezanedbatelné dodatečné náklady. Přistěhovalci začlenění do pracovního života a uplatňující se na pozicích využívající plně jejich potenciál si „svou integraci“ přitom ve výsledku přinejmenším zpětně zaplatí odvedenými daněmi. Děti přistěhovalců navštěvující místní školy a osvojující si místní jazyk mají v budoucnosti taktéž lepší předpoklad „vrátit svůj dluh státu.“ Absence integrace jen zvyšuje pravděpodobnost dodatečných nákladů státu ve formě vyplácených sociálních dávek. Obavu z promeškané integrace vyjádřil už koncem 70. let první spolkový pověřenec pro cizince Heinz Kühn tímto přímočarým výrokem:

„Co dnes neinvestujeme do integrace zahraničních pracovníků a jejich rodin, to budeme muset v budoucnosti zaplatit za resocializaci a policii.“⁴⁶

- **Neopomíjet dlouhodobé cíle kvůli urgentnosti krátkodobých.**

Z variant akulturačního kvarteta Johna Berryho je integrace z pohledu vlády v dlouhém období nejvhodnější a podobně jako vzdělání i nezbytná pro udržitelné fungování společnosti. Její dlouhodobý charakter však občas paradoxně rozkládá vnímání její důležitosti v čase, stejně jako krátí objem na ni vyhrazených prostředků. Některé oblasti a programy integrační politiky tak mohou být žalostně podfinancované. Navíc bývají mnohdy upřednostňována krátkodobá opatření, jejichž náklady jsou sice nižší a lépe předvídatelné, vzhledem ke krátkému trvání však mnohdy nepřinášejí kýžený integrační efekt a nezajišťují jeho kontinuitu. Ve společnosti typu té německé, kde má jedna pětina obyvatel migrační původ,⁴⁷

⁴⁵ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 74-75.

⁴⁶ BADE, Klaus Jürgen. *Leviten lesen: Migration und Integration in Deutschland. Zápis z přednášky na zámku Osnabrücker universität z 27. 6. 2007* [online]. Universität zu Osnabrück, 2007 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.kjbade.de/bilder/LevitenHomepage.pdf>, s. 6.

⁴⁷ Ein Fünftel der Bevölkerung hat ausländische Wurzeln. *Zeit Online: Gesellschaft* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.zeit.de/gesellschaft/2011-09/statistik-migration-deutschland>

by měla integrace být dlouhodobě chápána jako priorita a neměla by být opomíjena kvůli momentální aktuálnosti dlouhodobě podřadnějších problémů.

Socioekonomická priorita integrace je zřejmá – jedná se o nezbytnou dlouhodobou investici do zlepšení společenského soužití, napomáhající prevenci ekonomické stagnace a neproduktivní distribuce veřejných prostředků v budoucnu – a neměla by proto být zanedbávána ani v kontextu krátkodobé ekonomické reality.

- **Nepřehlížet izolované události, ale zároveň nezveličovat jejich význam.**

Vládní integrační politika musí mít jasné cíle, integritu a kontinuitu minimálně na úrovni integračních priorit. Veřejné vnímání kvalit vládní integrační politiky (tzn. jak ze strany přistěhovalců, tak přijímající společnosti) samozřejmě ovlivňuje její funkčnost. Téma integrace je ve veřejné diskusi, a to nejen v Německu, poměrně ožehavé, ne-li negativně vnímané. Zásahu na tom do velké míry mají politické debaty a média, které se ze své přirozenosti zaměřují na aktuální, většinou negativní kauzy. Atraktivita zpráv tohoto typu je pro veřejnost samozřejmě vyšší než v případě hodnocení pozitivního dlouhodobého vývoje, jímž se vyznačuje právě proces integrace. Média (ale i politické projevy či samotní příjemci zpráv, kteří jejich pravdivost nijak do hloubky neprověřují) mohou způsobit, že celá šíře problematiky integrace se ve výsledku zúží na několik izolovaných obrazů, jevů či událostí. Sada klíčových slov, které si ve výsledku velká část německé veřejnosti asociuje s migrací a integrací, pak může zahrnovat výrazy typu *burka*, *islamistický extremismus*, *nucená manželství*, *vraždy ze cti*, *kriminalita mladistvých přistěhovalců* atd. Německý expert na migraci Klaus J. Bade tato hesla či témata označuje jako „hroživé výjevy“ (*Schreckebilder*).⁴⁸ Přitom takto vyňaté prvky dovezených kultur nijak nevypovídají o skutečném stavu integrace ani o úspěšnosti vládní politiky. Drobné střípky celkového obrazu integrace jsou pro veřejnost samozřejmě daleko lépe stravitelné než celá šíře integrační problematiky, stejně jako novinové články jsou čtivější než empirické studie. Omezenost tohoto vnímání může bohužel mít neúměrně větší následky, než by se dalo čekat (např. různé extrémní projevy xenofobie, nacionalistická extremistická hnutí apod.). Z mediálního hlediska je podle Badeho dlouhodobý proces integrace nevďěčný z jednoduchého důvodu: ***Probíhá-li totiž integrace***

⁴⁸ BADE, Klaus Jürgen. *Leviten lesen: Migration und Integration in Deutschland. Zápis z přednášky na zámku Osnabrücker univerzity z 27. 6. 2007.* [online]. Universität zu Osnabrück, 2007 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.kjbade.de/bilder/LevitenHomepage.pdf>, s. 3.

úspěšně, vyznačuje se právě tím, že není dost dobře vidět – a tudíž je v celé své šíři publicisticky velmi špatně popsatelná.⁴⁹

Vlády by tudíž v rámci provádění a upravování integračních politik nikdy neměly bez předchozího prověření podlehnout zdánlivé vážnosti izolovaných událostí či krátkodobých trendů. Mnohdy totiž neexistuje příčinná souvislost mezi danou událostí a špatným fungováním dlouhodobě aplikovaných integračních programů a může se jednat jen o ojedinělý extrémní případ, který získal na důležitosti díky patřičné negativní medializaci. Ukvapená jednorázová opatření, k nimž vlády mnohdy v podobných případech přistupují, pak jen narušují konzistentnost a důvěryhodnost integračních politik, což může mít negativní vliv na jejich dlouhodobý efekt.

- **Pružně reagovat na reálný vývoj a nelpět na přežitých koncepcích.**

Spolková republika Německo začala přijímat gastarbeitery od poloviny 50. let minulého století. Jejich pobyt byl mezinárodními smlouvami časově omezen. Už samotný výraz *gastarbeiter* naznačuje, že se zahraniční pracovník měl v Německu zdržet jen dočasně, podobně jako *host* (německy *Gast*) nezůstává na pozvání natrvalo.⁵⁰

Formálně tedy neexistovala potřeba o dlouhodobých politikách integrace být jen uvažovat, stačilo se zaměřit na zajištění podmínek pro krátkodobé začlenění zahraničních pracovníků na pracovním trhu. Souběžně s touto politikou verbování zahraničních pracovníků však byla gastarbeiterům legislativou zajištěna možnost přivést si s sebou i rodinu. Toto právo bylo následně utvrzeno založením Evropského hospodářského společenství (EHS) v roce 1957, jímž byly etablovány čtyři základní svobody (mezi nimi svoboda volného pohybu) pro občany států EHS. V té době přitom tvořili hlavní část gastarbeiterů občané Italské republiky, jednoho ze signatářů EHS. Dynamicky rostla v nadcházejících letech i skupina tureckých pracovníků, kteří měli svobodu volného pohybu předběžně garantovanou asociační dohodou s Evropským společenstvím (ES) předpokládající pozdější hlubší integraci Turecka do jeho struktur.⁵¹

Skutečnost, že se určitá část gastarbeiterů začala s rodinami v Německu usazovat, však nebyla dlouho vnímána jako signál pro vznik speciální politiky věnované tomuto jevu. Koncepce najímání zahraničních hostujících pracovníků byla úspěšná, a proto byl jejich nábor

⁴⁹ Tamtéž, s. 2-5.

⁵⁰ Tamtéž, s. 9.

⁵¹ THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In: LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplante Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9, s. 274.

v 60. letech dále prohlubován skrze uzavírání dalších smluv především se středomořskými státy. Až na přelomu 60. a 70. let – v době kdy se z dětí usazených přistěhovalců postupně začala utvářet druhá generace migrantů – začaly být ve větší míře akcentovány odlišnosti přistěhovaleckých skupin a rozdílnost jejich potřeb v porovnání s německou společností (např. v oblasti vzdělání).⁵²

Ve zkratce lze tvrdit, že globální proces integrace přistěhovalců na všech společenských úrovních, jak se o něj snaží většina vlád dnes, nebyl v Německu řádně nastaven ještě minimálně další čtvrtstoletí. Ve své podstatě se utvořily dva názorové tábory – jeden potřebu integrace ignoroval, druhý ji považoval za zbytečnou kvůli víře v multikulturní toleranci a harmonické soužití mezi přistěhovalci a přijímající společností. Ani jeden přístup integraci neinicioval⁵³ a výsledkem tak byla na přelomu tisíciletí paradoxní situace, kdy Německo představovalo přistěhovaleckou zemi bez funkčního řešení přistěhovalecké situace. Z velké části za to mohlo politicky dlouhé roky zaujímané a veřejnosti opakovaně komunikované stanovisko, že „*Německo není přistěhovaleckou zemí.*“⁵⁴ Statistiky však toto tvrzení zpochybňují; jen v letech 1954-1999 totiž imigrovalo do Německa celkem přes 31 milionů přistěhovalců.⁵⁵ Cizinců s výhradně zahraničním pasem zde pak v současnosti žije kolem 6,75 milionu, což odpovídá více než 8 % populace SRN.⁵⁶

Vlády by tedy neměly trvat na zastarávajících stanoviscích nereflektujících probíhající změny a neměly by k nim přistupovat jako k nenapadnutelným dogmatům. Změnám nelze zamezit pouhým popíráním jejich existence. Reálný společenský vývoj integračních procesů by zároveň měl být soustavně monitorován a v případě zjištění potřeby by měla být integrační politika i náležitě upravena.

⁵² Tamtéž, s. 275.

⁵³ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 4.

⁵⁴ BADE, Klaus Jürgen. *Leviten lesen: Migration und Integration in Deutschland. Zápis z přednášky na zámku Osnabrücker universität z 27. 6. 2007* [online]. Universität zu Osnabrück, 2007 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.kjbade.de/bilder/LevitenHomepage.pdf>, s. 9-11.

⁵⁵ ULRICH, Ralf E.; MÜNZ, Rainer. *Migration und zukünftige Bevölkerungsentwicklung in Deutschland*. In: FRANZ, Wolfgang et al. *Wirtschaftspolitische Herausforderungen an der Jahrhundertwende* [online]. Ottobereun: Mohr Siebeck, 2001 [cit. 2011-10-30]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=Xc-h2jJFj2sC&pg=PA181&lpg=PA181&dq=31+millionen+20+Auswanderung+1954+deutschland&source=bl&ots=VqP-JGaIrg&sig=0tONVBcq42PapENicX3FVsaagdw&hl=cs&ei=HTOtTtf-ELGM4gTfxcm6DQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=7&ved=0CFEQ6AEwBg#v=onepage&q=31%20millionen%2020Auswanderung%201954%20deutschland&f=false, s. 181.

⁵⁶ Statistisches Bundesamt Deutschland. *Pressemitteilung Nr. 132 vom 31.03.2011 : Ausländische Bevölkerung steigt im Jahr 2010 um 58 800 Personen* [online]. 31. 3. 2011 [cit. 2011-10-30]. Dostupné z: http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2011/03/PD11__132__12521,templateId=renderPrint.psm1

- **Přístupovat analyticky, ideálně nadstranicky.**

Imigrace zpravidla začíná být od určitého momentu zajímavá i pro vůdčí politické strany. Jakmile populace přistěhovalců s volebním právem dosáhne určitého podstatnějšího podílu na celkové populaci, je běžné, že politické strany začínají reflektovat přistěhovalecké zájmy i ve svých politikách a snaží se tak získat si přistěhovaleckou část voličů. Takový je alespoň ideální „politicky korektní“ vývoj. Spolu s masovějším přistěhovalectvím však mnohdy dochází ke vzniku konfliktů mezi původním a nově příchozím obyvatelstvem, kterých mohou politické strany využít pro štvavé kampaně za účelem získání sympatií původního obyvatelstva. Tyto krátkodobé kampaně postavené na rozdílech mezi imigranty a domácím obyvatelstvem však narušují celistvost a kontinuitu integračních politik vlád, jejichž obecným cílem je dosáhnout pravého opaku; usnadnění soužití obou skupin na základě zmírnění efektů nejproblematictějších rozdílů mezi oběma skupinami.

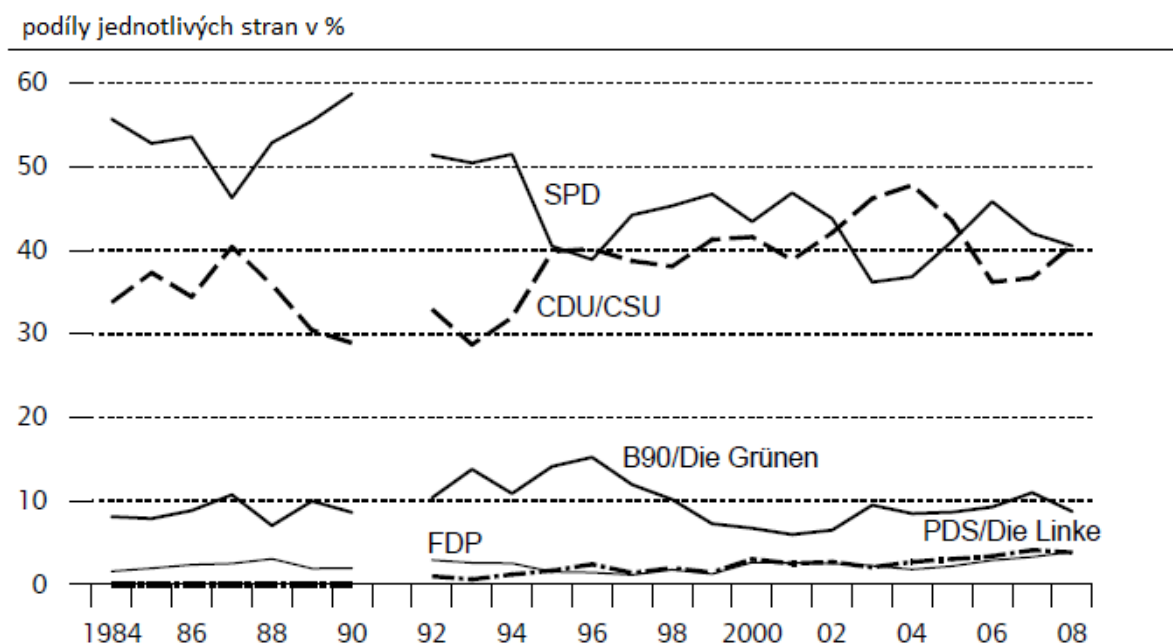
V případě Spolkové republiky Německo se téma přistěhovalectví začalo výrazně politizovat na konci 70. let. Už tehdy SPD prostřednictvím tehdejšího kancléře Schmidta upozornila na citlivost tohoto tématu a navrhla jeho vyřazení z politické diskuse. Počátkem 80. let se vyskytly v tisku články a knihy věnující se otázce imigrace, jež sice byly publikovány v oboru uznávanými osobami, obsahovaly však rasově kontroverzní argumentaci. Otázka cizinců a přistěhovalců se následně stala jedním z hlavních diskusních a volebních témat, přičemž pravicové strany jako Křesťansko-demokratická unie (CDU) dlouhodobě zastávaly opatření omezující imigraci (např. incentivizaci cizinců k návratu do vlasti), zatímco levicová Sociálně demokratická strana Německa (SPD) tíhla k liberálnějšímu přístupu k této otázce (prosazovala například zavedení dvojího občanství). Zřejmě tedy nepřekvapí ani preference přistěhovalců disponujících volebním právem, kteří se názorově přiklánějí spíše k umírněné levici (SPD a Strana zelených – *Die Grünen*). Tuto tendenci znázorňuje Graf 1 (viz níže).⁵⁷

Veškeré volby v 80. letech se do značné míry točily okolo problematiky azylantů, jejichž počet v tomto období nezadržitelně kvůli četným politickým nestabilitám ve světě rychle rostl. Příliv uprchlíků se pak sjednocením Německa ještě umocnil. Politické klima ve věci imigrace se i v 90. letech neslo ve znamení pravicově-levicových rozbrojů, a to až do přelomu tisíciletí, kdy se tehdy opoziční CDU vyjádřila proti myšlence dvojího pasu a místo toho navrhla variantu integrace přistěhovalců. Spolkový ministr vnitra Schily tehdy vytvořil

⁵⁷ THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In: LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplante Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9, s. 276-280.

zvláštní komisi vedenou političkou Ritou Süßmuthovou, jež dostala za úkol zformulovat spolkovou integrační koncepci a nadefinovat reformu cizineckého práva. Opoziční CDU si založila komisi vlastní, která překvapivě došla k podobným závěrům jako komise Süßmuthové – Německo imigraci (zvláště vysoce kvalifikovaných pracovníků) do budoucna potřebuje, má-li zůstat konkurenceschopné, a mělo by se jí tudíž otevřít a náležitě ji poté usměrňovat.⁵⁸

Graf 1: Dlouhodobý vývoj volebních preferencí osob s migračním původem v Německu

Zdroj: KROH, Martin; TUCCI, Ingrid. Parteibindungen von Migranten: Parteien brauchen erleichterte Einbürgerung nicht zu fürchten. *DIW Berlin: Wochenbericht* [online]. 2009, Nr. 47 [cit. 2011-11-18]. Dostupné z: http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.343350.de/09-47-3.pdf, s. 3.

Politizace tématu imigrace, dlouhodobý pravicově-levicový svár a neschopnost spolupracovat a dosáhnout konsenzu v podstatě bránila vytváření plnohodnotného procesu začleňování přistěhovalců do německé společnosti přes dvě desetiletí. K problematice migrace a integrace by proto mělo být ve veřejném zájmu přístupováno co možná nejvíce **apoliticky**, resp. **nadstranicky**.⁵⁹ Nadbytečná politizace a emocionalizace otázky integrace sice vede ke zviditelnění souvisejících společenských témat, odvádí však řeč od objektivních potřeb přijímající společnosti a přistěhovalců, jež jsou zjištělné a lépe adresovatelné skrze racionální výzkum.

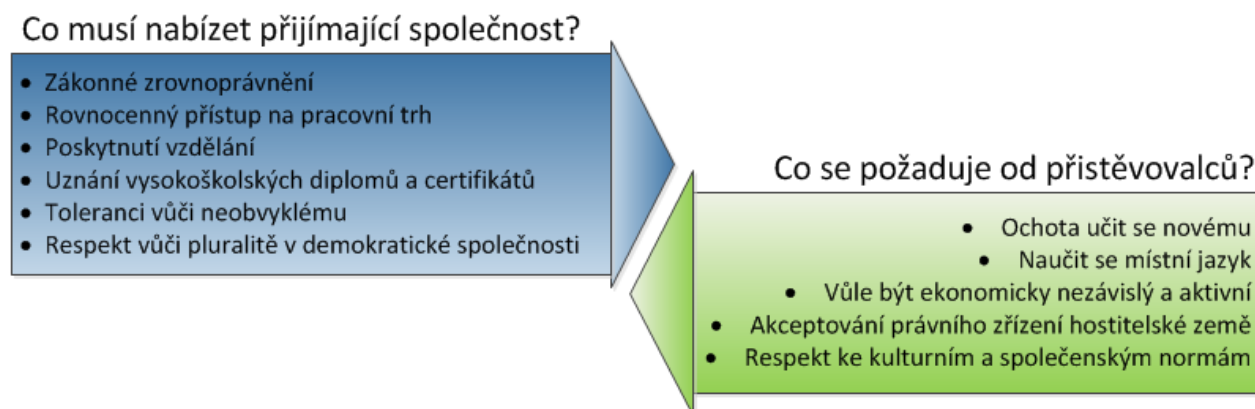
⁵⁸ Tamtéž, s. 278-281.

⁵⁹ Allianz Kulturstiftung. 03. 11. 2011, Reden über Europa: "Deutschland in Europa: Migrationsverlierer und Integrationsgewinner?". *Projekte 2011: Bildung* [online]. 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: http://www.allianz-kulturstiftung.de/projekte/bildung/reden_ueber_europa_2011/lecture_3_11_2011/index.html

- **Zajistit reciprocitu a angažovanost obou stran integrace.**

Integraci je nutno chápat jako dvoustranný proces, kdy na jedné straně stojí přijímající společnost a na druhé straně imigranti. Má-li být integrace úspěšná, musí obě strany dostát svým povinnostem a zároveň být ochotny zodpovědně využívat svých práv. V případě imigrantů je důležité zdůraznit význam jejich práva na stejné příležitosti, jaké má domácí obyvatelstvo ve sférách, jako jsou vzdělávací systém či pracovní trh, a též právo na možnost vykonávat své kulturní zvyky bez diskriminace ze strany původního obyvatelstva. Povinností imigrantů je pak jednat v souladu se zákony cílové země. Přijímající společnost má zase povinnost poskytnout přistěhovalcům zmíněné rovné příležitosti a z toho jí plyne možnost využívat výhod, které s sebou přichod, usídlení a následné činnosti imigrantů přinášejí.

Obr. 4: Předpoklady úspěšné integrace – povinnosti obou stran

Zdroj: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 9-10.

Na dodržování povinností a využívání práv migrantů i přijímající společnosti by zároveň měla dohlížet třetí strana či instituce. V případě Německa jsou hlavní práva přistěhovalců zakotvena i v německé době ústavy (v tzv. Základním zákoně – *Grundgesetz*) a na jejich dodržování dohlíží Spolková a zemské vlády, jejich výbory, přidružené instituce a jiné vládní organizace.⁶⁰ Integrační procesy přitom nemusí být usměrňovány výhradně vládou, je žádoucí, aby se angažovaly a byly podporovány i soukromé iniciativy.

⁶⁰ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 10-14.

- **Léčit příčiny místo symptomů a zlepšení dokázat měřením.**

Obecné principy integrace a z nich vycházející práva a povinnosti jsou nyní zřejmé. Černobílé rozdělení na cizince a domácí obyvatelstvo již ale v současnosti dávno nestačí. Toto bipolární členění obyvatelstva totiž neumožňuje na základě pořízených statistik dobře reagovat na společenský vývoj a efektivně cílit integrační politiky. Existuje zde totiž přechodná vrstva mezi cizinci a původním obyvatelstvem, kterou představují potomci imigrantů první generace, kteří už sice často bývají evidováni jako občané přijímající ekonomiky, reálně se ale potýkají s podobnými problémy⁶¹ jako imigranti bez tuzemského pasu. V Německu je tato přechodná vrstva populace statisticky monitorována v rámci relativně nového speciálně uzpůsobeného pravidelného dotazování obyvatel (tzv. **Mikrozensus**). V roce 2005 byl pro účely efektivního měření integračního vývoje agregované skupiny cizinců se zahraničním pasem, naturalizovaných cizinců (papírově tedy Němců) a výše zmíněných potomků imigrantů zavedeno souhrnné označení **osoby s migračním původem** (viz Glosář), jež následně začalo být hojně používáno ve statistikách. V této souvislosti začaly být vyvíjeny i sady integračních indikátorů. Jednou z prvních byl např. speciální index **IMI** (index k měření integrace, viz Glosář) spojující 20 ukazatelů zaměřujících se na měření integračního vývoje v oblastech asimilace, vzdělání, pracovního život a finančního zajištění.⁶²

Vypovídací schopnost statistik s atributem migračního původu je zcela jistě vyšší než v případě starého systému „cizinec-tuzemec“, kdy byla přehlížena skupina obyvatel s migračním původem vlastnicích německý pas, čítající v současnosti kolem 8,6 milionu osob,⁶³ tzn. kolem 10 % populace Německa.

Díky přesnějším statistikám mohou být vládní politiky efektivněji zaměřeny na problémy, které jsou skutečně palčivé. Přesto by však stále měly klást důraz především na dlouhodobý charakter integračních politik cílící na odstranění příčin, spíše než krátkodobé řešení projevů v problematických sférách integrace. Nákladově i preventivně vzato jsou např. investice do vzdělání imigrantů a zlepšení jejich přístupu na pracovní trh smysluplnější než budoucí zvyšování stavů policie pro boj s přistěhovaleckou kriminalitou.

⁶¹ případně se zcela novými, pro první generaci netypickými problémy

⁶² Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 28.

⁶³ Ein Fünftel der Bevölkerung hat ausländische Wurzeln. *Zeit Online: Gesellschaft* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.zeit.de/gesellschaft/2011-09/statistik-migration-deutschland>

2 Historický vývoj integračních procesů v poválečném Německu

V evropském kontextu bylo území současného Německa v jeho novodobé historii velice vyhledávaným cílem migrantů z okolních regionů. Tuto skutečnost lze přičítat jeho centrální geografické poloze, mocenské pozici německého státu a především dlouhodobě rostoucí a industrializující se ekonomice, nabízející četné pracovní příležitosti. Koncem 19. století migrovali do industriálního Porúří polští dělníci z východních oblastí tehdejší Německé říše v řádech statisíců⁶⁴ – určitým důkazem objemu těchto migračních toků je i vysoká četnost polských příjmení v současné německé populaci. Tato kapitola je ale předně věnována rozboru historických východisek a především vývoji migrace a integrace v Německu po druhé světové válce, resp. po roce 1949, kdy po čtyřletém přechodném období rekonstrukce pod spojeneckou správou vznikla nabytím platnosti Základního zákona Spolková republika Německo (SRN).⁶⁵ Poválečným Německem je v této kapitole ve většině případů míněna právě SRN, též označovaná jako Západní Německo. Ke konci kapitoly je pak stručně nastíněna i historie imigrace do socialistického Východního Německa, tj. Německé demokratické republiky (NDR). Německý stát zažil v období od druhé světové války do současnosti několik masivních přílivů přistěhovalců – např. příliv azylantů v 80. letech či migračně velice hektické období po sjednocení Západního a Východního Německa. Imigrace a emigrace však neprobíhaly v Německu jen nárazově ve vlnách, ale relativně průběžně a ve velké míře v celém poválečném období. Pro lepší pochopení současných problémů integrace v Německu je nezbytné rozkrýt právě novodobá historická východiska migrace a integrace a porozumět kontextu s nimi souvisejících procesů a událostí.

2.1 Historická východiska migrace a integrace v Německu

Podobně jako v jiných evropských státech patří v současné době migrace a integrace i v Německu k hlavním společenskopolitickým tématům. Přesto se však koncepce imigračních a integračních politik napříč státy mnohdy výrazně liší. Tyto koncepční odlišnosti mají své kořeny v historickém vývoji daného státu a ve specifických charakteristikách souvisejících migračních procesů.

V případě Německa si je nutné uvědomit několik skutečností, které v minulosti měly a mnohdy dosud mají vliv na charakter imigrace do Německa, a tím pádem i na navazující

⁶⁴ *Exil Club: Polen in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2011-11-20]. Station 1: Geschichte - Schimanski und andere. Dostupné z: <http://www.exil-club.de/dyn/9.asp?Aid=3063&Avalidate=81035793&cache=40777&url=52824%2Easp>

⁶⁵ MÜLLER, Helmut; KRIEGER, Karl Friedrich; VOLLRATH, Hanna, a kol. Dějiny Německa. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004 [cit. 2011-11-20]. 609 s. ISBN 80-7106-712-1, s. 342.

integrační procesy. Na rozdíl od jiných politických a ekonomických mocností současné Evropy **Německo ještě do poměrně nedávné doby jako jednotný stát neexistovalo**. Dnešní území Německa bylo až do druhé poloviny 19. století rozdrobené na mnoho malých monarchistických státek, mezi nimiž mocensky vyčnívalo Prusko, v té době pod správou ministerského předsedy Otto von Bismarcka. Díky jeho diplomatickým a vůdcovským schopnostem byl po konfliktu s Rakouskem (prusko-rakouská válka) v roce 1867 ustaven Severoněmecký spolek sdružující 22 severoněmeckých států a 3 svobodná města, což představovalo první krok k celoněmeckému sjednocení. Následný konflikt s Francií (německo-francouzská válka) v letech 1870-71 skončil pro Němce taktéž vítězně. Na stranu Pruska a Severoněmeckého státu se totiž připojily i jihoněmecké státy, jejichž spojenectví si Bismarck právě pro případ možného konfliktu s Francií předem smluvně zajistil. Teprve v roce 1871 tak ve vítězné euforii a atmosféře celoněmecké sounáležitosti vzniká jednotný německý stát, resp. Německé císařství se spolkovou organizací, již si Německo zachovalo dodnes.⁶⁶

Z pozdního vzniku jednotného německého státu částečně vyplývá i další historické východisko, a sice **velice opožděné zapojení Německa do koloniální expanze**. Některé německé státy (Braniborsko či Prusko) sice měly odedávna přístup k moři a podnikaly menší zámořské výpravy už v 17. či 18. století, ty se však rozsahem či významem nikdy neblížily kolonizátorským aktivitám skutečných námořních a koloniálních velmocí Evropy, jakými v té době byly Anglie, Francie, Nizozemsko či Španělsko. Neexistence jednotného německého státu způsobovala, že koloniální výboje probíhaly nejčastěji jen jako soukromé iniciativy obchodníků, rejdařů, průzkumníků, bývalých vojáků a jiných dobrodruhů. Podobné výpravy měly na rozdíl od klasického mocenského kolonialismu krátkodobý výdělečný charakter a většinou ani neprobíhaly pod oficiální záštitou některého z německých států. Čistě německá koloniální historie měla velice krátké trvání. Bývá datována od roku 1884 do roku 1919, což znamená, že celkem trvala pouhých 35 let.⁶⁷ Bismarck se ještě značnou dobu po sjednocení Německa zdráhal přistoupit k realizaci německé koloniální expanze, obával se totiž možných třenic s Anglií v zámořských oblastech a navíc pro něj měly větší prioritu jiné záležitosti na

⁶⁶ MÜLLER, Helmut; KRIEGER, Karl Friedrich; VOLLRATH, Hanna, a kol. Dějiny Německa. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004 [cit. 2011-11-20]. 609 s. ISBN 80-7106-712-1, s. 176-186.

⁶⁷ HENDERSON, William Otto. *Studies in German colonial history* [online]. Londýn: Frank Cass & Co. Ltd, 1962 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=Xz59JuS9jv4C&pg=PR9&lpg=PR9&dq=german+colonial+empire+economic+short&source=bl&ots=il65lQeybp&sig=A51SisN_gu3HEbzS92aghc1Dw0A&hl=cs&ei=ClvaTumPA4XYsgblyOGBBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CE4Q6AEwBQ#v=onepage&q=german%20colonial%20empire%20economic%20short&f=false. ISBN 0714616745, s. ix-xii.

kontinentu. Teprve v roce 1884 poprvé umístil pod říšskou ochranu Lüderitzovu kolonii v dnešní Namibii. V témž roce vznikla i vlivná Německá koloniální společnost (*Deutsche Kolonialgesellschaft* - DKG) plnící funkci hlavního informátora veřejnosti o průběhu německých kolonizačtiských aktivit, stejně jako funkci propagátora německé kolonizace.⁶⁸

Krátké období německé imperiální kolonizace lze rozdělit na tři etapy. V první fázi, ještě za Bismarcka (1884-1890), probíhala kolonizace stále téměř výhradně skrze najímání soukromých společností a kolonizátorů. V druhé fázi (1890-1907) již německá říše přímo převzala zodpovědnost za správu kolonií a snažila se maximalizovat ekonomický užitek kolonií i za cenu krvavých konfliktů s původním obyvatelstvem, včetně genocidy kmenu Hererů na území dnešní Namibie. Během třetí fáze (1907-1919) přistoupilo Německo po reformě administrace kolonií k humánnější koncepci kolonizace a začalo investovat do výstavby tamní infrastruktury. Versailleská smlouva po 1. světové válce ukončila německou koloniální historii tím, že Německu odebrala jeho kolonie a přerozdělila je mezi země Dohody.⁶⁹

Německo si dokázalo za necelých 35 let podmanit nemalé území. To v roce 1913 čítalo už přes 2 957 000 km², což představovalo plochu více než 5krát větší, než byla tehdejší rozloha Německého císařství.⁷⁰ V některých aspektech kolonizace si Němci v porovnání s etablovanými koloniálními mocnostmi počínali velice zdatně (např. ve výstavbě železnice, kanalizace, telegrafní či poštovní sítě), v jiných už je v tak krátkém čase dohnat nemohli (např. upevnění pozice němčiny jakožto úředního jazyka kolonií či vzdělávání domorodého obyvatelstva). Bismarck, přestože se chvilkově nechal strhnout kolonizačtiským nadšením, obecně vnímal kolonie jako příliš velký politický hazard a nákladné břemeno s malým hospodářským přínosem. Je pravdou, že v případě většiny nerostných surovin pokrývaly německé kolonie, pro něž se po jejich umístění pod německou ochranu zavedlo označení „chráněné oblasti“ (*Schutzgebiete*), jen nepatrnou část říšské poptávky. S výjimkou Toga a německé Samoy se většina afrických a pacifických kolonií nedokázala ani samofinancovat a byla tak více či méně účetně ztrátová. Přestože byl účel německé kolonizace vždy spíše ekonomický, její financování říší mělo spíše politický a patriotistický motiv – kolonie byly vnímány jako důkaz německého mocenského vzestupu a jednotnosti Německé říše. Paradoxně

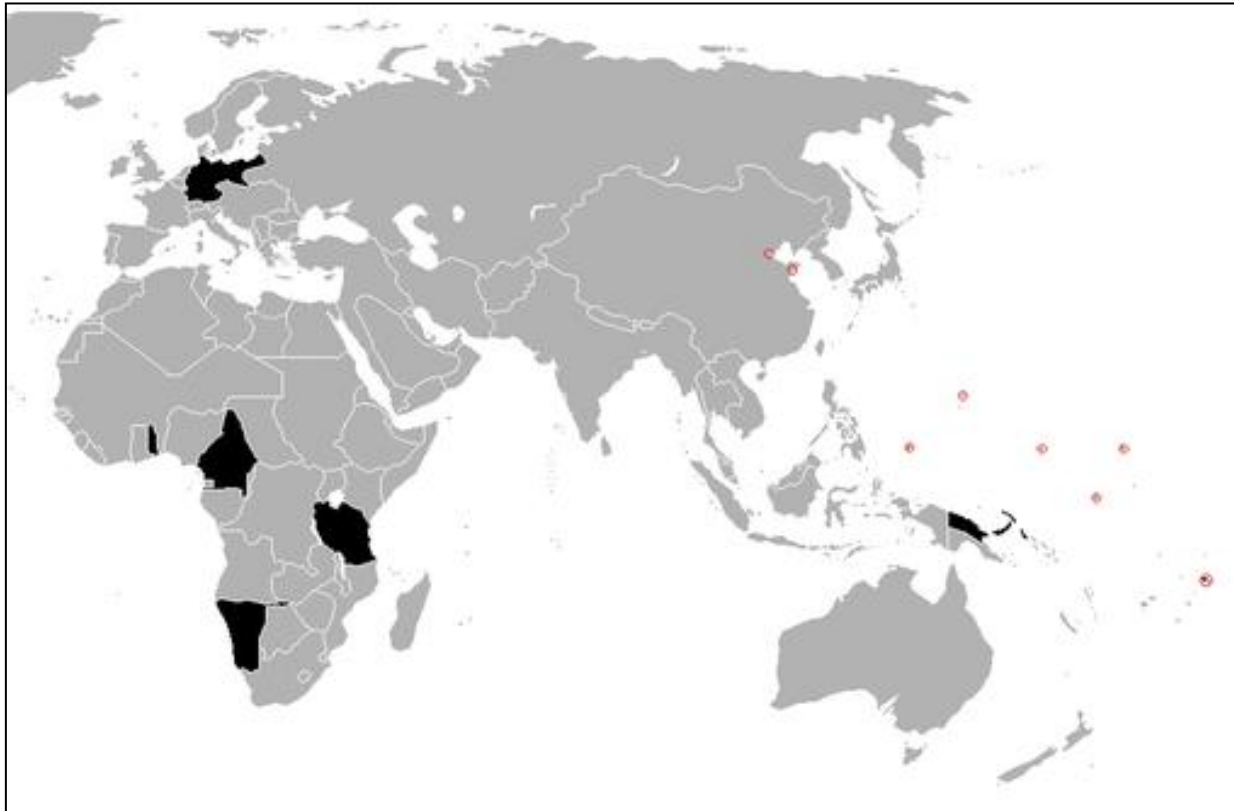
⁶⁸ *Deutsches Kolonial-Lexikon 1920* [online]. Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, 1920 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.ub.bildarchiv-dkg.uni-frankfurt.de/Bildprojekt/Lexikon/Standardframeseite.php>

⁶⁹ MÜLLER, Helmut; KRIEGER, Karl Friedrich; VOLLRATH, Hanna, a kol. Dějiny Německa. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004 [cit. 2011-11-20]. 609 s. ISBN 80-7106-712-1, s. 238-239.

⁷⁰ Vlastní výpočty autora. Čerpáno z: *Deutsches Kolonial-Lexikon 1920* [online]. Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, 1920 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.ub.bildarchiv-dkg.uni-frankfurt.de/Bildprojekt/Lexikon/Standardframeseite.php>

ale osidlování kolonií Němci vůbec nepředstavovalo masový jev – nejpopulárnější koloniální destinací byla Německá jihozápadní Afrika,⁷¹ v níž žilo v roce 1913 sotva 15 000 Němců.⁷² Na následujícím obrázku je znázorněna mapa kolonií Německé říše:

Obr. 5: Bývalé německé kolonie na mapě (v r. 1914).

Pozn. autora: Německé imperiální kolonie zahrnovaly Togo, Kamerun, Německou jihozápadní Afriku, Německou východní Afriku, Německou Novou Guineu, několik ostrovů v Pacifiku (např. Nauru, Samou aj.) a území v Číně (např. Jiaozhou).

Zdroj: *Former German imperial colonies*. Wikimedia Commons, 2009. Výřez z mapy. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/File:German_colonial.PNG

Pozdní vznik jednotného německého státu a zároveň i pozdní zapojení Německa do zámořské kolonizace mají velmi podstatnou dohru pro současnou integraci přistěhovalců. Německá říše nedokázala na rozdíl od Velké Británie, Francie či Španělska ve své krátké koloniální historii zanechat pro domorodé obyvatelstvo žádné německé dědictví. Za 35 let si Německo nemohlo vytvořit dlouhodobě udržitelné politické, ekonomické či kulturní vazby na své kolonie tak, jak se to podařilo například Anglii za nepoměrně delší dobu. Hodnoty a kultura vyvezená do kolonií v dobách britského impéria jsou znatelné dodnes – jmenovat lze oblast sportu (šampionáty v kriketu či ragby) či politickoekonomických vztahů (pozůstatek Commonwealthu). Etablované koloniální mocnosti většinou zaváděly v koloniích svůj

⁷¹ Pro porovnání: řádově statisíce Němců v té době emigrovalo do USA.

⁷² *Deutsches Kolonial-Lexikon 1920* [online]. Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, 1920 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.ub.bildarchiv-dkg.uni-frankfurt.de/Bildprojekt/Lexikon/Standardframeseite.php>

vzdělávací a správní systém, čímž značně formovaly budoucí generace domorodého obyvatelstva. S tím souvisela výuka v jazyce kolonizujícího státu, který býval zpravidla ustanoven i úředním jazykem v dané kolonii. Takováto systemizace obyvatel kolonií však byla v případě Německa vzhledem ke krátkému trvání jeho kolonizace prakticky nemožná. Zatímco angličtina je v současnosti oficiálním jazykem ve více než 50 zemích, francouzština ve více než 30, španělština ve více než 20 a portugalština v 9 státech,⁷³ je němčina úřední řečí jen v 7 zemích, z nichž ani jedna nepatří mezi bývalé německé zámořské kolonie.⁷⁴

Neúspěch a nedostatek času na vštípení německých hodnot domorodcům a na reálné začlenění kolonií do německého impéria se odráží i v současných problémech německé integrační politiky. Zatímco integrace přistěhovalců ve Francii či Spojeném království může u velké části migrantů od počátku počítat se slušnou znalostí francouzštiny, resp. angličtiny a mnohdy i s určitou osvětou co se týče znalosti a akceptace kulturních hodnot majoritní společnosti, do Německa přicházejí migranti velice často německým jazykem či kulturou zcela nedotčení. Země jako Španělsko se u imigrantů ze svých bývalých kolonií z Latinské Ameriky může spolehnout jak na homogenní jazykovou výbavu, tak na podobné kulturní hodnoty. Německo tedy oproti jiným evropským státům musí v integrační politice počítat ještě s dodatečnými náklady na zlepšení znalosti němčiny svých přistěhovalců, má-li jejich integrace probíhat efektivněji.⁷⁵ Spolková parlamentární pověřenkyně pro otázky integrace Maria Böhmerová v této souvislosti prohlásila, že „kdo neumí německy, je v naší zemi jen černým pasažérem.“⁷⁶ Potřeba zlepšení znalosti němčiny u migrantů je v Německu obecně velice vážným tématem, jemuž se věnuje celá řada vzdělávacích organizací a jež se v posledních letech snažilo zviditelnit mnoho prointegračních kampaní. Projevem snahy přimět přistěhovalce učit se německy jsou např. níže uvedené upoutávky z kampaně německé nadace Integrace, do níž se zapojilo několik významných německých osobností s migračním původem.

⁷³ *One World Nations Online* [online]. 2011 [cit. 2011-12-04]. Countries by Languages. Dostupné z: http://www.nationsonline.org/oneworld/countries_by_languages.htm

⁷⁴ Patří mezi ně: SRN, Rakousko, Belgie, Lucembursko, Lichtenštejnsko, Švýcarsko a Itálie (Severní Tyrolsko). *Ranker.com* [online]. 2011 [cit. 2011-12-04]. Countries Where German Is The Official Language. Dostupné z: <http://www.ranker.com/list/countries-where-german-is-the-official-language/best-world-journeys>

⁷⁵ Platí spíše pro mimoevropské migranty, u přistěhovalců z okolních regionů (Střední a východní Evropa) bývá integrace díky podobnému kulturnímu pozadí a zpravidla lepším znalostem němčiny podstatně jednodušší.

⁷⁶ SUCHÁ, Lucie. Cizinci, kteří se uchytí, vyplazují německé jazyky. *MF DNES*. 25. 10. 2010.

Obr. 6: Tři z plakátů kampaně „Ven s jazykem, vzhůru do života!“

Zleva: **Aygül Özkan**, ministryně sociálních věcí, žen, rodiny, zdraví a integrace v Dolním Sasku (rodiče přišli do Německa v 60. letech z Turecka); **Jérôme Boateng**, fotbalista (otec Ghaňan, matka Němka); **Jana Ina Zarrella**, moderátorka, modelka a zpěvačka (Brazilka s prarodiči německého původu)

Zdroj: Die Bundesregierung : Mediathek > Fotos [online]. 2011 [cit. 2011-12-05]. Raus mit der Sprache. Rein ins Leben. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Fotoreihe/2010/2011-10-20-raus-mit-der-sprache/2010-10-20-raus-mit-der-sprache.html>.

2.2 Poválečná migrace do SRN

Druhá světová válka představovala historicky podstatný katalyzátor migrace. Před jejím začátkem někteří Němci žijící v zahraničí poslechli Hitlerovo volání a vrátili se z emigrace na pomoc vlasti, jiní v atmosféře nedemokratických událostí v Německu 30. let usoudili, že je naopak z takto politicky radikálního a nestabilního státu lepší odejít. V prvních čtyřech (pro Němce úspěšnějších) letech války probíhalo kvantitativně významné stěhování Němců na některá obsazená území. V posledních letech konfliktu pak mnozí z nich přechali před válečným děním zpět na území Říše. Migrace samozřejmě probíhala v obrovské míře i po německé kapitulaci. S koncem války bylo potřeba rozhodnout o osudu více než 12 milionů německých uprchlíků a vyhnanců a cca 10-12 milionů tzv. přemístěných osob⁷⁷ (anglicky tzv. *displaced persons*). Větší části z nich se podařilo do roku 1950 navrátit do svých vlastí či přesídlit do zámoří.⁷⁸ Od léta roku 1944 do konce roku 1949 nalezlo v dnešní oblasti SRN

⁷⁷ Přemístěné osoby představovali především přeživší vězni z koncentračních či pracovních táborů. Jejich osud byl z hlediska migrace mnohdy komplikován tím, že se jednalo o osoby bez domova a tudíž i bez možného místa k návratu.

⁷⁸ OLTMER, Jochen, Prof. Dr. *Deutsche Migrationsgeschichte seit 1871*. BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *Migration: Migration und Integration in Deutschland* [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bpb.de/themen/Q0DBOG,0,Deutsche_Migrationsgeschichte_seit_1871.html

útočiště kolem 7,7 milionu vysídlených Němců,⁷⁹ i tak jich ale ještě v roce 1950 asi čtyři miliony stále žily mimo německé hranice (např. v Sovětském svazu, Rumunsku či Polsku). Mnozí příslušníci těchto německých menšin začali později společně se svými potomky migrovat do SRN. Jejich status byl legislativně vymezen a vžil se pro ně termín **vystěhovalci** (viz Glosář).⁸⁰ V roce 2005 představovaly právě čtyři miliony osob z rodin vystěhovalců nejpočetnější skupinu osob s migračním původem na území Německa, a to s odstupem před příslušníky menšiny tureckého původu.⁸¹

V období poválečné rekonstrukce byla diplomatickou prioritou demokratizace Německa a zajištění míru.⁸² Je třeba si uvědomit, že s výjimkou několika mír ohrožujících období vzešlých z nové rivality mezi USA a SSSR⁸³ neproběhl na území Německa po druhé světové válce žádný válečný konflikt. Podmínky pro migraci byly tedy v přijímajícím (byť do zón rozděleném) německém státě v podstatě mírové, což je už samo o sobě pro určitou část migrantů dostatečným důvodem pro volbu Německa jakožto své migrační destinace. V poválečné migraci do Německa⁸⁴ lze přitom vysledovat několik hlavních skupin přistěhovalců.⁸⁵ V praxi bývají migranti rozčleňováni do specifických skupin na základě společných charakteristik (např. země původu, dosažené vzdělání, věk při příchodu atp.) v závislosti na daném politickém či výzkumném účelu. Historicky však lze imigraci do Německa zjednodušeně dělit na ekonomicky motivovanou a neekonomicky motivovanou.⁸⁶

V případě neekonomicky motivovaného přistěhovalectví má zájem na migraci hlavně strana imigrantů. Mezi neekonomické migranty se řadí žadatelé o azyl, nepohodlné osoby a uprchlíci, kteří své země opustili kvůli tamním vojenským konfliktům, utlačovatelským politickým režimům, přírodním katastrofám atp. Po zkušenostech s politickým

⁷⁹ BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s. 13.

⁸⁰ SCHNEIDER, Jan. *Aussiedler*. BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *Migration: Migration und Integration in Deutschland* [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/themen/96ORR8,0,Aussiedler.html>

⁸¹ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 17.

⁸² K tomu měla pod spojeneckým dohledem nad rozděleným Německem kromě zmíněné demokratizace pomoci ještě další tři „D“ – denacifikace, demilitarizace a dekartelizace (odstranění výhradního tržního postavení vůdčích německých výrobních podniků, které získaly za druhé světové války).

⁸³ Během období studené války se Německo mohlo stát dějištěm konfliktu např. v napjatém období blokády Berlína mezi lety 1948 a 1949, kdy Spojenci museli východním blokem izolovaný Západní Berlín zásobovat leteckým mostem. Podobně diplomaticky napjatý moment představovalo v roce 1961 postavení Berlínského zdi.

⁸⁴ v této podkapitole se míní do SRN, tedy před rokem 1990 do Západního a později do sjednoceného Německa

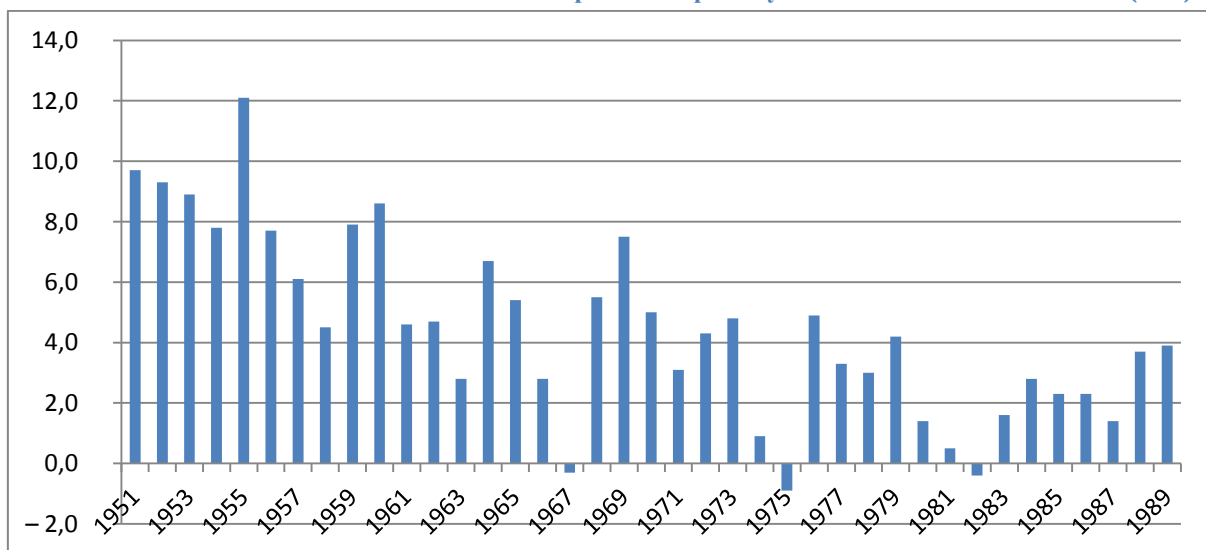
⁸⁵ Tato práce se zabývá jen legální a tudíž statisticky sledovatelnou migrací, trendy nelegální migrace zde nejsou z rozsahových důvodů rozebírány.

⁸⁶ Zmíněná motivace přitom může být jednostranná, ale i sdílená jak migrantem, tak přijímajícím státem.

pronásledováním za nacistického režimu se rozhodlo Německo právo na azyl legislativně ukotvit v ústavě (čl. 16) a dalších zákonech.⁸⁷ Od roku 1953 do roku 2010 v Německu podaly žádost o azyl 3,3 miliony lidí, z toho 2 miliony po roce 1990.⁸⁸ Rokem s nejvyšším počtem žádostí o azyl byl přitom rok 1992, kdy o azyl požádala 438 191 osob (podrobnější přehled viz Příloha 1).

Z hlediska objemu migračních toků a významu pro hospodářství je však v případě Německa historicky daleko důležitější ekonomicky motivovaná migrace. Migrace azylantů a uprchlíků je primárně vyvolána ohrožením života či násilím a od přijímajícího státu se očekává solidární jednání v souladu s demokratickými zásadami, naproti tomu ekonomická migrace je definována především zájmy účastníků ze stran. Mezi tyto účastníky lze počítat vysílající stát, migranty, přijímající společnost a firmy jakožto zaměstnavatele v cílové ekonomice. Míra zainteresovanosti se u jednotlivých stran může lišit, avšak za příhodných okolností mohou z migrace těžit všechny čtyři.

Graf 2: Cenově očištěná* meziroční změna HDP Spolkové republiky Německo v období 1951-1989 (v %)

* Údaje v letech 1950-1970 jsou přepočítávány podle cen platných v roce 1991. Údaje z tohoto období není možné vzhledem k metodologickým a koncepčním odlišnostem úplně porovnávat s výsledky z následujícího období 1970-1989. Od roku 1971 se počítá vždy s cenami předchozího roku.

Zdroj: Bruttoinlandsprodukt, Bruttonationaleinkommen, Volkseinkommen ab 1950. STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. *Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen: Inlandsprodukt* [online].

Wiesbaden, 1. 9. 2011 [cit. 2012-01-07]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/VolkswirtschaftlicheGesamtrechnungen/Inlandsprodukt/Tabellen/Volkseinkommen1950.psm>

⁸⁷ Jsou jimi §60 zákona o pobytu (*Aufenthaltsgesetz*) a zákon o azylovém řízení (*Asylverfahrensgesetz*).

⁸⁸ BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 10.

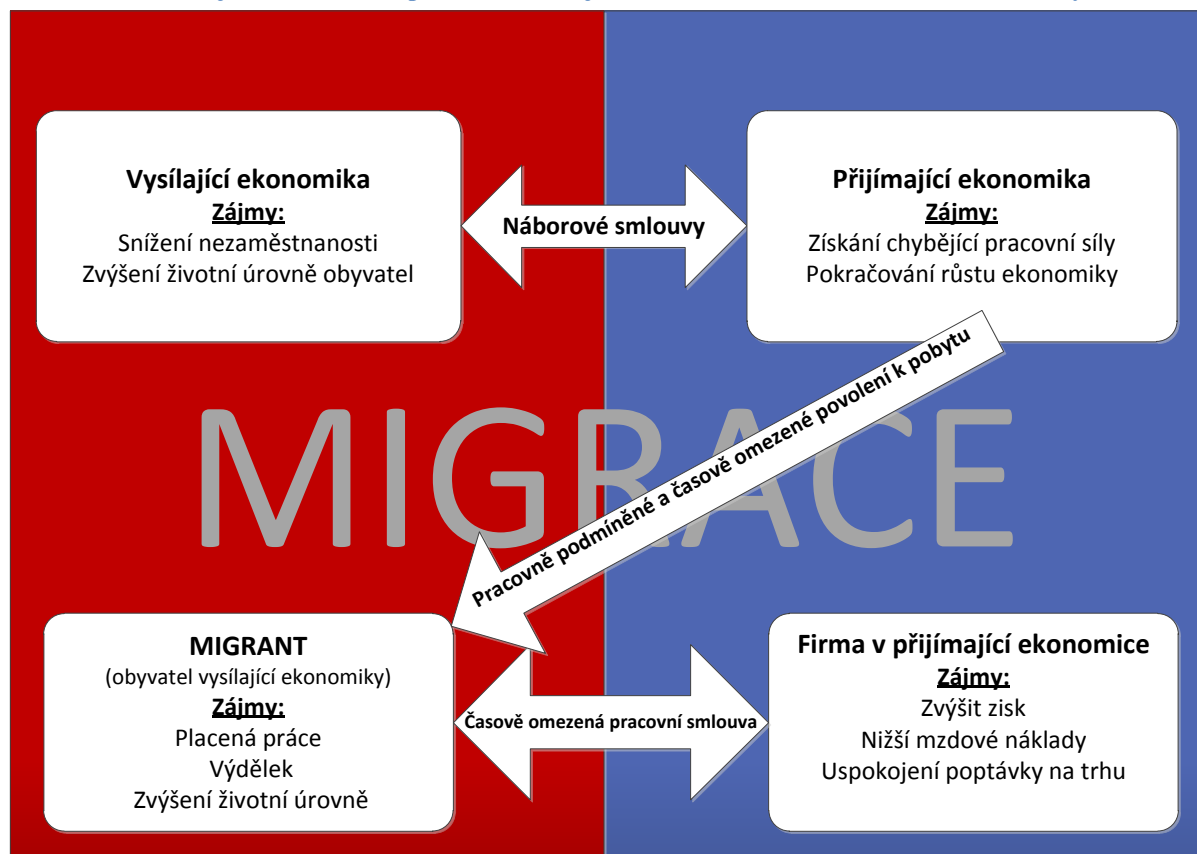
Stav ekonomické potřeby migrace nastal v poválečném západoněmeckém hospodářství přibližně v polovině 50. let minulého století. V té době začala do produktivního věku dospívat početně slabší válečná generace a díky zlepšení důchodového zabezpečení a prodlužování doby studia se navíc zkracoval průměrný počet odpracovaných let za život práceschopného obyvatele.⁸⁹

Západní Německo vykazovalo od začátku 50. let trend neobyčejně vysokých přírůstků HDP (viz Graf 2 výše). Přesto mu začala brzy docházet pracovní síla, již bylo třeba k prodloužení hospodářské konjunktury, později historiky pojmenované *německý hospodářský zázrak*. Tato potřeba německé ekonomiky představovala zároveň i zájem na spolupráci se státy, které měly pracovní síly *přebytek* a které se snažily vyřešit z toho plynoucí problém vysoké a často dlouhodobé nezaměstnanosti, stagnaci ekonomiky či pokles životní úrovně. Německo tedy 20. prosince 1955 podepsalo v Římě první z tzv. náborových smluv (*Anwerbeabkommen*) s Itálií. Zjednodušeně řečeno byla jejím účelem realizace jednoduché mezistátní spolupráce, kdy se Itálie zavázala poskytovat (prozatím na dobu jednoho roku) rostoucímu německému průmyslu své hostující pracovníky – *gastarbeiter*y.⁹⁰ Podpis této bilaterální mezinárodní dohody následně přispíval k řešení individuálních ekonomických problémů obou zemí – nedostatku pracovní síly na straně Německa a vysoké nezaměstnanosti na straně Itálie. Motivovaní byli samozřejmě i vyjíždějící italští pracovníci, pro něž představovalo zaměstnání v zahraničí, byť časově omezené a v cizím prostředí, cestu z nezaměstnanosti a k slušnému výdělku. Stejně tak mohly čerpat výhody z uzavření náborových smluv i německé firmy, jelikož Italové zosobňovali tolik potřebnou nekvalifikovanou levnou pracovní sílu pro německé stavebnictví a průmysl. Výhodnost náborových smluv je obecně demonstrována na následujícím procesním schématu:

⁸⁹ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung, *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 12.

⁹⁰ Kalenderblatt: 20.12.1955: Gastarbeiter im Deutschen Wirtschaftswunder. *Spiegel Online: einestages* [online]. 20. 12. 2007 [cit. 2012-01-07]. Dostupné z: http://einestages.spiegel.de/static/topicalbumbackground/1010/gastarbeiter_im_deutschen_wirtschaftswunder.html

Obr. 7: Schéma zájmů účastníků a procesů souvisejících s uzavřením mezinárodních náborových smluv

Zdroj: vlastní návrh autora

Působení italských pracovníků bylo náborovými smlouvami časově omezeno, a proto i životní podmínky, které jim byly německými firmami připraveny, byly velice provizorní. Zařízení narychlo postavených ubytoven (*Baracken*) bylo velice skromné⁹¹ a zajišťovalo zahraničním pracovníkům opravdu jen základní hygienické a životní potřeby. Minimální ubytovací standardy byly zavedeny až v roce 1973.⁹² O integraci v této době nemohla být ani řeč – Italové⁹³ se většinou zdržovali na ubytovnách se svými krajany a s Němci přicházeli do kontaktu minimálně. I z toho důvodu postrádala většina Italů motivaci se učit německy, což obecně představuje první krok k úspěšnému začlenění do německé společnosti. Časově omezená gastarbeiterská migrace tedy byla doplněna o ještě omezenější integraci – ta se vztahovala jen na přístup Italů na německý pracovní trh.

⁹¹ Gastarbeiteři spali většinou na palandách. Běžně jich bydlelo několik v jedné místnosti.

⁹² FISCHER, Michael. Gastarbeiter in Deutschland: 50 Jahre Anwerbeabkommen. *Wissen.de* [online]. 2005 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.wissen.de/wde/generator/wissen/ressorts/finanzen/wirtschaft/index,page=3486842.html>

⁹³ V prvních letech fungování náborových smluv se jednalo téměř výhradně o muže.

Koncept náborových smluv se přesto (či spíše právě proto) velmi rychle uchytil. Jen za rok 1956 se do Německa přestěhovalo 82000 cizinců.⁹⁴ Mezi lety 1956 a 1972, tedy v období největší poptávky po gastarbeiterech na německém pracovním trhu, přišly do SRN bezmála dva miliony Italů.⁹⁵ Nacházeli uplatnění v mnoha odvětvích, především v automobilovém, důlním a strojírenském průmyslu, ve stavebnictví při výstavbě infrastruktury a sezónně i v zemědělství a pohostinství. Za padesát let od podpisu první náborové smlouvy imigrovalo do SRN a později do sjednoceného Německa kolem čtyř milionů Italů, z nichž se však většina (cca 89 %) vrátila zpět do vlasti.⁹⁶ K 31. prosinci 2010 žilo v Německu 517 546 Italů, což z nich z hlediska státní příslušnosti činí tamní druhou největší skupinu cizinců.⁹⁷

Mezi roky 1955 a 1960 si SRN udržovala vysoká tempa ekonomického růstu (viz Graf 2 výše), ten však meziročně zpomaloval. Míra nezaměstnanosti (viz Graf 3 níže) rok od roku klesala a fond disponibilní domácí pracovní síly se tak nadále zmenšoval a nestíhal pokrývat poptávku německých podniků. I proto SRN ještě v roce 1960 podepsala další dvě náborové smlouvy, a to sice s Řeckem a se Španělskem. V průběhu 60. let pak následovaly smlouvy s několika dalšími státy jižní Evropy a středomořského regionu, jmenovitě s Tureckem (1961), Marokem (1963), Portugalskem (1964), Tuniskem (1965) a někdejší Jugoslávií (1968).⁹⁸ Nejkontroverznější z nich byla pravděpodobně dohoda s Tureckem, jejíž uzavření sice do určité míry mělo hospodářské důvody jako nepříznivý vývoj turecké platební bilance či vysokou nezaměstnanost v Turecku, zároveň ale bylo za daných okolností i silně mocenskopoliticky motivované. Podle spolkového ministerstva práce totiž nebylo koncem 50. let vzhledem k tehdejší nezaměstnanosti potřeba nabírat dodatečné pracovníky ze zahraničí, volné pozice mohly totiž být potenciálně obsazeny nezaměstnanými ze strukturálně slabších německých regionů. Navíc byly zvláště mimoevropské státy jako Turecko či Maroko

⁹⁴ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 12.

⁹⁵ FISCHER, Michael. Gastarbeiter in Deutschland: 50 Jahre Anwerbeabkommen. *Wissen.de* [online]. 2005 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.wissen.de/wde/generator/wissen/ressorts/finanzen/wirtschaft/index,page=3486842.html>

⁹⁶ 50 Jahre deutsch-italienisches Anwerbeabkommen... „Ich erinnere mich an den Tag, als ich wegfuhr“ – Begegnungen mit italienischen Migranten in Deutschland. DEUTSCHE BOTSCHAFT ROM. *Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in Italien* [online]. 2005 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

http://www.rom.diplo.de/Vertretung/rom/de/06/Patronati/patronati__seite.html

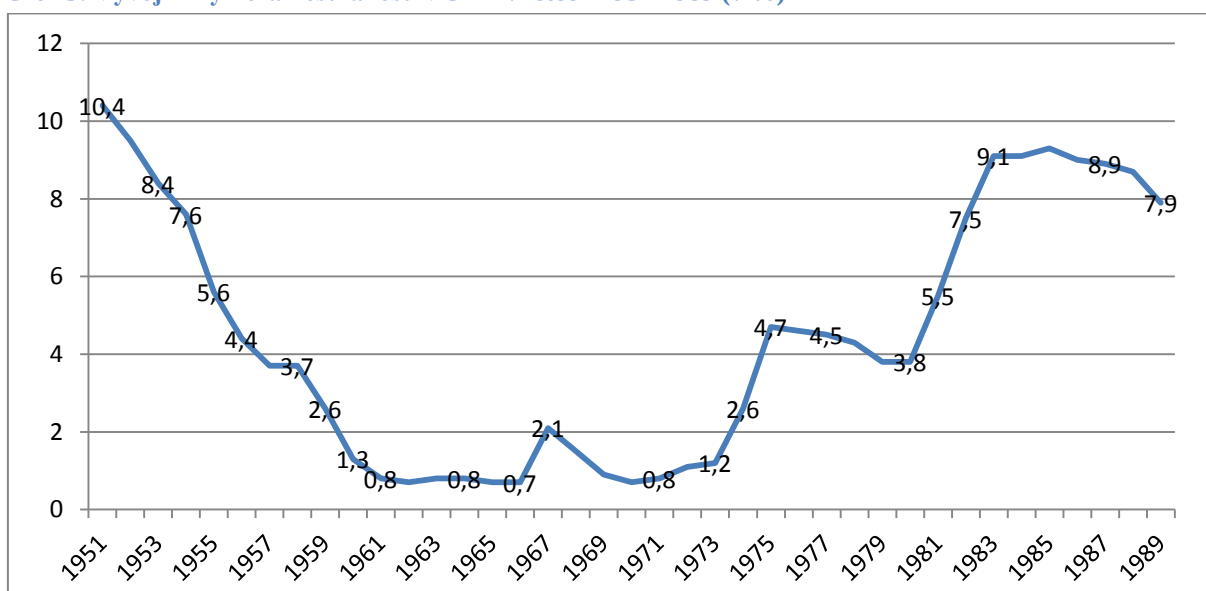
⁹⁷ Ausländische Bevölkerung: Ausländische Bevölkerung am 31.12.2010 nach Geschlecht und ausgewählten Staatsangehörigkeiten. STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. *Bevölkerung: Migration und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevoelkerung/Tabellen/Content75/Geschlecht,templateId=renderPrint.psml>

⁹⁸ TROST, Gabriele, LINDE, Malte. Geschichte der Gastarbeiter. *Planet Wissen* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.planet-wissen.de/alltag_gesundheit/gastarbeiter_und_migration/geschichte_der_gastarbeiter/index.jsp

vzhledem ke své kulturní odlišnosti považovány v porovnání s evropskými zeměmi za méně vhodné kandidáty. K uzavření dohody s Tureckem pomohlo především vehementní zapojení Spolkového ministerstva zahraničí do jednacího procesu a další zlomové události tehdejšího bipolárně rozděleného světa – Turecko patřilo od roku 1952⁹⁹ mezi členské země NATO a představovalo tak strategického spojence USA na neklidném a mocensky rozdrceném Blízkém východě. Nepřímo tedy bylo i zájmem Spojených států, aby Turecko posílilo své vztahy se Západní Evropou. Významným bodem v rozhodovacím procesu o stvrzení náborové dohody se stalo diplomaticky choulostivé postavení Berlínské zdi v srpnu 1961, čímž došlo k přerušení migrace východních Němců do SRN, a tedy i přísunu potenciálně volné „německé“ pracovní síly. S krátkým časovým odstupem tak byla 30. října 1961 podle italského vzoru podepsána náborová smlouva mezi SRN a Tureckem.¹⁰⁰

Graf 3: Vývoj míry nezaměstnanosti v SRN v letech 1951-1989 (v %)

Zdroj: Arbeitsmarkt: Registrierte Arbeitslose, Arbeitslosenquote nach Gebietsstand. Statistisches Bundesamt Deutschland [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe/n/Arbeitsmarkt/Content100/lrarb003ga,templateId=renderPrint.psm1>

⁹⁹ About member countries and their accession: The accession of Greece and Turkey. NATO. *North Atlantic Treaty Organization: Member countries* [online]. 2012 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm

¹⁰⁰ Tento odstavec čerpá převážně z publikace: KNORTZ, Heike. *Diplomatische Tauschgeschäfte: "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973* [online]. Köln: Böhlau, 2008, 248 s. [cit. 2012-01-13]. ISBN 34-122-0074-3. Dostupné z: http://books.google.de/books?id=Z5GAa1QAIFYC&printsec=frontcover&dq=Heike+Knortz+Diplomatische+Tauschgesch%C3%A4fte&hl=de&sa=X&ei=vzUQT_XKFs_t-gbO2NSyAg&ved=0CDoQ6AEwAA#v=onepage&q=Heike%20Knortz%20Diplomatische%20Tauschgesch%C3%A4fte&f=false

I po zohlednění diplomatických faktorů se už ale z pohledu ekonomických zájmů účastníků německo-turecké dohody nejednalo o tak vyvážený vztah, jako tomu bylo ještě v případě německo-italského paktu. Smlouva s Tureckem byla první z řady návrhů a dohod, kdy iniciativa vycházela ze strany méně vyspělé země, jež byla ochotna poskytovat Německu gastarbeitery. SRN obdržela mnoho nabídek na spolupráci v oblasti poskytování pracovní síly i od mimoevropských rozvojových zemí,¹⁰¹ celkový počet smluv však zůstal na výše zmíněných osmi. Lze tedy tvrdit, že později uzavřené dohody už Německu neslibovaly takové přínosy jako jeho partnerským zemím, které jimi chtěly často kompenzovat nepříznivou situaci na vlastním trhu práce či spekovaly na četné devizové převody.¹⁰²

V případě Turecka, Maroka a Tuniska náborová smlouva obsahovala daleko přísnější kritéria než obdobné smlouvy s jihoevropskými státy. V případě Turecka SRN například v Istanbulu zřídila zahraniční kancelář pracovního úřadu, která prováděla výběr vhodných kandidátů. Ti museli podle verze smlouvy z roku 1961 projít zdravotní prohlídkou, museli být svobodní a splňovat mnohé další požadavky. Smlouva v jejich případě, mimo jiné, výslovně vylučovala možnost, aby tureckého gastarbeitera do Německa následovali jeho rodinní příslušníci. Maximální doba pracovně podmíněného pobytu byla stanovena na dva roky, aby se turečtí pracovníci obměňovali na základě rotačního principu. I proto se v letech 1961-1973 dostalo z 2,7 milionů tureckých žadatelů na pracovní výjezd do Německa jen 750 000 osob, tedy o něco více než čtvrtina.¹⁰³ SRN se touto rigidní regulací migrace tureckých gastarbeiterů snažila zamezit jejímu přerodu v přistěhovalectví. Striktní rámec náborových smluv s méně vyspělými a kulturně odlišnými mimoevropskými státy vytvářel dojem, že trvalá imigrace z těchto regionů není legální cestou téměř možná, a tudíž ani nevznikala reálná potřeba koncipování dlouhodobé strategie integrace „dočasných“ pracovních migrantů do majoritní společnosti.

¹⁰¹ Např. od Pákistánu, Íránu, Sýrie, Afghánistánu, Libanonu, Japonska, Číny, Jamajky, Dominikánské republiky, Toga a některých dalších středoafrikanických států. Kromě menšího projektu s Japonskem, při němž bylo v Německu tři roky zaměstnáváno a zaškolenáno 500 japonských horníků, se však SRN oficiálně stvrzenému náboru pracovní síly z mimoevropského resp. „mimostředomořského“ prostředí vyhýbala. Čerpáno z: KNORTZ, Heike. *Diplomatische Tauschgeschäfte: "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973* [online]. Köln: Böhlau, 2008, 248 s. [cit. 2012-01-13]. ISBN 34-122-0074-3, s. 113.

¹⁰² Gastarbeiteri žili většinou velice úsporně a velkou část svého platu převáděli zpět do vlasti svým rodinám. Čerpáno z: Kalenderblatt: 20.12.1955: Gastarbeiter im Deutschen Wirtschaftswunder. *Spiegel Online: einestages* [online]. 20. 12. 2007 [cit. 2012-01-07]. Dostupné z: http://einestages.spiegel.de/static/topicalbumbackground/1010/gastarbeiter_im_deutschen_wirtschaftswunder.html

¹⁰³ Geschichte im Rückblick: 50 Jahre deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. DIE BUNDESREGIERUNG. *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/IB/Artikel/Anwerbeabkommen/2011-01-31-anwerbeabkommen-geschichte.html>

Tento regulatorní a do jisté míry protekcionistický přístup vůči mimoevropským poskytovatelům gastarbeiterů nebyl zcela v souladu s jinak neoliberalní hospodářskou politikou rané SRN,¹⁰⁴ ani s pokračujícím prohlubováním evropské ekonomické integrace.¹⁰⁵ Západoněmecký hospodářský zázrak byl postaven do značné míry na otevřenosti ekonomiky. Podpis náborové smlouvy mezi Německem a Itálií šel ruku v ruce s postupující evropskou hospodářskou integrací a navíc naplňoval poměrně vyváženě zájmy a potřeby všech účastníků této smluvně podložené mezinárodní spolupráce. Podobně i Turecko prokazovalo od konce 50. let rostoucí snahu o co největší zapojení do evropské integrace a výsledkem byl podpis asociační smlouvy s Evropským hospodářským společenstvím (EHS) v září 1963, která od následujícího roku vstoupila v platnost a předpokládala postupné zavádění volného pohybu tureckých pracovníků.¹⁰⁶ Německem nastavená přísná kritéria pro výběr gastarbeiterů v německo-turecké náborové smlouvě z roku 1961 dávala jasně znát, že ze čtyř hlavních účastníků náboru (viz Obr. 6 výše) je německá vláda jakožto nositel německé hospodářské politiky tím nejskeptičtějším. Naproti tomu intenzita zájmů turecké vlády, která stvrzení smlouvy aktivně iniciovala, a tureckých gastarbeiterů, kteří projevovali o legální způsob nabytí práce v Německu obrovský zájem, byla nepopíratelně větší než v případě spolkové vlády. Opravdu velkým podpůrcem konceptu náborových smluv však byly německé firmy, sdružující se v tzv. svazech zaměstnavatelů (*Arbeitsgeberverbände*) a zároveň zosobňující hlavní část poptávky po gastarbeiterech, kteří byli ochotni vykonávat nekvalifikovanou práci při nízkých mzdách, za něž by na obdobné pozici Němci nebyli ochotni pracovat.¹⁰⁷ Iniciativa německých důlních, stavebních a dalších průmyslových podniků měla určitý podíl na uzavření smlouvy s Itálií a mnohé z těchto firem vycítily potenciál dodatečných mzdových

¹⁰⁴ Na rozdíl od smluv s evropskými státy, např. s Itálií, Řeckem či Španělskem, v jejichž případě Německo k otázce přistěhování rodin gastarbeiterů přistupovalo od počátku mnohem vstřícněji. Čerpáno z: KNORTZ, Heike. *Diplomatische Tauschgeschäfte: "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973* [online]. Köln: Böhlau, 2008, 248 s. [cit. 2012-01-13]. ISBN 34-122-0074-3, s. 74 a 129.

¹⁰⁵ V tomto kontextu se má na mysli hlavně vznik Evropského hospodářského společenství v roce 1958 a jeho pokračující směřování k liberalizaci pohybu pracovní síly. Turecko vedlo před politicky nestabilním obdobím 1974-1986 s EHS aktivní dialog, po podání žádosti o členství v EHS v roce 1959 s ním byla roku 1963 podepsána asociační dohoda a následně několik s ní spojených dodatků. Čerpáno z: Vztahy EU a Turecka: Historie vztahů EU-Turecko. *EurActiv.cz* [online]. 2. 8. 2010 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/print-version/link-dossier/turecko-a-eu>

¹⁰⁶ Opinion of the Advocate-General: II – Právní rámec, A – Asociační dohoda EHS–Turecko. *EUR-Lex: Přístup k právu Evropské Unie* [online]. 2010 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=cs&ihtmlang=cs&lng1=cs,sv&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=570462:cs&page=>

¹⁰⁷ Svazy zaměstnavatelů se samozřejmě názorově střetávaly s odborovými svazy, které např. před podpisem náborové smlouvy s Itálií upozorňovaly, že německé firmy mohou při stávající míře nezaměstnanosti, která v roce 1955 činila 5,6 %, nejprve vybírat z domácích nezaměstnaných. Zaměstnavatelé oponovali, že se jim přesto potřebné pozice nedaří zaplnit, částečně i kvůli jejich neatraktivnosti pro potenciální německé uchazeče.

úspor i v německo-turecké dohodě. Ta sice zajistila v počátku 60. let tolik nedostatkovou pracovní sílu (v období 1961-1965 nepřekročily roční míry nezaměstnanosti 0,8 %¹⁰⁸), avšak její maximálně dvouletý rotační princip a s ním související náklady na opětovné zaškolování nových zahraničních pracovníků ve výsledku značně krátil úspory dosahované na relativně nižších mzdách gastarbeiterů. Ve prospěch jejich výhrad hovořily prohlubující se spolupráce v EHS a pokračující liberalizace ekonomických vztahů členských a asociovaných zemí, z nichž nepřímo vyplývalo, že by Německo už z principu nemělo do budoucna kontradiktorně pokračovat v přísné regulaci migrace gastarbeiterů z Turecka. SRN tak v roce 1964 přistoupila k revizi německo-turecké náborové dohody. Její novelizovaná verze vstoupila v platnost 30. září 1964 a obsahovala hned několik podstatných změn:

- Nábor gastarbeiterů přestal být omezen na svobodné turecké občany
- Stejně tak již nebyl nábor nadále omezen pouze na obyvatele západního Turecka
- Bylo povoleno dodatečné přistěhování gastarbeiterovy rodiny do Německa¹⁰⁹
- S tím souviselo i dodatečné zrušení rotačního principu a omezení maximálně dvouletého pobytu¹¹⁰

Zpětně vnímáno se z hlediska migrace jednalo o zlomovou událost, která sice byla v souladu se zájmy německého trhu a s vývojem v EHS, avšak v jádru rušila německá opatření na zamezení těžko regulovatelného přistěhovalectví, na něž Německo nebylo připraveno. S imigrací navíc souvisela i potřeba integrace cizinců, která v té době nebyla vládou ještě nijak koncipována a omezovala se pouze na oblast pracovního trhu. Zavedení takto podstatných změn v případě jediné smlouvy se ve své době a z krátkodobého hlediska nemuselo zdát jako tolik riskantní. Argumentace německých firem ve prospěch deregulace smlouvy se zakládala na ekonomické neefektivnosti rotačního principu. Jelikož náborové smlouvy měly v jádru ekonomický účel (byť v případě Turecka jím byly sledovány také strategické mocenskopolitické cíle), daly se úpravy smlouvy požadované lobbujícími firmami považovat za logické, ekonomicky přínosné a tudíž žádoucí. Deregulace některých prvků

¹⁰⁸ Arbeitsmarkt: Registrierte Arbeitslose, Arbeitslosenquote nach Gebietsstand. *Statistisches Bundesamt Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe/n/Arbeitsmarkt/Content100/lrab003ga,templateId=renderPrint.psml>

¹⁰⁹ Možnost přistěhování rodiny byla začleněna v roce 1965 do cizineckého zákona a umožněna tak plošně všem gastarbeiterům. Čerpáno z: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 13.

¹¹⁰ Geschichte: Rotationsprinzip. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

náborové smlouvy se ale nedotýkala jen ekonomické oblasti, z dlouhodobého hlediska předznamenávala i nutné změny v oblasti vzdělání, zdravotnictví, sociální péče aj. S trochou nadsázky je možné tvrdit, že prosazení krátkodobých cílů (snižování nákladů) a iniciativa vybrané menšiny (německých firem), odstartovaly budoucí změny v mnoha oblastech života většiny (německé společnosti), které však v oné době nebylo dost dobře možné v jejich plné šíři prognózovat. Nicméně právě po roce 1964 začala ještě masovější imigrace Turků, kteří si s sebou stále častěji vozili (nebo nechávali dodatečně poslat pro) své rodiny. Zatímco v roce 1960 žilo v SRN legálně jen asi 1500 tureckých občanů,¹¹¹ přišlo do Německa za dobu platnosti německo-turecké náborové smlouvy mezi roky 1961 a 1973 kolem 750 000 gastarbeiterů, z čehož se odhadem jen polovina vrátila zpět do vlasti.¹¹² Jiné zdroje uvádějí v témž období příliv cca 865 000 mužů a žen, přičemž do roku 1965 přišlo jen 15000 Turkyň. V roce 1973 už ale bylo zastoupení žen v pracovním fondu tureckých gastarbeiterů 27% – turecké ženy se přitom nejvíce uplatňovaly v elektrotechnickém, oděvním a textilním průmyslu.¹¹³ Enormní nárůst počtu tureckých pracovníků je třeba rozšířit ještě o dodatečně přistěhované rodinné příslušníky některých gastarbeiterů a případně i nelegální turecké imigranty, v jejichž případě nejsou samozřejmě k dispozici přesná čísla.¹¹⁴ Ke konci roku 2010 žilo v Německu 1 629 480 Turků,¹¹⁵ společně s lidmi s tureckým migračním původem dnes jejich populace činí dobře přes 2,5 milionu osob.¹¹⁶

Trend nabírání gastarbeiterů i po změnách smlouvy s Tureckem nadále pokračoval a díky neutuchajícímu hospodářskému růstu a podpisu dalších náborových smluv dokonce zesílil.

¹¹¹ Arbeit. Arbeitnehmer und Arbeitgeber. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹¹² Geschichte im Rückblick: 50 Jahre deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. DIE BUNDESREGIERUNG. *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/IB/Artikel/Anwerbeabkommen/2011-01-31-anwerbeabkommen-geschichte.html>

¹¹³ Arbeit. Arbeitnehmer und Arbeitgeber. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹¹⁴ Ilegálně přišlo do Německa do roku 1971 (často pěšky přes Alpy) odhadem kolem 40 tisíc Turků. Čerpáno z televizního sestřihu z: Geschichte: Anwerbeabkommen. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹¹⁵ Ausländische Bevölkerung: Ausländische Bevölkerung am 31.12.2010 nach Geschlecht und ausgewählten Staatsangehörigkeiten. STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. *Bevölkerung: Migration und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevoelkerung/Tabellen/Content75/Geschlecht,templateId=renderPrint.psml>

¹¹⁶ V tiskovém sdělení Spolkového statistického úřadu č. 248 ze 14. července 2010 lze narazit i na údaje kolem tří milionů osob s tureckým migračním původem. Čerpaný údaj 2, 5 milionu je pro změnu v souladu s metodologicky odlišně získanými výsledky Mikrozensus 2010. Čerpáno z: PREVEZANOS, Klaudia. Stichwort: Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. *Deutsche Welle: Politik & Gesellschaft* [online]. 2. 11. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15469701,00.html>

Zatímco v červnu roku 1960 bylo v SRN zaměstnáno 279 000 gastarbeiterů, 10. září 1964 už němečtí novináři a vládní představitelé s velkou pompou vítali na nádraží v Kolíně nad Rýnem miliontého zahraničního pracovníka, Armanda Rodriguese de Sá z Portugalska.¹¹⁷ Hospodářské výsledky naznačovaly, že koncept náborových smluv byl úspěšný a zahraniční pracovníci byli v tomto období (např. v porovnání se 70. lety) německou společností ještě poměrně pozitivně vnímáni. Jejich tolerování vycházelo i z obecného předpokladu, že gastarbeiteri¹¹⁸ se v Německu zdrží jen dočasně, což se zcela nepotvrdilo.

K jistému omezení náboru zahraničních pracovníků došlo přechodně v roce 1967 v návaznosti na první německou poválečnou hospodářskou recesi (1966-1967). V meziročním porovnání klesl průměrný počet zahraničních zaměstnanců z 1 243 961 na 1 013 862, což představovalo pokles o 18,5 %.¹¹⁹ Snížení stavů gastarbeiterů kopírovalo omezení výroby a vyjadřovalo jejich chvilkově menší potřebnost pro ekonomiku. Recese se samozřejmě odrazila i v nárůstu průměrné roční míry nezaměstnanosti (2,1 % v roce 1967 oproti 0,7 % v roce 1966, viz Graf 3 výše). Už v roce 1968 ale opět začal intenzivnější nábor gastarbeiterů a stejně jako HDP či míra nezaměstnanosti překonal i počet zahraničních zaměstnanců už v roce 1969 svou úroveň z doby před recesí, jak je zřejmé z následující tabulky:

¹¹⁷ Ein nagelneues Moped als Gastgeschenk für den Neuankömmling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung: Multimedia* [online]. 9. 9. 2004 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: <http://www.faz.net/multimedia/bildergalerien/gastarbeiter-ein-nagelneues-moped-als-gastgeschenk-fuer-den-neuankoemmling-1180077.html>

¹¹⁸ Gast znamená česky host. Gastarbeiter lze tedy volně přeložit i jako hostující pracovník. Zpětně byly tomuto termínu, který se v Německu vžil pro zahraniční zaměstnance a v širším smyslu i pro cizince obecně, vytýkána politická nekorektnost a lehce pejorativní podtext, avšak toto označení zároveň i velmi přesně naznačovalo, co německá ekonomika od gastarbeiterů očekávala – pomoc německému hospodářství, za niž mohli být po omezenou dobu německým hostem, a návrat zpět do vlasti, jakmile tato doba uplynula.

¹¹⁹ Vlastní výpočet. Zdroj: BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digitalis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf

Tab. 1: Zahraniční zaměstnanci* v ekonomice SRN v období 1954-1985**

Rok	Zahraniční zaměstnanci		Podíl zahraničních zaměstnanců z daného náborového státu na celkovém počtu zahraničních zaměstnanců (v %)					
	Počet	podíl na počtu zaměstnaných v SRN (v %)	Itálie	Řecko	Španělsko	Turecko	Portugalsko	Jugoslávie***
1954	72 906	0,4	8,9	0,8	0,6	x	x	2,5
1955	79 607	0,4	9,4	0,8	0,6	x	x	2,6
1956	98 818	0,5	18,8	1,0	0,7	x	x	2,3
1957	108 190	0,6	17,7	1,7	0,9	x	x	2,6
1958	127 083	0,6	20,2	2,2	1,2	x	x	3,8
1959	166 829	0,8	29,3	2,5	1,3	x	x	4,4
1960	279 390	1,5	43,6	4,7	3,4	0,9	0,1	0,3
1961	507 419	2,5	43,0	8,7	10,1	2,1	0,2	2,4
1962	629 022	3,1	38,0	11,2	13,2	3,0	0,2	3,8
1963	773 164	3,7	34,3	13,8	14,5	4,3	0,3	5,8
1964	902 459	4,3	29,7	15,9	15,3	7,5	0,5	5,9
1965	1 118 616	5,3	29,4	16,0	15,3	10,6	1,0	5,7
1966	1 243 961	5,8	29,1	15,4	14,1	12,1	1,5	7,8
1967	1 013 862	4,7	26,3	14,8	12,5	13,1	1,8	9,3
1968	1 018 859	4,9	17,1	13,7	11,1	13,7	1,9	10,5
1969	1 365 635	6,5	24,0	13,0	9,9	15,8	2,0	16,3
1970	1 806 805	8,5	20,1	12,7	9,0	17,9	2,2	20,7
1971	2 128 407	9,8	18,5	12,3	8,4	19,7	2,6	21,3
1972	2 284 502	10,5	18,0	11,7	7,9	21,4	2,8	20,3
1973	2 285 564	10,8	16,1	10,8	7,2	23,8	3,1	20,2
1974	2 286 625	10,3	14,2	10,0	6,5	26,2	3,4	20,0
1975	2 060 507	10,2	14,2	9,9	6,3	26,7	3,4	20,2
1976	1 924 730	9,6	14,2	9,3	5,8	27,2	3,3	20,1
1977	1 872 206	9,4	14,8	8,6	5,3	27,4	3,2	20,0
1978	1 857 488	9,3	15,3	7,9	5,0	27,5	3,2	19,8
1979	1 924 420	9,3	15,4	7,2	4,7	27,9	3,1	18,9
1980	2 018 382	9,6	15,1	6,6	4,3	28,7	2,9	17,5
1981	1 911 957	9,2	15,0	6,5	4,3	30,2	2,9	17,6
1982	1 787 316	8,7	14,3	6,5	4,3	31,3	2,8	17,7
1983	1 694 354	8,4	13,8	6,4	4,3	31,7	2,7	17,8
1984	1 608 501	8,0	13,3	6,4	4,3	31,5	2,5	18,2
1985	1 567 526	7,7	12,6	6,6	4,3	31,6	2,3	18,5

* Počet zahraničních zaměstnanců se metodicky zcela neshoduje s počtem gastarbeiterů, překryv těchto dvou pojmů je však značný.

** Do roku 1960 jsou údaje vždy ke konci června, od roku jsou udávány roční průměry.

*** Ze zemí, s nimiž byla podepsána náborová smlouva, zde chybí Maroko a Tunisko, v jejichž případě nebyly k dispozici podobně strukturované statistiky.

Zdroj: BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digitalis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf, s. 95-97

Po podpisu náborové dohody s Jugoslávií byla gastarbeiterská koncepce ještě pět let nadále hojně využívána. Na přelomu 60. a 70. let se německá ekonomika blížila podobně jako začátkem šedesátých let téměř stavu plné zaměstnanosti. Roční míry nezaměstnanosti se mezi roky 1969 a 1973 pohybovaly mezi 0,7 a 1,2 %. V absolutním měřítku to znamenalo, že např. v roce 1971 (0,8 %¹²⁰) bylo na spolkové úrovni nezaměstnaných průměrně jen asi 185 000 lidí, a to i při souběžném zaměstnávání 2 128 407 cizinců. V porovnání s mírami i počty nezaměstnaných v pozdějších 80. letech (ale i dnes) jsou tato čísla neuvěřitelně nízká.

Zajímavé je sledovat i změny v zastoupení jednotlivých národností ve stavech gastarbeiterů. V roce 1970 netvořili poprvé od podpisu první náborové smlouvy v roce 1955 největší část gastarbeiterů Italové, nýbrž Jugoslávci, kteří ve velké míře pracovali v Německu už před podpisem vlastní náborové smlouvy. V roce 1971 pak dokonce Italy v této statistice předstihli i turečtí gastarbeitři, kteří od roku 1964 těžili z uvolnění podmínek náborové smlouvy a jejichž počet podle toho náležitě narůstal. V roce 1972 se pak Turci stali suverénně největší národnostní skupinou zahraničních zaměstnanců. V následujících letech zůstávají nejpočetnější a zároveň jedinou významnější národnostní skupinou gastarbeiterů, jejichž počet i do budoucna stabilně roste. Od začátku 70. let se také začíná ustalovat podíl zaměstnaných cizinek v rámci stavů gastarbeiterů okolo 30 %. – až do roku 1958 přitom nebyly cizinky v řadách gastarbeiterů vůbec. Celkově tvořili gastarbeitři počátkem 70. let kolem 10 % všech pracujících v SRN.¹²¹

Zlom ve státní politice vůči gastarbeiterům nastal v souvislosti s prvním ropným šokem, který se svými důsledky nevyhnul ani německé ekonomice. Ta upadla v roce 1973 do další ekonomické recese, jež měla tentokrát daleko hlubší a globálnější charakter než recese v letech 1966-1967 a jež opět znamenala snižování počtu nabíraných zahraničních pracovníků. Gastarbeitři představovali vítanou pomoc v době konjunktury, v období hospodářského úpadku, atmosféře propouštění a omezování výroby však domácímu obyvatelstvu na trhu práce svou ochotou pracovat za nižší mzdy spíše konkurovali. Navíc začínalo být pomalu zřejmé (nikoliv však politiky akceptované či snad dokonce veřejně proklamované), že v souvislosti s dodatečným příchodem rodin mnoha gastarbeiterů se

¹²⁰ Míry nezaměstnanosti v tomto odstavci jsou přebírány z: Arbeitsmarkt: Registrierte Arbeitslose, Arbeitslosenquote nach Gebietsstand. *Statistisches Bundesamt Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe n/Arbeitsmarkt/Content100/lrarb003ga,templateId=renderPrint.psml>

¹²¹ Tento odstavec čerpá z: BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digialis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf, s. 95-97.

z otázky pracovní migrace nezadržitelně stává problematika přistěhovalectví. Velká část gastarbeiterů byla totiž k usídlení v Německu motivována např. i zjednodušením podmínek prodloužení pobytu z roku 1971.¹²² Spolková vláda proto v této situaci přistoupila k tvrdšímu opatření a 23. listopadu 1973 se usnesla na ukončení státní náborové politiky (tzv. **Anwerbestopp**).¹²³ Znamenalo to úplné zastavení státního náboru nových gastarbeiterů, což se ale nevztahovalo na pracovníky z členských zemí EHS. Jediným možným způsobem pro občany nečlenských zemí, jak imigrovat do Německa, tak bylo skrze manželský svazek nebo dodatečné přistěhování rodiny. Bilance za 18 let platnosti náborových smluv (1955-1973) byla výmluvná: ze 14 milionů gastarbeiteru se jich do svých vlastí vrátilo 11 milionů.¹²⁴ Tím pádem žilo v roce 1973 v Německu bezmála čtyři miliony cizinců,¹²⁵ o téměř 3,5 milionu více než v roce 1955. Anwerbestopp však přistěhovaleckou situaci nezažehnal, spíše naopak. U již usídlených gastarbeiterů totiž krátkodobě vyvolal obavu z dalších opatření proti imigraci a mnozí proto přiměli své rodiny, aby se urychleně přistěhovaly. Po Anwerbestoppu opravdu následovaly ještě dva restriktivní vládní kroky – nejprve v listopadu 1974 usnesení, že rodinní příslušníci gastarbeiterů přesídlivší do SRN později než 30. 11. 1974 nebudou mít povoleno pracovat, později v roce 1975 ještě pokus o prosazení zákazu usídlení cizinců v městských částech s vyšším jak 12% zastoupením cizinců, který však neprošel, protože byl částečně protiústavní.¹²⁶ Mezi lety 1973 a 1976 se opravdu podařilo snížit počet zahraničních zaměstnanců o cca 360 tisíc¹²⁷ a i díky tomu klesla nezaměstnanost německého obyvatelstva. S výjimkou mírného oživení v letech 1979-1980 sice klesal od roku

¹²² Chronik "Migrationsgeschichte und Integrationspolitik in Deutschland". BUNDERSZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *bpb: Projekt Integration* [online]. 2005 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: http://www.bpb.de/die_bpb/PGLVIR,2,0,Chronik_Migrationsgeschichte_und_Integrationspolitik_in_Deutschland.html

¹²³ Geschichte: Anwerbestopp. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹²⁴ TROST, Gabriele, LINDE, Malte. Geschichte der Gastarbeiter. *Planet Wissen* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.planet-wissen.de/alltag_gesundheit/gastarbeiter_und_migration/geschichte_der_gastarbeiter/index.jsp

¹²⁵ Vlastní výpočet a odhad na základě: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 99-100.

¹²⁶ Geschichte: Weitere Restriktionen. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹²⁷ Rozdíl průměrných ročních údajů. Vlastní výpočet na základě: BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte*, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digitalis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf, s. 95-97.

1976 počet zahraničních zaměstnanců,¹²⁸ v rozporu se záměrem zabránit prohlubování přistěhovalecké situace však nadále bez ustání narůstal počet cizinců.¹²⁹

Spolková vláda se i po ukončení náboru stále zaměřovala spíše na otázku migrace a prevence přistěhovalectví, ačkoli se už dávno měla začít věnovat tolik potřebné integraci stále početnějších imigrantů. Vývoj cizinecké populace se navíc zkomplikoval i novou tendencí – jakmile se gastarbeiteři rozhodli v SRN usídlit a přistěhovali se za nimi i jejich manželky, mnohdy se zde rozhodli založit (či rozšířit) rodinu. Pomalu se začala vytvářet *druhá generace* imigrantů, která si s sebou nesla zcela odlišné potřeby: zatímco jejich rodiče byli legitimně cizinci a pocházeli z jiné země, k níž cítili vztah, jejich děti narozené v Německu byly vychovávány v tradicích, které byly v lecčems v rozporu s majoritní německou kulturou, jíž byly obklopeny. Navíc, přestože byly podle místa narození v podstatě Němci, byly často vnímány jako cizinci. Tato krize identity mohla vést a mnohdy vedla ke společensky nežádoucím jevům (např. k zvýšené kriminalitě mladistvých), které podtrhovaly nutnost zavedení určitého integračního konceptu. Už v druhé polovině 70. let se začaly ve školství vytvářet speciální či čistě cizinecké třídy, integrace však neměla širší rámec a např. v oblasti vzdělání vyžadovala větší investice do infrastruktury (školy se zaměřením na cizince) a speciální zaškolování pedagogů. Politika proti cizincům byla i nadále značně restriktivní a její opatření se zaměřovala spíše na přechodnou asimilaci „nechtěných“ přistěhovalců než konzistentní dlouhodobou integraci.¹³⁰

Přelomovou politickou výzvou ke zvážení významu integrace cizinců jakožto nezbytného společenského procesu představovalo memorandum vydané koncem roku 1979 ministerským předsedou Severního Porýní a Vestfálska a prvním spolkovým pověřencem pro cizince,¹³¹ Heinzem Kühnem. Ten požadoval, aby německá vláda akceptovala existující

¹²⁸ tamtéž

¹²⁹ BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 99-100.

¹³⁰ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1973-1979 Anwerbestopp und Konsolidierung der Ausländerbeschäftigung [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=1>

¹³¹ Tento úřad byl založen o rok dříve, v roce 1978. Byl později několikrát přejmenován v souvislosti s rozšiřováním či upřesňováním jeho agendy. Oficiální název pozice, kterou jako první zastával právě Heinz Kühn, zněl „pověřenec pro integraci zahraničních zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků.“ Vžilo se pro něj však zkrácené označení Pověřenec pro cizince (či v otázce cizinců – něm. *Ausländerbeauftragter*). Čerpáno z: Chronik "Migrationsgeschichte und Integrationspolitik in Deutschland". BUNDERSZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *Bpb: Projekt Integration* [online]. 2005 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: http://www.bpb.de/die_bpb/PGLVIR,2,0,Chronik_Migrationsgeschichte_und_Integrationspolitik_in_Deutschland.html

přistěhovaleckou situaci v SRN a reagovala na ni důslednou integrační politikou. Jako její neodmyslitelná součást byla prezentována nutnost zrovnoprávnění druhé generace s německým obyvatelstvem v oblastech vzdělání, práce a bydlení. Kühnovo memorandum též obsahovalo ideu zavedení komunálního volebního práva pro cizince a možnost získat německé občanství pro děti migrantů narozené v Německu.¹³²

Přestože tento spis vyvolal počátkem 80. let velmi živou veřejnou debatu, tehdejší spolková vláda pokračovala v restriktivní zahraniční politice s časově omezenými integračními opatřeními. Varianta trvalého usídlení migrantů a jejich rodin tak byla na úrovni spolkové vlády nadále spíše zavrhována či ignorována, než aby byla akceptována jako reálný stav. Stále nebyla vytvořena žádná spolková integrační koncepce, což se odráželo i v dalších jednorázových restriktivních opatřeních vlády cílících stále na migraci místo na integraci. S ohledem na trvalý růst počtu Turků bylo v prosinci roku 1981 vládou rozhodnuto, že děti imigrantů starší 16 let se už nesmí stěhovat za rodiči. Žil-li jeden z rodičů v zemi původu, nebyla migrace umožněna ani mladším dětem. Přistěhování manžela či manželky bylo nadále umožněno pouze cizincům, kteří v SRN žili legálně a nepřetržitě po dobu alespoň osmi let.¹³³

Po změně vlády v roce 1982 sice kancléř Helmut Kohl (CDU) zařadil problematiku cizinců do svého „Programu bezodkladnosti“ (tzv. *Dringlichkeitsprogramm*) a učinil z něj tak jedno z hlavních témat ve vládní diskusi, terčem vládních opatření však nadále zůstávala otázka migrace a nikoliv integrace cizinců.¹³⁴ Již usídlené gastarbeitery a jejich rodiny se spolková vláda rozhodla motivovat k návratu do jejich vlasti zavedením systému „**návratové pomoci**“ (tzv. *Rückkehrshilfe*), jenž začal na základě zákona o podpoře připravenosti cizinců k návratu¹³⁵ fungovat od prosince 1983. Jednalo se o sadu opatření s dvěma hlavními provázanými cíli: snížit počet přistěhovalců, tentokrát však skrze jejich odchod a ne prevenci příchodu nových migrantů, a díky tomu snížit i domácí nezaměstnanost, jejíž míra v souvislosti s druhým ropným šokem a strukturální krizí vzrostla v roce 1983 až na 9,1 % –

¹³² REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1979-1980 Konkurrierende Integrationskonzepte [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

<http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=1>

¹³³ Geschichte: Weitere Restriktionen. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹³⁴ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1981-1990 Wende in der Ausländerpolitik [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

<http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=2>

¹³⁵ Volně přeloženo, německy *Gesetz zur Förderung der Rückkehrbereitschaft von Ausländern*. Čerpáno z: Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

oproti roku 1973 tak byl počet nezaměstnaných více než osminásobný. Systém návratové pomoci zahrnoval různé incentive jako např. možnost nechat si bez čekání vyplatit sumu svých odvodů na zákonné důchodové pojištění, v případě nezaměstnaných vyplacení jednorázové finanční pomoci (10 500 marek) a příspěvku na dítě (1 500 DM)¹³⁶, předčasné zpřístupnění státem podporovaného spoření bez ztráty souvisejícího zvýhodnění, poradenství při odchodu atp.¹³⁷ Efekt opatření však nebyl nijak závažný. Přestože se mnoho migrantských rodin rozhodlo příležitosti k výhodnému návratu využít, klesl počet cizinců jen v následujícím roce 1984 a poté se už opět začal vracet na svou původní úroveň z roku 1983, kolísal kolem ní, až ji opět po pár letech překonal.¹³⁸ Počet zahraničních zaměstnanců sice nadále klesal,¹³⁹ avšak celková roční míra nezaměstnanosti se ještě téměř pět let držela kolem míry 9 %.¹⁴⁰ Vláda se také snažila celou situaci řešit iniciací změn cizineckého zákona, její návrhy však narážely na odpor opozice a četných společenských organizací, kvůli čemuž se upravený zákon nepodařilo schválit ještě několik let. Během 80. let se otázka cizinců nezdravě zpolitizovala, což souviselo s pokračujícím přílivem rodinných příslušníků migrantů, nespokojeností společnosti s bezkonceptní vládou cizineckou politikou a v neposlední řadě i s významným zintenzivněním uprchlické migrace do Německa.¹⁴¹ Podstatným krokem na cestě ke konzistentnější politice integrace přistěhovalců a jejich rodin se stal až 1. leden 1991, kdy nabyl účinnosti novelizovaný cizinecký zákon. Ten mimo jiné umožňoval přistěhovalcům usídleným minimálně 15 let v SRN a dětem migrantů narozeným a vyrůstajícím

¹³⁶ Geschichte: Rückkehrhilfe. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z:

http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹³⁷ Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹³⁸ Zde záleží, z jakých se vychází statistik. Podle údajů Spolkového statistického úřadu byl počet cizinců z roku 1983 znovu překonán nejspíše již v roce 1986, podle centrálního registru cizinců až v roce 1989. Údaje byly čerpány z: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z:

http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 99.

¹³⁹ BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digitalis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf, s. 95-97.

¹⁴⁰ Arbeitsmarkt: Registrierte Arbeitslose, Arbeitslosenquote nach Gebietsstand. *Statistisches Bundesamt Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe/n/Arbeitsmarkt/Content100/lrarb003ga,templateId=renderPrint.psml>

¹⁴¹ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"-Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1981-1990 Wende in der Ausländerpolitik [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=2>

v Německu¹⁴² získat na požádání německé občanství. Nový zákon představoval velký pokrok v řešení otázky přistěhovalectví, jeho přínos byl však zkalen mnoha rozpory. Ačkoliv potřeba integrace v zásadě vychází z existence přistěhovalců v cílové zemi a upravený cizinecký zákon byl prvním krokem k vytvoření koncepce spolkové integrační politiky, na samotné politické scéně nadále panoval slepý názor, že „*Německo není přistěhovaleckou zemí*.“¹⁴³

V 80. letech značně sílil příliv uprchlíků a získával tak na významu i jako téma v politické diskusi. Zatímco v období 1953-1979 žádalo ročně o německý azyl průměrně kolem 8600 osob, mezi roky 1980 a 1989 jich už ročně bylo průměrně přes 70 tisíc.¹⁴⁴ Skokově narostl počet žadatelů o azyl hned v roce 1980; 107 818 představovalo více než dvojnásobek žádajících z roku 1979 (viz Příloha 1).¹⁴⁵ Právo na azyl bylo principiálně vyhrazeno válečným a politickým uprchlíkům, popř. obětem přírodních katastrof. Po mnoha vládních opatřeních stěžujících pracovní migraci však žádost o azyl představovala alternativní cestu mnohdy zneužívanou ekonomicky motivovanými, a tudíž „nepravými“ uprchlíky. V reakci na rostoucí počet žadatelů, který začal v druhé polovině 70. let a kulminoval právě v roce 1980, přistoupila spolková vláda k zavedení opatření na urychlení azylového řízení,¹⁴⁶ odepření pracovního povolení pro azylanty v prvním roce po příjezdu a zavedení vízové povinnosti pro státy, z nichž pocházelo nejvíce žadatelů o azyl.¹⁴⁷ Ke konci osmdesátých let představovali největší skupinu uprchlíci z východního bloku – jejich podíl na celkovém počtu žadatelů činil až 69 %.¹⁴⁸ V souvislosti se sjednocením Německa, pády socialistických režimů a válečnými událostmi na Balkáně pak počet žadatelů o azyl počátkem 90. let rekordně narostl. Jen mezi roky 1990 a 1994 bylo registrováno přes 1,3 milionu žadatelů, což je o více jak 40 % větší

¹⁴² Geschichte: Staatsbürgerschaft. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z:

http://modulool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung_Tuerken_in_Deutschland/index.html

¹⁴³ REIBLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"-Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1981-1990 Wende in der Ausländerpolitik [online]. 15.3.2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

<http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=2>

¹⁴⁴ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 14.

¹⁴⁵ BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z:

http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 11.

¹⁴⁶ V návaznosti na snahu urychlit azylové řízení nabyt 1. 8. 1982 účinnosti zákon o azylovém řízení.

¹⁴⁷ Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹⁴⁸ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 14.

počet než v úhrnu za celé období 1953-1989.¹⁴⁹ V rekordním roce 1992, kdy se do Německa přistěhovalo celkem 1 211 348 cizinců,¹⁵⁰ zažádalo o azyl nejvíce osob v dosavadní německé historii: přes 438 tisíc.¹⁵¹ Reálně však mělo právo zažádat o azyl jen 4,25 % ze všech žadatelů.¹⁵² Enormní uprchlická migrace,¹⁵³ vysoké náklady na zaopatření uprchlíků, dlouhotrvající azylová řízení a celospolečenské napětí¹⁵⁴ donutily vládu v roce 1993 k razantnímu omezení azylového práva s cílem omezit příliv „nepravých“ uprchlíků. Od července 1993 smí žádost podat jen ten, kdo do Německa míří přímo a po cestě neprochází žádným z bezpečných sousedních států. Jelikož toto opatření značně omezuje pozemní přepravu, má od té doby vývoj počtu žádostí klesající trend.¹⁵⁵

Kromě uprchlické imigrace nabral od konce 80. let výrazně na intenzitě i příliv výše zmíněných vystěhovalců, jichž přicházelo mezi roky 1988 a 1995 z východního bloku stabilně přes 200 000 ročně, v roce 1990 dokonce téměř 400 000.¹⁵⁶ Stejně tak se částečně změnila i struktura migračních toků. Migrace ze skupiny zemí, s nimiž měla SRN v minulosti podepsané náborové smlouvy, zaznamenávala postupný útlum, s výjimkou Turecka, z něhož nadále přicházely rodiny již usídlených migrantů. Nově však v 80. let a 90. let začaly sílit

¹⁴⁹ Vlastní výpočet. Data čerpána z: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 11.

¹⁵⁰ STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Wanderungen 2007* [online]. Fachserie 1, Reihe 1.2. Wiesbaden, 2009 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/Wanderungen/Wanderungen2010120077004,property=file.pdf>

¹⁵¹ BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 11.

¹⁵² Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹⁵³ V každém případě je značný rozdíl mezi počtem podaných a uznaných žádostí. Přes zmiňovaný vysoký počet podaných žádostí žilo v Německu ke konci roku 2010 jen asi 167 000 uprchlíků s uznaným nárokem na azyl. Vlastní výpočet na základě: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 71.

¹⁵⁴ Jednalo se především o organizovaný zločin, prostituci, obchod s drogami, zvýšila se i míra nelegální imigrace. Značné napětí mezi imigranty a německou populací později vyvrcholilo několika násilnými incidenty, nejznámějšími z nich jsou případy žhářství v Hoyerswerdě, Rostocku či Solingenu, při nichž zemřelo několik přistěhovalců. Čerpáno z: GEIßLER, Ralf. "Wir haben Angst um unser Leben". *Deutschlandradio: Kultur* [online]. 17. 9. 2011 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://www.dradio.de/dkult/sendungen/kalenderblatt/1554503/>

¹⁵⁵ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 14.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 14-15.

migrační toky ze zemí Blízkého a Dálného východu, Afriky, ale také z dnešních členských států Evropské unie, které neměly se SRN náborové dohody.¹⁵⁷

2.3 Řízená pracovní migrace v NDR

I v Německé demokratické republice docházelo v poválečném období k přesunu obyvatel, avšak po celou dobu její existence zde převažovala hlavně emigrace domácího obyvatelstva (nebo alespoň snaha emigrovat). Od září 1949 do postavení Berlínské zdi v srpnu 1961 odešlo z NDR do SRN podle oficiálních zdrojů 2,7 milionu východních Němců, přičemž tyto údaje zahrnují jen osoby, jejichž cesta vedla přes nouzový přijímací tábor. Celkový počet emigrantů mohl být až o milion vyšší, úřední statistiky totiž nezahrnovaly lidi, kteří našli útočiště rovnou u svých příbuzných či známých bez zastávky v táboře. Po stavbě Berlínské zdi v roce 1961 se legální přesídlení do zahraničí stalo byrokraticky extrémně komplikovanou a tudíž téměř nemožnou záležitostí. Mnoho východních Němců se tak snažilo z NDR uniknout ilegálně, čímž většinou riskovali život a mnohdy o něj i přišli. V letech 1961-1988 se podařilo do Západního Německa údajně dostat 616 051 osobě, přičemž ke konci existence NDR rostl počet legálních emigrantů z řad tzv. „žadatelů o přesídlení.“¹⁵⁸

Podmínky pro emigraci i imigraci podléhaly v případě NDR přísné regulaci socialistického režimu. Byly tudíž nepřekvapivě i daleko rigidnější než obdobná restriktivní opatření v SRN. Východní Německo, jehož populace v roce 1950 činila kolem 18,4 milionu obyvatel,¹⁵⁹ se v 60. letech podobně jako jeho západní soused potýkalo s nedostatkem pracovní síly, v jeho případě však byla důvodem především zmíněná masová emigrace na západ a nízká produktivita práce.¹⁶⁰ Reakcí NDR na odliv obyvatelstva coby pracovní síly bylo uzavření hranic tendenčním aktem postavení „antifašistické ochranné zdi“,¹⁶¹ který však problém zoufale chybějících pracovníků sám o sobě nevyřešil. NDR tedy přistoupila po vzoru SRN k uzavírání náborových dohod, výhradně však se „spřátelenými“ státy, tzn. většinou se

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 16.

¹⁵⁸ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ost-West Flucht. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=0>

¹⁵⁹ *Bevölkerungszunahme in Deutschland 1950 bis 2000* [online]. 2001 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.pdwb.de/deu50-00.htm>

¹⁶⁰ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 15

¹⁶¹ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ost-West Flucht. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=0>

zeměmi s komunistickým či socialistickým režimem.¹⁶² V roce 1968 uzavírá NDR náborové smlouvy hned s několika takovými státy – mimo jiné s Maďarskem, Polskem, Alžírskem, Mosambikem, Kubou či Vietnamem. S Vietnamem bylo později uzavřeno ještě několik dalších jednorázových smluv na vykrytí chybějících výrobních kapacit.¹⁶³

Pracovně podmíněná migrace probíhala ve Východním Německu v daleko menším měřítku než v SRN. Zatímco v SRN se počet gastarbeiterů v období 1970-1980 pohyboval kolem dvou milionů, v NDR počet tzv. zahraničních pracujících, jak byli gastarbeiteri v NDR oficiálně označováni, v témže období nepřesáhl 30 tisíc. Podíl cizinců na celkové populaci byl v NDR oproti SRN velice nízký: okolo jednoho procenta.¹⁶⁴

Činnost zahraničních pracovníků v NDR podléhala nekompromisnímu rotačnímu principu a většinou byla na dobu pobytu svázána s jediným podnikem či továrnou. Pracovní podmínky byly extrémně náročné, zahraniční zaměstnanci často odpracovávali denně více směn. Ubytování byli většinou stranou majoritní společnosti a informace o jejich existenci, životních podmínkách, problémech či přínosu pro východoněmeckou ekonomiku nebyly státem zveřejňovány, spíše utajovány. V případě mírných přestupků či nedodržování pracovní disciplíny mohli být zahraniční pracovníci deportováni zpět do své vlasti. Stejně tak jim mohlo být bez udání důvodu omezeno či zcela odebráno povolení k pobytu. Podat výpověď a hledat si práci jinde též nebylo možné, stejně jako nebylo umožněno přistěhování rodin po vzoru SRN – i proto NDR rekrutovala zahraniční pracovníky výhradně z řad mladých a svobodných lidí. Zaměstnané cizinky se musely v případě otěhotnění rozhodnout buď pro opuštění NDR, nebo pro potrat. Zaměstnaná cizinka mohla dítě donosit a starat se o něj v NDR jen se souhlasem zaměstnavatele a i tak se musela nejpozději šest týdnů po porodu vrátit do práce. K uzavření bikulturního manželského svazku (viz Glosář) docházelo jen velmi zřídka – kolidovalo totiž s principem navázání délky pobytu cizince či cizinky na dobu

¹⁶² BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=1>

¹⁶³ Jednalo se např. o smlouvu z roku 1973, v níž byl stanoven pětiletý limit pro pracovní pobyt vietnamských pracujících, kteří byli zaměstnáváni hlavně v industriálních aglomeracích jako Chemnitz či Erfurt. Čerpáno z: *Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹⁶⁴ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=1>

platnosti jeho pracovní smlouvy stanoveným v mezinárodních náborových dohodách.¹⁶⁵ V porovnání se Západním Německem a tamními životními podmínkami gastarbeiterů, jež samy o sobě nebyly nijak ohromující, se měli zahraničních pracujících v NDR podstatně hůře – jejich pracovní činnost byla mnohem represivněji regulována a svobodný život podstatně více omezen. Jejich pracovní podmínky byly v mnoha ohledech principiálně neslučitelné s pracovními standardy demokratických států. Situaci pracujících cizinců v NDR zhoršovala i absence jakékoli lobby za jejich práva, snad s výjimkou sporadické činnosti církevních institucí. V kontextu striktnosti předchozí imigrační politiky NDR, jež v podstatě vedla ke společenské izolaci zahraničních pracovníků, pak působí poměrně kontrastně skutečnost, že v březnu 1989 bylo na komunální úrovni zavedeno aktivní i pasivní volební právo pro cizince starší 18 let s delším než šestiměsíčním pobytem v NDR. Byl to jednoznačně pokus ideologicky slábnoucího východního režimu předčít v určitém aspektu kapitalistický systém Západního Německa. Tento značně progresivní a nezvykle liberální krok měl společně s událostmi oslabujícími moc komunistických režimů v Evropě za následek i znatelné zpolitizování tématu přistěhovalecké politiky v posledním roce existence NDR.¹⁶⁶

Azylová politika vycházela v NDR z obecných demokratických zásad práva na azyl ukotvených od roku 1949 ve východoněmecké ústavě, v praxi byl však azyl v porovnání se SRN udělován jen ve velmi malém měřítku a především vybraným skupinám osob – většinou dětem a mladistvým, jejichž rodiče byli pronásledováni komunisté, nepohodlným levicovým intelektuálům, vzdělancům či učitelům a případně prchajícím komunistickým funkcionářům. Hlavními třemi skupinami azylantů byli do poloviny 70. let před občanskou válkou utíkající Řekové, Francovým režimem vypuzení španělští komunisté a na poměry NDR početná – údajně až dvoutisícová – skupina příslušníků chilské levicové vládní garnitury a jejich rodin, která do NDR uprchla v souvislosti s Pinochetovým pučem v roce 1973.¹⁶⁷

NDR postrádala po celou dobu své existence jakoukoli dlouhodobě konzistentní integrační politiku. V jejím případě lze spíše než o sociální integraci cizinců hovořit o jejich společenské a státem řízené segregaci.¹⁶⁸ Přitom silně regulatorní migrační politika NDR nebyla příliš

¹⁶⁵ Podobná opatření byla zmírněna v posledních letech existence NDR, kdy počet zahraničních pracujících nadále narůstal. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou.

¹⁶⁶ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Asylrecht und Asylpolitik. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=2>

¹⁶⁷ tamtéž

¹⁶⁸ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-

efektivní a nepokrývala zcela potřeby východoněmeckých závodů. Počet zahraničních pracovníků však od podpisu náborových smluv v roce 1968 rostl a v roce 1989 dosahoval 93 568 osob, což představovalo téměř polovinu z celkového počtu více než 190 000 cizinců tehdy žijících v NDR.¹⁶⁹ Níže uvedená tabulka člení cizineckou populaci NDR rok před sjednocením Německa podle nejčteněji zastoupených národností.

Tab. 2: Cizinci v NDR podle národností (1989)*

Státní příslušnost	Počet	Podíl na cizinecké populaci v %
Vietnam	60 100	31,4
Polsko	51 700	27,0
Mozambik	15 500	8,1
Sovětský svaz	14 900	7,8
Maďarsko	13 400	7,0
Kuba	8 000	4,2
Belgie	4 900	2,6
Československo	3 200	1,7
Jugoslávie	2 100	1,1
Angola	1 400	0,7
Jiná	16 000	8,4
Celkem	191 200	100

* zaokrouhleno na stovky

Zdroj: Ausländer in der DDR 1989 nach Nationalitäten (Hundertstellen gerundet). In: BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?type=galerie&show=image&i=56375>

Ani určitá liberalizace cizinecké politiky zahrnující symbolické udělení komunálních volebních práv cizincům však na konci 80. let východoněmeckou kvazi-integrační koncepci nezachránila – během procesu sjednocení Německa totiž došlo k jeho nahrazení cizineckou legislativou aplikovanou v Západním Německu.¹⁷⁰

01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=1>

¹⁶⁹ tamtéž

¹⁷⁰ BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Asylrecht und Asylpolitik. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=2>

2.4 Nevyužitá alternativa gastarbeiterského řešení

Se znalostí celospolečenských důsledků „řízené“ migrační politiky Německa z minulého století se po rozboru historických okolností a událostí kolem migrace gastarbeiterů do SRN¹⁷¹ nabízí otázka, zda se nebylo možné s problémem nedostatku pracovních sil vypořádat i jiným způsobem. Metoda nábory zahraničních pracovních sil totiž vyvíjela jen malý tlak na zvážení investic do zefektivnění procesů a technologií výroby, jelikož pro firmy představovala krátkodobě co do realizace snazší i levnější řešení, navíc podporované vládou. Tato cesta pracovně-náročného růstu v dlouhém horizontu nevyhnutelně vedla k potřebě restrukturalizace hospodářské výroby, ke které nakonec v souvislosti s prvním a druhým ropným šokem stejně došlo.

Z dlouhodobého hlediska představovala alternativu k extenzivnímu růstu, typickému pro 60. léta, logicky kapitálově náročnější cesta racionalizace a automatizace výroby, přestože krátkodobě mohl být nedostatek pracovních sil lépe řešitelný nábořem gastarbeiterů. Důvodů, proč k němu během dvou dekád – mezi podpisem první náborové smlouvy s Itálií (1955) a krizí po prvním ropném šoku (1974-1975) – nedošlo, je možné vyjmenovat hned několik. Opomenutí intenzivní růstové alternativy lze do jisté míry připisovat větší než běžné angažovanosti německého ministerstva zahraničí v procesu podpisu náborové smlouvy s Tureckem, které ekonomický problém Německa (spadající spíše do gesce ministerstva hospodářství, popř. práce a sociálních věcí) vychýlilo do politicko-strategické roviny. Podpis první náborové smlouvy s Itálií byl motivován téměř výhradně ekonomickými potřebami obou zemí, jejichž spolupráce se navíc do budoucna měla nadále prohlubovat a pracovní migrace se tak stejně stávala nevyhnutelnou. Naproti tomu prosazení podpisu smlouvy s Tureckem, jež se navíc týkala problematiky mimo hlavní kompetence ministerstva zahraničí, lze částečně připisovat vlivu politického strategizování v atmosféře studené války.

Ani soukromý sektor neprojevil v době před ropnými šoky výraznější snahu racionalizovat a zavádět nové, méně pracovně-náročné technologie výroby a místo toho ochotně přistoupil na investičně méně náročnou cestu státem posvěceného najímání dodatečné pracovní síly ze zahraničí. V dlouhém období se však investice do výrobních kapacit projevují jako nezbytné – jsou-li najímání další pracovníci za stávajícího stavu kapitálového vybavení (které navíc v čase zastarává), produktivita každého dodatečného pracovníka nevyhnutelně klesá a extenzivní metoda růstu je tak čím dál tím méně přínosná. Mnichovský historik Knut Borchard proto první ropný šok označil za „jistým způsobem šťastnou událost“, poněvadž

¹⁷¹ a případně i „zahraničních pracujících“ do NDR

přiměla politiky, ekonomy a firmy přehodnotit doposud aplikovaný model extenzivního ekonomického růstu.¹⁷² Postupně pak následoval přechod ke kapitálově intenzivním strategiím výroby, racionalizaci, restrukturalizaci a dokonce i k přesouvání výroby do rozvojových zemí.

Právě offshoring a případné jeho dřívější realizace mohly hypoteticky předejít v první fázi přílivu a v druhé fázi i původně neplánovanému usazení „dočasných migrantů“ alias gastarbeiterů, kteří společně se svými potomky dnes tvoří podstatnou část skupiny obyvatelstva vykazující větší či menší potřebu integrace. Kriticky je však třeba pohlížet především na kroky tehdejších spolkových vlád a ministerstev, jejichž rozhodnutí s nejasně rozdělenými kompetencemi a různými zájmy ministerstev byla místy urychlená politickým tlakem, a tedy nedomyšlená. Ve finále s sebou nesla dalekosáhlé společenské následky, které nebyly dostatečně (pakliže vůbec) predikovány a ještě dlouho po jejich zjevných projevech mnoha politiky veřejně dementovány. Existence přistěhovalectví a problematika nárůstu cizinecké populace se přitom odrážely nejen v náladě společnosti či apelech expertů, potvrzovaly je i spolkové statistiky. V období mezi lety 1951 a 2010 se do SRN přistěhovalo přes 40 milionů lidí (z toho kolem 80 % tvořili cizinci¹⁷³) a jen kolem 30 milionů se jich odstěhovalo. Výsledkem je nárůst populace SRN téměř o 10 milionů osob.¹⁷⁴ Od roku 1951 do současnosti podíl cizinců na populaci vzrostl z jednoho až na přibližně osm procent. Podíl cizinců má pak v posledních letech spíše klesající tendenci, a to díky rostoucímu počtu naturalizace cizinců.¹⁷⁵ Podíl osob s migračním původem na populaci Německa proto nadále roste a v současnosti se blíží 20 %, což v absolutním vyjádření odpovídá již asi 16 milionům osob. Z nich má přibližně 8,5 milionu německý pas.¹⁷⁶

¹⁷² Tato podkapitola čerpá především z: KNORTZ, Heike. *Diplomatische Tauschgeschäfte: "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973* [online]. Köln: Böhlau, 2008, 248 s. [cit. 2012-01-13]. ISBN 34-122-0074-3. Dostupné z: http://books.google.de/books?id=Z5GAa1QAIFYC&printsec=frontcover&dq=Heike+Knortz+Diplomatische+Tauschgesch%C3%A4fte&hl=de&sa=X&ei=vzUQT_XKFs_tgbO2NSyAg&ved=0CDoQ6AEwAA#v=onepage&q=Heike%20Knortz%20Diplomatische%20Tauschgesch%C3%A4fte&f=false, s. 224.

¹⁷³ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 12

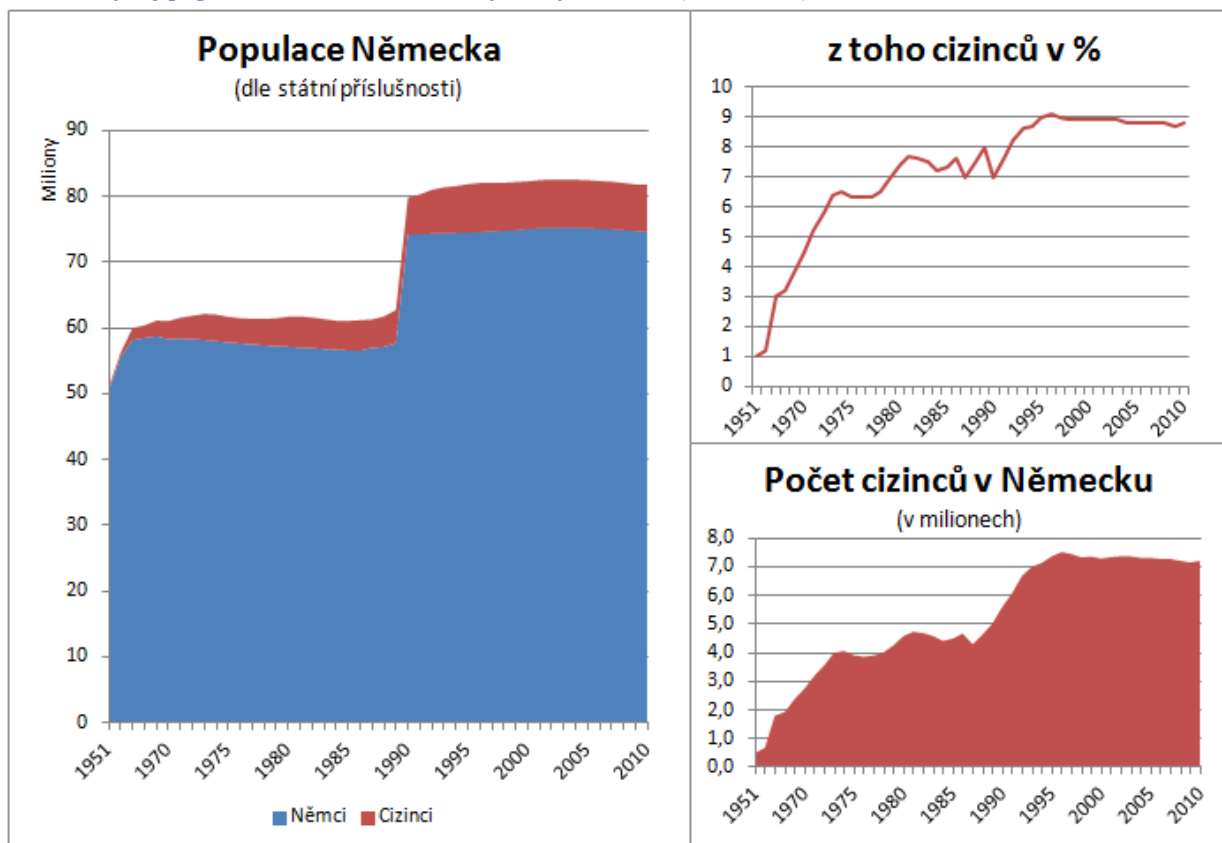
¹⁷⁴ Vlastní výpočet autora. *Statistisches Bundesamt Deutschland : Bevölkerung* [online]. 2011, 15.7.2011 [cit. 2012-02-15]. Wanderungen Deutschland - Anzahl. Dostupné z: http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe_n/Bevoelkerung/Content75/Irbev07a,templateId=renderPrint.psml

¹⁷⁵ Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 12

¹⁷⁶ BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z:

Následující obrázek sestávající ze tří grafů shrnuje vývoj migračních toků a cizinecké populace v Německu., přesněji pak vývoj počtu obyvatel SRN rozdělených na cizince a Němce v absolutním vyjádření a vývoj podílu cizinců na celé populaci. Obrázek vhodně doplňují ještě Příloha 2, Příloha 3 a Příloha 4.¹⁷⁷

Graf 4: Vývoj populace cizinců v SRN ve vybraných letech (1951-2010)

Pozn. aut.: U všech tří subgrafů jsou před rokem 1967 dostupná jen data za roky 1951 a 1961.

Zdroj: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 99-100.

http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s.21.

¹⁷⁷ Grafy jsou zaměřeny na populaci cizinců, přestože větší vypovídací schopnost by pravděpodobně měla vizualizovaná data o osobách s migračním původem. Nicméně vzhledem k teprve nedávnému zavedení této statistické definice (od 2005) nejsou k dispozici delší časové řady jako v případě cizinců a mnohdy ani samotná data rozčleněná podle migračního původu.

3 Současný stav klíčových oblastí integrace v Německu

Pojem integrace se v posledních deseti letech dostal do širšího povědomí německého obyvatelstva. Přestože je sám o sobě tento fakt znatelným pokrokem od dob společenského ignorování a vládního dementování reálné potřeby začlenění přistěhovalců do německé společnosti, přineslo s sebou toto prozření i určité negativní jevy. Integrace je vysoce komplexní téma, poněvadž zasahuje prakticky do všech životních oblastí nejen migrantů, ale i původního obyvatelstva. S rostoucím povědomím veřejnosti o existujících integračních deficitech tudíž stále více osob pociťuje a často i vyjadřuje svůj názor na kontroverzní aspekty integrační problematiky, mnozí se rozhodnou i jednat. Výsledkem je značné vyhrocování společenské debaty, které sice v zásadě generuje nové cenné poznatky, na druhou stranu integračnímu klimatu v Německu často škodí. Dobrým příkladem vyhrocení společenské diskuse kolem integrace je vydání kontroverzní knihy *Deutschland schafft sich ab* (v překladu *Německo páchá sebevraždu*) německého politika a ekonoma Thilo Sarrazina.¹⁷⁸

Sílicí angažovanost, různé názory a hlavně odlišné zájmy stále většího počtu aktérů debatu kolem integrace komplikují a emocionalizují, což znesnadňuje dosažení konsensu a větší akceptace migrantů ze strany německé společnosti. Spolková vláda se od sklonku 90. let začala snažit zavádět konzistentnější opatření na integraci migrantů a v posledních letech i dosáhnout hlavně lepší měřitelnosti vývoje indikátorů dílčích aspektů integrace, což by jí umožnilo včasné reagovat na probíhající změny a náležitě podle toho upravit integrační politiku. I kvůli relativně krátké existenci však současná integrační politika stále ještě nefunguje ve všech oblastech optimálně. Příčin tohoto stavu je celá řada. Cílem této kapitoly je popsat současný stav vybraných oblastí integrace v Německu, poukázat na nejzávažnější problémy a nedostatky v integračních procesech, odkrýt příčinné souvislosti možné neefektivnosti specifických integračních procesů a u některých z nich případně navrhnout možné řešení. Analýza se odvíjí od spolkové integrační politiky, jejíž obecný charakter rozvíjí

¹⁷⁸ Thilo Sarrazin zastával v minulosti pozice zemského ministra financí Berlína, člena představenstva Německé spolkové banky a je nadále členem SPD. Ve zkratce jeho kniha obsahuje tvrzení, že rasy s tmavší barvou pleti jsou geneticky průměrně vybaveny nižší inteligencí a že při současném demografickém vývoji, kdy pokračuje imigrace a děti se rodí převážně v přistěhovalčích a ne německých rodinách, hrozí Německu do budoucna nevyhnutelně hloupenutí skrze všeobecně větší míru dědění genetického materiálu přistěhovalců. Přestože (nebo právě protože) je jeho kniha politicky nekorektní a naráží na ožehavá témata jako zneužívání sociálního systému, stala se od svého vydání v roce 2010 bestsellerem. Mnoho z jejích tezí bylo sice od té doby vyvráceno, Sarrazinovy myšlenky však našly ohlas u velké části německé populace. Kniha pro integraci představuje spíše přítěž, jelikož dost rozvířila vody veřejného mínění, značně destabilizovala vládou budovanou prointegrační náladu v zemi a mnoho Němců inspirovala k příklonění se k nacionalistickým až pravicově extremistickým idejím, často vedoucí až k násilnostem na migrantech. Čerpáno z: BLECH, Jörg. Die Mär von der vererbten Dummheit. *Spiegel Online: Wissenschaft* [online]. 30. 8. 2010 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/0,1518,714558,00.html>

a konkretizuje skrze poznatky získané z materiálů spolkových ministerstev a úřadů a taktéž z osobních schůzek s komunálními pověřenci pro integraci a experty zabývajícími se specifickými aspekty integrace migrantů (viz seznam osob v poděkování).

V souladu s tématem této práce byly účelně vymezeny tři základní socioekonomické oblasti,¹⁷⁹ v nichž by měla integrace probíhat a které jsou dále hlouběji analyzovány. Pro agregované oblasti integrace přistěhovalců byly vytvořeny následující pracovní názvy:

- Legislativní rámec integrace
- Vzdělání
- Pracovní život

3.1 Legislativní rámec integrace v SRN

Německá legislativa upravující přímo i nepřímo integraci migrantů je v první řadě víceúrovňová, poněvadž existují nejen spolkové, ale i zemské zákony, a legislativní pravomoc mají do jisté míry i municipality a městské části. To znamená, že lokální politiky se liší nejen svými opatřeními koncipovanými podle specifík tamní integrační situace, nýbrž často i ve svém zákonném zázemí.

Současná spolková integrační politika SRN se opírá o velký počet obecnějších či konkrétnějších zákonů a norem. Mnoho z nich upravuje spíše oblast migrace, tyto normy jsou však vzhledem k její přímé návaznosti na imigraci logicky relevantní i pro integraci. Z hlediska této práce jsou pak významná především konkrétní vládní opatření vycházející z migrační a integrační legislativy, jako jsou např. vzdělávací programy, integrační kurzy či regulace přístupu na pracovní trh.

Po Anwerbestoppu v roce 1973 následovalo období téměř dvou dekád často jednorázových zákonů a opatření cílících hlavně na omezení imigrace. Tento trend navíc v 80. letech doprovázelo zápolení mezi vládou a opozicí, jejichž neschopnost dosáhnout konsensu u některých návrhů zákonů výrazně brzdila vytvoření centrální integrační koncepce a s tím související podpůrné legislativy. Až v roce 1991 tedy vstupuje v účinnost dlouho očekávaný cizinecký zákon (*Ausländergesetz*). Pokrokový byl především vytvořením určitého přistěhovaleckého statutu, který vyjasňoval právní nároky imigrantů, stejně jako jejich

¹⁷⁹ Každá má mnoho dílčích aspektů, které mnohdy přesahují svým obsahem i do ostatních vtipovaných oblastí. Tato skutečnost vychází z přirozené komplexnosti integračních procesů, mezi nimiž existují nejrůznější souvztažnosti – jeden aspekt integrace může být pro jiný příčinou, důsledkem, může mezi nimi docházet k interakci nebo může být jejich vztah ještě daleko složitější a tím pádem hůře popsatelný. Ze socioekonomických oblastí je zde prostor věnován jen těm dvěma neklíčovějším – vzdělání a práci. Na jejich úkor jsou ostatní oblasti (např. kultura, společenská angažovanost migrantů atp.) vzhledem k zaměření a rozsahu práce zmiňovány jen v případě přímé souvislosti s aspekty hlavních tří vtipovaných oblastí.

dodatečně přistěhovalých rodin a v Německu narozených potomků. Zákon byl však vnímán dosti ambivalentně: zjednodušoval sice získání německého občanství, rozšiřoval rozsah ochrany rodin uprchlíků a celkově zaváděl mnoho nových a pro migranty liberálnějších pravidel, na druhou stranu ale zase dával větší pravomoci cizineckým úřadům (např. ve věci posuzování prodloužení pobytu) a zjednodušoval vyhoštění migrantů v případě spáchání trestného činu. Zároveň působil v některých ohledech nekompaktně a rozporuplně – ačkoliv nadále trval Anwerbestopp, ustavoval zákon výjimku, již připouštěl nábor pracovní síly na časově omezené kontrakty.¹⁸⁰

Počátkem 90. let byla otázka integrace v atmosféře znovusjednocení Německa odsunuta na vedlejší kolej. Politická a veřejná debata se spíše točila kolem problematiky nekontrolovatelně rostoucího počtu uprchlíků a hromadného návratu tzv. pozdních vystěhovalců (*Spätaussiedler*) neboli německých menšin z východní Evropy. Související legislativa upravující nároky obou skupin byla urychleně pozměněna v letech 1992-1993.¹⁸¹ Z hlediska migrantů bylo toto období velice vypjaté a kontrastní. V první řadě byli v některých oblastech vystaveni četným násilným útokům pravicových extrémistů, které se neobešly bez obětí na životech,¹⁸² a tím, že těmto událostem byl věnován náležitý mediální prostor, se otázka migrace stala čelním tématem veřejné diskuse. Protipólem k násilí na migrantech a jeho sympatizantům byly milionové demonstrace lidí odsuzujících právě zmíněné útoky a hlásících se k pro-migračním myšlenkovým proudům. Jejich esenci obsahovaly např. v té době vycházející knihy *Multi Kulti* od Clause Leggewieho či *Heimat Babylon (Vlast Babylon)* od Daniela Cohn-Bendita a Thomase Schmida, které propagovaly multikulturní politiku

¹⁸⁰ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1981-1990 Wende in der Ausländerpolitik [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-19]. Dostupné z:

<http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=2>

¹⁸¹ V případě uprchlíků byl v rámci tzv. azylového kompromisu mezi vládní koalicí a opozicí upraven čl. 16 německého Základního zákona, který pak již nadále neumožňoval zneužití žádání o azyl „nepravými“ ekonomickými uprchlíky, kteří se skrz azylové řízení snažili získat povolení k pobytu, aniž by potřebovali ochranu před politickým pronásledováním. Dále též vstoupil v platnost zákon o azylovém řízení. Pozdním vystěhovalcům z oblasti bývalého SSSR byla zase speciálním zákonem (*Kriegsfolgen-Bereinigungsgesetz*) poskytnuto zvláštní postavení mezi německými minoritami z východní Evropy – jen oni nemuseli dokazovat své nároky vyvstávající z následků války. Jednalo se o gesto SRN, jímž chtěla do jisté míry odškodnit osoby, které po 2. světové válce snášely v zahraničí diskriminaci kvůli své německé národnosti či svým německým kořenům. Čerpáno z: Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹⁸² Pravicový extremismus je hojným problémem především v nových spolkových zemích – např. v Meklenbursku a Předním Pomoránsku (např. útoky v Rostocku) či Sasku (útok v Hoyerswerda). Tyto dva incidenty předcházely azylovému kompromisu, násilné útoky na migranty však následovaly i po něm. Čerpáno z: REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1991-1998 Praktische Akzeptanz der Einwanderungssituation [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bpb.de/themen/6XDUPY,5,0,Von_der_GastarbeiterAnwerbung_zum_Zuwanderungsgesetz.html#art5

a akceptaci mnohonárodnostní společnosti.¹⁸³ Za zmínku stojí i iniciativa „Manifest der 60“ z roku 1994, jíž vědecká obec vyzývala vládu k přehodnocení současné koncepce migrační politiky a žádala vytvoření celistvého legislativního rámce pro problematiku přistěhovalectví a začleňování migrantů.¹⁸⁴ V roce 1992 imigrovalo do Německa přes 1,2 milionu cizinců¹⁸⁵ a jen v tomto roce bylo uděleno 1,35 milionů nových pracovních povolení.¹⁸⁶ Na historicky rekordní příliv imigrantů sice vláda zareagovala prosazením ad hoc změn legislativy, ty však spíše cílily na migraci a její regulaci a nezaváděly tak dlouhodobě funkční opatření pro lepší začlenění cizinců do majoritní společnosti. K fundamentální změně migrační a zavedení integrační politiky přes veškeré společenské apely stále nedošlo – vláda Helmuta Kohla nadále trvala na doktríně „*Německo není přistěhovaleckou zemí*“.¹⁸⁷ Tomuto přístupu lze připisovat i značnou sporadicitu legislativních změn souvisejících s migrací a integrací, která trvala v podstatě až do roku 2000.¹⁸⁸ V roce 1998 zvítězila ve volbách koalice SPD a Strany zelených, které v předchozím volebním období představovaly v otázkách migraci liberálnější opozici výrazně konzervativnější Kohlovy vlády, která prosazovala systém návratové pomoci a omezování imigrace.¹⁸⁹

Integraci nakloněnější vláda Gerharda Schrödera podnikla během svého prvního funkčního období ve věci integrace několik přelomových kroků. Podstatnou legislativní změnou byl zákon o reformě státoobčanského práva¹⁹⁰ (*Gesetz zur Reform des*

¹⁸³ THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplittene Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9, s. 277-278.

¹⁸⁴ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"-Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1991-1998 Praktische Akzeptanz der Einwanderungssituation [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bpb.de/themen/6XDUPY,5,0,Von_der_GastarbeiterAnwerbung_zum_Zuwanderungsgesetz.html#art5

¹⁸⁵ STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Wanderungen 2007* [online]. Fachserie 1, Reihe 1.2. Wiesbaden, 2009 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/Wanderungen/Wanderungen2010120077004,property=file.pdf>

¹⁸⁶ THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplittene Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9, s. 278.

¹⁸⁷ tamtéž

¹⁸⁸ Z drobných legislativních změn lze uvést novelizaci cizineckého zákona z roku 1996, zjednodušující určité aspekty naturalizace, a zákon o změně právních předpisů cizinecké správy a azylového řízení (*Das Gesetz zur Änderung ausländer- und asylverfahrensrechtlicher Vorschriften*), který zlepšoval právní postavení cizinců v Německu, zjednodušoval vyhoštění trestaných cizinců a ustavoval mimo jiné úřad pověřence pro cizince. Čerpáno z: *Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl*. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

¹⁸⁹ Poslední výraznější střet v rámci typického koncepčního zápolení pravice s levicí trávající v té době již skoro 20 let představovala debata kolem dvojího státního občanství prosazované SPD a tvrdě odmítané CDU. Čerpáno z: THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplittene Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9, s. 278.

Staatsangehörigkeitsrechts), který nabyl účinnosti 1. ledna 2000. Motivací pro prosazení tohoto zákona bylo hlavně nežádoucí postavení a demografické charakteristiky cizinecké populace Německa; koncem roku 1998 totiž v Německu žilo cca 7,3 milionu cizinců, z nichž asi polovina zde žila již více než deset a 30 % již více než dvacet let. Přes 1,63 milionu z nich se dokonce na území Německa narodilo, což platilo pro dvě ze tří dětí cizinců. Podíl cizinců na celkové populaci Německa byl z hlediska vlády nežádoucně vysoký. Dlouhodobé přehlížení přistěhovalecké situace způsobilo, že mnozí z cizinců se sice fakticky nelišili od tuzemců, byli však nadále jako cizinci vnímáni a byla jim odpírána práva a povinnosti německých občanů.¹⁹¹ Důležitých změn přinesl zákon hned několik. Principiálním přerodem byl značný odklon od určování občanství v Německu narozeného dítěte podle občanství jednoho nebo obou rodičů (*ius sanguinis* – „právo krve“ neboli právo země původu rodičů) a zároveň širší aplikace principu práva země narození (*ius soli*), kdy je dítěti za určitých předpokladů¹⁹² automaticky uděleno německé občanství. Toto právo se vztahovalo na všechny děti narozené počínaje 1. lednem 2000. Pro děti do deseti let, které se narodily v Německu před tímto datem, platila přechodně po dobu jednoho roku možnost získat německé občanství, byly-li splněny totožné předpoklady¹⁵ v době jejich narození. V souvislosti s tím zákon ustanovoval tzv. **opční povinnost** (*Optionspflicht*): V případě, že na základě principu země původu rodičů nebo jiným způsobem dítě získá i další občanství, musí se po dosažení plnoletosti do pěti let rozhodnout, které si ponechá a druhého se vzdát, není-li to nemožné či neakceptovatelné. Reforma přinesla i výrazné ulehčení naturalizace dospělých cizinců – nově mohli získat německé občanství už po osmi letech trvalého pobytu místo dřívějších patnácti,¹⁹³ mimo jiné za předpokladu, že prokázali dostatečné znalosti němčiny úspěšným složením jazykového testu. Tímto zákonem se zároveň německé právo přizpůsobilo evropským standardům v této právní oblasti.¹⁹⁴ O možnost obdržet německé státní občanství

¹⁹¹ BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. Das Gesetz zur Reform des Staatsangehörigkeitsrechts vom 15. Juli 1999 [online]. 1999 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/ohneMarginalspalte/Das_Gesetz_zur_Reform.html

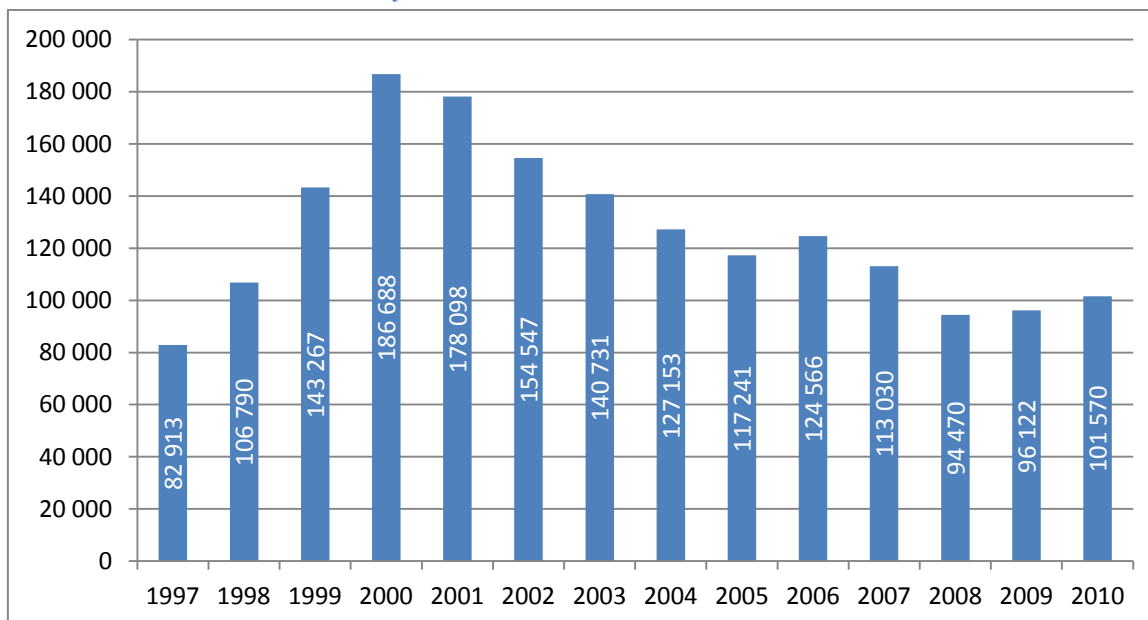
¹⁹² Alespoň jeden z rodičů dítěte musí být oprávněn k pobytu a musí mít alespoň osm let řádné trvalé bydliště v Německu příp. mít alespoň tři roky povolení k trvalému pobytu. Čerpáno z: Deutschland: Demographische Wirkungen des ius soli. Migration-info.de: Migration und Bevölkerung [online]. 5. vydání. Červenec 1999 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=990502

¹⁹³ BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. Das Gesetz zur Reform des Staatsangehörigkeitsrechts vom 15. Juli 1999 [online]. 1999 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/ohneMarginalspalte/Das_Gesetz_zur_Reform.html

¹⁹⁴ REIBLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1998-2004 Deutschland, Einwanderungsland? Staatsangehörigkeit und Zuwanderungsgesetz [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=3>

byl hned v roce 2000 velký zájem, což dokládá níže uvedený graf. V prvním roce po reformě vzrostl počet naturalizací meziročně o 30 %, ¹⁹⁵ oproti roku 1994 pak více než trojnásobně. ¹⁹⁶

Graf 5: Počet ročně naturalizovaných cizinců v letech 1997-2010

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. Einbürgerungsstatistik [online]. 2011 [cit. 2012-02-27].

Dostupné z:

<http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/ohneMarginalspalte/Einbuergerungsstatistik.html>

Výše zmíněné legislativní změny vytvořily výrazně jednodušší podmínky získání německého občanství a posílily právní pozici cizinců a především jejich v Německu narozených potomků. Získání dostatečných znalostí jazyka a jejich doložení při žádosti o německé občanství přitom představuje výchozí krok ke snazší integraci migrantů do německé společnosti. Stále si je však třeba uvědomovat, že přestože reformovaný zákon poskytuje větší jistotu v otázce právního statutu, je pouze rámcem a nikoli garancí úspěšné integrace cizinců. Samotný cíl snížit podíl cizinců na německé populaci a jeho dosažení skrze naturalizace nezaručuje, že se více migrantů bude v Německu cítit více doma, ani že se reálnělepší jejich společenská pozice. Tento předpoklad musí být podpořen reálnými a funkčními opatřeními cílícími na

¹⁹⁵ Velkou část naturalizovaných cizinců tradičně tvoří v Německu dlouho žijící Turci. V roce 2002 bylo 40 % německých občanství uděleno právě jim. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou

¹⁹⁶ BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s. 44.

zajištění rovných šancí migrantů. Taková opatření však na rozdíl od jednorázového aktu získání občanství přináší kýžený efekt v dlouhém období a nikoliv ze dne na den.¹⁹⁷

Koncepce německé migrační politiky zažila v roce 2000 ještě dvě další proměny:

První z nich bylo zrození iniciativy zelené karty (*Green-Card*), již představil kancléř Gerhard Schröder na hannoverském veletrhu informačních technologií CeBIT a jež měla za cíl přilákat do Německa ze států mimo EU tolik chybějící kvalifikované počítačové specialisty.¹⁹⁸ Tento krok však představoval zpochybnění a do určité míry předpokládal i odstranění Anwerbestoppu, v té době již 27 let trvajícího a vládními politikami živeného stop stavu na nábor zahraničních pracovníků. Návrh zavedení zelené karty tím pádem v Německu významně oživil veřejnou debatu o přistěhovalectví a jeho případné regulaci k tomu speciálně vytvořeným zákonem. Ve výsledku iniciativa prošla schvalovacím procesem a model zelené karty se udržel až do roku 2004. Žadatelé museli předložit formální doklad dosaženého technického vzdělání a vydělávat minimálně 50 000 eur ročně, pracovní povolení jim přitom bylo uděleno jen na období maximálně pěti let.¹⁹⁹ V první fázi byl pro specialisty z nečlenských států EU stanoven kontingent 10000 pracovníků, který byl následně v listopadu 2001 rozšířen o dalších 10000 pracovních povolení.²⁰⁰ Během čtyř let fungování modelu zelené karty využilo této možnosti 17931 specialistů.²⁰¹ Zelená karta byla značně kritizovaná a je pravda, že adekvátnější nastavení parametrů a požadavků by bývalo pravděpodobně přitáhlo více IT specialistů.²⁰² Soukromý sektor, který byl od počátku zastáncem zelené karty, navíc v první vlně přijal jen 8700 ze 48000 žadatelů (prvotní vládní odhady počtu žadatelů se

¹⁹⁷ Z rozhovoru s Kazimem Erdoğanem vedeného autorem v Berlíně dne 16. 2. 2012.

¹⁹⁸ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1998-2004 Deutschland, Einwanderungsland? Staatsangehörigkeit und Zuwanderungsgesetz [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=3>

¹⁹⁹ MUSHABEN, Joyce Marie. *The changing faces of citizenship: social integration and political mobilization among ethnic minorities in Germany*. New York: Berghahn Books, c2008, 348 s. ISBN 9781845454685. Dostupné z: http://books.google.fr/books?id=ijs2YW5X-hkC&pg=PA17&lpg=PA17&dq=blue+card+bayern+50.000&source=bl&ots=M6Sy8XselR&sig=SxNaJCpC-JiacEnC7WKNgAogsgQ&hl=cs&sa=X&ei=jIRMT7nrK8Wv8QOD7fnmAg&sqi=2&redir_esc=y#v=onepage&q=blue%20card%20bayern%2050.000&f=false, s. 17.

²⁰⁰ Deutschland: 10.000 weitere "Green Cards". Migration-info.de: Migration und Bevölkerung [online]. 1. vydání. Leden 2002 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=020105

²⁰¹ LACHMANN, Günther. Das Potenzial von Zuwanderern blieb lange ungenutzt. *Welt Online* [online]. 20. 10. 2010 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10408077/Das-Potenzial-von-Zuwanderern-blieb-lange-ungenutzt.html>

²⁰² Omezující byla už sama délka pobytu, která z IT specialistů činila novodobé gastarbeitery a nepočítala s jejich usídlením v Německu. Dále zde platila další omezení jako např. jednoletá čekací doba pro rodinné příslušníky pracovníka, kteří po tuto dobu nesměli být v Německu výdělečně činní. Dostí vysoký byl i minimální plat 50 000 eur, přičemž původní navrhovaná částka byla ještě vyšší. Čerpáno z: MUSHABEN, Joyce Marie. *The changing faces of citizenship: Social integration and political mobilization among ethnic minorities in Germany*. New York: Berghahn Books, c2008, 348 s. ISBN 9781845454685.

přítom pohybovaly kolem 250 tisíc zájemců²⁰³), přestože jen v první polovině roku 2000 se IT firmám nedařilo obsadit kolem 93 000 pracovních míst.²⁰⁴

Vládní rétorika se dodnes odvolává na obecný nedostatek vysokoškoláků a vysoce kvalifikovaných pracovníků – ministryně školství Annette Schavanová předpovídala, že Německu bude v období 2009-2014 chybět mezi 180 000 a 490 000 vysokoškoláků. Podle Mikrozensusu přitom v době předpovědi Schavanové (2008) žilo v Německu 867 000 vysokoškolských absolventů se zahraničními diplomy, které však nemohli podle tehdejších německých právních předpisů uplatnit v zaměstnáních, na něž se kvalifikovali.²⁰⁵ V době spouštění zelené karty opozice navíc apelovala i na zaměření se na technické vzdělání tuzemců místo krátkodobého náboru zahraničních inženýrů. Celkový přínos zelené karty je tedy rozporuplný, za její největší úspěch však lze považovat otevření veřejné diskuse na téma přistěhovalectví a integrace a po dlouhém období politického tabuizování těchto témat i odhalení, že německá společnost má zájem na aktivní migrační politice vlády.

Avizovaným druhým koncepčním přerodem bylo promítnutí tohoto zájmu i do politických kruhů, když ministr vnitra Otto Schily pověřil speciálně vytvořenou nadstranickou komisi (výše zmíněná komise Süßmuthové), aby zformulovala doporučení pro budoucí přistěhovačskou a integrační politiku. Její o rok později vystavená zpráva konstatovala, že řízená migrace představuje pro Německo z demografického a hospodářského hlediska nutnost, regulování přílivu přistěhovalců je však potřeba koncipovat jinak než doposud. V duchu hesla *Fördern und Fordern* („Podporovat a požadovat“²⁰⁶) komise navrhovala migrantům poskytovat pomoc a poradenství v potřebných oblastech (vzdělání, jazykové a integrační kurzy, vstup na pracovní trh atp.), zastávala ale i zavedení bodového systému, který by na základě různých kritérií (věk, vzdělání, jazykové znalosti aj.) umožňoval lepší regulaci migrace podle nabídky a poptávky na domácím trhu, a tím pádem usnadňoval výběr vhodných zahraničních kandidátů na imigraci.²⁰⁷ Zajímavým postřehem bylo tvrzení komise,

²⁰³ Tamtéž, s. 17-18.

²⁰⁴ LACHMANN, Günther. Das Potenzial von Zuwanderern blieb lange ungenutzt. *Welt Online* [online]. 20. 10. 2010 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10408077/Das-Potenzial-von-Zuwanderern-blieb-lange-ungenutzt.html>

²⁰⁵ tamtéž

²⁰⁶ Toto heslo zosobňuje základní princip integrační politiky SRN – na jednu stranu vláda *podporuje* migranty poskytováním integrační pomoci, na druhou stranu od nich *požaduje* dodržování místních pravidel a snahu začlenit se do majoritní společnosti.

²⁰⁷ REIBLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1998-2004 Deutschland, Einwanderungsland? Staatsangehörigkeit und Zuwanderungsgesetz [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=3>

že „současná legislativa není schopna dostát požadavkům ekonomické imigrace a odrazuje potenciální migranty, které Německo tak zoufale potřebuje.“²⁰⁸

Předložená koncepce migrační a integrační politiky následně z části posloužila jako předloha pro návrh zákona ministra Schilyho z roku 2001, pro nějž se vžil zkrácený název přistěhovalecký zákon (*Zuwanderungsgesetz*).²⁰⁹ Návrh zákona zdaleka nezahrnoval všechna doporučení (opomíjel např. bodový systém), zastával mnohem více restriktivní postoj v otázce migrace (např. v otázce přijímání uprchlíků či návratu migrantů do vlasti) a soustřeďoval správní úkoly týkající se migrace a integrace do agendy Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky (*BAMF*), který měl být vytvořen z dosavadního Spolkového úřadu pro uznávání zahraničních uprchlíků. Navrhovaný zákon ztělesňoval zásadní posun v německé migračně-integrační politice a jeho návrh byl tudíž především v předvolebním období v roce 2002 velice živě diskutován a po domluvách upravován, přičemž již v létě 2002 téměř prošel oběma komorami parlamentu. Vzhledem ke kontroverznímu procesu schvalování ve Spolkové radě byl však Spolkovým ústavním soudem kvůli formální chybě prohlášen za neplatný.²¹⁰ V roce 2003 Spolkový sněm schválil nezměněnou podobu přistěhovaleckého zákona, Spolková rada ho však tentokrát zamítla a bylo tak nutné zákon po dosažení kompromisu mezi vládou a opozicí přeformulovat. Teprve v červnu 2004 tak vstoupil přistěhovalecký zákon v platnost. Účinnosti nabyl 1. ledna 2005, společně s velice zásadním nařízením o integračních kurzech (zkráceně *Integrationskursverordnung*).²¹¹ Přistěhovalecký zákon a s ním související zákony představovaly důležitý krok na cestě k reformulaci nejen legislativního rámce, ale i politického vnímání migrace a integrace. Následkem komplikovaného procesu vyjednávání a schvalování bylo bohužel mnoho aspektů zákona vynecháno, což snižovalo jeho potenciální efekt. Zákon zaváděl větší byrokratizaci některých procesů, reorganizoval migrační správní orgány a jejich úkoly (viz BAMF výše) a stále v něm měla větší převahu spíše obava z neřízené migrace a snaha ji regulovat než snaha o větší

²⁰⁸ MUSHABEN, Joyce Marie. *The changing faces of citizenship: Social integration and political mobilization among ethnic minorities in Germany*. New York: Berghahn Books, c2008, 348 s. ISBN 9781845454685. s. 18.

²⁰⁹ Celý název lze volně přeložit jako zákon o řízení a omezování přistěhovalectví a regulace pobytu a integrace občanů Evropské unie a cizinců.

²¹⁰ REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1998-2004 Deutschland, Einwanderungsland? Staatsangehörigkeit und Zuwanderungsgesetz [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=3>

²¹¹ Opatřením cizineckého zákona pomohlo navíc ještě schválení souvisejícího zákona o změně zákona o pobytu a dalších zákonů (*Gesetz zur Änderung des Aufenthaltsgesetzes und weiterer Gesetze*). Čerpáno z: *Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl*. BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

podporu integrace. Zákon byl následně novelizován v roce 2007, kdy do něj byly začleněny evropské směrnice týkající se pobytu a práva na azyl. Tím byly zároveň pozměněny i další zákony jako např. zákon o pobytu, zákon o azylovém řízení, zákon o svobodě volného pohybu v rámci EU, a četná vládní nařízení. Koncem roku pak bylo pozměněno i nařízení o integračních kurzech.²¹²

Přistěhovalecký zákon přinesl mnoho změn a nových pravidel v několika oblastech integrace. Nahrazoval starý cizinecký zákon a zaváděl nově zákon o pobytu, který upravoval a zpřehledňoval systém pobytových titulů a statutů²¹³ a stanovoval podmínky pro jejich udělování. Pobytové tituly byly zredukovány na dva – časově omezené povolení k pobytu (*Aufenthaltserlaubnis*) a povolení k usídlení (*Niederlassungserlaubnis*), představující neomezené povolení k pobytu. Na pobytovém titulu je nyní vždy uveden i důvod pobytu (např. pracovní činnost, vzdělávání, přistěhování za rodinou aj.).²¹⁴ Po transformaci evropských směrnic přibýlo ještě povolení k dlouhodobému pobytu v Evropském společenství, jež umožňuje cizincům třetích zemí volně přesídlivat v rámci EU a poskytuje jim rovnější šance např. na pracovním trhu.²¹⁵ Získání povolení k pobytu je navíc zjednodušeno pro žádoucí migranty, jejichž přítomnost v SRN je z hlediska vlády (potenciálně) ekonomicky přínosná.²¹⁶ Migrační politika týkající se uprchlíků a žadatelů o azyl je přitom přistěhovaleckým zákonem na jednu stranu zpřísnována za účelem dalšího omezení zneužívání azylového práva,²¹⁷ na druhou stranu ale byla i liberalizována. Právo na azyl je

²¹² tamtéž

²¹³ Další výjimečné statuty se týkají především uprchlíků – speciální pobytový status mají např. neúspěšní žadatelé o azyl, jež ale kvůli situaci v jejich vlasti (např. válka) nelze odsunout; tzv. trpění migranti (*Geduldete*).

²¹⁴ Oba tituly jsou relevantní především pro cizince ze států mimo EU. Občané EU mají do Německa zjednodušený přístup díky zákonu o svobodě volného pohybu v rámci EU a mají jen nahlašovací povinnost. Čerpáno z: *Zuwanderungsgesetz. BUNDESARBEITSGEMEINSCHAFT DER IMMIGRANTENVERBÄNDE IN DEUTSCHLAND E.V. BAGIV: Politische und soziale Partizipation als Herausforderung* [online]. 9. 10. 2009 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: <http://www.bagiv.de/zuwanderungsgesetz-auslaenderrecht.html>

²¹⁵ Pro úplnost je vhodné ještě zmínit **vízum** jakožto krátkodobý pobytový titul, který potřebují občané čtených třetích států pro příjezd a případně i ke studiu v Německu. Použití víza však předpokládá v zásadě krátký a časově omezený pobyt cizince, v případě usídlení jsou pak aplikovány výše uvedené dlouhodobější pobytové tituly. Čerpáno z: *Aufenthaltstitel (Visum, Aufenthaltserlaubnis, Niederlassungserlaubnis, Erlaubnis zum Daueraufenthalt-EG). Bayerischer Behördenwegweiser:Leistungen* [online]. 21. 2. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.behördenwegweiser.bayern.de/dokumente/aufgabenbeschreibung/537980134428>

²¹⁶ Povolení k pobytu (s možností rozšíření na povolení k usídlení po 3 letech v případě úspěšnosti investice) je udělováno např. zahraničním podnikatelům, kteří se rozhodnou realizovat v Německu investici alespoň 250 000 eur popř. vytvořit alespoň pět pracovních míst. Dále je povolení k pobytu poskytováno např. výzkumníkům a na dobu jednoho roku za účelem hledání práce i absolventům německých vysokých škol. Vysoce kvalifikovaným pracovníkům je uděleno rovnou povolení k usídlení. Čerpáno z: *Zuwanderung hat Geschichte: Zuwanderung. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_geschieht_jetzt/Zuwanderungsgesetz/Zuwanderungsgesetz_node.html

²¹⁷ Příkladem do té doby „legálního“ zneužívání azylového práva je například častá praxe rozfázování podání žádostí členů rodiny s neplnoletými dětmi co nejdále od sebe tak, aby se i v případě žádostí bez větší naděje na

nyní rozšířeno pro případy nepochitického (např. genderového či náboženského) pronásledování. Byla také zavedena možnost poskytnutí azylu žadatelům v nouzové situaci (tzv. *Härtefall*) a těsně před povinným vycestováním, kteří jinak nesplňují podmínky pro udělení azylu, rozhodne-li v jejich prospěch speciálně vytvořená komise. Podobně zákon umožňuje udělení povolení k pobytu např. i dobře integrovaným mladistvým uprchlíkům, kteří se v Německu narodili nebo přicestovali před 14. rokem života, avšak stále nemají jistý pobytový status.²¹⁸ Zákon pozměňoval i náležitosti dodatečného přistěhování rodinných příslušníků migrantů; vyžadoval nyní, aby jak manžel, tak manželka byli starší 18 let a aby dodatečně přistěhovalý partner měl alespoň základní znalosti němčiny.²¹⁹ Podstatná byla i část zákona věnující se bezpečnosti a boji s terorismem²²⁰ a část upravující zákon o svobodě volného pohybu v rámci EU, jíž byl mimo jiné zrušen titul povolení k pobytu pro občany Evropské unie. Nejpodstatnějším opatřením cílícím primárně na zlepšení integračních šancí migrantů však představovalo zavedení integračních kurzů. Jednalo se o integrační opatření probíhající na spolkové úrovni,²²¹ přičemž s nimi související realizační agenda byla přidělena nově utvořenému úřadu BAMF a zodpovědnost za ně ministerstvu vnitra.²²²

Málokterý z později vydaných či novelizovaných zákonů přinášel tolik změn v tolika různých oblastech integrace. Přesto se hodí zmínit ještě několik podstatných byť lokálněji zaměřených legislativních změn. K 1. lednu 2009 začal působit zákon o řízení pracovní migrace (*Arbeitsmigrationssteuerungsgesetz*), který formuloval opatření akčního programu vlády cíleného na zajištění potřebné kvalifikované pracovní síly pro německý trh práce.²²³ Zákon například vytvářel snazší podmínky pro vstup zahraničních vysokoškoláků z EU na německý

úspěch pobyt celé rodiny v Německu co možná nejvíce prodloužil. Nový zákon toto znemožňuje zavedením povinnosti pro současné podání žádosti dítěte s žádostí rodiče. I další podobné změny mají za cíl především zefektivnit průběh azylového řízení a snížit správní náklady a zatížení skrze redukci neoprávněných žádostí. Čerpáno z: Schily: Zuwanderungsgesetz erhöht Integrationschancen und bringt Deutschland wirtschaftlich voran: 4.) Azyl. *Aufenthaltstitel.de* [online]. 26. 8. 2005 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:

<http://www.aufenthaltstitel.de/zuwg/1015.html>

²¹⁸ tamtéž

²¹⁹ Motivací pro tyto úpravy byl boj s trendem uzavírání manželství z donucení, kdy si muži často nechávali dodatečně poslat své (novo)manželky do SRN, a zároveň zvýšení integračních šancí dovršením dospělejšího věku a získáním elementárních znalostí německého jazyka. Čerpáno z: Zuwanderung hat Geschichte: Zuwanderung. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_geschieht_jetzt/Zuwanderungsgesetz/Zuwanderungsgesetz_node.html

²²⁰ Zavedena byla např. extremistická doložka, umožňující okamžité vyhoštění cizinců angažovaných v extremistických a teroristických organizacích.

²²¹ Zuwanderung hat Geschichte: Zuwanderung. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_geschieht_jetzt/Zuwanderungsgesetz/Zuwanderungsgesetz_node.html

²²² Integračních kurzy jsou konkrétněji přiblíženy v podkapitole týkající se vzdělání.

²²³ tamtéž

trh práce tím, že v jejich případě rušil ověření možného upřednostnění domácího uchazeče (*Vorrangprüfung*),²²⁴ zjednodušoval přístup ke vzdělání pro dobře integrované, v Německu dlouho žijící (a případně již studující) uprchlíky a v souladu se snahou o zvýšení atraktivnosti Německa pro vysoce kvalifikované pracovníky snižoval minimální roční platovou hranici z 86400 na 63600 eur. Ministerstvo práce a sociálních věcí přitom bylo pověřeno monitoringem a predikováním vývoje nabídky a poptávky na pracovním trhu, aby vláda mohla na základě dodaných informací na vývoj na trhu lépe reagovat vhodnými opatřeními.²²⁵

Jelikož dlouhou dobu nebyla migrační ani integrační politika podepřena konzistentní legislativou a historicky byla vytvářena spíše jednorázovými a tedy jako celek ne vždy koherentními zákony, za účelem nápravy tohoto nedostatku byla v posledních letech vydávána i zjednodušující a sjednocující legislativa,²²⁶ která měla za cíl odstranit zastaralé pojmosloví, zlepšit vymahatelnost pobytového práva a sladit správní praktiky orgánů s agendou týkající se pobytu cizinců.²²⁷

Z nejčerstvějších zákonů je pak třeba zmínit ještě dva úžeji zaměřené, jejichž prosazení je však z hlediska zlepšení integračních šancí migrantů velmi důležité.

Prvním z nich je koncem roku 2011 schválený zákon ke zlepšení zjišťování a uznávání v zahraničí získaných profesních kvalifikací (*Gesetz zur Verbesserung der Feststellung und Anerkennung im Ausland erworbener Berufsqualifikationen*), jenž nabyl účinnosti v dubnu 2012. Podle státní ministryně a pověřenkyně pro migraci, uprchlíky a integraci Marie Böhmerové může tento zákon mít potenciálně okamžitý přínos pro cca 300 tisíc migrantů. Do budoucna by se navíc mohli cizinci předem informovat, zda jejich titul bude v Německu uznán. Překážky uznávání v zahraničí nabytých kvalifikací totiž dlouhodobě znemožňují

²²⁴ Pravidlo ověření možného upřednostnění domácího uchazeče spočívá v povinnosti před obsazením nabízené pracovní pozice cizincem nejprve prověřit, zda na pracovním trhu není k dispozici pro danou pozici vhodný tuzemec. Mělo by se tak předejít nežádoucím efektům nezaměstnanosti tuzemců za současného přehlcení trhu zahraniční pracovní silou. Pravidlo však bylo zrušeno jen u vysokoškolských absolventů z EU, v případě vysokoškoláků z třetích zemí bylo zachováno. Čerpáno z: Pressemitteilungen: Aktionsprogramm der Bundesregierung – Beitrag der Arbeitsmigration zur Sicherung der Fachkräftebasis in Deutschland. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Aktuelles & Presse* [online]. 16. 7. 2008 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:

http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2008/mitMarginalspalte/07/aktionsprogramm_arbeitsmigration.html?nn=109632

²²⁵ tamtéž

²²⁶ Myslí se zákon o dalším urovnání spolkového práva (*Gesetz über die weitere Bereinigung von Bundesrecht*), jenž začal působit 15. prosince 2010.

²²⁷ Poslední zmíněný cíl sledovalo vydání všeobecných správních předpisů k zákonu o pobytu. (*Allgemeine Verwaltungsvorschriften zum Aufenthaltsgesetz*) v roce 2009. Čerpáno z: Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

statisícům vzdělaných přistěhovalců ucházet se o pracovní pozice, na nichž by plně využívali svůj potenciál, následkem čehož se často musí spokojit s výrazně podřadnější prací, v horším případě končí jako nezaměstnaní. Vláda se deficit kvalifikovaných pracovních sil dlouho snažila kompenzovat dovozem odborníků ze zahraničí, což ale z hlediska disponibilního (avšak byrokraticky blokovaného) lidského kapitálu migrantů působí kontraproduktivně. Efekty tohoto zákona však určitě nebudou okamžitě znatelné – nejprve totiž musí jím navrhovaná opatření převést do své vlastní legislativy jednotlivé spolkové země, poněvadž agenda týkající se specifických povolání už spadá do jejich gesce. Bude-li jeho implementace úspěšná, má tento zákon obrovský potenciál zlepšit integraci migrantů skrze zlepšený přístup na pracovní trh.²²⁸

Druhý zákon je, mimo jiné, dedikován fenoménu svateb z donucení,²²⁹ který je v Německu značně medializován. Od 1. července 2011 účinný zákon k potírání svateb z donucení²³⁰ má pomoci nejen zlepšit situaci obětí svateb z donucení, ale např. i usnadnit dobře integrovaným mladistvým a dospívajícím trpěným uprchlíkům získání práva na setrvání v Německu.²³¹

Spolková vláda se kromě zákonů snaží usměrňovat svou integrační politiku i jinými instrumenty. Ačkoli se nejedná v žádném případě o zákon, určitou první direktivu vládní integrační koncepce představuje historicky **Národní integrační plán (NIP)**, vypracovaný na základě prvního německého integračního summitu v roce 2006. Plán vyčleňoval deset klíčových oblastí integrace, jež formuloval jako cíle, a zároveň řešil rozdělení integračních úkolů na spolkové, zemské a komunální úrovni. Plán obsahoval kolem 400 konkrétních

²²⁸ Bundestag verabschiedet Gesetz zur verbesserten Anerkennung ausländischer Abschlüsse/ Staatsministerin Böhmer: „Wegweisende Entscheidung verleiht der Integration eine kräftigen Schub und sendet ein deutliches Willkommenssignal an Migranten“. DIE BUNDESREGIERUNG. *Nachrichten: Pressemitteilungen* [online]. Nr. 356. 2011 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2011/09/2011-09-30-boehmer-abschluesse.html>

²²⁹ Jedná se nepochybně o závažný problém týkající se omezování lidských práv. Jeho skandalizace v médiích však mnohdy společně s vraždami ze cti a jinými „hrůznými výjevy“ na veřejnost působí mylným dojmem, že tyto fenomény jsou centrálními problémy integrace cizinců. Ve skutečnosti je však problematika integrace daleko širší a průřezově zdaleka ne tak drastická. Podobně chybnou percepcí integrace je i podvědomé ztotožňování problematiky integrace s problémy islamismu a muslimských přistěhovalců, kteří jsou nejčastěji v mediálním hledáčku. Integrující se migrantská populace však zdaleka není tvořena jen muslimy.

²³⁰ Celý název lze volně přeložit jako zákon k potírání svateb z donucení a lepší ochraně obětí svateb z donucení stejně jako ke změně dalších předpisů upravujících pobyt a azylové právo (německy: *Gesetz zur Bekämpfung der Zwangsheirat und zum besseren Schutz der Opfer von Zwangsheirat sowie zur Änderung weiterer aufenthalts- und asylrechtlicher Vorschriften*)

²³¹ Trpění migranti v SRN žijí i přes neudělení práva na azyl kvůli nemožnosti jejich odsunu do země původu. Čerpáno z: Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

opatření a závazků státních i nestátních aktérů.²³² Setkal se s kritikou především ze strany migrantských organizací, které četná v něm zahrnutá opatření považovaly za diskriminační. Vláda tato tvrzení odmítla.²³³

Tab. 3: Národní integrační plány a rozlišení jejich cílů

Cíle a tematické oblasti integračních plánů		
	Národní integrační plán (NIP, 2007)	Národní akční plán integrace (NAPI, 2011)
1)	Zlepšit integrační kurzy	Podpora integrace od raného dětství
2)	Vzdělání v raném věku: od začátku podporovat osvojení němčiny	Obecné, odborné a navazující vzdělání
3)	Zajistit dobré teoretické i praktické vzdělání a zvýšit tak šance na trhu práce	Pracovní trh a produktivní věk
4)	Zlepšit situaci dívek a žen, dosáhnout rovnoprávnosti	Migranti ve veřejném sektoru
5)	Podporovat lokální integraci	Zdraví a zdravotní péče
6)	Posílit integraci rovnoprávnou občanskou angažovaností migrantů	Lokální integrace („na místě“)
7)	Prožívat kulturní pluralitu a posílit tak interkulturní kompetence	Jazyk, integrační kurzy
8)	Integrace sportem – využít potenciál, vytvářet nabídky a rozšiřovat síť projektů	Sport
9)	Média – využít kulturní rozmanitosti	Občanská angažovanost
10)	Věda – otevřená světu	Média
11)	–	Kultura

Zdroje: Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html> ; a dále: DIE BUNDESREGIERUNG. *Der Nationale Integrationsplan: Neue Wege - Neue Chancen* [online]. Berlin, 2007 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Publikation/IB/nationaler-integrationsplan.pdf?__blob=publicationFile

Cíle NIP později upravil v souladu se snahou dosáhnout lepší měřitelnosti výsledků integračního snažení vlády **Národní akční plán integrace (NAPI)** zformulovaný v roce 2011, jenž vychází z velké části ze staršího NIP, jeho oddíly však mírně přeskupuje a zaměřuje se na nyní jedenáct tematických celků. Plán je opět členěn na úrovni spolku, spolkových zemí a lokálních aktérů a v každé z jedenácti oblastí vždy stanovuje konkrétní operativní cíle, související opatření a instrumenty, zodpovědné nositele agendy, časový rámec

²³² DIE BUNDESREGIERUNG. *Der Nationale Integrationsplan: Neue Wege - Neue Chancen* [online]. Berlin, 2007 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Publikation/IB/nationaler-integrationsplan.pdf?__blob=publicationFile

²³³ Böhmer weist Kritik von Migrantenverbänden an Umsetzung des Nationalen Integrationsplanes zurück. *MIGRApolis Deutschland: Deutsch >> Politik >> Kurzmeldungen* [online]. 27. 10. 2008 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.migrapolis-deutschland.de/index.php?id=bhmerweistkritikvonmigrante>

plnění cíle a indikátor (tam, kde je to možné a měřitelné).²³⁴ Pro srovnání jsou tematické oddíly obou plánů znázorněny ve výše uvedené tabulce (Tab. 3).

I na NAPI se stejně jako na jeho předchůdce sneslo množství kritických ohlasů. Opoziční politici tomuto dokumentu vytýkají příliš jednostranné zaměření na oblast vzdělání, konkrétněji na osvojení německého jazyka, a současně přehlížení otázek jako např. naturalizace cizinců, komunální volební právo pro migranty ze třetích zemí či rasismus.²³⁵ Kritici integrační politiky navíc vytýkají pravicové vládě i její pokračující tendenci posilovat regulaci migrace a zdůrazňování rozdílů mezi migranty a německým obyvatelstvem skrze četná integrační opatření (např. integrační kurzy), což např. i migranty dávno již vlastníci německé občanství (a nyní nově nazývané osobami s migračním původem) stigmatizuje a společensky vyhraňuje.²³⁶

Legislativní rámec integrační politiky pokročil od dob náborových smluv výrazně vpřed, přestože byl vytvořen často s velkým zpožděním po reálném vzniku integračních potřeb přistěhovalců. Snaha *integrovat se* na straně cizinců a *integrovat* na straně vlády však existovala už v době absence potřebné podpůrné legislativy, často však byly její efekty právě tímto legislativním deficitem oslabovány či zcela znemožňovány. Na druhé straně prosazení integrační legislativy nemůže samo o sobě garantovat úspěšnou integraci migrantů. Zákony jsou uměle vytvořené a tedy vždy jen tak dobré, jako jejich tvůrci a pozorování, na jejichž základě byly zformulovány. Úspěch integrace se pak odvíjí především od účinné implementace legislativních opatření v praxi a jejich včasnou úpravou či rozšířením v případě nového vývoje integrační situace. Pozitivní efekty dobře nastavených a prováděných opatření jsou přitom znatelné až s určitým časovým zpožděním po vydání podkladového zákona. Na legislativu upravující integraci je tudíž nutno pohlížet jako na v první fázi velepotřebný, ale rozhodně ne samospásný či vše řešící prostředek k dosažení cílů integrační politiky.

Německá migrační a integrační legislativa měla historicky často ad hoc charakter a její opatření cílila hlavně na omezení migrace. V posledních zhruba patnácti letech se však postupně přiklání k větší konzistentnosti, z hlediska migrace však nadále zůstává v četných

²³⁴ Nationaler Aktionsplan Integration. DIE BUNDESREGIERUNG. *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/BeauftragteFuerIntegration/nap/nationaler-aktionsplan/_node.html

²³⁵ Nationaler Aktionsplan: Wieder nur Klein-Klein – der große Wurf bleibt aus. *MiGAZIN* [online]. 2011 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/12/15/wieder-nur-klein-klein-der-groese-wurf-bleibt-aus/>

²³⁶ HA, Kien Nghi. DOSSIER Der Nationale Integrationsplan auf dem Prüfstand: "Integration kann nicht verordnet werden." Ohne gleiche Rechte und Selbstbestimmung keine Integration. *Heinrich Böll Stiftung: Integration* [online]. 2007 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_1307.asp

aspektech spíše restriktivní, a to i přesto, že mnohé nosné instituty (např. naturalizaci) podstatně zliberalizovala. Integraci je v každém případě od vydání cizineckého zákona věnován v zákonodárství stále větší prostor, čímž postupně pokračuje transformace SRN ve formální přistěhovalecký stát.

3.2 Vzdělání

Právní rámec integrace sice formuluje práva a povinnosti jejích účastníků, čímž stanovuje pravidla integračních procesů, nezajišťuje ale úspěch integrace. Ten je výrazně usnadněn, je-li migrant schopen být přijímající ekonomice prospěšný. Nosným předpokladem pro funkční a přínosné začlenění migranta do majoritní společnosti jsou proto jeho schopnosti formálně vyjádřené jeho dosaženou kvalifikací. Někteří migranti si však ze zahraničí nepřinášejí dostatečnou či uznatelnou kvalifikaci, což značně zhoršuje jejich startovní pozici v přijímající zemi. Takovým migrantům je proto nutné zajistit rovnocenný přístup ke vzdělání a navíc dodatečnou podporu v oblastech, kde vykazují oproti německým vrstevníkům deficit. Vzdělání má přitom smysl v jakémkoli věku a u všech migrantů, kteří ho dodatečně potřebují, tedy od předškolních dětí až po starší hůře integrované migranty.

3.2.1 Integrační kurzy

„Jazyk možná není všechno, ale bez jazyka je všechno nic.“

Dr. Lale Akgün v kampani televizní stanice RTL „Řekni to německy“ (*Sag's auf Deutsch*)

Primárním cílem vzdělání v případě migrantů v jakémkoliv věku je osvojení si dobré úrovně němčiny jakožto základní kompetence, která umožňuje a výrazně usnadňuje další integraci.²³⁷ Důležitým průřezovým opatřením jsou v tomto ohledu integrační kurzy, jež jsou na spolkové úrovni provozovány od roku 2005. Jejich náležitosti jsou upravovány nařízením o integračních kurzech,²³⁸ které bylo později dvakrát upraveno, naposledy 22. 2. 2012.²³⁹

Možnost účastnit se kurzu se u migrantů liší podle toho, zda se do Německa přistěhovali před, nebo po 1. 1. 2005. Prioritně mají nárok na účast na integračním kurzu cizinci přistěhovalí po

²³⁷ DIE BUNDESREGIERUNG. *Nationaler Aktionsplan Integration: Zusammenhalt stärken – Teilhabe verwirklichen* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z:

http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/IB/2012-01-31-nap-gesamt-barrierefrei.pdf?__blob=publicationFile&v=5, s. 33.

²³⁸ S odkazem i na jiné zákony, např. na zákon o pobytu (§§ 44 a 44a).

²³⁹ Většina novelizovaných opatření druhého nařízení k úpravě nařízení o integračních kurzech je účinných od 1. 3. 2012. Čerpáno z: SRN. Zweite Verordnung zur Änderung der Integrationskursverordnung (2. IntVÄndV). In: *BGBI. I* S. 295 (Nr. 10). 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/10094/a175324.htm>

roce 2005 ze států mimo Evropskou unii a Evropský hospodářský prostor a vlastníci dlouhodobější pobytový titul.²⁴⁰ Nárok tak mohou uplatnit např. zahraniční pracovníci, přistěhovalé rodiny, osoby přistěhovalé z humanitárních důvodů²⁴¹ a navíc i pozdní vystěhovalci a jejich rodinní příslušníci.²⁴² Kurz není určen mladistvým vzdělávajícím se na škole v SRN, osobám s malou či žádnou potřebou integrace a cizincům s dostatečnou znalostí němčiny.²⁴³ O oprávnění účastnit se kurzu však mohou zažádat jak migranti dorazivší do Německa před 1. 1. 2005, tak osoby, které primárně nárok na účast nemají. Patří mezi ně občané EU a jejich rodinní příslušníci, v Německu již dlouho žijící migranti bez nároku na účast či finanční podpory, případně i studenti aj.²⁴⁴

Pro některé migranty je účast na integračním kurzu dokonce zákonně závazná tím, že jim tuto povinnost uložil pracovní úřad.²⁴⁵ Je to případ především nově příchozích migrantů, kteří disponují pobytovým titulem, nikoli však dostatečnými znalostmi němčiny, což je činí v podstatě nezaměstnatelnými, a dále např. přistěhovalců v roli rodičů, kteří mají v péči dítě mladší 14 let a nemají dostatečnou úroveň němčiny.²⁴⁶

Cílem integračních kurzů je pomoci migrantovi osvojit se alespoň takové znalosti německého jazyka, které by mu umožňovaly s ohledem na jeho věk a dosažené vzdělání samostatně komunikovat v každodenních situacích, a to jak mluvenou, tak písemnou formou. Požadovaná znalost tak odpovídá úrovni B1 společného evropského referenčního rámce (SERR). Kromě jazykové části má integrační kurz ještě národopisnou část – tzv. orientační kurz

²⁴⁰ Jejich nárok přitom zaniká po dvou letech od udělení pobytového titulu nebo vypršením jeho platnosti. Čerpáno z: SRN. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (Aufenthaltsgesetz - AufenthG): § 44 Berechtigung zur Teilnahme an einem Integrationskurs. In: *BGBI. I S. 3044*. 2011. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/4752/a65978.htm>

²⁴¹ Navíc ještě osoby oprávněné k dlouhodobému pobytu podle § 38a. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou

²⁴² VICTOR-GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

²⁴³ SRN. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (Aufenthaltsgesetz - AufenthG): § 44 Berechtigung zur Teilnahme an einem Integrationskurs. In: *BGBI. I S. 3044*. 2011. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/4752/a65978.htm>

²⁴⁴ Např. au-pair pracovníci, zahraniční vědci a výzkumníci, příslušníci vyslanectví. Čerpáno z: GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

²⁴⁵ Často je povinnou účastí v případě sociálně slabších migrantů podmiňováno vyplácení plné výše podpory v nezaměstnanosti či sociálních dávek. Neúčast na kurzu přes existenci povinnosti je prohrávkou proti zákonu a může pro migranta znamenat komplikace při prodlužování pobytu a případně i udělení pokuty až do výše 1000 eur. Čerpáno z: STADT KÖLN. *Bürgerservice >> Alle Themen >> Ausländerinformationen: Integrationskurs - allgemeine Informationen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.stadt-koeln.de/buergerservice/themen/auslaender/integrationskurs-allgemeine-informationen/>

²⁴⁶ tamtéž

(*Orientierungskurs*). Jeho cílem je poskytnutí přehledu o německé historii, právním řádu a základních společenských hodnotách.²⁴⁷

Provozní agendu integračních kurzů²⁴⁸ zajišťuje BAMF a samotný koncept a financování pak ministerstvo vnitra. Od roku 2005 do září 2011 proběhlo na spolkové úrovni přes 51 000 integračních kurzů provozovaných asi 1500 autorizovanými institucemi – veřejnými lidovými univerzitami,²⁴⁹ soukromými jazykovými školami atp.²⁵⁰ Nabídka kurzů (viz Tab. 4 níže) se rozšiřuje podle postupného zjišťování existence potřeb zvláštních cílových skupin, nejnavštěvovanějším typem je však všeobecný integrační kurz. Jak ukazuje následující tabulka, chodily více než tři čtvrtiny všech účastníků integračních kurzů provozovaných v období 2005-2010 na všeobecný typ kurzu.²⁵¹

Tab. 4: Druhy integračních kurzů a počet jejich účastníků za období 2005-2010

Druh kurzu	Počet účastníků	Relativní vyjádření
Všeobecný integrační kurz	524 266	76,1%
Alfabetizační kurz	68 097	9,9%
Integrační kurzy pro rodiče a ženy	75 467	11,0%
Podpůrný kurz ¹	7 916	1,1%
Intenzivní kurz	1 129	0,2%
Integrační kurzy pro mládež	8 477	1,2%
jiný integrační kurz ²	3 651	0,5%
Celkem	689 003	100%

¹ je určen migrantům, kteří již dlouho v Německu žijí, ale stále se nedokázali naučit dost dobře německy

² sem patří např. kurzy pro hluchoněmé migranty

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s.76-77.

²⁴⁷ Ty zahrnují principy demokracie, právního státu, tolerance, náboženské svobody a rovnoprávnosti.

Čerpáno z: SRN. Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler (Integrationskursverordnung - IntV): § 3 Ziel des Integrationskurses. In: *BGBI. I S.* 295. 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/1561/a22143.htm>

²⁴⁸ Tzn. např. monitorování provozu a kvality kurzů a jejich zlepšování, správu databáze účastníků atd.

²⁴⁹ Německy *Volkshochschule*. Jedná se o model školy, která není reálně vysokou školou ani univerzitou. Poskytuje dodatečné a celoživotní vzdělávání pro dospělé.

²⁵⁰ Integrationskurse. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Themen: Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Integrationskurse/integrationskurse_node.html

²⁵¹ BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s.76-77.

Běžné kurzy budou nově sestávat z 660 vyučovacích hodin, z čehož 600 hodin připadne na jazykový kurz a 60 výše zmíněný orientační kurz.²⁵² Speciální kurzy (jako např. alfabetizační kurz) mají o 300 hodin více jazykové výuky, tedy celkem 960.²⁵³ Obě složky integračního kurzu jsou ukončeny bezplatnou zkouškou. V případě jazykové části je to od 1. 7. 2009 test němčiny pro přistěhovalce (DTZ - *Deutsch-Test für Zuwanderer*) od úrovně A2 do B1 podle SERR. V případě neúspěšného složení testu může účastník požádat o 300 dodatečných hodin kurzu a zkoušku bezplatně zopakovat, je-li během neúspěšného pokusu dosažena alespoň úroveň A2.²⁵⁴ U orientačního kurzu je též skládána závěrečná zkouška. Kdo úspěšně složí závěrečnou zkoušku v obou částech, obdrží úřední certifikát (*Zertifikat Integrationskurs*), který ho opravňuje k předčasnému získání občanství²⁵⁵ – čekací doba se tím zkrátí z osmi na sedm let.²⁵⁶

Poplatek za jednu vyučovací hodinu kurzu je nově stanoven na 1,20 eur (dříve 1 euro). Na požádání může být kurzovné odpuštěno osobám čerpajícím podporu v dlouhodobé nezaměstnanosti (*Arbeitslosengeld II*, pro niž se vžilo označení *Hartz IV*, viz Glosář) či sociální podporu.²⁵⁷ V případě úspěšného absolvování integračního kurzu do dvou let od získání oprávnění k účasti může být účastníkovi vrácena polovina zaplaceného kurzovného.²⁵⁸ Podle BAMF bylo v období 2005-2010 uděleno téměř 918 000 oprávnění k účasti na kurzu,²⁵⁹ ministerstvo vnitra dokonce uvádí, že do září 2011 jich bylo uděleno již přes milion.²⁶⁰

²⁵² Před poslední změnou nařízení o integračních kurzech měl jen 45 vyučovacích hodin. Čerpáno z: Integrationskurse: Inhalt und Ablauf. BAMF. *Willkommen in Deutschland -> Deutsch lernen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z:

<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/InhaltAblauf/inhaltablauf-node.html>

²⁵³ GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

²⁵⁴ D: Deutsch-Test für Zuwanderer. GOETHE INSTITUT. *Migration und Integration: Glosar* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/lhr/prj/daz/glo/gld/de5113350.htm>

²⁵⁵ GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

²⁵⁶ SRN. Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG): § 10. In: *BGBI. I S. 2258*. 2011. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/4560/a63196.htm>

²⁵⁷ SRN. Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler (Integrationskursverordnung - IntV): § 9 Kostenbeitrag. In: *BGBI. I S. 295*. 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/1561/a22149.htm>

²⁵⁸ GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

²⁵⁹ BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 112.

²⁶⁰ Přesněji bylo vydáno cca 1 008 000 oprávnění, dosavadních absolventů je údajně již kolem 500 tisíc. Čerpáno z: Integrationskurse. BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Themen: Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Integrationskurse/integrationskurse_node.html

V období 2005-2010 se ale přitom kurzů reálně zúčastnilo mírně přes 689 000 účastníků,²⁶¹ z nichž kurz úspěšně absolvovalo cca 403 000. V relativním vyjádření to znamená, že ve zmíněném období byly k účasti na kurzu využity jen tři čtvrtiny oprávnění, z nichž jen 58,5 % představují úspěšní absolventi. Poměr mezi počtem absolventů a počtem udělených oprávnění činí necelých 44 %. Poslední uvedené číslo nemusí být vzhledem k dvouleté lhůtě nároku na účast na kurzu konečné, nic to však nemění na faktu, že vývoj účast na kurzech má obecně sestupný trend. S výjimkou roku 2008 ve sledovaném období každoročně počet nových účastníků klesá, přičemž v letech 2005-2009 se držel vždy nad hranicí 114 000 nových účastníků za rok a v roce 2010 klesl skokově na necelých 89 000. Podíl migrantů, jimž byla účast na kurzu uložena jako zákonná povinnost, má naopak rostoucí trend – zatímco v letech 2006-2009 se držel mezi 40 a 45 %, činil v roce 2010 přes 54 %. Pozitivními jevy v případě integračních kurzů jsou však velký zájem z řad v Německu již dlouho žijících migrantů, kteří v roce 2010 tvořili více než třetinu a průměrně za období 2005-2010 dokonce 46 % nových účastníků, a dále stále vyšší úspěšnost u závěrečných zkoušek. V případě DTZ rostla (od pol. 2009 do 2010) míra úspěšnosti dosažení úrovně B1 mezi třemi sledovanými půlročními obdobími vždy o dva procentní body a na konci roku 2010 tak činila 51 %. Společně s účastníky, kteří dosáhli úrovně A2, se míra úspěšnosti ve sledovaném 1,5ročním období pohybovala mezi 85 a 90 %. Míra úspěšnosti u závěrečné zkoušky z orientačního kurzu byla koncem roku 2010 ještě o trochu vyšší – 92,5 %.²⁶²

Integrační kurzy představují na spolkové úrovni primární vládní integrační opatření a díky poměrně vysokému zájmu migrantů-starousedlíků se prokazují i jako účinný nástroj v uskutečňování vládní snahy o dohnání jejich zanedbané integrace (*nachholende Integration*). Kancléřka Angela Merkelová slíbila koncem roku 2010, že v následujících čtyřech letech by mělo být zajištěno dostatek integračních kurzů pro odhadovaných 1,8 milionu zájemců.²⁶³ Problémem kurzů je v některých oblastech jejich přetíženost kvůli

²⁶¹ Podle státní příslušnosti jsou účastníky nejčastěji Turci, Němci (naturalizovaní), Iráčané, Poláci a Rusové. Jen příslušníci těchto pěti národností tvoří většinou více než třetinu všech účastníků. Všechny druhy kurzů se přitom více účastní ženy. Čerpáno z: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 115.

²⁶² Absolutní číselné a na jejich základě autorem dopočtené relativní údaje v tomto odstavci jsou, není-li uvedeno jinak, čerpány z: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 111-124.

²⁶³ Integrationsgipfel in Berlin: Regierung will Integration überprüfbar machen. *RP Online: Politik* [online]. 2010 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.rp-online.de/politik/deutschland/regierung-will-integration-ueberpruefbar-machen-1.2291846>

zvýšené poptávce, na druhou stranu v oblastech se sníženou poptávkou se často kurzy pro malý počet účastníků neotevrou. Takto postižení zájemci pak musí za kurzem komplikovaně dojíždět, což bohužel může od navštěvování kurzu odradit potenciální dobrovolné účastníky.

Kritizováno je mnoho aspektů integračních kurzů, např. přístup příliš mnoha subjektů k osobním datům účastníků kurzů a jejich cirkulace, kolísající kvalita v závislosti na autorizovaném provozovateli kurzu za současně jednotného standardu zkoušek od Goethe institutu, relevantnost učiva orientačního kurzu a především reálný přínos integračních kurzů. Tyto aspekty však byly v posledních letech více či méně zlepšovány. Tradičně kritizované je i vyhraňování migrantů vůči německé populaci, které je podle některých názorů skrze integrační kurzy jen nadále nepřímo posilováno.²⁶⁴

Skutečným problémem se však zdá být nedostatečné financování integračních kurzů spolkem, které může v konečném důsledku vést k poklesu nabídky a kvality kurzů. Spolková vláda investovala od roku 2005 do integračních kurzů přes 1 mld. eur,²⁶⁵ přičemž původní příspěvek provozovatelům kurzů na účastníka na vyučovací hodinu činil 2,34 eur. Nově je navýšen o 20 centů na 2,54 eur, toto navýšení však neodpovídá růstu nákladů na provozování kurzu. I minimální hrubá mzda lektorů (byť zvýšená z 15 na 18 eur za vyučovací hodinu) nemotivuje příchod ani dlouhodobé setrvání profesionálu s pedagogickými zkušenostmi.²⁶⁶

Adekvátní financování, kontrola a zvyšování kvality (např. vhodnou volbou autorizovaných provozovatelů a zamezení navyšování kapacit kurzů nad standardních 20 studentů), stejně jako zajištění odpovídající nabídky jsou zásadní cíle, jež musí být naplňovány, mají-li integrační kurzy i do budoucna být pro integraci migrantů přínosné. Integrační kurzy jsou zcela jistě účinným a vhodným integračním nástrojem, jejich efekt však ve velké míře závisí na existenci rovných příležitostí a možnosti uplatnit nabyté vědomosti v praxi po dokončení kurzu (např. v pracovním či osobním životě). Na integraci osob, které zůstanou i po ukončení

²⁶⁴ HA, Kien Nghi. DOSSIER Der Nationale Integrationsplan auf dem Prüfstand: "Integration kann nicht verordnet werden." Ohne gleiche Rechte und Selbstbestimmung keine Integration. *Heinrich Böll Stiftung: Integration* [online]. 2007 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_1307.asp

²⁶⁵ Integrationskurse. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Themen: Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Integrationskurse/integrationskurse_node.html

²⁶⁶ Mogelpackung Integrationskurse. *Netzwerk Weiterbildung: Selbstständige in der Weiterbildung* [online]. 20. 12. 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.netzwerk-weiterbildung.info/meldung_volltext.php?si=1&id=4ef06d1ed41b9&akt=weiterbildung_selbststaendige&view=&lang=1

kurzu nezaměstnaní, na sociální podpoře či v kruhu migrantů, v němž se nekomunikuje německy, má integrační kurz logicky minimální kladný vliv.²⁶⁷

3.2.2 Vzdělání v raném dětství

Předpovědi demografického vývoje německé společnosti naznačují, že za stále větší část populačního přírůstku bude Německo do budoucna vděčit imigrantům. V roce 2010 byl podíl dětí s migrantskými kořeny ve věkové skupině do pěti i do deseti let vyšší než třetinový.²⁶⁸ V případě mladistvých do 25 let je tento podíl více než čtvrtinový a v některých aglomeracích činí až 40 %.²⁶⁹ Během nadcházejících dekád se tedy budou migranti i jejich děti potenciálně stále větší měrou podílet na příspěvcích do veřejných rozpočtů. I z tohoto důvodu je ve spolkovém zájmu, aby bylo zajištěno, že přistěhovalci budou schopni spolufinancovat provoz státu za plného využití svých schopností. Je tak nutné umožnit jim získání konkurenceschopné kvalifikace, která by jim následně zajistila s domácím obyvatelstvem srovnatelné výchozí pozice na pracovním trhu. Poskytnutí potřebného vzdělání migrantům tudíž představuje základní pilíř integrační politiky a prostředek k dosažení rovných příležitostí.

První fází celého vzdělávacího procesu, na kterou se v posledních letech německá integrační politika stále více zaměřuje, je **předškolní vzdělávání**. Právě úspěch integrace dítěte s migračním původem v první životní etapě (do šestého roku života) výrazně ovlivňuje i jeho úspěchy v pozdějších fázích života. Rozhodující je v případě dětí migrantů od co nejranějšího věku rozvíjet jazykové znalosti – v německém i rodném jazyce – aby v momentu nástupu do povinné školní docházky nevykazovaly nežádoucí jazykové deficity.

Ve většině spolkových zemí jsou děti před nástupem na základní školu podrobeny testům, jež mají pomoci odhalit možné jazykové nedostatky. Ačkoli nejsou parametry těchto měření totožné a tudíž ani vzájemně porovnatelné, byla v roce 2009 napříč spolkovými zeměmi zjištěna potřeba zlepšení jazykových schopností u 13 až 53 % dětí v předškolním věku.²⁷⁰

²⁶⁷ Z rozhovoru s Kazimem Erdoğanem vedeného autorem v Berlíně dne 16. 2. 2012.

²⁶⁸ Vlastní výpočet na základě: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>, s. 32.

²⁶⁹ Integration durch Bildung. BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung* [online], 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.bmbf.de/de/15624.php>

²⁷⁰ Nejnižší procento s jazykovými deficity bylo v Sársku, Bádensko-Württembersku a Dolním Sasku, nejvyšší naopak v Brémách. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in*

Z těchto dětí tvoří velkou část právě děti z migrantských a vícejazyčných rodin. V Bavorsku byly jazykové nedostatky diagnostikovány až u dvou třetin předškolních dětí z rodin, kde se primárně nemluví německy.²⁷¹ Těmto nedostatkům je potřeba věnovat zvláštní pozornost od co nejranějšího věku. V současnosti je v případě dětí s jazykovými deficity běžnou praxí poskytování dodatečné výuky v rozsahu dvou až 15 hodin týdně po dobu tří až 18 měsíců. Roste tak logicky i potřeba speciálně školených pedagogických sil v předškolních zařízeních. Mezi lety 2006 a 2009 vzrostl počet zaměstnaných vychovatelek v SRN o 42 000 na téměř 360 000, což vzhledem k častému užití částečného úvazku v této branži představuje ekvivalent 286 000 plných úvazků. Stále však přetrvává nedostatek vysokoškolsky a speciálně vzdělaných pedagogů. Počet dětí na vychovatelku se naproti tomu vyvíjí pozitivně; ve zmíněném období klesl z 10 na 9,6. Vyšší přitom běžně bývá ve východoněmeckých předškolních zařízeních.²⁷² Ve starých spolkových zemích však zase v roce 2009 neabsolvovala více než polovina (55 %) vychovatelek úředně vyžadovaný 160hodinový kvalifikační kurz.

Větší potřebu a zapojení předškolních pedagogických sil lze očekávat především v souvislosti s vládním plánem do roku 2013 zajistit dostatečnou nabídku služeb vzdělávacích zařízení pro děti do tří let – tzv. celodenních jeslí či školek²⁷³ (KITAs)²⁷⁴ – a zjednodušit přístup k této službě odstraněním strukturálních překážek. Má-li být (nejen) u migrantských dětí zajištěno osvojení lepších jazykových schopností před nástupem na základní školu, je potřeba začít s jazykovým vzděláváním dříve než ve třech letech, což je běžný nástupní věk do školky. Ze statistik totiž vyplývá, že ačkoli je procento dětí umístěných do předškolních zařízení pro děti od 3 do 6 let poměrně vysoké (u dětí bez migračního původu v roce 2010 skoro 95 %, u dětí s migračním původem 85,7 % s rostoucí tendencí), v zařízeních pro děti do 3 let je už výrazně nižší. Zatímco v případě dětí bez migračního původu v roce 2010 činil tento podíl nízkých 27,7 % (vs. 2008: 21,6 %), dosahoval u dětí s migračním původem jen pouhých 12,2 %. Jejich podíl ale vykazuje vyšší dynamiku růstu (vs. 2008: 9,1 %).²⁷⁵

Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 57.

²⁷¹ tamtéž

²⁷² Tamtéž, s. 54-55.

²⁷³ Rodiče přitom za péči o dítě ve věku od 3 do 6 let většinou platí jen související poplatek za stravu. Čerpáno z rozhovoru s Reginou Reinke (oblastní pověřenkyní pro integraci v berlínské městské části Friedrichshain-Kreuzberg), vedeného autorem dne 16. 2. 2012.

²⁷⁴ Německy *Kindertagesstätte*, pro něž se vžil právě akronym KITA, případně Kita. Toto označení zahrnuje předškolní zařízení s celodenní péčí o děti do šesti let.

²⁷⁵ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z:

Iniciace včasného zapojení dětí do prostředí, kde mohou rozvíjet a uplatňovat své jazykové schopnosti, však není jediné potřebné opatření – mezi lety 2006 a 2009 vzrostl v SRN počet opatrovaných dětí do tří let z 20 000 na 53 000 a nadále roste.²⁷⁶ V některých oblastech však ani to nestačí k výraznému snížení podílu dětí, které mají před zápisem jazykové deficity, jelikož tyto (nejen migrantské) děti nemají často příležitost němčinu v prostředí školky výrazněji používat. Ve velkých aglomeracích existují běžně zařízení KITA, v nichž je vyšší než 75% podíl dětí, jejichž domácí řečí není němčina. V západním Německu do takových školek chodí 11 % všech migrantských dětí a dalších 23 % navštěvuje zařízení, v nichž je podíl 50 až 75% dětí s neněmeckou rodinnou řečí. Zjednodušeně se tak od každého třetího dítěte²⁷⁷ s migračním původem očekává, že se zdokonalí v němčině v prostředí, kde jsou německé děti v menšině. Řešením je zasazení se vlády a pedagogických sil o intenzivnější výuku a využívání němčiny v podobných zařízeních. Do roku 2014 bude proto v rámci vládní iniciativy *Offensive Frühe Chancen* v kritických oblastech vytvořeno 4000 speciálních KITA zařízení se zaměřením na jazykové vzdělání a integraci.²⁷⁸ Tato celodenní zařízení by přitom měla cílit na obě věkové skupiny dětí (0-3 roky a 3-6 let).

Zvýšení dosavadního nízkého podílu dětí do tří let umístěných v celodenních předškolních zařízeních komplikují do jisté míry i informační asymetrie a preferenční udělování míst v KITAs. Rodiče s migračním původem často nejsou dobře informováni o možnostech umístění dětí do péče, v některých migrantských rodinách zase takový krok bývá považován za prohřešek proti povinnostem rodiče. Přistěhovalci jsou zároveň častěji nezaměstnaní než obyvatelstvo bez migračního původu a v KITAs je běžným pravidlem upřednostnění dítěte zaměstnaných rodičů v případě omezeného počtu míst.²⁷⁹ Ad hoc řešením je samozřejmě zajištění dostatku míst a zlepšení informovanosti rodičů, na což vláda cílí v rámci NAPI.

Často zmiňovaným úskalím dosažení dostatečných jazykových kompetencí v případě předškolních dětí bývá nemožnost použití němčiny pro komunikaci doma s rodinou. Výzkum ukazuje, že vhodným řešením není nutně kvůli dítěti doma za každou cenu mluvit německy.

http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 31-33.

²⁷⁶ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 46.

²⁷⁷ žijícího v západním Německu

²⁷⁸ DIE BUNDESREGIERUNG. *Nationaler Aktionsplan Integration: Zusammenhalt stärken – Teilhabe verwirklichen* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/IB/2012-01-31-nap-gesamt-barrierefrei.pdf?__blob=publicationFile&v=5, s. 50-51.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 35-36.

U rodičů, kteří němčinu sami neovládají, je lepší, aby domácí komunikace probíhala v rodném jazyce rodičů, než aby si dítě osvojovalo „špatnou němčinu“ rodičů.²⁸⁰ Proto je potřeba integraci iniciovat i odshora a souběžně se zlepšováním jazykových dovedností dětí s migračním původem podporovat i dodatečné osvojení němčiny u jejich rodičů – např. skrze jazykové nebo rodičovské integrační kurzy.

Rodný jazyk by rozhodně v žádném případě neměl být němčinou z rodinné komunikace zcela vytlačen. Zachování bilinguality dětí je totiž žádoucí např. z hlediska nesporné budoucí výhody na pracovním trhu.

3.2.3 Základní a středoškolské vzdělání migrantů

Důležitost včasějšího předškolního vzdělávání je neoddiskutovatelná. Jazykové schopnosti a výukové návyky nabyté v předškolních letech totiž do značné míry určují, jak bude pro dítě přechod na základní školu náročný. Profilování dítěte, stejně jako výběr jeho vzdělávací cesty pak v německém školském systému probíhá hlavně během prvních let povinné školní docházky. Děti s migračním původem a ze slabších sociálních poměrů mívají zpravidla horší výsledky u předzápisových prověrek než děti bez migračního původu. To většinou vede k rozhodnutí o odkladu jejich nástupu na základní školu. Měření matematických a přírodovědných kompetencí žáků z roku 2007 ukázalo, že ve čtvrté třídě vykazují s odkladem zapsaní žáci oproti řádně zapsaným žákům deficitní schopnosti odpovídající přibližně ročnímu studijnímu skluzu.²⁸¹ Konec čtvrté třídy přitom v systému německého školství (podrobněji viz Příloha 7) předznamenává cca dvouleté orientační období, kdy se pro dítě volí vhodná vzdělávací cesta. Nabídka škol je přitom širší než v České republice a vedle toho se liší i napříč spolkovými zeměmi. Migrantské děti si však mnohdy kvůli kompetenčním deficitům a v některých případech i kvůli složitějšímu sociálnímu zázemí nemohou zvolit kvalitnější vzdělávací cestu (např. gymnázium) a končí na horších školách. Tím se kvalitativní rozdíl v dosaženém vzdělání mezi migranty a osobami bez migračního původu jen nadále zvětšuje.

Přestože se studijní indikátory žáků s migračním původem ve vzdělání podle průzkumů všeobecně zlepšují, vykazují oproti dětem bez migračního původu dlouhodobě stále horší

²⁸⁰ VON BALLUSECK, Hilde. Was ist Bilingualität, wozu ist sie gut, und was bedeutet ein bilinguales Konzept in der Kita für die pädagogischen Fachkräfte? *ErzieherIn.de: Pädagogische Praxis* [online]. 7. 4. 2009 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://www.erzieherin.de/was-ist-bilingualitaet.php>

²⁸¹ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 59.

studijní výsledky. V porovnání se svými vrstevníky bez migračního původu daleko častěji navštěvují kvalitativně horší *hlavní školy* (*Hauptschulen*, viz Příloha 7) a podstatně vzácněji gymnázia.²⁸² Tato disparita je ještě výraznější v případě vyčlenění skupiny cizinců²⁸³ – děti s jiným než německým občanstvím navštěvují skoro třikrát častěji hlavní školu a dvakrát vzácněji gymnázium než děti bez migračního původu.²⁸⁴

Kromě rozdílné distribuce žáků mezi jednotlivé typy škol vykazují migranti horší výsledky také v úrovni dosaženého vzdělání. Nejmarkantnější rozdíl je patrný z podílů osob bez dokončeného všeobecného a profesního vzdělání. V roce 2008 bylo v Německu 13 % migrantů bez dokončeného všeobecného vzdělání a 39 % pak nemělo dokončené žádné profesní vzdělání. U obyvatelstva bez migračního původu byly tyto podíly výrazně nižší – 1,5 %, resp. zhruba 11 %.²⁸⁵ Z Mikrozensusu 2010 pak vyplývá, že se situace migrantského obyvatelstva mírně v posledních letech zlepšuje, stále však výrazně zaostává za populací bez migračního původu.

Horší studijní výsledky dětí s migračním původem se většinou odvíjejí od horší výchozí pozice na počátku povinné školní docházky. Jejimi hlavní příčinami bývají studijní deficity donesené již z předškolního vzdělávání, mnohdy složité rodinné zázemí, absence či nedostatečné využívání dodatečných podpůrných opatření na odstranění zmíněných studijních deficitů²⁸⁶ a později pak i ztížený přechod na vhodnější vzdělávací cestu. Kumulování negativních efektů horší výchozí pozice pak ve výsledku většinou vede k volbě méně náročné (a tudíž často i méně přínosné) školy, v horším případě k nedokončení sekundárního vzdělání.

Nižší studijní kompetence migrantských dětí nastiňují dvě níže uvedená schémata. První z nich nastiňuje výsledky čtecí části studie PISA uskutečněné Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) v roce 2006. Ze schématu je zřejmé, že patnáctiletí s alespoň

²⁸² Podle údajů z roku 2006 navštěvovalo gymnázium 37 % patnáctiletých žáků bez migračního původu oproti jen 22 % žáků s migračním původem. V případě hlavních škol byl vyšší naopak podíl patnáctiletých s migračním původem; 36 % ku 16 % žáků bez migračního původu. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou, s. 65.

²⁸³ Hlavní statistiky o školství doposud nevyčleňovaly osoby s migračním původem, ale jen cizince, kteří představují jejich podmnožinu.

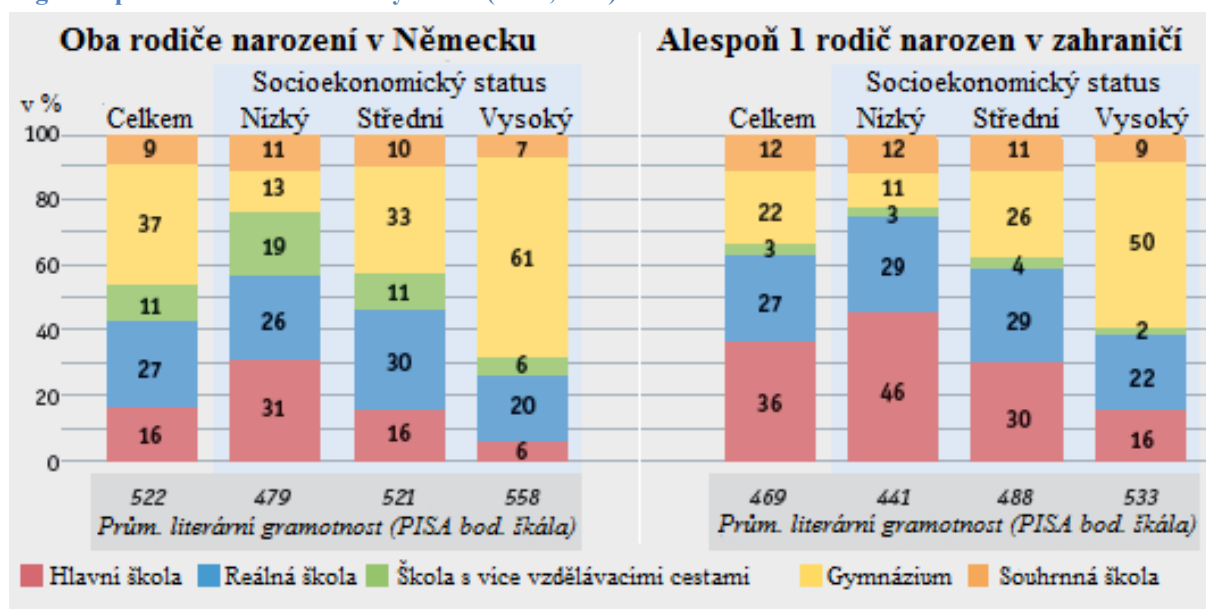
²⁸⁴ BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-08]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s.56-57.

²⁸⁵ Údaj je očištěn o osoby, které v té době ještě byly řádně ve vzdělávacím procesu. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 38 a 206.

²⁸⁶ a to jak v prvních letech základního tak již v době předškolního vzdělávání

jedním rodičem narozeným v zahraničí²⁸⁷ dosahují ve čtení horších výsledků než žáci s oběma rodiči narozenými v Německu, a to v podstatě na jakékoli sociální úrovni. Ta je zde vyjadřována socioekonomickým statutem.²⁸⁸ PISA studie používá bodovou škálu, v níž je průměrný výsledek OECD států stanoven jako 500 bodů.²⁸⁹ Ze studie vyplývá, že s rostoucím socioekonomickým statutem roste počet dosažených bodů, bodový rozdíl mezi oběma skupinami žáků naopak klesá. Z celkového porovnání je jasně vidět mnohem větší zastoupení žáků s kořeny v zahraničí na hlavních školách (36 % ku 16 % patnáctiletých s rodiči narozenými v Německu).

Graf 6: Literární gramotnost patnáctiletých žáků v jednotlivých typech sekundárních škol s ohledem na migrační původ a socioekonomický status (2006, v %)

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 65.

²⁸⁷ Metodicky zde byla zjednodušena definice osoby s migračním původem.

²⁸⁸ Socioekonomický status je stanoven z velké části na základě mezinárodního socioekonomického indexu (ISEI), který seskupuje osoby podle údajů o jejich pracovní pozici. Index přitom sleduje aspekty jako úhrnnou dobu vzdělání, příjem či prestiž daného zaměstnání. Socioekonomický status je pak u každé osoby určen jako nejvyšší (angl. *Highest*) hodnota ISEI indexu rodičů (-> HISEI). Pomocí HISEI kvartilů jsou vyčleněny tři skupiny: Nizký (0-25 % s nejnižšími hodnotami), Střední (25-75 %) a Vysoký (75-100 % s nejvyššími hodnotami). Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. VIII.

²⁸⁹ Směrodatná odchylka je přitom 100 bodů. Čerpáno z: Lesekompetenz der Schülerinnen und Schüler in Deutschland verbessert; aber weiterhin großer Abstand zur Spitze und ungleiche Bildungschancen. OECD. *Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung: Berlin Centre* [online]. 7. 12. 2010 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.oecd.org/document/8/0,3746,de_34968570_35008930_46582920_1_1_1_1,00.html

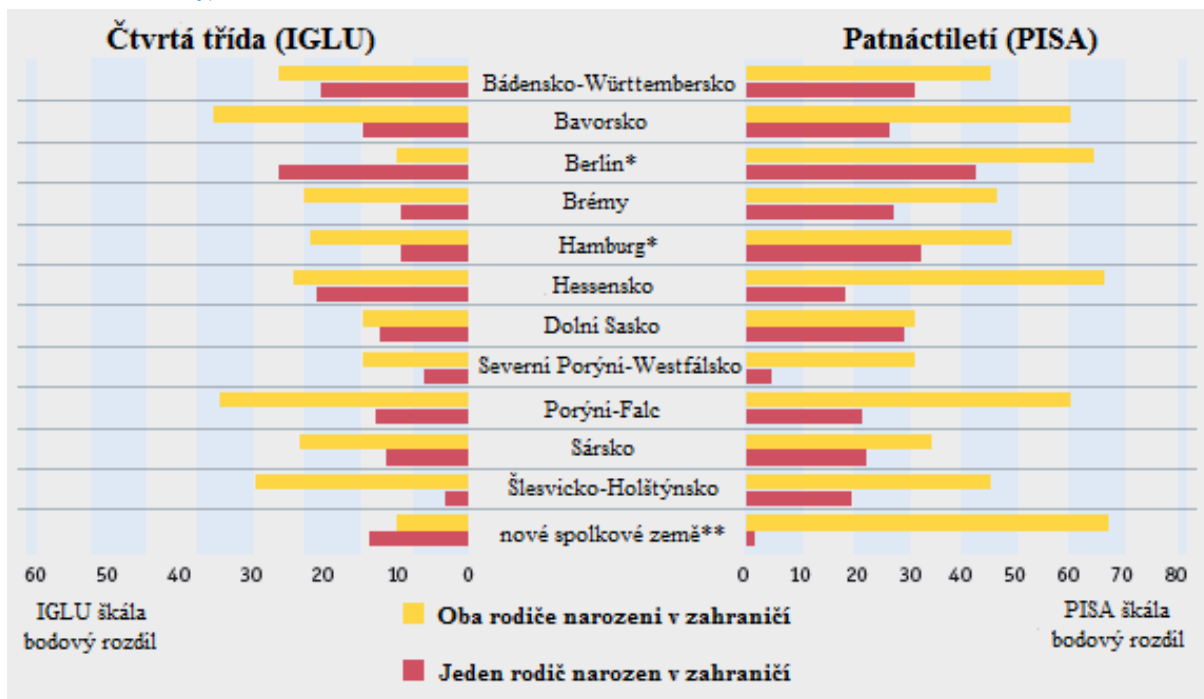
Za první dekádu 21. století však došlo k jistému zlepšení výsledků dětí migrantů – mezi lety 2000 a 2009 se např. zmenšil výkonnostní rozdíl mezi žáky, kteří doma mluví německy a jinak než německy, na polovinu. Na druhou stranu nadále existují v německém vzdělávacím systému podstatné disparity, které nejsou nutně zapříčiněny sociálním zázemím či původem žáka. Může je způsobovat např. prostředí samotné školy – v Německu činí rozdíl v literární gramotnosti mezi dvěma žáky různých škol s podobným sociálním zázemím a migračním původem někdy i více než sto bodů PISA škály (viz Graf 6 výše).²⁹⁰

Stejně jako se v jednotlivých spolkových zemích mírně odlišuje školský systém, liší se regionálně i výsledky testů literární gramotnosti dětí migrantů a dětí bez migračního původu. Druhé schéma (Graf 7 níže) navíc tyto rozdíly přibližuje ještě členitěji podle migračního původu jednoho či obou rodičů a skrze dvě měření v různých obdobích vzdělávání. Kromě již zmíněné studie PISA týkající se patnáctiletých žáků, jsou zde znázorněny ještě výsledky studie IGLU zkoumající schopnost čtení u žáků čtvrté třídy. Přestože se nedají výsledky kvůli různým bodovým škálám obou studií bezprostředně porovnávat, je ze schématu zřejmé, že děti s rodiči narozenými mimo Německo vykazují převážně ve spolkových zemích s vysokým podílem migrantů (např. Hesensko) zpravidla větší deficity než děti z biculturních rodin. Deficity se navíc téměř bez výjimky vyskytují jak u čtvrtáků, tak u patnáctiletých,²⁹¹ často dokonce v podobné míře.

²⁹⁰ tamtéž

²⁹¹ Studie PISA z let 2003 a 2006 navíc ukazuje, že deficity existují u dětí migrantů nejen v případě testů literární gramotnosti, nýbrž i matematických a přírodovědných testů. Zajímavé je přitom zjištění, že patnáctiletí z první migrantské generace si vedou lépe než stejně staré děti druhé generace, a to ve všech třech druzích testů. Čerpáno z: SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 141.

Graf 7: Deficity žáku s migračním původem ve čtvrté třídě a v patnácti letech v oblasti literární gramotnosti v porovnání s žáky bez migračního původu v jednotlivých spolkových zemích (2006, v bodech dané testové škály)

* Kvůli vysokému podílu chybějících dat je v tomto případě vypovídací schopnost omezená.

** Nové spolkové země byly agregovány do jedné položky kvůli malému rozsahu vzorku.

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 88.

Studie prokazují, že největší deficity mají průřezově děti z rodin migrantů s nízkým sociálním statutem a děti s oběma rodiči nenarozenými v Německu. Stav rodinného zázemí je přitom v zásadě vystaven třem druhům rizik:²⁹² 1) sociálnímu (oběma rodičům se nedaří prosadit se na pracovním trhu), 2) finančnímu (nízký příjem rodiny²⁹³) a 3) riziku nízkého vzdělání rodičů. V roce 2008 byly téměř čtyři miliony z celkového počtu 13,6 milionů dětí do 18 let (tzn. 29 %) vystaveny alespoň jednomu ze tří zmíněných rizikových faktorů, 1,7 milionu z nich přitom pocházelo z migrantských rodin. Ve skupině dětí z rizikového zázemí tudíž cca 42 % představovaly děti migrantů.²⁹⁴ Podíl dětí s migračním původem vystavených

²⁹² převzato členění spolkového ministerstva školství a výzkumu

²⁹³ Tzn. rodinný příjem nižší než 60 % mediánu ekvivalentního rodinného příjmu. Označení *ekvivalentní* v sobě skrývá použití přepočtu umožňujícího srovnání příjmu různě velkých rodin. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 29.

²⁹⁴ Kromě rizikových faktorů zde samozřejmě hraje roli i typ dané rodiny. Alespoň jeden rizikový faktor se tak vyskytuje např. u každého druhého dítěte ze samozivitelských rodin. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou, s. 27-29.

jednotlivým rizikům je přitom vždy vyšší než u dětí bez migračního původu. Konkrétní podíly a jejich porovnání shrnuje následující tabulka.

Tab. 5: Podíly dětí do 18 let s rodinou vystavenou rizikovým faktorům (2008, podle migračního původu a druhu rizika)

<i>Informativní označení</i>	A	B	C	D
<i>Ukazatel pro danou skupinu</i>				
	Podíl u dětí bez migračního původu (v %)	Podíl u dětí s migračním původem (v %)	Souhrnný podíl dětí vystavených danému riziku (v %)	Porovnání vystavení rizikům u dětí z obou skupin (podíl B/A)
<i>Druh rizika</i>				
Sociální riziko	8,1	16,4	10,6	2,0
Finanční riziko	20,3	35,4	24,8	1,7
Riziko nízkého vzdělání rodičů	5,9	28,2	12,7	4,8
Alespoň jeden druh rizika	22,8	42,2	28,6	1,9
Všechny tři druhy rizika	2,0	7,0	3,5	3,5

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 220.

Z uvedených dat je zřejmé, že v porovnání s dětmi bez migračního původu pocházejí děti s migračním původem dvakrát častěji z rodin, kde jsou oba rodiče nezaměstnaní nebo nepracují, a skoro dvakrát častěji i z rodin s rizikově nízkým příjmem. Nejmarkantnější je však rozdíl v rizikovém faktoru dosaženého vzdělání rodičů – oproti rodičům dětí bez migračního původu mají rodiče dětí s migračním původem téměř pětikrát častěji nedokončené obecné či profesní středoškolské vzdělání. Rodiny migrantských dětí navíc čelí až dvakrát častěji alespoň jednomu z rizikových faktorů a 3,5krát častěji se u nich kumulují všechna tři rizika. Údaje se samozřejmě v každé spolkové zemi liší, výrazně problematičtější jsou co do rizikivosti především tři městské spolkové země (Berlín, Hamburg a Brémy).²⁹⁵

Stav dětí vystavených rizikovým faktorům v rodinném zázemí se přitom vyvíjel různě v případě jednotlivých rizik. Od roku 2000 se sice výrazně snížil podíl dětí do 18 let s rodiči s nízkým dosaženým vzděláním (z 17,3 na 12,3 % v roce 2008), zároveň se však mírně zvýšil podíl dětí s rodinou vystavenou finančnímu riziku (z 23 na 24,8 %). V případě sociálního rizika byl podíl v roce 2008 jen o 0,2 p.b. vyšší než v roce 2000 (10,4 %). Podíl migrantů na daném trendu není z dostupných dat jednoznačný. Mezi lety 2007 a 2008 u nich však došlo

²⁹⁵ Tamtéž, s. 27-29.

k mírnému zlepšení na individuální úrovni všech rizik, jen nárůst podílu dětí s rodinou zasaženou všemi třemi druhy rizika (z 6,2 na 7,2 %) naznačuje, že se podařilo odstranit rizika u rodin např. s pouhým jedním rizikovým faktorem, zvýšil se však podíl domácností se všemi třemi riziky, což lze částečně připisovat meziročnímu nárůstu souhrnného podílu dětí z rodin s nízkým příjmem (24,4 na 24,8 %).²⁹⁶

Výskyt rizikových faktorů v domácím zázemí žáků s migračním původem značně ovlivňuje jejich výchozí pozici ve vzdělávacím procesu i úspěšnost následného dohánění a odstraňování schopnostních deficitů. Rizikové faktory se ale vážou spíše k problémům rodičů a tedy hlavně k trhu práce (sociální a finanční riziko) a potřebě dodatečného získání kvalifikace (riziko nízkého vzdělání rodičů). Kromě dlouhodobějších opatření cílících na tyto oblasti je proto na úrovni školství v krátkém období potřeba především zlepšit informovanost rodičů o možnostech vzdělávání a zvýšit jejich angažovanost pro vzdělání svých dětí. Podle průzkumů sice migranti většinou u svých dětí usilují o co nejvyšší dosažené vzdělání, v rodičovské roli se však zapojují podprůměrně. Jejich účast na školních aktivech je oproti rodičům dětí bez migračního původu sporadická, díky mnohdy nízkému dosaženému vzdělání mohou navíc svým dětem jen v omezené míře pomáhat s domácími úkoly.²⁹⁷ Na zlepšení angažovanosti rodičů ve vzdělání svých dětí²⁹⁸ stejně jako na odstranění studijních nedostatků migrantských dětí již v současnosti cílí několik speciálních programů, primárně je ale ještě potřeba zvýšit u rodičů povědomí o jejich existenci (např. formou informativních kampaní). Pro děti z migrantských rodin s nízkým příjmem jsou např. k dispozici mimoškolní doučování v rámci programu *Förderunterricht für Kinder und Jugendliche mit Migrationshintergrund*, během nichž jsou děti bezplatně doučovány studenty pedagogických škol. Dalším druhem opatření jsou lokální coachingové či tandemové projekty (např. *Kompass* v Hamburku či *MiCoach* v Brémách), v rámci nichž mladým žákům s rozhodováním o volbě vzdělávací cesty pomáhají starší či bývalí studenti s migračním původem. Pro mladé migranty tak zároveň

²⁹⁶ Tamtéž, s. 219-220.

²⁹⁷ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 144-146.

²⁹⁸ Kromě rodičovských integračních kurzů jsou to projekty poskytující rodičům poradenství v různých oblastech vzdělání jejich dětí. Za zmínku stojí např. modelový projekt *Bildungs-Brücken*, jenž formou rodičovských fór umožňuje sdílení osvědčených praktik mezi rodiči, zajišťuje školení rodičů a zapojuje migrantské organizace pomáhající rodičům lépe se zhostit své role ve vzdělávání vlastních dětí. Dalším programem v oblasti předškolního vzdělání je např. *Lesestart*, který rodičům pomáhá zvýšit u jejich dětí motivaci ke čtení. Čerpáno z: Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 54, 67.

fungují jako určitý vzor.²⁹⁹ Rodiče s migračním původem přitom prokazují značnou ochotu investovat do dodatečného vzdělání svých dětí. Podíl patnáctiletých dětí migrantů, které chodí na doučování, byl v roce 2007 téměř totožný jako u dětí s rodiči narozenými v Německu.³⁰⁰ Překážkou se tudíž nezdá být nedostatečná motivace rodičů podílet se na vzdělání svých dětí, ale spíše jejich špatná informovanost o dostupných nabídkách.

Integrace mladých migrantů v oblasti školství by přitom měla probíhat tak, aby byly co nejdříve odstraněny počáteční deficity – teoreticky nejpozději v momentě, kdy absolventi škol vstupují na trh práce. V rámci lepší měřitelnosti výsledků proto související vládní politika usiluje o podstatné snížení kvóty osob bez ukončeného vzdělání a podobně i podílu osob s jen nízkým dosaženým vzděláním (např. jen s dokončenou hlavní školou). Národním integračním plánem si v roce 2007 spolková vláda stanovila za cíl snížit do roku 2012 podíl mladistvých s migračním původem bez dokončeného vzdělání na polovinu. Z průběžného porovnání údajů Mikrozensusu z roku 2005 a 2010 je zřejmé, že k tak razantnímu snížení s největší pravděpodobností v průběhu tohoto roku nedojde.³⁰¹ Mezi dvěma zmíněnými roky klesl totiž podíl migrantů ve věku 18-25 let s nedokončeným vzděláním 1. stupně sekundárního vzdělání jen o 0,7 p.b. na asi 4,4 %.³⁰² Podíl cizinců bez ukončené školy činil podstatně vyšších 7,6 %, zatímco u mladých bez migračního původu jen 1,6 %. Souhrnný podíl v celé věkové skupině činil 2,3 %.³⁰³ V oblasti vzdělání lze registrovat dosažení určitého (byť ne původně plánovaného) pokroku, který však stále není dostatečný, což do značné míry ovlivňuje i úspěšnost vládní integrační politiky na trhu práce – mladí migranti, kteří nedokončí ani devíti- až desetileté povinné prezenční vzdělání, jsou totiž víceméně nezaměstnatelní, v lepším případě seženou jen velmi podřadnou práci. Mimo snížení počtu „nedokončených“

²⁹⁹ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 145.

³⁰⁰ Dokonce mírně vyšší (28,7 % vs. 27,2 %). Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 265.

³⁰¹ AFANASJEW, Nik; BUSCH, Lilly. In Deutschland angekommen?. *Der Tagesspiegel: Politik* [online]. 13. 1. 2012 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/politik/neue-studie-in-deutschland-angekommen/6061016.html>

³⁰² Podle plánu by přitom měl pokles odpovídat asi 2,55 p.b. – z 5,1 % na 2,55 %. Pokud by měl být vládní plán počítán jako závazná pětiletka počínající rokem 2007, pak se mezi rokem 2007 a 2010 podíl mladých migrantů s nedokončenou školou prakticky nezměnil a setrval na 4,4 %. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrations-indikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 35.

³⁰³ tamtéž

žáků je nutné i zvýšit zapojení migrantů do navazujícího 2. stupně sekundárního vzdělávání. V případě žáků s nejnižším ukončeným vzděláním z hlavní školy se pak nabízí např. varianta profesního vzdělání.

Fáze přechodu mezi 1. a 2. stupněm sekundárního školství je obecně dost problematická.³⁰⁴ Migrantů se to týká tím spíše, že jsou nadprůměrně zastoupeni na hlavních školách, z nichž je běžný přechod na navazující profesní školu. Překážkou při přechodu do duálního systému profesního vzdělání či na učiliště ale často bývá převaha poptávky nad nabídkou učňovských pozic, což platí především v případě západního Německa. Je proto běžné, že nemalé části žáků není ihned v prvním roce po dokončení nižšího sekundárního vzdělání umožněno začít se učit vybrané profesi.³⁰⁵ Musejí tudíž nastoupit (podobně jako např. žáci s nedokončenou hlavní školou) do tzv. přechodového systému (*Übergangssystem*). V jeho rámci absolvují rok přípravné výuky, která jim poskytne startovní znalosti a připraví je na nástup do standardního profesního vzdělání. I přes mírný pokles v posledních letech a odrůstání populačně silnějších ročníků, slibující postupné zvyšování dostupnosti učňovských pozic, zůstává podíl žáků v přechodovém systému nadále poměrně vysoký (2008: 34,1 %³⁰⁶). Systém bývá kritizován, že svou funkcí připomíná čekárnu na dosud nedostupné učňovské pozice. Ty bývají udělovány uchazečům podle kritérií jako druh dokončené školy, studijní průměr či vzdělání rodičů, což a priori značně znevýhodňuje žáky s migračním původem.³⁰⁷ Polovina (v případě cizinců dokonce dvě třetiny) absolventů hlavních škol, mezi nimi logicky i mnoho migrantů³⁰⁸, skončila v roce 2008 v přechodovém systému.³⁰⁹ Běžně přitom 20-30 % účastníků vstoupivších do přechodového systému ještě tři roky nezačne s řádným profesním

³⁰⁴ Výjimkou je gymnázium, kde je přechod mezi oběma stupni plynulý a nevyžaduje změnu školy.

³⁰⁵ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 157-58.

³⁰⁶ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 96.

³⁰⁷ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 157-164.

³⁰⁸ Přesné údaje nejsou u migrantů zatím k dispozici. Statistiky o vzdělání jsou prozatím členěny podle státní příslušnosti a nikoli migračního původu.

³⁰⁹ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 96 a 98.

vzděláním.³¹⁰ Souvisí s tím i skutečnost, že kvóta zapojení mladých migrantů do profesního vzdělávání byla méně než poloviční v porovnání s mladistvými bez migračního původu (2009: 31,4 % vs. 64,3 %).³¹¹ Dílčím cílem NAPI v oblasti středoškolského vzdělání je zajistit větší propustnost školského systému a umožnit tak migrantům jednodušší přechod z 1. na 2. stupeň sekundárního vzdělání a mezi vzdělávacími cestami. Pomoci k tomu má několik programů; např. iniciativa *JUGEND STÄRKEN*³¹² se skrze své čtyři momentálně probíhající projekty zaměřuje, mimo jiné, na umožnění návratu do vzdělávacího procesu pro odpadlíky s nedokončeným prvním stupněm a dále poskytuje poradenství mladým migrantům na cca 1000 informačních místech.³¹³ Hodí se zmínit strukturální program vzdělávání *JOBSTARTER* a iniciativa *Aktiv für Ausbildung*,³¹⁴ která se pro praktickou výuku v profesním vzdělání snaží zajistit výuční pozice u firem, jejichž vlastníci sami mají migrační původ. Program *Abschluss und Anschluss* pro změnu usiluje o zefektivnění přechodového systému, redukci počtu předčasných odchodů ze vzdělávacího procesu a prevenci dlouhého čekání na volnou výuční pozici. Podobné cíle má i vládami spolkových zemí závazně akceptovaná iniciativa QID (*Qualifizierungsinitiative für Deutschland*), která se zabývá kvalitou celého vzdělávacího procesu a realizací související podpůrných opatření.³¹⁵

Programy na spolkové úrovni bývají často plošné a ne vždy dokážou zasáhnout potřebné specifické skupiny. Na ně se zaměřují spíše lokální nositelé malých projektů. Z více členitých statistik vyplývá, že některé regiony a skupiny migrantů vykazují větší potřebu podpůrných opatření. V oblasti profesního vzdělání jsou to i přes mírné zlepšení stále příslušníci turecké komunity (viz Graf 8 níže), především pak ženy s tureckým původem. V roce 2008 jich 47,5 % nemělo dokončené profesní vzdělání, což je zhruba o 16 p.b. více než u souhrnné skupiny žen s migračním původem. Tento podíl je u migrantů z Evropské sedmadvacítky (EU27) mimo bývalé náborové státy srovnatelný s populací bez migračního původu, což

³¹⁰ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 162.

³¹¹ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 69.

³¹² volně přeloženo „Posílit mládež“

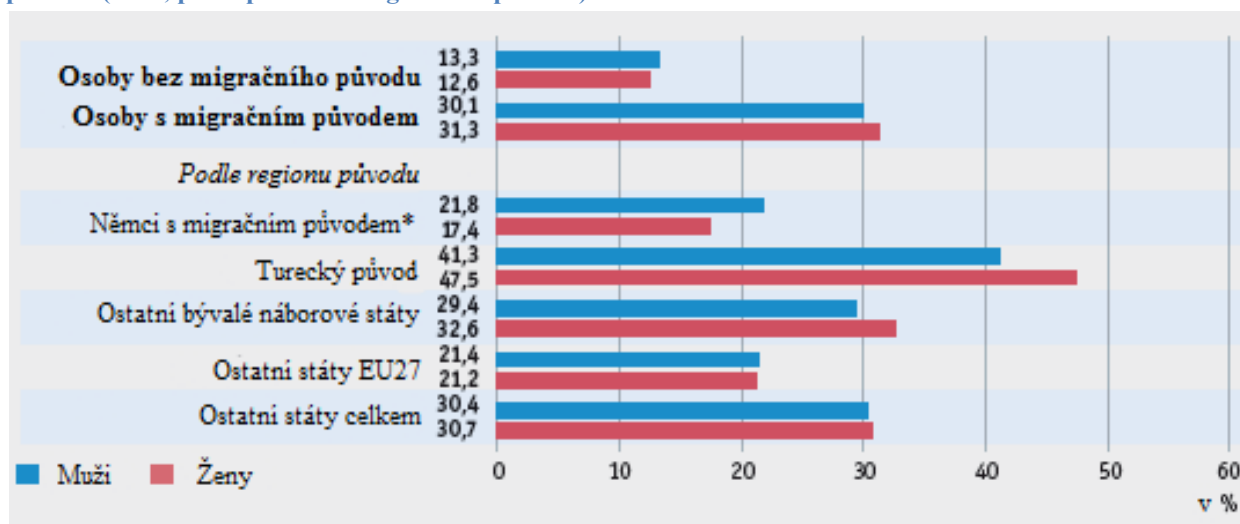
³¹³ Jeden ze čtyř programů je *Schulverweigerung – Die 2. Chance* (volně přeloženo jako *Záškoláctví – druhá šance*). Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND. *Jugend stärken: Programme* [online]. 2012 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.jugend-staerken.de/programme-jugend-staerken.html>

³¹⁴ *Aktivně za profesním vzděláním*

³¹⁵ Tento odstavec čerpá především z: Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 12-13, 68-69.

kořesponduje s jejich dobrými studijními výsledky. Souhrnné procento 20ti-30tiletých bez dokončeného profesního vzdělání činilo v roce 2008 cca 17 % a vláda se v rámci NAPI zavázala do roku 2015 toto procento snížit na 8,5 % i za pomoci podpůrného programu dodatečné kvalifikace *Perspektive Berufabschluss*.³¹⁶

Graf 8: Podíl 20-30tiletých, kteří nedisponují žádným profesním titulem a neúčastní se vzdělávacího procesu (2008, podle pohlaví a migračního původu)

Pozn.: Statistiky nezahrnují osoby ve vojenské a civilní službě, respondenti přitom v momentě dotazování nenavštěvovali žádnou (vysokou) školu.

* např. pozdní vystěhovalci

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 38.

Odstranění studijních deficitů, kompenzace sociálních rozdílů, zefektivnění přechodů v rámci školního systému i zvýšení informovanosti rodičů dětí s migračním původem vyžaduje ze strany vlády mnohá podpůrná opatření. K jejich realizaci je přitom v mnoha oblastech potřeba speciálně interkulturně vybavených a vyškolených pedagogů. Německu však hrozí brzy akutní nedostatek pedagogického a vědeckého personálu – v roce 2008 jich byl 40 % starších 50 let.³¹⁷ V souvislosti se zajištěním více pedagogů s interkulturními dovednostmi se vláda pokouší v rámci NAPI zvýšit podíl učitelů s migračním původem.³¹⁸ Jejich 9% podíl

³¹⁶ Tamtéž, s. 94.

³¹⁷ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 40-41.

³¹⁸ Slouží k tomu několik opatření, např. přizpůsobení personální politiky s cíleným vyhledáváním migrantů na určité pozice či projekt *Schülercampus – Mehr Migranten werden Lehrer* („Žákovský kampus – z více migrantů se stávají učitelé“). Čerpáno z: Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 78-79.

v pedagogických kruzích je v porovnání se 17% podílem migrantů na trhu práce a s jejich čtvrtinovým³¹⁹ zastoupením na všech stupních vzdělávacího systému stále dost nízký.³²⁰

3.2.4 Vysokoškolské vzdělání

Vedle profesního představuje právě terciární (tzn. univerzitní, vysokoškolské a vyšší odborné) vzdělání jednu z cest k získání profesní kvalifikace nezbytné pro snazší navazující vstup na pracovní trh. Ačkoli v Německu mezi roky 2005 a 2010 došlo jak u migrantů, tak u osob bez migračního původu ve věku 25 až 35 let k relativně podobnému snížení podílu osob bez dokončeného profesně-kvalifikačního vzdělání, zůstává tento podíl v případě migrantů stále více než trojnásobný (31,6 % vs. 9,2 %) a nelze tak v dané věkové skupině zdaleka hovořit o výrazném vyrovnávání výchozích pozic migrantské a nemigrantské populace při vstupu na trh práce.³²¹ Příčinami jsou přitom hlavně větší míra neúspěšnosti migrantů v absolvování předchozích fází vzdělání a strukturální nedostatky přechodu mezi vzdělávacími cestami, nikoliv však menší zájem migrantů o studium na vysoké škole. Například v roce 2005 se 75 % maturantů s migračním původem rozhodlo pro studium na vysoké škole, zatímco ve skupině bez migračního původu projevilo tento zájem „jen“ 70 % maturantů.³²² Tato mírně vyšší motivace studovat je přitom poněkud překvapivá, je-li porovnána s poměrem osob bez absolutoria druhého stupně sekundárního vzdělání, které je podmínkou pro studium na vysoké škole – zatímco v roce 2005 neměl druhý stupeň sekundárního vzdělání dokončený jen asi každý devátý žák bez migračního původu (10,9 %) v případě migrantů to byl až téměř každý čtvrtý (24,2 %). V roce 2010 už byl poměr přesně každý desátý oproti téměř každému pátému (21,1 %).³²³ Procento studujících migrantů je v každém případě nižší než procento studujících

³¹⁹ v nižších ročnících tradičně ještě vyšším

³²⁰ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 43.

³²¹ Souhrnný podíl pro celou populaci v totožné věkové skupině činil v roce 2010 14,9 %, v případě cizinců 38,4 %. V rámci skupiny osob s migračním původem si vedou migranti druhé generace lépe než migranti první generace (24,5 % vs. 33,4 %). Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 44-46.

³²² SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 140.

³²³ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z:

osob bez migračního původu. Podle zprávy ministerstva školství o stavu německého školství z roku 2010 studovalo v roce 2008 ve věkové skupině 20-30 let jen 12,4 % migrantů, zatímco ve skupině osob bez migračního původu bylo studujících 18,5 %.³²⁴

Při sledování trendu participace migrantů na vysokoškolském vzdělání je možné se setkat s rozdílnými statistickými údaji u zdánlivě stejných veličin. To je i případ podílu migrantů na celkovém počtu studujících, který podle reportu ministerstva školství vycházejícího převážně z Mikrozensusu a dat zemských statistických úřadů v roce 2008 dosáhl 16,7%,³²⁵ zatímco podle pravidelného šetření organizace Deutsches Studentenwerk³²⁶ (DSW) pracujícího s údaji vysokoškolského informačního systému HIS činil tento podíl v roce 2009 jen 11 %.³²⁷ Taková skoková změna během jednoho roku je nepravděpodobná a podstatnou roli zde hraje metodika výzkumu a především definiční vymezení sledovaných veličin.³²⁸ Sám migrační původ je v případě vysokoškolských statistik jakožto termín špatně uchopitelný a kromě toho statistiky vysokého školství až donedávna podle migračního původu sbíraná data ani nerozčleňovaly. Primárně se zaměřovaly jen na studenty s jiným než německým občanstvím a ty rozdělovaly na tzv. *tuzemce ve vzdělání (Bildungsinländer)* a *cizince ve vzdělání (Bildungsausländer)*, kdy první uvedení získali oprávnění studovat na německé VŠ

http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 45.

³²⁴ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 294.

³²⁵ tamtéž

³²⁶ Deutsches Studentenwerk je podobný české Správě kolejí a menz, má však širší kompetence – kromě zajišťování ubytování a stravování pro studenty poskytuje například i bezplatné poradenství či pomáhá studentům najít práci při škole. Sestává z 58 lokálních organizací typu Studentenwerk. Čerpáno z: DEUTSCHES STUDENTENWERK. *Wir über uns: Das Deutsche Studentenwerk* [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.studentenwerke.de/main/default.asp?id=01100> ; Přihlášení ke studiu v Německu: Studentenwerk. DAAD. [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.daad.cz/?print=1&menu=3&smenu=2>

³²⁷ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2009: 19. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks durchgeführt durch HIS Hochschul-informations-System* [online]. Bonn, Berlin, 2010 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/wsldsl_2009.pdf, s. 502.

³²⁸ V případě zmíněných statistik ministerstva školství a DSW, které mají mnohé výchozí předpoklady podobné (např. vymezení cizinců ve vzdělání), mohl být tento rozdíl způsoben mimo jiné různou zvolenou věkovou skupinou (u DSW není specifikována jinak než jako *studující v letním semestru 2009*), meziročním rozdílem (i když tak velký skok je dost nepravděpodobný) a různým pojetím podskupin migrantů – zatímco šetření DSW vyčleňuje naturalizované studující, německé studenty s alespoň jedním rodičem-cizincem, studenty s více než jen německým občanstvím a tuzemce ve vzdělání, zpráva ministerstva školství a výzkumu dělí skupinu zahraničních studentů na vystěhovalce, naturalizované cizince, osoby druhé generace (narozené v Německu) a cizince narozené v zahraničí vyjma cizinců ve vzdělání. Tyto podskupiny nejsou totožné (např. podskupiny statistiky DSW z definice zjevně nezahrnují osoby, jejichž rodiče jsou naturalizovaní v minulosti cizinci), stejně jako se liší metody a nástroje sběru jejich podkladových dat. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou ; BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 294.

absolvováním části nebo celého předchozího vzdělání v Německu, zatímco druzí ho získali v zahraničí.³²⁹ Vysoký počet *cizinců ve vzdělání*³³⁰ ovšem snižuje vypovídací schopnost statistik o podílu cizinců na německých VŠ, protože tito studenti nepředstavují faktické imigranty – v Německu získají jen časově omezený pobyt na dobu studia, který nepředpokládá a priori jejich následné trvalé usídlení a tudíž ani skutečnou potřebu integrace. Novější statistiky proto nezahrnují cizince ve vzdělání, aby se tak předešlo jejich pozitivnímu zkreslení.³³¹ Nezávisle na výsledcích obou měření však zůstává z pohledu integrační politiky nežádoucí skutečností, že podíl studentů s migračním původem na celkovém počtu studujících je stále nižší než podíl osob s migračním původem na celkové populaci. Ten ve věkové skupině 20-30 let činil podle ministerstva školství v roce 2008 cca 23 %.³³²

Integrace v terciárním vzdělání ve své podstatě už primárně necílí na odstranění znevýhodnění migrantů – to mělo ideálně proběhnout už v předchozích fázích vzdělávání – ale spíše na plné rozvinutí potenciálu schopností každé osoby s migračním původem. Prognóza demografického vývoje přitom naznačuje, že právě migranti by měli v budoucnu stále větší měrou přispívat k zajištění dostatku kvalifikované pracovní síly pro německou ekonomiku, což jen podtrhuje význam integrační politiky v oblasti vysokého školství. Opatření na zajištění integrace studentů s migračním původem přitom musí probíhat ve fázi před nástupem na VŠ, během studia i po jeho dokončení, kdy absolvent přechází do pracovního života. Podobně jako na předcházejících stupních vzdělání vykazují i migranti na VŠ určité nedostatky a integrační potřeby. Předně jsou to všeobecně horší sociální zázemí a problémy s financováním studia. Podle šetření DSW pocházejí studující migranti téměř třikrát častěji ze sociálně nejslabší vrstvy než studenti bez MP (2009: 34 % vs. 13 %). Tento

³²⁹ SRUR, Nadya. BAMF. *Hochschulen als Orte der Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-hochschule-orte-integration.pdf;jsessionid=F950897442780EB3DDE098DAE03C324D.1_cid251?__blob=publicationFile, s. 6.

³³⁰ Už od akademického roku 2008/9 tvoří stabilně kolem tří čtvrtin všech zahraničních studentů v Německu. Např. na zimní semestr 2010/11 bylo na německých vysokých školách imatrikulováno 184 960 zahraničních studentů, z čehož 73,4 % tvořili cizinci ve vzdělání. Čerpáno z: BMI & BAMF. *Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung: Migrationsbericht 2010* [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/migrationsbericht_2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 56.

³³¹ Způsob sběru dat různými nástroji a pro různé statistické účely logicky také není jednotný, a proto nutně musí existovat i určité odchylky v definici migračního původu, které vedou k podstatným rozdílům v hodnotách zdánlivě shodných veličin.

³³² BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 124.

rozdíl je ještě markantnější u naturalizovaných cizinců (46 %)³³³ a tuzemců ve vzdělání (44 %).³³⁴ Co se finančních situace týče, mají podle DSW studující migranti sice měsíčně k dispozici průměrně více prostředků než studenti bez migračního původu (832 eur vs. 810 eur), na rozdíl od nich jsou však častěji odkázáni na přivýdělek při studiu (31 % vs. 25 % příjmů), stejně jako na finanční podporu od státu³³⁵ (23 % vs. 14 %) a výrazně méně mohou spoléhat na peníze od rodičů (35 % vs. 49 % příjmů).³³⁶ Studenti s migračním původem mívají často problémy i s dostatečnými znalostmi odborného jazyka, především v oblasti četby odborné literatury a psaní akademických textů.³³⁷ Tyto a četné další faktory (např. špatná informovanost o existujících podpůrných opatřeních) mohou být příčiny vyšší míry nedokončení studia u migrantů. Dostupné statistiky bohužel rozlišují u tohoto ukazatele jen mezi Němci a tuzemci ve vzdělání. Rozdíl mezi těmito skupinami je celkem výrazný – ze studentů, kteří začali studovat v roce 1997, jich do roku 2009 dostudovalo 71 %, přičemž v případě Němců 72 % a v případě tuzemců ve vzdělání jen 53,6 %.³³⁸

V rámci NAPI byl nosným spolkovým nástrojem financování integrace studujících migrantů stanoven program PROFIN,³³⁹ jehož úkolem je poskytovat finanční prostředky vhodným

³³³ V případě naturalizovaných cizinců (v LS2009 asi 56000 studujících) přitom tvořili téměř dvě třetiny bývalí státní příslušníci Ruské federace (22 %), Polska (19 %), Turecka (16 %) a Kazachstánu (8 %). Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2009: 19. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks durchgeführt durch HIS Hochschul-informations-System* [online]. Bonn, Berlin, 2010 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/wsldsl_2009.pdf, s. 502-506.

³³⁴ V případě tuzemců ve vzdělání (v LS2009 asi 55000 studujících) byli nejhojněji zastoupeni studenti z Turecka (25 %) a dále menší měrou studenti z Ruska, Itálie, Chorvatska a Polska. Příslušníci těchto pěti národností představovali lehce přes polovinu celé skupiny tuzemců ve vzdělání. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou, s. 504.

³³⁵ Finanční podporu čerpají studenti na základě spolkového zákona o individuální podpoře na vzdělávání (*Bundesausbildungsförderungsgesetz*, zkr. *BAföG*). Čerpáno z: viz předchozí dvě poznámky pod čarou

³³⁶ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2009: 19. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks durchgeführt durch HIS Hochschul-informations-System* [online]. Bonn, Berlin, 2010 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/wsldsl_2009.pdf, s. 510-511.

³³⁷ SRUR, Nadya. BAMF. *Hochschulen als Orte der Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-hochschule-orte-integration.pdf;jsessionid=F950897442780EB3DDE098DAE03C324D.1_cid251?__blob=publicationFile, s. 10.

³³⁸ Na rozdíl od Němců nevykazuje kvóta dokončení VŠ studií v případě tuzemců ve vzdělání dlouhodobě zlepšení a drží se víceméně na stejné úrovni. Je potřeba ale i zmínit, že statistika nezohledňuje možnost, že studium bylo dokončeno v zahraničí a stejně tak nemá kvalitativní vypovídací hodnotu – nebere v úvahu skutečnosti jako dosažený studijní průměr, druh či délku studia atp. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrations-indikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 53.

³³⁹ Program běží do roku 2012, pokračování či vytvoření nového programu financování zatím není jisté. Kromě něj je většina projektů financována ještě ministerstvem školství a výzkumu a různými nadacemi. Čerpáno z: Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 98-99.

projektům univerzit a dalších lokálních nositelů,³⁴⁰ kteří svými aktivitami přispívají nejen ke kvalitativnímu zlepšování integrace vysokoškoláků, ale i k plnění kvantitativního vládního cíle zvýšení podílu vysokoškolských absolventů s migračním původem. Tento podíl mezi lety 2005 a 2010 v případě celé populace vzrostl o 3,8 p.b., tedy skoro o čtvrtinu (z 15,8 % na 19,6 %), u populace bez migračního původu přitom v roce 2010 dosahoval 20,4 % a v případě migrantů 17,3 %. Pozitivním úkazem je mírně vyšší dynamika růstu tohoto podílu u populace s migračním původem (31% oproti 24%mu růstu). Poměrně překvapivě působí skutečnost, že skupina přistěhovalců druhé generace – tzn. migrantů již narozených v Německu – vykazuje nejnižší podíl vysokoškolských absolventů (2010: 10,1 %) a nejnižší dynamiku růstu ve sledovaném období (13% kolísavý růst) ze všech podskupin migrantů. V případě přistěhovalců první generace (s migrační zkušeností) rostl tento ukazatel mnohem dynamičtěji (o 34% za sledované období) a byl v roce 2010 skoro stejně vysoký jako souhrnný podíl pro celou populaci Německa (19,1 % vs. 19,6 %). U cizinců pak dokonce lehce překonal úroveň populace bez migračního původu (20,6 %) a vykazoval nejvyšší dynamiku růstu ze sledovaných skupin (37% růst). Napříč všemi uvedenými podskupinami přitom získávají ženy vysokoškolský titul častěji než muži.³⁴¹

V současnosti je vládní snahou zvýšit jak objem, tak kvalitu zapojení migrantů do vysokoškolského vzdělávání skrze dotované lokální programy a projekty, jejichž nositeli nejčastěji bývají univerzity či organizace aktivní v oblasti vysokého školství.³⁴² Projekty mají různé cíle a zaměřují se na odlišné etapy vysokoškolského studia. Tabulka na další straně nabízí průřez nejznámějšími projekty spolu s jejich charakteristikami:

³⁴⁰ Centralizované a k tomu kvalitativně orientované integrační programy jsou na spolkové úrovni vzhledem k 16 rozdílným školním systémům a odlišné školské legislativě v každé spolkové zemi jen velmi obtížně realizovatelné. Navíc studující s migračním původem nejsou mezi vysoké školy nijak rovnoměrně rozděleni (94 % jich například studuje ve starých spolkových zemích), což by plošná opatření mohlo činit dosti neefektivními. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2009: 19. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks durchgeführt durch HIS Hochschul-informations-System* [online]. Bonn, Berlin, 2010 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/wsldsl_2009.pdf, s. 507.

³⁴¹ Rozdíl podílů žen a mužů se v roce 2010 napříč podskupinami migrantů (cizinci, první a druhá generace) i u souhrnných skupin (migranti, bez migračního původu, celkem) pohyboval cca mezi 2,4 a 3,1 p.b. ve prospěch žen. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 54-55.

³⁴² Poradenství pro studující např. poskytují lokální Studentenwerky sdružené do Deutsches Studentenwerk.

Tab. 6: Seznam vybraných lokálních integračních programů a projektů v oblasti německého vysokého školství

Název programu/projektu	Realizátor	Etapa studia	Stručný popis	Trvání
MiCoach	Universität Bremen	před nástupem na VŠ	Cílovou skupinou jsou studenti vyššího gymnázia s migračním původem. Snahou projektu je usnadnit přechod na VŠ skrze poradenství (při výběru navazujícího vzdělání), zajištění chybějících informací a poskytnutí pomoci v problémových oblastech (příprava na maturitu, příprava akademických prací, jazykový trénink atd.).	od 2008
„Warum denn nicht? – Migration und Bildung“	Studentenwerk Oldenburg	před nástupem na VŠ	Cílovou skupinou jsou žáci, studenti a budoucí absolventi. Cílem je zvýšení jejich motivace studovat a úspěšnosti migrantů při dokončování studia. Projekt se mimo jiné snaží zlepšit informovanost rodičů o vzdělávacích možnostech dětí.	6/2009-5/2011
Cross Cultural Mentoring (CCM) Programm	Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin	během studia	Metodou vzájemného učení je studentům jak s migračním původem tak bez něj umožněno získání praktických interkulturních dovedností a zlepšení interkulturní citlivosti skrze pravidelné schůzky s mentorem s opačným původem a se zkušenostmi z oblasti hospodářství či politiky.	od 2008
MigraMentor – Berlin sucht Lehrerinnen und Lehrer mit Einwanderungsgeschichte	Humboldt-Universität zu Berlin, Freie Universität Berlin	během studia	Cílem projektu je získat více zájemců o studium učitelství z řad žáků s migračním původem. Projekt se prezentuje na vyšším stupni středních škol v Berlíně. Ve spolupráci s partnery pořádá i různé akce (např. Schülercampus).	10/2010-12/2013
akadeMigra – Zukunft durch Integration	Universität Passau	během studia/přechod do pracovního života	Projekt má dvě cílové skupiny: absolventy s migračním původem a specificky studenty posledních ročníků původem ze střední a východní Evropy. Funguje jako informativní prostředník mezi migranty a úřady zabývajícími se jejich integrací. Snahou projektu je zjednodušit přechod a integraci vysoce kvalifikovaných migrantů do pracovního života (např. skrz poradenství, pomoc při uznávání zahraničních diplomů či hledání práce) a rozvíjení jejich potenciálu.	od 2010
ProKarriere Mentoring	Stiftung Universität Hildesheim	během studia/přechod do pracovního života	Projekt cílí na studentky (především migrantky) dokončující studium, jež by se mohly v budoucnu uplatnit ve vědecké (ale i nevědecké) sféře. Projekt zajišťuje pro studentky doprovodný program a tandemové schůzky s mentorem, jenž jim předává profesní zkušenosti, poskytuje poradenství a kontakty na potenciální zaměstnavatele.	2. kolo: 11/2011-7/2012
PunktUm – Projekt Mehrsprachigkeit	Universität Bielefeld	během studia a dalšího vzdělávání	Cílovou skupinou jsou studující migranti, jejichž hlavním jazykem nebývá němčina a kteří tak mají velký vícejazyčný akademický potenciál. Formou seminářů a individuálního poradenství pomáhá projekt studentům zdokonalovat se v užívání odborného jazyka v jeho písemné formě v prvním jazyce (turečtina, ruština, polština) a zlepšení akademického psaní v němčině. Dále podporuje i profilaci studenta pro budoucí kariéru (informuje o studijních programech jako Europa intensiv, ERASMUS atp.).	2010-2011 (dále pod názvem Profilbildung und Mehrsprachigkeit až do 3/2012)
Struktureller Ausbau des Gebiets „Deutsch als Zweitsprache“ und seine Verankerung in der Lehramtsausbildung	Universität Hildesheim	během studia	Projekt se zaměřuje na studenty učitelství němčiny s migračním původem i bez něj a případně na učitele v nadstavbovém magisterském programu <i>Němčina jako druhý jazyk</i> . Cílem projektu je systematizovat proces učení druhého jazyka a implementace tohoto systému do didaktické praxe za současného využití a rozvíjení jazykových a interkulturních dovedností pedagogů s migračním původem.	nespecifikováno
Secondos-Programm	Universität Regensburg	během studia	Cílovou skupinou programu jsou migranti druhé generace (ve Švýcarsku označování secondos). Cílem programu je přitom rozvinout jejich dvoujazyčný potenciál a vazbu na zemi původu rodičů. Studenti tak mohou studovat libovolný bakalářský obor, kdy v druhém roce vyjíždí na výměnný rok do vlasti rodičů. Infrastruktura programu nabízí široké spektrum interkulturně vzdělávacích aktivit (Secondos komunita a tandemy, praxe ve firmě v zemi původu, výuka jazyka rodičů, letní jazyková škola aj.). V současnosti program funguje pro studenty s ruskými, chorvatskými, polskými, rumunskými, ukrajinskými a maďarskými kořeny či vazbami.	od ZS 2009/10
Weiterbildender Bachelor „Interkulturelle Bildung und Beratung“	Carl von Ossietzky-Universität Oldenburg	během dalšího vzdělávání	Program "Interkulturní vzdělávání a poradenství" je bakalářský program dalšího vzdělávání, který je určen vysokoškolským absolventům s migračním původem s dlouhodobým pobytem v SRN. Podmínkou pro studium je alespoň dvouletá praxe v oblasti integrace a pedagogické minimum (2 semestry). Cílem je zajistit studujícím migrantům dosažení profesionální úrovně interkulturních dovedností a tím jim pomoci uplatnit výhody jejich migračního původu v pracovním životě.	od ZS 2006/7
Studienkolleg Bildungsintegration	Stiftung Universität Hildesheim	během studia	Cílem projektu je poskytnout vzdělání, poradenství a finanční podporu studentům s migračním původem i bez něj, kteří se angažují v oblasti interkulturní komunikace a integrace. Díky projektu by měli absolventi získat dovednosti zacházení s kulturní rozmanitostí v pedagogických oborech.	od LS 2011

Zdroje: TRÜB, Regina. BAMF. *Vernetzungsworkshop: Integration von Studierenden mit Migrationshintergrund an deutschen Hochschulen* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-integration-studierende-hochschule.pdf?__blob=publicationFile, s. 24-56 ; ProKarriere Mentoring - Studium bald zu Ende, was dann...?: Karriereförderung für Studentinnen und Absolventinnen mit und ohne Migrationshintergrund (*leták*). STIFTUNG UNIVERSITÄT HILDESHEIM. [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.uni-hildesheim.de/media/gleichstellung/ProKarriere/Webversion_Flyer_2011.pdf

Z předchozí tabulky je zřejmé, že integrační programy pokrývají období před začátkem studia, během něj i po jeho ukončení a nástupu do případného dalšího vzdělávání. Obzvláště významné je přitom především období nástupu, jelikož zde i přes intenzivní poradenské a informační úsilí projektů stále přetrvávají strukturální překážky přechodu ze středoškolské profesního na terciární stupeň vzdělání. Princip otevřenějších vysokých škol (propagovaný např. v NAPI) předpokládá snazší přístup dospělých lidí či účastníků dalšího vzdělávání k vysokoškolskému vzdělání. Přestože se s ohledem na odlišnosti školských systémů stejně jako politických názorů jednotlivých zemských vlád plošné prosazení tohoto principu zdá být jen těžko realizovatelné, lokálně se ho už však aplikovat podařilo, a sice na několika vysokých školách v Dolním Sasku díky modelové iniciativě „otevřené vysoké školy“.³⁴³ Zvýšení propustnosti školského systému a usnadnění přechodů mezi vzdělávacími cestami a jednotlivými stupni vzdělání je i jedním ze strategických cílů NAPI.³⁴⁴

Integraci na úrovni vysokoškolského i nižších stupňů vzdělání je možné hodnotit jako úspěšnou jen tehdy, podaří-li se migrantovi po absolvování studia úspěšně vstoupit a začlenit se i do pracovního života. Vyšší dosažené vzdělání přitom působí jen jako předpoklad, nikoliv jako záruka úspěchu na pracovním trhu. Je-li vzdělání bráno jako předpoklad k úspěšnému vstupu na trh práce, je třeba zmínit, že některé skupiny přistěhovalců mají vzhledem k nízkému dosaženému vzdělání podstatně větší nevýhodu. Nehomogenost je jasně patrná při srovnání podílu osob s univerzitním či odborným vysokoškolským diplomem ve vybraných skupinách s migračním původem; v případě populace s tureckými kořeny tento podíl činil v roce 2010 méně než 3,3 %, u obyvatel s polským původem 10,4 %, u skupiny s ruským původem 13,9 %, u severoamerické skupiny přes 25 % a u ukrajinských migrantů přes 31,5 %.³⁴⁵ Vyšší dosažené vzdělání však opravdu nemusí garantovat větší úspěch na pracovním trhu, jak dokazuje studie „Muslimský život v Severním Porýní-Vestfálsku.“³⁴⁶

³⁴³ TRÜB, Regina. BAMF. *Vernetzungsworkshop: Integration von Studierenden mit Migrationshintergrund an deutschen Hochschulen* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-integration-studierende-hochschule.pdf?__blob=publicationFile, s. 24-25.

³⁴⁴ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 68, 86.

³⁴⁵ Vlastní výpočet autora. Čerpáno z: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>, s. 169.

³⁴⁶ Německo: *Muslimisches Leben in Nordrhein-Westfalen*.

Studie se sice nezabývá vysokoškoláky, ale v oblasti sekundárního vzdělání přichází se znepokojivým závěrem, že čím vyšší je dosažené vzdělání muslima, tím vyšší je i pravděpodobnost, že bude žít ze sociálních dávek. V Severním Porýní-Vestfálsku má oprávnění jít studovat na VŠ 40 % muslimů. Na podpoře však překvapivě končí 20 % muslimů s maturitou a jen 14 % méně vzdělaných muslimů, kteří mají ukončenou jen hlavní školu. Právě v případě muslimů, a především muslimek, bývá v souvislosti s uplatněním migrantů na trhu práce často ve veřejné diskusi zmiňována možnost diskriminace.³⁴⁷ Úspěšný nástup vysokoškoláků do pracovního života ale ovlivňují i četné další faktory, především hospodářský cyklus a poptávka po kvalifikované pracovní síle, která v posledních letech v Německu v technických oborech trvale převyšuje dostupnou nabídku. To by papírově mělo do budoucna usnadnit uplatnění vzdělaných migrantů a i proto je vzdělání jako prostředek integrace nepostradatelné.

3.2.5 Další vzdělávání

Celý výše popsaný proces směřuje k začlenění mladého migranta do majoritní společnosti v oblasti vzdělání, a to v období od nejranějšího dětství až po vkročení do pracovního života. Mnozí migranti však nemohou z různých důvodů (např. imigrace v pozdějším věku) tento proces absolvovat celý, případně vůbec, a jsou tudíž odkázáni na vzdělání, které získali v zemi původu a které se často parametry liší od toho německého.³⁴⁸ Pro migranty, kteří i v pokročilejším věku potřebují získat dodatečně pracovní kvalifikaci je k dispozici tzv. **další vzdělávání** (též nadstavbové, dodatečné či kvartérní).

Vzhledem k demografickému stárnutí populace budou v budoucnu migranti představovat stále významnější zdroj pracovní síly pro německou ekonomiku, což platí nejen pro mladé, nýbrž i pro starší migranty. Stále se posouvající odchod do důchodu způsobuje, že dodatečné vzdělávání začíná nově být relevantní i pro seniory nad 65 let. Tento vývoj si žádá i souběžné vytvoření speciálních vzdělávacích opatření pro tuto nemalou novou skupinu, příp. její zapojení do stávajících programů kvartérního vzdělávání.³⁴⁹ Z pohledu celé německé

³⁴⁷ V samotném Severním Porýní-Vestfálsku žije mezi 1,3 a 1,5 milionu muslimů, což představuje 7-8 % tamní populace. Na spolkové úrovni je podíl muslimů asi 5%. Čerpáno z: Islam Studie: Gebildete Muslime müssen häufiger Sozialhilfe beziehen. *MiGAZIN: Gesellschaft, Studien* [online]. 18. 1. 2011[cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/01/18/islam-studie-gebildete-muslime-mussen-haefiger-sozialhilfe-beziehen/>

³⁴⁸ Mnoha migrantům často komplikuje vstup na německý pracovní trh skutečnost, že jejich diplomy a certifikáty o kvalifikaci získané absolvováním určitého vzdělání v zahraničí jim nemohou být jednoduše či vůbec uznány.

³⁴⁹ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen*

populace se přitom do dodatečného vzdělávání – převážně zajišťovaného firemním sektorem – stále podprůměrně zapojují ženy a právě starší lidé, což platí i pro skupinu migrantů.³⁵⁰ Podle dostupných statistik se osoby s migračním původem zapojují do všech druhů dodatečného vzdělání vzácněji než osoby bez migračního původu, jak znázorňuje následující tabulka:

Tab. 7: Účast na dalším vzdělávání podle migračního původu (2007 a 2010)

<i>Soubor: 18ti až 64letí</i>		Další vzdělávání celkem (v %)		Podnikové vzdělávání (v %)		Individuální další vzdělávání vztahující se k povolání (v %)		Další vzdělávání nevztahující se k povolání (v %)	
		2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010
Němci bez migračního původu		46	45	31	28	14	13	10	12
Němci s migračním původem		34	33	23	17	9	10	7	7
Cizinci		32	29	15	11	9	12	11	11

Zdroj: BMBF. *Weiterbildungsverhalten in Deutschland. AES 2010 Trendbericht*. [online]. Bonn/Berlin, 2011 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/trendbericht_weiterbildungsverhalten_in_deutschland.pdf, s. 34-35.

Průřezově a na úrovni rozsahově nejvýznamnějšího dalšího vzdělávání ve firmách (podnikové vzdělávání) je tedy účast migrantů (zde dělených na dvě podskupiny) výrazně nižší. Na uvedených procentuálních údajích je však znepokojivá spíše skutečnost, že oproti měření z roku 2007 se migranti na dalším vzdělání podílí méně. Nejznatelnější je pokles opět u podnikového vzdělávání.³⁵¹ Možnosti dalšího vzdělávání a investice do nich jsou totiž do značné míry nestálé – vzdělávací a zaškolovací kurzy jsou totiž velkým dílem poskytovány a financovány (2007: z 36,5 %)³⁵² přímo privátním sektorem. Nabídka podnikových kvalifikačních kurzů se však v obdobích ekonomické recese běžně smršťuje v závislosti na finanční situaci podniků poskytujících další vzdělávání.

Wandel [online]. 2010 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 11.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 7.

³⁵¹ Otázkou jsou samozřejmě příčiny tohoto poklesu. Lze předpokládat, že spíše než pokles zájmu ze strany migrantů mezi ně patřilo například pomalejší obnovení předkrizové šíře nabídek podnikového vzdělávání.

³⁵² V letech 2007 a 2008 nainvestoval privátní sektor přímo do podnikového vzdělávání ročně kolem 8,3 mld. eur, zatímco hlavní dvě nosné organizace vzdělávacích opatření na trhu práce, Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí a Spolková agentura práce v těchto letech uvolnily na podnikové další vzdělávání 2,3 a 2,7 mld. eur. Po 12 letech redukování výdajů na další vzdělávání tak obě instituce ve zmíněných letech navýšily své investice na tyto účely o 6 resp. 20 %. Čerpáno: viz předchozí dvě poznámky pod čarou, s. 30-32.

Nabídky dalšího vzdělávání pro migranty jsou zatím bohužel stále sporadické a ty již existující plošného charakteru většinou postrádají dostatečnou interkulturní sensibilitu vůči specifickým potřebám migrantů (např. speciálně pro migranty uzpůsobené metody výuky odborného či administrativního jazyka, příp. delší trvání kurzů).³⁵³ Podle výsledků dotazování CVTS3 (*Continuing Vocational Training Survey*) zaměstnávalo osoby s migračním původem v roce 2005 kolem 19 % německých firem poskytujících možnost dalšího vzdělávání a majících více než 10 zaměstnanců. Zvláště uzpůsobené vzdělání pro tuto skupinu osob však poskytovalo jen 8 % z nich.³⁵⁴

Ačkoliv ne v hojném počtu, speciální kvalifikační a vzdělávací programy pro migranty již existují. Z těch úžeji zacílených se hodí zmínit např. projekt *Kumulus Plus*, v jehož rámci spolupracuje jedenáct poradenských a vzdělávacích organizací ve třech spolkových zemích³⁵⁵ a jehož snahou je umožnit migrantům začlenit se na pracovním trhu. Jeden z jejich projektů s názvem *Mit Energie in die berufliche Zukunft* („S energií do pracovního života“)³⁵⁶ má velmi úzkou cílovou skupinu – ženy z východoevropských zemí vzdělané v oblasti přírodních věd či technických oborů, které však nemohly svou kvalifikaci v Německu dlouhodobě uplatnit. Projekt jim dává mimo jiné možnost rekvalifikovat se v oboru obnovitelných energií. Dalším projektem cílícím opět na ženy, avšak výhradně ty tureckého původu je *Setkávací a informační místo pro turecké ženy* (TIO³⁵⁷) v berlínské čtvrti Neukölln, které ženám starším 24 let³⁵⁸ pomáhá s volbou vhodné vzdělávací cesty k získání kvalifikace v oboru lékařství a sociálních služeb. Projekt zároveň umožňuje i absolvovat vybrané profesní vzdělání a získání náležitého vzdělávacího titulu.³⁵⁹

Na spolkové úrovni existuje několik dalších programů, z nichž mohou migranti v rámci dalšího vzdělávání těžit. Je jím například *Bildungsprämie* („Vzdělávací prémie“), která do roku 2013 umožňuje ekonomicky aktivním osobám z nižší příjmové skupiny získat dotaci od

³⁵³ SCHNOHR, Christian. Weiterbildung für Migranten: Zur Sprache gebracht. *Der Tagesspiegel* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/karriere/weiterbildung-fuer-migranten-zur-sprache-gebracht/1328916.html>

³⁵⁴ MORAAL, Dick. Migranten in der Weiterbildung ganz schön selten. *Denk-doch-mal.de: Netzwerk Gesellschaftsethik e.V.* 2011. Dostupné z: <http://www.denk-doch-mal.de/node/414>

³⁵⁵ KUMULUS-PLUS: *Integration durch Qualifikation* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.kumulus-plus.de/>

³⁵⁶ SCHNOHR, Christian. Weiterbildung für Migranten: Zur Sprache gebracht. *Der Tagesspiegel* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/karriere/weiterbildung-fuer-migranten-zur-sprache-gebracht/1328916.html>

³⁵⁷ německy *Treff- und Informationsort für türkische Frauen*

³⁵⁸ Mit TIO Türen öffnen. TIO E.V. *TIO: Leitbild* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.tio-berlin.de/leitbildtio.html>

³⁵⁹ SCHNOHR, Christian. Weiterbildung für Migranten: Zur Sprache gebracht. *Der Tagesspiegel* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/karriere/weiterbildung-fuer-migranten-zur-sprache-gebracht/1328916.html>

státu ve formě poukazu kryjícího polovinu nákladů na další vzdělávání (až do výše 500 eur).³⁶⁰ Znalost odborného jazyka a rekvalifikaci formou odborného vzdělání a praxe v podnicích zase zajišťuje program v rámci spolupráce Evropského sociálního fondu pro Německo a Spolkového úřadu pro migraci a uprchlíky s názvem *Deutsch für den Beruf* („Němčina pro povolání“). Jeho cílovou skupinou jsou nezaměstnané osoby s migračním původem, jimž nedostatečná znalost odborné němčiny a mnohdy chybějící kvalifikace znemožňují plnohodnotné uplatnění na německém trhu práce.³⁶¹

V mezinárodním porovnání Německo mladým i starším migrantům stále nabízí relativně málo možností speciálně uzpůsobeného dalšího vzdělávání.³⁶² Je-li ale brána v potaz řádově vyšší nezaměstnanost přistěhovalců oproti obyvatelstvu bez migračního původu a současně zohledňován budoucí demografický vývoj, je potřeba zavedení zvláštních opatření v oblasti dalšího vzdělávání migrantů přidělit v rámci integrační politiky náležitou prioritu.

3.3 Pracovní život migrantů

Ekonomická integrace přistěhovalců představuje v celé chronologii integračních procesů až jednu z finálních etap, právě v ní se ale rozhoduje o úspěchu celého integračního procesu. Jak u mladých osob s migračním původem vyrůstajících od narození v Německu, tak u osob imigrujících do Německa v pozdějších fázích života je nezbytné, aby dokázaly uplatnit svůj potenciál na pracovním trhu. Zatímco v SRN 50. a 60. let byla integrace v rámci náboru gastarbeiterů omezena víceméně jen na trh práce, v současnosti už se integrační politika zaměřuje i na fáze předcházející nástupu do pracovního života (zlepšování znalostí němčiny, předškolní až vysokoškolské vzdělání) a související aspekty společenského života (např. občanská participace, další vzdělávání atd.). Oblasti pracovního života migrantů je ve vládní integrační politice přikládána velká váha i proto, že jako jedna z mála integračních oblastí bude v budoucnu splácet investice vkládané do integrační politiky, stejně jako generovat dodatečné příjmy do státní pokladny ve formě daňových a sociálních odvodů od dobře integrovaných a výdělečně činných migrantů.

³⁶⁰ Zahlt sich aus: Die Bildungsprämie: Wie Sie die Bildungsprämie erhalten. BMBF. *Bildungsprämie: Aufstieg durch Bildung* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.bildungspraemie.info/>

³⁶¹ Deutsch für den Beruf: Das ESF-BAMF-Programm. BAMF. *Willkommen in Deutschland: Deutsch lernen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z:

<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/DeutschBeruf/deutschberuf.html?nn=1367900>

³⁶² MORAAL, Dick. Migranten in der Weiterbildung ganz schön selten. *Denk-doch-mal.de: Netzwerk Gesellschaftsethik e.V.* 2011. Dostupné z: <http://www.denk-doch-mal.de/node/414>

Přistěhovalecká populace vykazuje v drtivé většině oblastí pracovního života horší výsledky než obyvatelstvo bez migračního původu. Problematictější je v jejich případě mimo jiné nástup do pracovního života, zajištění dlouhodobější kontinuity příjmu a především možnost plného využití dosažené kvalifikace. Rozhodující roli v těchto a dalších oblastech přitom hraje více faktorů, ať už je to legislativní regulace přístupu migrantů na německý pracovní trh, hospodářská situace či tolik tabuizovaná diskriminace migrantů. V této podkapitole je věnován prostor analýze klíčových indikátorů trhu práce, na jejichž základě jsou pak popisovány vybrané aspekty integrace migrantů do pracovního života. Následně jsou přiblíženy možné příčiny problematických jevů a v souvislosti s tím zmíněna i specifická preventivní a podpůrná opatření integrační politiky.

3.3.1 Statistické indikátory integrace na trhu práce

Integrační opatření vlády se v posledních letech stále více spoléhají na statistiky a jsou přizpůsobovány vývoji některých klíčových indikátorů. Trend zvýšení exaktnosti integrační politiky odstartovalo zavedení atributu migračního původu v roce 2005 za účelem zvýšení vypovídací schopnosti dosavadních statistik o přistěhovalcích. Odhodlání vlády dosáhnout lepší měřitelnosti úspěchů či neúspěchů integrace pak bylo stvrzeno novou koncepcí integrační politiky v rámci NIP a později upřesněno v NAPI.

Mnoho integračních procesů je statisticky velice špatně uchopitelných, u procesů na trhu práce je však postihnutelnost číslu oproti jiným oblastem integrace relativně snazší a výsledné statistiky mají slušnou vypovídací schopnost. Problém představuje spíše robustnost statistického aparátu. Existence velkého počtu zdánlivě podobných indikátorů se odvíjí od různých účelů prováděných výzkumů a rozdílné metodiky různých institucí zabývajících se sběrem dat a tvorbou statistik. Příkladem typickým pro Německo je existence dvou druhů míry nezaměstnanosti – míra nezaměstnanosti vycházející z definice Mezinárodní organizace práce (ILO), německy *Erwerbslosenquote*, je často nesprávně zaměňována s tradiční *Arbeitslosenquote*, již používá Spolková agentura práce.³⁶³ Není-li uvedeno jinak, je v této

³⁶³ Přestože mezi oběma typy existuje značný překryv, obě míry nezaměstnanosti se liší v mnoha metodických a definičních aspektech. *Erwerbslosenquote* má spíše **ekonomický význam** a pracuje se statistickým vzorkem v rámci dotazování začleněného do Mikrozensusu. Klade velký důraz na aktivní hledání práce a „nezaměstnaného“ zjednodušeně vymezuje jako osobu pracující méně než hodinu týdně ve věku 15 až 74 let, bez pracovního omezení a schopnou nastoupit na pracovní pozici do 2 týdnů. *Arbeitslosenquote* má **sociálněpolitický význam**, poněvadž se od ní odvíjí objem vyplácených podpor v nezaměstnanosti. Podstatnou podmínkou nezaměstnanosti je přitom nahlášení na pracovním úřadě a na rozdíl od *Erwerbslosenquote* je nezaměstnaný i ten, kdo pracuje méně než 15 hodin týdně. Nezaměstnaní v rámci *Erwerbslosenquote* tak mohou oproti definici Spolkové agentury práce být např. i studenti či lidé hledající práci bez nahlášení na pracovním úřadu, avšak nejsou jimi osoby s malým pracovním vytížením (do 15 hodin). Ty naopak spadají do *Arbeitslosenquote*, podobně jako lidé nehledající aktivně práci a nahlášení na pracovním úřadě čistě za účelem čerpání podpory. Vzhledem k širšímu

podkapitole mírou nezaměstnanosti míněna *Erwerbslosenquote*, jelikož na rozdíl od druhého typu umožňuje členění dat podle migračního původu.

Níže uvedená tabulka vysvětluje vybrané statistické indikátory stavu integrace na trhu práce. Pro určitou představu o integračním vývoji v čase je u každého indikátoru uvedena jeho výše pro rok 2005 a 2010.

vymezení pracujícího a především kvůli rozdílnému vnímání nízké pracovní vytíženosti (1 vs. 15 hodin) je tedy běžně *Erwerbslosenquote* **nížší** než *Arbeitslosenquote*. Čerpáno z: BUNDESAGENTUR FÜR ARBEIT. Statistik: Arbeitslosigkeit und Erwerbslosigkeit [online]. 28. 2. 2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Statistik/Grundlagen/Arbeitslosigkeit-Unterbeschaeftigung/Arbeitslosigkeit-Erwerbslosigkeit-Nav.html>; a dále z: LEHRSTUHL FÜR EMPIRISCHE SOZIAL- UND WIRTSCHAFTSFORSCHUNG, Universität Köln. *Erwerbslosigkeit versus Arbeitslosigkeit: Eine Ergänzung zum Referat von Sebastian Wunde*. [online]. 2007 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://eswf.uni-koeln.de/lehre/07/01/01-Ergaenzung.pdf>

Tab. 8: Vybrané klíčové indikátory integrační politiky na trhu práce (v letech 2005 a 2010)

Indikátor (německý název)	Vysvětlení	Obyvatelstvo podle migračního původu			
		2005		2010	
		bez MP	s MP	bez MP	s MP
Podíl výdělečně činného obyvatelstva (<i>Erwerbstätigenquote</i>)	Jedná se o podíl výdělečně činných obyvatel na celkovém počtu obyvatel ve věku od 15 do 64 let (v %). Skupina výdělečně činných osob zahrnuje úředníky, zaměstnance, vypomáhající členy rodiny, soukromníky, dělníky, vojáky a civilní zaměstnance starší 15 let (podle definice ILO).	67,6%	55,8%	73,5%	61,2%
Zaměstnanostní mezera (<i>Beschäftigungslücke</i>)	Jedná se o rozdíl podílu výdělečně činných osob s migračním původem a bez migračního původu (v procentních bodech). Tato veličina naznačuje, jaké rezervy v zaměstnanosti má přistěhovalecká populace vůči původnímu obyvatelstvu.	x	-11,9 p.b.	x	-12,3 p.b.
Míra nezaměstnanosti (podle ILO) (<i>Erwerbslosenquote</i>)	Jedná se o podíl součtu všech nezaměstnaných podle ILO (starší 15 let, ne nutně nahlášených na pracovním úřadě, pracujících méně než hodinu týdně/aktivně hledajících práci a schopní nastoupit do 2 týdnů atd.) na ekonomicky aktivním obyvatelstvu.	9,8%	18,1%	6,1%	11,8%
Míra nezaměstnanosti (podle Spolkové agentury) (<i>Arbeitslosenquote</i>)	Podobné jako předchozí druh míry nezaměstnanosti (v %), jen nezaměstnaný je definován podle Spolkové agentury (nahlášený na pracovním úřadě, pracuje, ale méně než 15 hodin týdně, příp. shání práci s 15tíhodinovým a delším týdenním úvazkem, není to student, důchodce atp.). Tato míra nezaměstnanosti navíc postihuje jen osoby hledající práci s povinností sociálních odvodů.	Nerozlišuje podle migračního původu, vyčleňuje jen cizince!			
		cizinci:	25,1%	cizinci:	15,8%
Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (podle ILO) (<i>Langzeiterwerbslosenquote</i>)	Tato míra vyjadřuje podíl osob nezaměstnaných déle než rok na ekonomicky aktivním obyvatelstvu.	5,5%	9,8%	3,1%	6,0%
Míra nezaměstnanosti mladistvých (podle ILO) (<i>Jugenderwerbslosenquote</i>)	Tato míra vyjadřuje podíl nezaměstnaných osob ve věkové skupině 15-25 let na ekonomicky aktivním obyvatelstvu.	13,7%	20,6%	8,7%	13,4%
Míra nezaměstnanosti starších osob (podle ILO) (<i>Erwerbslosenquote Älterer</i>)	Tato míra vyjadřuje podíl nezaměstnaných osob ve věkové skupině 55-65 let na ekonomicky aktivním obyvatelstvu.	11,1%	22,8%	6,7%	13,7%
Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva (<i>Erwerbsquote</i>)	Jedná se o podíl (v %) součtu výdělečně činných obyvatel a nezaměstnaných (podle definice ILO) na celkovém počtu obyvatel v dané věkové skupině (zde 15-65 let).	75,0%	68,3%	79,7%	69,9%
Počet potenciálně ekonomicky aktivních obyvatel (<i>Erwerbspersonenpotenzial</i>)	Oproti podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva zahrnuje kromě výdělečně činného obyvatelstva a nezaměstnaných ještě tzv. tichou rezervu, tedy skupinu osob, které nejsou výdělečně činné, aniž by byly nahlášené na pracovním úřadě, např. studenti, dále se vzdělávající, důchodci, dobrovolně nezaměstnaní čekající na příhodnější situaci na trhu práce atp. V období hospodářského růstu bývá tichá rezerva obvykle menší než v období recese. Výsledný počet osob vyjadřuje v podstatě potenciál dané ekonomiky z hlediska zásoby obecně využitelné pracovní síly.	dohromady:		dohromady:	
		44,54 mil. osob		44,19 mil. osob*	

* odhadovaný roční průměr

Zdroje: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online].

Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004.property=file.pdf>, s. 31 a 48.

SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 229-30.

Další zdroje k Tab. 8:

DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 57-85.

SAUERMAN, Jan. Erwerbslos oder arbeitslos – Zwei Seiten der gleichen Medaille?. [online]. 2005 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.iwh-halle.de/d/abteil/arbmi/Arbmmonitor/wiwa_erwlos.pdf

DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 151 a 157

Stille Reserve. *Gabler Wirtschaftslexikon: Das Wissen der Experte*. [online]. 2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://wirtschaftslexikon.gabler.de/Definition/stille-reserve.html>

3.3.2 Stav integrace migrantů na trhu práce

Jednotlivé ukazatele integrace na trhu práce (viz Tab. 8 výše) zaznamenávaly mezi roky 2005 a 2010³⁶⁴ různě dynamický a ne vždy lineární vývoj. Následující analýza má za cíl objasnit jejich význam a vývoj a skrze jejich interpretaci zasadit pozici migrantů na německém pracovním trhu do širšího kontextu.

Vysledované obecné skutečnosti podpořené příklady z hlouběji rozčleněných statistik jsou shrnuty do následujících bodů:

- **Migranti souhrnně zaostávají za obyvatelstvem bez migračního původu prakticky ve všech vybraných ukazatelích participace na trhu práce**, a to nezávisle na dosažené kvalifikaci.³⁶⁵ Přes mírné zlepšení jsou oproti majoritní společnosti stále méně ekonomicky aktivní (2010: 69,9 % vs. 79,7 %, u žen je tento rozdíl znatelnější než u mužů). Migranti jsou navíc i vzácněji výdělečně činní (2010: 61,2 % vs. 73,5 %), od čehož se odvíjí i jejich častější nezaměstnanost. Více než polovinu všech nezaměstnaných migrantů přitom tvoří cizinci.³⁶⁶ V některých dílčích skupinách je rozdíl v nezaměstnanosti dosti výrazný; např. u vysokoškolských absolventů s migračním původem byla míra nezaměstnanosti v roce 2008 skoro 4x větší než u vysokoškoláků bez migračního původu (8 % vs. 2 %).³⁶⁷ Obecně pak nezaměstnaní s migračním původem mají dvakrát častěji nedokončené profesní vzdělání.³⁶⁸ Průřezově nižší (popř. kvůli neuznaným diplomům ne plně

³⁶⁴ Výběr roků 2005 a 2010 není nahodilý. Rok 2005 byl prvním rokem, v němž se začaly četné statistiky členit podle atributu migračního původu, zatímco rok 2010 představuje rok s nejaktuálnějšími ověřenými daty – statistiky za rok 2011 ještě nebyly v průběhu psaní této práce plně k dispozici. Šestiletý rozdíl mezi měřeními zároveň zajišťuje i znatelnější posun ve vývoji jednotlivých indikátorů.

³⁶⁵ V rámci skupiny osob s migračním původem pak obvykle ještě horší výsledky vykazuje skupina cizinců. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 198.

³⁶⁶ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 174.

³⁶⁷ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 198-199.

³⁶⁸ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 174.

využitelná) kvalifikace migrantů je hlavní příčinou jejich výraznější závislosti na fázi hospodářského cyklu; v období ekonomické stagnace či recese jsou totiž z pravidla jako první rušena pracovní místa vyžadující jen nízkou kvalifikaci. Stačí si uvědomit, že osoby s migračním původem pracují jako dělníci skoro dvakrát častěji než osoby bez migračního původu,³⁶⁹ a je zřejmé, že jsou více vystaveni i strukturálním přeměnám v ekonomice.³⁷⁰ Výrazněji než majoritní populace se jich dotýká např. odstraňování opatření na zvyšování zaměstnanosti v nových spolkových zemích,³⁷¹ kterými byl po sjednocení Německa v 90. letech uměle prodlužován provoz nevykonného východoněmeckého průmyslu, a tím i existence jím zajišťovaných pracovních míst.

- Ač se hodnoty většiny indikátorů v případě migrantů zlepšily, neznamená to automaticky zlepšení jejich situace na trhu práce. Vždy je totiž potřeba vzít v potaz i vývoj indikátorů v případě populace bez migračního původu, který plní funkci referenční skupiny. Je-li zlepšení v případě jejich ukazatelů markantnější než u migrantů, může nastat situace, kdy si migranti paradoxně mohou relativně pohoršit, ač u nich došlo k absolutnímu zlepšení. Taková situace nastala v období 2005-2010 např. u míry dlouhodobé nezaměstnanosti, kde obyvatelstvo bez migračního původu vykázalo mírně vyšší dynamiku poklesu (43 % oproti 39 %).³⁷² **Jako plnohodnotný úspěch integrační politiky je tedy možné vnímat jedině situaci relativního zlepšení, kdy přistěhovalecká populace dostihuje majoritní společnost a kdy dochází k reálnému vyrovnávání šancí na pracovním trhu.**
- Nepříliš zmiňovaným aspektem hodnocení integrace je **konstrukce a vypovídací schopnost měření statistických veličin**. Mnohé jsou příliš těžko statisticky uchopitelné a o to více zjednodušené. Kritizován bývá také atribut migračního původu, který

³⁶⁹ STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>, s. 8.

³⁷⁰ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 147-48.

³⁷¹ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 199.

³⁷² DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 82.

vyčleňuje téměř 16milionovou velmi nehomogenní skupinu obyvatel Německa, a to přestože má lepší vypovídací schopnost než dříve používané dělení podle státního občanství. Některé ukazatele občas mírně zkreslují výsledky měření, poněvadž byly sestaveny k původně jiným účelům či v jiné době. V případě integrace na trhu práce je takovým ukazatelem např. míra nezaměstnanosti podle definice Spolkové agentury práce, která zahrnuje ekonomicky aktivní obyvatelstvo s malým pracovním vytížením (méně než 15 hodin týdně). Mezi přistěhovalci přitom takto v roce 2010 pracovalo kolem 807 tisíc lidí, (12 % všech ekonomicky aktivních migrantů). Ukazatel tak neodráží reálný výkon ekonomicky aktivního obyvatelstva, protože směšuje zcela nezaměstnané s tzv. „*podzaměstnanými*“ (*Unterbeschäftigte*).³⁷³ Navíc nezahrnuje ani osoby, které se rozhodnou hledat práci jinak než přes pracovní úřad, což je v některých skupinách migrantů obvyklá praxe (např. přes známé, výpomoc v rodinném podniku apod.). Hlavní statistickou komplikací ale zůstává velká nehomogenost skupiny osob s migračním původem, kvůli čemuž se mnohdy značně polarizované výsledky dílčích skupin migrantů stírají skrze jejich průměrování.³⁷⁴

- Přes chvilkovou prioritu témat jako azyl kolem roku 1993³⁷⁵ zůstala v poválečné historii SRN klíčovou otázkou migrační politiky vždy **zaměstnanost**, která pak v novém tisíciletí získala mimoto i nimbus vůdčího předpokladu úspěšné integrace přistěhovalců. Oproti třetí čtvrtině minulého století, kdy se zaměstnanost odvíjela od pracovní migrace gastarbeiterů, ztrácí v současnosti ekonomický motiv migrace mírně na významu i intenzitě, a to i přes dnes výrazně příznivější podmínky imigrace.³⁷⁶ Z přistěhovalců ve

³⁷³ Jedná se o termín používaný ILO. Za *podzaměstnaného* je považován člověk pracující v daném referenčním období nedobrovolně méně než je plný pracovní úvazek a zároveň ochotný a připravený pracovat více. Čerpáno z: Underemployment. ILO. *Statistics and databases: Overview and topics* [online]. 2012 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/statistics-overview-and-topics/underemployment/lang--en/index.htm>

³⁷⁴ Kde je to možné a vhodné, jsou v této práci uváděny příklady zajímavých statistik pro vybrané dílčí skupiny (např. cizinci, osoby tureckého původu atp.).

³⁷⁵ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 169 a 175.

³⁷⁶ Výrazná vlna usnadnění pracovní migrace přišla spolu s přistěhovaleckým zákonem v roce 2005. Administrativní novinkou bylo například zjednodušení procesu žádání o pracovní povolení a povolení k pobytu, kdy zájemce o imigraci již nadále nemusel podávat dvě žádosti na dvou různých úřadech, místo toho nyní stačí obrátit se na cizinecký úřad s žádostí o povolení k pobytu za účelem pracovní činnosti a ohledně vhodnosti udělení pracovního povolení už pak úřady komunikují interně (tzv. princip *one-stop-government*). V návaznosti na cizinecký zákon byly později zrušeny např. přednostní zkoušky při vstupu vysokoškoláků z EU na německý pracovní trh a postupně byla odbourávána i přechodná opatření pracovní migrace s partnerskými státy (včetně ČR). Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z:

věku 15-74 let s vlastní migrační zkušeností a žijících v roce 2008 na území Německa imigrovala do SRN jen překvapivě malá část z ekonomických důvodů – jen 10,2 % z nich přišlo kvůli zajištěné pracovní pozici, 7 % přišlo do Německa práci hledat, 4,2 % přišlo kvůli vzdělání a 10,7 % z humanitárních důvodů nebo jako žadatelé o azyl. Dodatečně přistěhovalí rodinní příslušníci pak tvořili největší skupinu (34,2 %), dále 11,5 % přišlo z jiných důvodů a u 22,1 % nebyl k dispozici žádný údaj o motivu imigrace.³⁷⁷ Teoreticky tedy byla podle výsledků dotazování historicky pro německý trh práce primárně využitelná jen o trochu více než šestina migrantů. Tento odhadovaný stav je v souladu se dvěma nežádoucími úkazy. Prvním je skutečnost, že výše podílu ekonomicky neaktivního obyvatelstva je u migrantů nadpoloviční (2008: 52,1 %) a zároveň vyšší než v případě populace bez migračního původu (48,3 %).³⁷⁸ Přestože rozdíl mezi oběma souhrnnými mírami činí jen 3,8 p. b., v případě izolovaných skupin je daleko markantnější – např. podíl ekonomicky neaktivních vysokoškolských absolventů je u migrantů dvakrát vyšší než u osob bez migračního původu (2008: 18 % vs. 9 %).³⁷⁹ Co se disponibility pro trh práce týče, je v některých skupinách významným faktorem i tradiční, kulturně podmíněné rozdělení rolí v domácnosti – dotazování mezi příjemci podpory v nezaměstnanosti II ukázalo, že migranti vnímají dvakrát častěji jako adekvátní, aby muž byl jediným živitelem rodiny (52 % vs. 26 %).³⁸⁰ Druhým ukazem v rámci skupiny přistěhovalců je vysoké zastoupení migrantů v řadách nezaměstnaných (2008: 29,4 %) oproti řádově nižšímu podílu ekonomicky aktivních migrantů na celkové ekonomicky aktivní populaci Německa (2008: 17,8 %).³⁸¹ I kvůli snížení vládních

http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s. 123.

³⁷⁷ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 181-82.

³⁷⁸ Vlastní výpočet. Čerpáno z: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2009* – [online]. Wiesbaden, 2010 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: http://www.intercultus.de/pdf-daten/destatis_2009.pdf, s. 50.

³⁷⁹ BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 198-199.

³⁸⁰ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 170-171.

³⁸¹ Vlastní výpočet. Čerpáno z: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2009* – [online].

sociálních výdajů je tudíž do budoucna potřeba zajistit, aby opatření jak migrační, tak integrační politiky cílila na zvýšení podílu ekonomicky perspektivních migrantů stejně jako pracovních vyhlídek stávající přistěhovalecké populace.

- **Nezaměstnanost** je naproti tomu fenoménem, proti němuž integrační politika dlouhodobě bojuje. Skupina přistěhovalců vykazuje oproti populaci bez migračního původu horší výsledky napříč zde sledovanými dílčími ukazateli nezaměstnanosti. Je tím pádem i více závislá na sociálních transferech. Možných příčin tohoto stavu se nabízí několik: v první řadě je to již mnohokrát zmiňovaná průměrně nižší úroveň dosaženého vzdělání či kvalifikace, deficitní znalost němčiny, v případě první generace a cizinců např. i uznávání v zahraničí získaných diplomů, ale třeba i diskriminace. Z dílčích skupin osob s migračním původem si co do absolutní výše u všech čtyř ukazatelů nezaměstnanosti (souhrnné podle ILO, mladistvých, starších osob a dlouhodobé) nejhůře vedli cizinci, přestože občas vykazovali větší dynamiku poklesu. Lehce zarážející je fakt, že ukazatele nezaměstnanosti druhé generace migrantů, jejíž příslušníci se v Německu narodili, absolvovali zde vzdělání a odpadá u nich tak problém neuznaných diplomů, se úrovní spíše než majoritní společnosti (popř. souhrnné populaci) blížily spíše výsledkům první generace. V případě souhrnné nezaměstnanosti a nezaměstnanosti mladistvých na konci sledovaného období dokonce vykazovaly horší výsledky než první generace, a to i přes lepší výchozí pozici v roce 2005.

Všechny podskupiny s migračním původem sice dosáhly výrazného absolutního zlepšení úrovně indikátorů (v některých případech se míra nezaměstnanosti v roce 2010 pohybovala dokonce i na 60 % hodnoty roku 2005), skupině osob bez migračního původu se však za sledované období nijak výrazně statisticky nepřiblížily, naopak se jí místy i mírně vzdálily.³⁸²

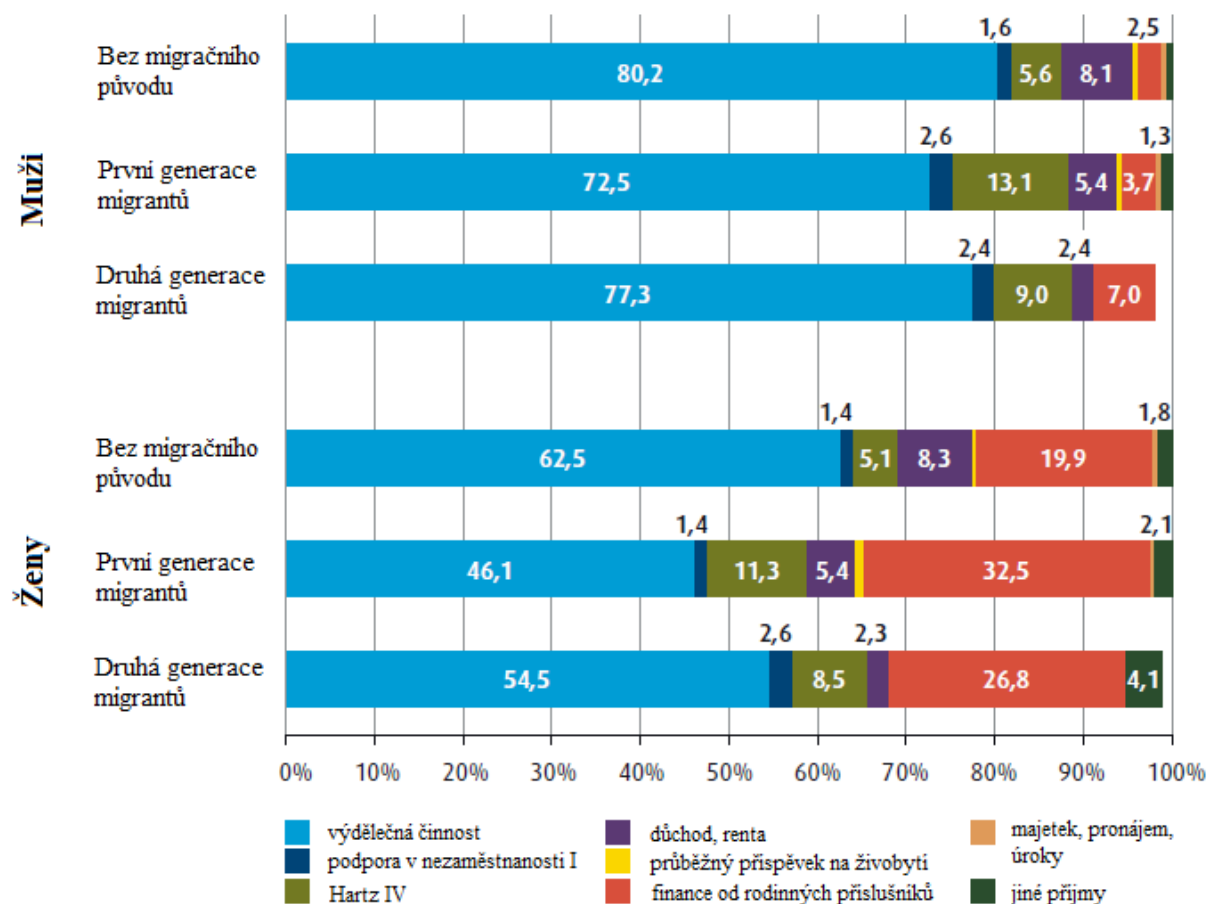
Pro spolkový systém sociálního zabezpečení představují migranti co do vyplácení podpory cílovou skupinu, která je dlouhodobě nadprůměrně nákladná. Obzvláště problematická a diskutovaná je skupina příjemců podpory v nezaměstnanosti II, pro něž se stejně jako pro druh podpory v Německu vžilo označení *Hartz IV* (podle čtvrté verze

Wiesbaden, 2010 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: http://www.intercultus.de/pdf-daten/destatis_2009.pdf, s. 50.

³⁸² DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 77-83.

sociální reformy z roku 2005). Spadají do ní především dlouhodobě nezaměstnaní³⁸³ či lidé, kteří nesplnili podmínky pro získání vyšší podpory v nezaměstnanosti I.³⁸⁴ Níže uvedená tabulka znázorňuje vyšší závislost migrantů na podpoře *Hartz IV* – v případě první generace je až dvakrát větší než u obyvatelstva bez migračního původu, a to jak u mužů, tak u žen. Zároveň je z něj patrná i daleko větší závislost především žen a druhé generace na financování od rodinných příslušníků.

Graf 9: Převažující zdroj živobytí obyvatelstva ve věku 25-65 let podle pohlaví a migračního původu v roce 2008

Zdroj: SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 175.

³⁸³ Zajímavým statistickým úkazem je v případě dlouhodobé nezaměstnanosti migrantů skutečnost, že podle údajů z roku 2008 byli nejméně kvalifikovaní migranti (tzn. maximálně s dokončenou hlavní školou) průměrně nezaměstnaní kratší dobu než obdobně kvalifikovaní nezaměstnaní bez migračního původu. V případě vyšší kvalifikace (střední- a vysokoškolské) už si ale migranti co do délky nezaměstnanosti vedli hůře. Čerpáno z: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. 199-200.

³⁸⁴ Soziale Spaltung: Immer mehr Arbeitslose rutschen sofort in Hartz IV. *Spiegel Online: Wirtschaft* [online]. 29. 12. 2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,806154,00.html>

Ženy s migračním původem bývají oproti mužům obecně mnohem vzácněji plně k dispozici pracovnímu trhu. Podíl ekonomicky aktivních migrantek činil v roce 2009 60 %, zatímco u migrantů 78,3 %, podíl výdělečně činných žen byl také nižší (52,8 % vs. 67,4 %). Na druhou stranu však nebývají ženy s migračním původem tak často nezaměstnané. V roce 2009 vykazovaly ženy nižší míru nezaměstnanosti než muži (12,1 % vs. 13,9 %) a to navíc napříč věkovými skupinami. Nejkontrastněji to bylo znát mezi mladistvými (15-25 let), kde byly ženy téměř třikrát méně nezaměstnané než muži (6,5 % vs. 17,6 %).³⁸⁵

- **Znepokojivý je vývoj některých indikátorů u skupiny migrantů bez vlastní migrační zkušenosti, tzv. druhé generace.** Jejich výchozí integrační pozice je oproti generaci jejich rodičů papírově příznivější – odmalička jsou konfrontováni s německým kulturním, hodnotovým i vzdělávacím systémem – což dává logický základ předpokladu, že by měli vykazovat velice podobné výsledky jako jejich vrstevníci bez migračního původu. Druhá generace si však leckdy navzdory očekáváním vede spíše podobně jako generace první, někdy dokonce hůře. V případě zaměstnanostní mezery si druhá generace v období 2005-2010 pohoršila (z -19,5 % na -23,7 %), zatímco první generace si překvapivě polepšila (z -10,3 % na -9,6 %).³⁸⁶ Tato skutečnost vychází z vývoje ukazatele podílu výdělečně činných migrantů, v němž druhá generace po většinu sledovaného období výrazně zaostávala,³⁸⁷ a to nejen za první generací, ale např. i za jinak výrazně zaostávající skupinou cizinců. Navíc s výjimkou skupiny vysokoškolských absolventů si první generace u tohoto ukazatele vedla lépe než druhá bez ohledu na dosaženou kvalifikaci a napříč všemi věkovými skupinami. V případě indikátorů nezaměstnanosti není již rozdíl mezi první a druhou generací tolik výrazný, stále však překvapuje, že si druhá generace vede srovnatelně nebo mírně hůře, místo aby si podle očekávání vedla podobně jako majoritní populace.³⁸⁸

Příčiny zaostávání a integračních problémů jsou samozřejmě u obou generací odlišné. Zatímco u první generace jsou v pozadí problémů spíše kulturní odlišnost

³⁸⁵ SEEHAß, Katharina; SIEGERT, Manuel. BAMF. *Migranten am Arbeitsmarkt in Deutschland: Working Paper 36 der Forschungsgruppe des Bundesamtes* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-04-07].

Integrationsreport, část 9. Dostupné z:

http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/WorkingPapers/wp36-migranten-am-arbeitsmarkt-in-deutschland.pdf?__blob=publicationFile, s. 21-59.

³⁸⁶ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 58.

³⁸⁷ Místy i v řádech desítek procentních bodů. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou, s. 60-69.

³⁸⁸ Čerpáno z: viz předchozí dvě poznámky pod čarou, s. 60-83.

a administrativní překážky, u druhé generace se jedná o multikulturní vykořeněnost. Příslušník druhé generace tak sice může být více Němcem než např. naturalizovaný cizinec, avšak nese si s sebou kulturní dědictví rodičů (vícejazyčnost, kulturní hodnoty, nebo neněmecké příjmení), které výrazně ovlivňuje jeho vnímání společností a ve výsledku i proces jeho individuální integrace. Určitá míra společenské segregace migrantů tudíž hraje určitou roli i v případě zaměstnanosti druhé generace. Bylo zjištěno, že až třetina otevřených pracovních pozic je v Německu obsazena na základně osobních kontaktů. Migranti druhé generace přitom kontakty na možné zaměstnavatele disponují podstatně méně a jsou tak na trhu práce v nevýhodě. Diskriminačně působí i zjištění studie ILO, že děti přistěhovalců musí oslovit třikrát až čtyřikrát více potenciálních zaměstnavatelů než děti rodičů bez migračního původu, aby byly pozvány na pracovní pohovor.³⁸⁹ Opatření integrační politiky by tudíž měla cílit na zvýšení šancí druhé generace a působit tak v rámci této skupiny proti šíření nežádoucího společensko-psychologického jevu označovaného v německé integrační terminologii jako *Perspektivlosigkeit* (ztráta vyhlídek).³⁹⁰

- **Potenciál ekonomicky aktivního obyvatelstva** zde sice není rozdělen podle migračního původu, již zmíněná fakta však napovídají, že význam obyvatelstva **s migračním původem bude v případě tohoto ukazatele do budoucna růst**. Spolu se stárnutím populace bez migračního původu bude klesat i její schopnost zajišťovat potenciální pracovní sílu.³⁹¹ Podle odhadů Institutu pro výzkum pracovního trhu a povolání (IAB) by měl potenciál ekonomicky aktivního obyvatelstva mezi roky 2008 a 2025 i při optimistickém scénáři rostoucích migračních sald klesnout ze 44,8 mil. na 41,1 mil. osob.³⁹² V současnosti však SRN stále ještě disponuje významnou zásobou dodatečně využitelné potenciální pracovní síly. Ta podle údajů Spolkového statistického

³⁸⁹ LIEBIG, Thomas. Migranten auf dem Arbeitsmarkt – Erfahrungen aus OECD-Ländern. *Heinrich Böll Stiftung: Migration* [online]. 2007 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/migration/46_1273.asp

³⁹⁰ Ztráta vyhlídek bývá často zmiňována v souvislosti se vznikem dlouhodobé závislosti na *Hartz IV*, v případě, že nezaměstnaní často nemohou najít práci či rezignují na její hledání. Čerpáno z rozhovoru s Kazimem Erdoğanem vedeného autorem v Berlíně dne 16. 2. 2012.

³⁹¹ Na druhou stranu lze do budoucna očekávat prodlužování resp. posouvání hranice odchodu z pracovního života. Ve prospěch této tendence mluví např. i rostoucí podíl ekonomicky aktivních starších osob (55-64 let), který v období 2005-2010 vzrostl o 12,1 p.b. z 45,4 % na 57,5 %. U migrantů byl přitom tento nárůst méně intenzivní než u příslušníků stejné věkové skupiny bez migračního původu. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter - Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 58-63.

³⁹² FUCHS, Johann; ZIKA, Gerd. IAB. *Arbeitsmarktbilanz bis 2025: Demografie gibt die Richtung vor* [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. IAB-Kurzbericht, Nr. 12. Dostupné z: <http://doku.iab.de/kurzber/2010/kb1210.pdf>, s. 3.

úřadu z roku 2009 čítala cca 8,6 milionu osob ve věku 15-74 let (z toho tvoří 3,2 milionu nezaměstnaní, 4,2 milionu nedobrovolně podzaměstnaní a 1,2 milionu osoby z tiché rezervy). V případě míry nevyužitého potenciálu pracovní síly si Německo mezi státy EU27 vedlo podprůměrně – s 20,1 % se v roce 2009 pohybovalo až na 20. místě. Podzaměstnanost se přitom týká spíše žen než mužů (2009: 12,1 % vs. 9,8 %).³⁹³

Přistěhovalecké obyvatelstvo je v porovnání s majoritní populací průměrně mladší a ve skupině ekonomicky neaktivních migrantů u něj lze předpokládat ještě relativně velké množství osob, které mají nebo by mohly mít potenciál být objektivně ekonomicky aktivní (např. ženy z domácností, kde vydělává výhradně manžel). Nevyužitý potenciál se skrývá i ve skupině osob s malým pracovním vytížením (v německé terminologii se pro ně vžilo označení *Minijobbers*) či osob pracujících na částečný úvazek. Málo pracovním vytížených mladých migrantů (15-25 let) bylo v roce 2009 přes 15 %, v případě migrantek se tento podíl pohyboval napříč věkovými skupinami kolem 20 %. V hlavní věkové skupině (25-55 let) pak byla podzaměstnanost u migrantů i migrantek skoro dvakrát častějším jevem než u osob bez MP (muži: 5,8 % vs. 2,9 %, ženy: 20,3 % vs. 11,6 %).³⁹⁴

3.3.3 Migranti a podnikání

Přistěhovalci v současnosti stále častěji upřednostňují soukromé podnikání před závislou pracovní činností. U výše sledovaných indikátorů trhu práce si migranti sice nevedli tak dobře jako obyvatelstvo bez migračního původu, v oblasti podnikání se jejich pozice vyvíjí příznivěji, což potvrzuje i vývoj podílu migrantů-soukromníků na celkovém počtu výdělečně činných osob ve věku 15-65 let. Zatímco v případě populace bez migračního původu tento podíl v období 2005-2010 lehce klesl z 11 % na 10,5 %, u migrantů vzrostl z 9,4 na 9,9 %. Oproti roku 2005 narostl počet soukromníků s migračním původem o 270 tisíc a vzrostlo tak i zastoupení migrantů v řadách soukromníků – v Německu má tak dnes již více než každý sedmý podnikatel migrační původ. Z dílčích skupin migrantů přitom vykazují nejvyšší podíl

³⁹³ STATISTISCHES BUNDESAMT. Rund neun Millionen Menschen wünschen sich (mehr) Arbeit. *STATmagazin: Arbeitsmarkt* [online]. 29. 6. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/STATmagazin/Arbeitsmarkt/2010_06/Arbeitsmarkt2010_06.html

³⁹⁴ SEEHAß, Katharina; SIEGERT, Manuel. BAMF. *Migranten am Arbeitsmarkt in Deutschland: Working Paper 36 der Forschungsgruppe des Bundesamtes* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-04-07]. Integrationsreport, část 9. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/WorkingPapers/wp36-migranten-am-arbeitsmarkt-in-deutschland.pdf?__blob=publicationFile, s. 51-52.

soukromníků překvapivě jinak v integraci zaostávající cizinci (2010: 12,3 %).³⁹⁵ Oproti roku 1990 se v jejich případě tato kvóta více než zdvojnásobila. Ženy bývají podnikatelky obecně vzácněji, dynamika růstu podílu soukromníků je u nich však dlouhodobě vyšší než u mužů.³⁹⁶ Migranti se pro alternativu podnikání rozhodují buď v počátcích své pracovní kariéry,³⁹⁷ kdy pro ně představuje možnost seberealizace a monetizace vlastních nápadů, hojně se k ní však uchylují i v období hospodářského poklesu, kdy bývá vnímána jako pojistka proti hrozící nezaměstnanosti. Zohlednit je zde ovšem nutné kromě kvantitativního vývoje ukazatele i kvalitativní aspekty migrantského podnikání. Cizinci³⁹⁸ v porovnání s Němci zakládají firmy více než třikrát častěji,³⁹⁹ stejně tak je ale musejí až třikrát častěji zavírat kvůli insolvenční či konkurzu.⁴⁰⁰ Tato vyšší fluktuace je částečně zapříčiněna odvětvovou distribucí migrantských podniků, které jsou tradičně zastoupeny především v odvětví gastronomie a maloobchodu.⁴⁰¹ Riziko bankrotu je však právě v těchto odvětvích vzhledem k velkému konkurenčnímu tlaku a malým prodejním maržím poměrně vysoké. Vedle toho podnikání založená z nouze (např. z obavy z nezaměstnanosti) mívají nižší naděje na úspěch, jelikož podnikatelský záměr nemusí být kvůli nedostatku času dostatečně promyšlený či inovativní.⁴⁰²

³⁹⁵ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 70-73.

³⁹⁶ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 180.

³⁹⁷ Z rozhovoru s Helmutem Müllerem z organizace *Unternehmen ohne Grenzen* vedeného autorem v Hamburku dne 20. 2. 2012.

³⁹⁸ Velká část dostupných statistik o podnikání migrantů stále používá spíše rozdělení podle státního občanství než podle atributu migračního původu.

³⁹⁹ Přibližně každá desátá firma je založena osobou s migračním původem. Čerpáno z: Existenzgründungsberatung für Unternehmer mit Migrationshintergrund. *MiGAZIN: Niedersachsen* [online]. 2009 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2009/11/16/existenzgründungsberatung-fur-unternehmer-mit-migrationshintergrund/>

⁴⁰⁰ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 180-181.

⁴⁰¹ Přesto lze v posledních letech registrovat sice pomalý, ale neustávající přesun těžiště podnikání migrantů z těchto tradičních odvětví do sektoru sofistikovanějších služeb, čímž se odvětvová struktura i přibližuje té podnikání osob bez migračního původu. Čerpáno z: JUNG, Martin; UNTERBERG, Michael; BENDIG, Mirko; SEIDL-BOWE, Britta. *Unternehmensgründungen von Migranten und Migrantinnen* [online]. Hamburg: evers & jung, 2011 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Publikationen/migrantinnen-gruender,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>, s. 4.

⁴⁰² Větší podíl podnikatelů se zahraničním občanstvím je přitom typický právě pro spolkové země s vyšší mírou nezaměstnanosti cizinců, kde lze očekávat jako rozhodující motivaci pro založení firmy spíš faktor nouze. Čerpáno z: SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online].

Přestože je větší podnikavost přistěhovalců doajista přínosným ekonomickým jevem, není snadné tento přínos kvantifikovat. Podle různých odhadů tak firmy přistěhovalců zajišťují pro německý pracovní trh mezi dvěma a 2,5 miliony pracovních míst, což představuje ekvivalent cca 5 až 6 % všech pracujících v Německu.⁴⁰³ Výhradně u podniků s vedením tureckého původu odhadlo Centrum tureckých studií přínos v roce 2007 na 337 tisíc pracovních míst, tedy čtyřnásobek v porovnání s rokem 1987.⁴⁰⁴ Migranti řídí převážně malé firmy, značná část podnikatelů přitom nemá žádné zaměstnance (60 %), dvě třetiny pak mají méně než čtyři. Většina pracovních míst je tudíž zajišťována relativně malým počtem firem.⁴⁰⁵ Migrantských podniků bylo v Německu v roce 2010 kolem 580 tisíc,⁴⁰⁶ přičemž v posledních letech zde začínají stále více podnikat občané z nových členských států EU (především z Polska), zatímco dřívější zakladatelská dominance migrantů pocházejících z bývalých náborových států postupně ochabuje.⁴⁰⁷

Migranti se ve sféře podnikání poměrně dobře orientují a při zakládání podniků využívají startovního poradenství podobně intenzivně jako podnikatelé bez migračního původu. Spíše nežli nedostatečné využívání poradenství pro ně překážku v úspěšnějším podnikání představuje nedostatek specifických nabídek poradenství,⁴⁰⁸ nedostatečná kvalifikace či

Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 180-181.

⁴⁰³ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 161.

⁴⁰⁴ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 180.

⁴⁰⁵ Co se velikosti firem týče, zaměstnávají němečtí podnikatelé průměrně 6,4 zaměstnanců, zatímco itaľští 5,5, turečtí 5,1, ruští 4,2 a polští podnikatelé pouhě 3,2 zaměstnance – v jejich případě totiž činí podíl samostatně podnikajících plně tři čtvrtiny. Čerpáno z: Mehr Existenzgründungen durch Migranten. *MiGAZIN: Wirtschaft* [online]. 2012 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2012/01/10/mehr-existenzgründungen-durch-migranten/>

⁴⁰⁶ Unternehmer mit Migrationshintergrund sollen öfter ausbilden. *MiGAZIN: Ausbildungsinitiative* [online]. 2010 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2010/03/24/unternehmer-mit-migrationshintergrund-sollen-oft-er-ausbilden/all/1/>

⁴⁰⁷ JUNG, Martin; UNTERBERG, Michael; BENDIG, Mirko; SEIDL-BOWE, Britta. *Unternehmensgründungen von Migranten und Migrantinnen* [online]. Hamburg: evers & jung, 2011 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Publikationen/migrantinnen-gruender,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>, s. 4.

⁴⁰⁸ Poradenské instituce jako hospodářské komory či banky se totiž většinou zaměřují na jiné cílové skupiny, (např. na velké a industriální podniky) než na začínající malé soukromníky s migračním původem. Integrační politika se proto musí pokusit v rámci koordinačních programů s těmito institucemi zajistit, aby nabídka poradenských služeb byla rozšířena i na cílovou skupinu migrantů a byla dostatečně interkulturně sensiblní. Čerpáno z: INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 29-30.

zkušenost a především otázka financování. Migranti k financování firmy málokdy využívají bankovních úvěrů. Jelikož většinou provozují malé podniky, nefiguruje u nich tak výrazná poptávka po velkých úvěrech. Naproti tomu o malé úvěry zájem jeví.⁴⁰⁹ V začátcích podnikání se však i tak spoléhají hlavně na financování z vlastních úspor či z peněz od přátel nebo rodiny. Často svou firmu dokonce financují jen z jednoho zdroje, což je z hlediska diverzifikace velice riskantní,⁴¹⁰ avšak vzhledem k nedostupnosti jiných prostředků či adekvátních nabídek financování mnohdy i jediná možnost. Existující poptávku migrantů po alternativních zdrojích počátečního financování přitom ilustruje jejich zájem o mikroúvěry z programu Evropského sociálního fondu (*Mikrokreditfonds Deutschland*) – začínající podnikatelé s migračním původem z něj čerpali asi polovinu udělených úvěrů (2010).⁴¹¹ Je tedy očividně potřeba dodatečně zajistit osvětu bank v oblasti financování migrantských firem, související poradenství (např. coaching) a hlavně zajistit dostupnost dalších prostředků k financování (začínajících) migrantských podniků.

Etablované podniky migrantů mají navíc samy o sobě z pohledu integrační politiky skrytý vzdělávací potenciál spočívající v možném vytvoření učňovských pozic, které by mohly být využity při profesním vzdělávání mladých migrantů. Zvýšit angažovanost soukromníků v poskytování profesního vzdělávání se snaží např. projekt *Ausländische Selbstständige bilden aus* („Zahraniční soukromníci vzdělávají“)⁴¹² či iniciativa KAUSA v rámci programu ministerstva školství *JOBSTARTER*. V roce 2010 možnost profesního vzdělávání nabízelo jen asi 14 % firem migrantů, což je však výrazně pod spolkovým průměrem všech firem (25 %).⁴¹³

⁴⁰⁹ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 161-2.

⁴¹⁰ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 181.

⁴¹¹ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 164.

⁴¹² SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 181.

⁴¹³ Unternehmer mit Migrationshintergrund sollen öfter ausbilden. *MiGAZIN: Ausbildungsinitiative* [online]. 2010 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2010/03/24/unternehmer-mit-migrationshintergrund-sollen-ofter-ausbilden/all/1/>

3.3.4 Opatření na zlepšení ekonomické integrace migrantů

Ve zkratce je smyslem ekonomické integrační politiky zajistit, aby se migranti mohli plnohodnotně podílet na pracovním životě a představovali tak pro ekonomiku přínos a nikoli přítěž. Spolková vláda v posledních letech podnikla několik klíčových kroků směrem k odstranění překážek bránících integraci přistěhovalců na trhu práce. Za podstatné lze považovat úpravy integrační legislativy ve formě cizineckého zákona či zákona ke zlepšení uznávání zahraničních dokladů o dosaženém vzdělání, které zlepšují podmínky pro začlenění migrantů do pracovního života. Rozhodující vliv na úspěšnost ekonomické integrace přistěhovalců však mají až na základě legislativy a zvolené vládní politiky implementovaná konkrétní opatření.

Koncepce opatření se logicky odvíjí od vypořizovaných příčin integračních komplikací. Specifické integrační potřeby jednotlivých skupin migrantů se liší, příčiny jejich problematického přístupu na trh práce jsou však mnohdy podobné. Horší výchozí podmínky migrantů na trhu práce v porovnání s původním německým obyvatelstvem má obecně na svědomí jejich průměrně nižší kvalifikace a související vyšší citlivost na strukturální změny ekonomiky.⁴¹⁴ Horší zaměstnatelnost první generace či nově příchozích migrantů souvisí s problematickým uznáváním v zahraničí získané kvalifikace a nedostatečnou znalostí němčiny. Druhá generace pak trpí nedostatkem sociálních a především profesních kontaktů na potenciální zaměstnavatele.⁴¹⁵ Na straně přijímající společnosti, vládních institucí a úřadů představují problém nedostatky v nabídce adekvátní poradenské či informační pomoci, diskriminace či nedostatečná interkulturní sensibilita v oficiálním jednání s migranty. V případě Německa lze tedy na základě vypořizovaných příčin vytyčit následující cíle, k nimž směřují nebo by měla směřovat opatření ekonomické integrační politiky:

- **Zajištění adekvátních nabídek individualizovaného poradenství**

Pro migranty snažící se v Německu pracovní uplatnit je nezbytné zajistit přístupnost specificky pro ně využitelných informací. Informační potřeba přistěhovalců se vztahuje

⁴¹⁴ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 181

⁴¹⁵ Navrhovaná řešení nedostatku kontaktů migrantů na trhu práce zahrnují vytváření kooperačních sítí, kontaktních fór – např. formou veletrhu pracovních příležitostí či navazováním úzkých kontaktů na potenciální zaměstnavatele skrze mentoringové programy. Čerpáno z: LIEBIG, Thomas. Migranten auf dem Arbeitsmarkt – Erfahrungen aus OECD-Ländern. Heinrich Böll Stiftung; Migration [online]. 2007 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/migration/46_1273.asp

k mnoha tématům, např. k dosažení uznání zahraniční kvalifikace, k založení vlastní firmy, k volbě vhodného jazykového kurzu, profesní vzdělávací cesty či dalšího vzdělávání. Kromě plošných opatření sociálního systému ale v SRN stále existuje jen málo informačních a poradenských služeb zaměřených přímo na ekonomicky aktivní přistěhovalce. Přístup k využitelným informacím znesnadňují migrantům (především pak cizincům) jejich omezené či žádné znalosti němčiny, nedůvěra k úřadům, neznalost byrokratických procesů a občas nedostatečné interkulturní kompetence poradenského personálu.⁴¹⁶ Počáteční jazyková bariéra by měla být překonána dostupností informačních textů v jazyku migrantů, a to jak v tištěné, tak v elektronické podobě.⁴¹⁷ Poradenství přitom vzhledem ke značné heterogenitě skupiny osob s migračním původem musí být více individualizované a kulturně sensiblnější, což vyžaduje od poradenského personálu dodatečné znalosti pracovní-vzdělávacích podmínek v zemích původu migrantů.⁴¹⁸ Důležitou funkci v tomto ohledu plní **kooperační síť *Integration durch Qualifizierung*** („integrace skrz kvalifikaci“, zkr. **IQ**), která koordinuje praxi poradenských institucí, vyvíjí a uvádí do praxe nové poradenské koncepce pro migranty a zavádí s tím související kvalitativní standardy.⁴¹⁹ Kooperační síť se skládá z šestnácti dílčích regionálních sítí ve spolkových zemích, do nichž je zapojeno široké spektrum lokálních integračních aktérů. Patří mezi ně např. pracovní úřady, obchodní, řemeslnické či industriální komory, vzdělávací instituce, migrantské organizace a dobročinné spolky.⁴²⁰ Poradenské know-how a školící materiály poskytuje regionálním sítím pět odborných poboček IQ (tzv. *IQ-Fachstellen*).⁴²¹

Sdružování do sítí je obecně prospěšné kvůli lepší dostupnosti informací o existujících nabídkách poradenství. Díky koordinačnímu úsilí členů se navíc i proces poskytování pro

⁴¹⁶ INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 16-17.

⁴¹⁷ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 180.

⁴¹⁸ INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 17.

⁴¹⁹ Netzwerk "Integration durch Qualifizierung". *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.netzwerk-iq.de/netzwerk-iq.html>

⁴²⁰ Regionale Netzwerke. *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.netzwerk-iq.de/regionale_netzwerke.html

⁴²¹ Z pěti odborných poboček se každá specificky věnuje jedné oblasti ekonomické integrace – němčině zaměřené na povolání, pracovní kvalifikaci, managementu rozmanitosti, zakládání živnosti a uznávání v zahraničí získaných profesních kvalifikací. Čerpáno z: Fachstellen des Netzwerks IQ. *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.netzwerk-iq.de/fachstellen.html#c1330>

migranta adekvátního poradenství stává efektivnějším. Pro ilustraci: hlavní poradenskou instanci sice představují pracovní úřady, komplementárně k nim však mohou mimo jejich spádové oblasti (např. v migrantských čtvrtích) poradenství zajišťovat některé migrantské organizace, a to často v rodném jazyce migranta.⁴²²

Studie 2: Projekt Stadtteilmütter

Úspěšným a několikrát oceněným integračním opatřením je program poradenství pro migrantské rodiny Stadtteilmütter („Matky ze sousedství“). Projekt je unikátní především tím, že roli poradců zastávají migranti. Celá iniciativa Stadtteilmütter začala v roce 2004 jako malá zájmová skupina v Berlíně-Neuköllnu a po dvou letech příprav byl v roce 2006 spuštěn pilotní projekt pro celou čtvrť. Cílovou skupinou projektu jsou především rodiny s migračním původem s dětmi do 6, příp. do 12 let, jejichž začlenění do společnosti nebylo zcela úspěšné. Důvodem bývá většinou velmi špatná znalost němčiny rodičů, kteří pak nejsou dost dobře schopni podpořit své děti během vzdělávacího procesu. V rámci projektu jsou tyto rodiny desetkrát navštíveny migrantkami alias „matkami ze sousedství“, které pro tento účel prošly bezplatným šestiměsíčním školením v deseti oblastech týkajících se výchovy, vzdělávání, výživy a zdraví dětí. Stadtteilmütter dávají rodičům během návštěv zdarma praktické rady v oblasti každodenního života v německé společnosti a komunikace s úřady, informují je o užitečných nabídkách v jejich čtvrti (např. o jazykových kurzech či vhodných volnočasových aktivitách pro děti) a zprostředkovávají kontakty na nositele dalších integračních opatření.

Přínos projektu Stadtteilmütter je dvojitý; projekt v první řadě zjednodušuje integraci rodin, k nimž se standardní integrační opatření nedostanou. Matku ze sousedství rodina občas zná nebo jí byla doporučena někým z migrantské komunity, což zvyšuje důvěru rodičů v tuto službu. Školení navíc může probíhat v rodném jazyce rodičů, jelikož vybraná „matka“ bývá posílána zpravidla do rodin se stejným migračním původem, jako je její vlastní. Za druhé pak projekt představuje formu dodatečného kvalifikování nezaměstnaných migrantek, které si po absolvování základního šestiměsíčního školení mohou dodělat kvalifikaci na sociální asistentku a později se na trhu práce uplatnit např. jako rodinná poradkyně s interkulturními kompetencemi. Během procesu 18měsíčního vzdělávání navíc matky nadále pobírají sociální dávky a při intenzivní poradenské práci až 1060 EUR měsíčně od úřadu práce. Jedná se tím pádem i o jakési „nepravé“ opatření podpory zaměstnanosti – aby mohla vykonávat funkci, musí být matka ze sousedství totiž nezaměstnaná. O projekt projevují zájem stále častěji i nezaměstnaní muži s migračním původem a přibývá tak i tzv. „otců ze sousedství“ (Stadtteilväter).

Koncepce Stadtteilmütter se etablovala jako efektivní opatření lokální integrace, a to nejen v Neuköllnu, ale i v jiných berlínských čtvrtích (Mitte, Steglitz, Kreuzberg aj.) a několika německých městech (Augsburg, Brémy, Mühlheim aj.), kde byly spuštěny obdobné projekty. Iniciativa má podporu významných lokálních integračních aktérů jako pracovních úřadů, dobročinných organizací či senátních výborů. Oproti skromným začátkům se už navíc mnohdy co do financování nejedná o drobné projekty – např. jen náklady na neuköllnské Stadtteilmütter za období 2007-2010 činily 9,2 milionu EUR. Vyškoleny byly v tomto období 254 žen převážně arabského a tureckého původu a navštíveno bylo 4000 v Neuköllnu žijících migrantských rodin s více než 10 000 dětmi.

Stadtteilmütter využívají svých kontaktů v migrantské komunitě jak k náboru nových „matek“, tak k oslovení dalších rodin. K tomu může docházet na nejrozličnějších veřejných místech (např. na tržištích, v mešitách či společenských událostech uvnitř komunity). Kromě propagace projektu samotnými matkami a letáky je však marketing celé iniciativy založen téměř výhradně na word of mouth, tedy na osobních doporučeních mezi rodinami napříč komunitou. Charakteristickou částí oděvu a symbolem „matek ze sousedství“ je červený šál.

⁴²² INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 18.

Zdroje:

- [i] Stadtteilmütter [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.stadtteilmuetter.de/>
- [ii] Stadtteilmütter. DIAKONISCHES WERK BERLIN STADTMITTE E.V. [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.dw-stadtmitte.de/index.php?id=422>
- [iii] BRANTLEY, Ally; CHO, Michelle; LANGER, Ruth. Stadtteilmütter: Approaching Integration Through Education in Berlin-Neukölln. *Humanity Action* [online]. 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/35-stadtteilmutter-approaching-integration-through-education-in-berlin-neukolln>
- [iv] Stadtteilmütter in Neukölln. *Berlin.de: Neukölln* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.berlin.de/ba-neukoelln/org/qm/stadtteilmuetter.html>

- **Zlepšení procesu uznávání v zahraničí získaných diplomů a certifikátů**

Z přibližně 10,5 milionu osob s vlastní migrační zkušeností žijících dnes na německém území jich přes 2,8 milionu dokončilo své vzdělání v zahraničí. Značná část z nich však pracuje na podřadných pozicích neodpovídajících jejich kvalifikaci či v horším případě nepracují vůbec. Odhaduje se, že neuznání v zahraničí získané kvalifikace negativně ovlivňuje ekonomickou integraci asi 300 000 přistěhovalců.⁴²³ Některá opatření (profesní a další vzdělávání) se snaží migrantům dodatečně zajistit náhradní kvalifikaci. Správně by však v první řadě měla být zodpovězena otázka, zda by migranti nemohli své doklady o absolvování zahraničního vzdělání s ohledem na tuzemské standardy objektivně uplatnit i v Německu – pokud ano, pak by měly být ony doklady nostrifikovány.⁴²⁴ Často totiž hlavní problém s uznáváním diplomů spočívá v komplikovanosti či migrantově neznalosti souvisejícího administrativního procesu uznávání. Přestože jsou zahraniční kvalifikace asi dvou pětín přistěhovalců uznatelné bez přezkoušení rovnocennosti,⁴²⁵ pro zbytek migrantů může být uznávací proces vysoce netransparentní. Unifikované uznávací řízení totiž existuje jen pro část povolání a to jen v případě vybraných skupin migrantů (vystěhovalci, občané EU). V Německu se uznáváním diplomů a certifikátů navíc zabývá kolem 400 institucí a je tudíž dost obtížné najít tu

⁴²³ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 195

⁴²⁴ V případě mnoha migrantů by šance na úspěšnou ekonomickou integraci výrazně zvýšilo i částečné uznání v zahraničí získané kvalifikace nebo dovednosti, kterou však nelze doložit formálním dokumentem (tzv. neformální kvalifikace). Čerpáno z: INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 20-21.

⁴²⁵ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 178.

správnou, na niž je potřeba se obrátit.⁴²⁶ Proces uznávání má zlepšit od 1. 4. 2012 působící zákon ke zlepšení zjišťování a uznávání v zahraničí získaných profesních kvalifikací. Ten garantuje migrantům nárok na individuální přezkoušení rovnocennosti jejich kvalifikací a v budoucnu předpokládá zavedení jednotných kritérií pro jejich uznání. Transparentnost celého procesu by měla být zajištěna i lepší dostupností informací o možnostech uznávání, např. přes nově zřízenou horkou linku či regionální informační centra.⁴²⁷ Poradenství ve věcech uznávání diplomů a certifikátů zajišťují instituce v rámci regionálních sítí IQ.

Zlepšení procesu uznávání v zahraničí získaných kvalifikací je nezbytné nejen kvůli usnadnění ekonomické integrace migrantů, nýbrž i z hlediska zajištění nabídky kvalifikované pracovní práce na vysychajícím německém pracovním trhu. Jinými slovy: „Plýtvání dostupnými mozky“ (anglicky *brain waste*⁴²⁸) kvůli neefektivní byrokracii je luxus, který si německé hospodářství do budoucna nemůže dovolit.

- **Zvýšení kvalifikace a odborných jazykových znalostí**

Fundamentálními překážkami plnohodnotného ekonomického začlenění přistěhovalců jak první, tak druhé generace zůstávají nedostatečná znalost němčiny a nízká kvalifikovanost. Ačkoli již existuje solidní nabídka německých kurzů pro migranty, málo z nich poskytuje výuku pracovně orientovaného jazyka, tolik potřebného pro výkon povolání a usnadňující migrantovo uplatnění na trhu práce. K tomu má sloužit Program ESF a BAMF cílený na podporu jazykové výuky zaměřené na povolání pro osoby s migračním původem na spolkové úrovni⁴²⁹ (zkr. ESF-BAMF program). Kurz sestává až ze 730 vyučovacích hodin a je členěn do tří částí – výuky jazyka zaměřené na povolání, odborné výuky a prohlídek, popř. praxe v podniku. Na spolkové úrovni bylo od února 2009 do června 2011 otevřeno 2064 kurzů,

⁴²⁶ V případě kvalifikací, které se částečně shodují s německým ekvivalentem, nejsou bohužel v Německu mnohdy dostupné vzdělávací mechanismy na doplnění chybějících aspektů dané kvalifikace. Čerpáno z: INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 19.

⁴²⁷ Anerkennung ausländischer Berufsqualifikationen. BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *BMBF: Bildung* [online]. 5. 4. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.bmbf.de/de/15644.php>

⁴²⁸ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 178.

⁴²⁹ německy *ESF-BAMF Programm zur berufsbezogenen Sprachförderung für Personen mit Migrationshintergrund im Bereich des Bundes*

jichž se celkem zúčastnilo téměř 38 tisíc migrantů.⁴³⁰ Primární cílovou skupinou jsou migranti čerpající podporu v nezaměstnanosti. Program ročně hradí kurzovné 20 tisícům účastníků a to maximálně po dobu šesti měsíců.⁴³¹ Účast na něm se přitom nevylučuje s účastí na obecných integračních kurzech, oba typy kurzů se naopak velice dobře doplňují.

Hlavním problémem v otázce kvalifikace migrantů je nedostatek specifických nabídek pro osoby s migračním původem. Rekvalifikační programy totiž většinou nemají za cílovou skupinu osoby s nedokončenou nebo nízkou kvalifikací, do níž značná část přistěhovalců spadá. Navíc mívají spíše charakter krátkodobých opatření či tréninků a nebývají zaměřené na dodatečné získání formálního dokladu o vybrané kvalifikaci. Podobně je tomu u plošných opatření na úrovni spolku, jež většinou nejsou uzpůsobená specifickým potřebám migrantů či pro ně nejsou snadno dostupná.⁴³² Mimo specifických úprav opatření je pak při získávání kvalifikace u migrantů často potřebný i individuálnější přístup, např. formou coachingu či doprovodu v rámci odborné praxe.⁴³³

Na úrovni spolku existuje velký počet jak plošných, tak velice specificky zaměřených drobnějších a lokálnějších opatření. Významnou zprostředkovatelskou, koordinační a standardizační úlohu zde opět sehrává podpůrný program kooperační sítě IQ.⁴³⁴ Mnohá integrační opatření totiž mohou právě díky síťování za ně zodpovědných institucí velmi dobře fungovat jako komplementy. Na základě modelu procesního řetězce profesní integrace vytvořeného IQ tak například na program podpory městské výstavby *Soziale Stadt* („Sociální město“) navazuje spolkový program ESF a ministerstva dopravy, výstavby a rozvoje měst s názvem *Bildung, Wirtschaft, Arbeit im Quartier* („Vzdělání, hospodářství, práce ve čtvrti“, zkr. BIWAQ),⁴³⁵ jehož cílem je zvýšit šance málo kvalifikovaných mladých lidí a dlouhodobě nezaměstnaných na pracovním trhu. Z dostupných opatření na kvalifikaci migrantů, které

⁴³⁰ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 109.

⁴³¹ ESF-BAMF-Programm: Stärkung der berufsbezogenen Sprachkompetenz für Personen mit Migrationshintergrund. DIE BUNDESREGIERUNG. *ESF: Liste der Programme* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z:

http://www.esf.de/portal/generator/806/programm__staerkung__berufsbezogenen__sprachkompetenz.html

⁴³² Mezi takové programy patří např. program dalšího vzdělávání pro osoby s nízkou kvalifikací a starší zaměstnance (zkr. *WeGebAu*). Čerpáno z: INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 23-24.

⁴³³ Tamtéž, s. 24.

⁴³⁴ Handlungsfeld „Qualifizierung“. *Netzwerk IQ: Qualifizierung* [online]. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.netzwerk-iq.de/qualifizierung.html>

⁴³⁵ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 111.

předchozí dva programy vhodně doplňuje, se hodí zmínit ještě v letech 2008-2013 probíhající program ministerstva školství a ESF *Perspektive Berufsabschluss*. Ten cílí na dodatečné profesní vzdělávání migrantů zakončené získáním formálního dokladu o získané kvalifikaci. Program má zpřístupňovat nabídky dodatečné kvalifikace rovnocenně zaměstnaným i nezaměstnaným a osobám jak s migračním původem, tak bez něj. Jedním z hlavních cílů je přitom snížení podílu mladých lidí bez dokončeného profesního vzdělání. Spolupráce s poskytovateli dodatečných kvalifikačních kurzů a aktéry na trhu práce probíhá regionálně a na principu *kulturního mainstreamingu* – na migrační původ není nahlíženo jako na nevýhodu, nýbrž jako na devizu. S migranty by mělo být zacházeno rovnocenným způsobem, přičemž poskytovaná podpůrná opatření by měla zohledňovat jejich odlišnosti. Zároveň by však jejich vnímání nemělo být redukováno na migrační původ, aby se tak předešlo jejich nežádoucí stigmatizaci.⁴³⁶ V intencích integrace je tedy těžištěm principu důraz na rovnocenné postavení migrantů namísto skupinové diferenciaci.

- **Těsnější spolupráce s firemním sektorem a vytváření kooperačních sítí**

Klíčové je v celém procesu ekonomické a blíže pak profesní integrace výrazné zvýšení angažovanosti firemního sektoru jakožto hlavního poptávající na trhu kvalifikované pracovní síly. Z výsledků dotazování Německé průmyslové a obchodní komory na vzorku 1500 firem vyplývá, že možnost dodatečného vnitropodnikového vzdělávání nabízí 23 % a výuku němčiny zaměřenou na povolání 15 % dotazovaných firem.⁴³⁷ To lze však vzhledem k potenciálnímu zájmu firem stále považovat za relativně malý podíl. Dosavadní malou účast firem na integrační politice vlády lze připisovat různým možným příčinám – např. krátkodobé orientaci firem na zisk (umocňovaný v dobách krize) oproti dlouhodobému charakteru vládní integrační politiky, malému povědomí o problematice či jednoduše nízké prioritě otázky integrace v rámci firmy. Více angažované přitom bývají spíše velké firmy, které věnují ve firemní politice i rozpočtu větší prostor otázkám vlastní společenské odpovědnosti. Management rozmanitosti je tak již v mnoha firmách uplatňován – např. v personální politice cíleným zaměstnáváním osob s migračním původem či v budování firemní značky a image. Zájem firemního sektoru na úspěchu ekonomické integrace ilustruje počet podpisů tzv.

⁴³⁶ SCHWEIGARD-KAHN, Eva. Berufliche Nachqualifizierung für Personen mit Migrationshintergrund. *Denk-doch-mal.de: Netzwerk Gesellschaftsethik e.V.* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.denk-doch-mal.de/node/416>

⁴³⁷ Dále 16 % poskytuje kontakt na vhodnou vzdělávací či poradenskou instituci a 11 % využívá speciální interkulturní tým na podporu osob s migračním původem. Čerpáno z: Deutschland: Migranten in der Wirtschaft. *Migration-info.de: Migration und Bevölkerung* [online]. 2. vydání. Únor 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=120203

Charty rozmanitosti (Charta der Vielfalt), kterou od roku 2006 podepsalo přes 1100 firem a organizací.⁴³⁸ Cílem charty je vytvářet pracovní prostředí založené na toleranci a rovnocenném jednání bez předsudků vůči různým skupinám (migrantům, postiženým, homosexuálům atd.). Tyto hodnoty se pak signatáři charty zavazují inkorporovat do svých vnitropodnikových procesů.⁴³⁹ Významnou roli v šíření myšlenky veřejně-soukromé spolupráce v oblasti ekonomické integrace přitom hrají instituce, které úžeji kooperují s vládními resorty a zároveň mají vliv na rozhodovací procesy ve vedeních mnoha firem. Patří mezi ně např. hospodářské komory, profesní sdružení či odvětvové a odborové svazy.⁴⁴⁰ V zájmu vlády je tudíž zintenzivnění spolupráce s těmito aktéry na trhu práce (např. v rámci kooperačních sítí, jakou je IQ).

- **Zvýšení interkulturní sensibility aktérů integrační politiky**

Integrace nepředpokládá jednostrannou adaptaci migrantů v podmínkách statického systému. Veřejná správa a další organizace se musí s ohledem na integrační politiku a demografické změny také dynamicky přizpůsobovat. V NAPI je tudíž jako jeden z dílčích cílů vytyčeno kontinuální zvyšování interkulturních kompetencí aktérů (nejen) ekonomické integrace.⁴⁴¹ Větší interkulturní otevřenosti lze například dosáhnout zapojením samotných migrantů do organizačních struktur integrační pomoci. Zvyšování podílu osob s migračním původem ve veřejné správě bylo v posledních letech hojně diskutováno a kritizováno, ve své podstatě však představuje logický krok využívající potenciálu jazykových a interkulturních schopností migrantů nejen k usnadnění integrace jiných, ale skrze práci pro veřejný sektor i jich samotných. Původně navrhovanou kvótu 9,9 % označila ministryně Maria Böhmerová koncem ledna za nedostačující.⁴⁴² Podíl migrantů mezi zaměstnanci veřejné správy⁴⁴³ sice mezi roky 2005 a 2010 vzrostl (z 9,3 na plánovaných 9,9 %), podíl migrantů ve veřejné

⁴³⁸ Über die Charta. *Charta der Vielfalt* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.charta-der-vielfalt.de/de/charta-der-vielfalt/ueber-die-charta.html>

⁴³⁹ Die Charta im Wortlaut. *Charta der Vielfalt* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.charta-der-vielfalt.de/de/charta-der-vielfalt/die-charta-im-wortlaut.html>

⁴⁴⁰ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 112-114.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 128-129.

⁴⁴² In deutschen Behörden sollen mehr Migranten arbeiten. *Zeit Online: Gesellschaft* [online]. 31. 1. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.zeit.de/gesellschaft/2012-01/integrationsgipfel-aktionsplan>

⁴⁴³ Vstupuje-li do procesu posuzování uchazeče vedle aspektu kvalifikace ještě migrační původ, je otázkou, zda stanovení podílu státních úředníků z řad migrantů pomocí kvóty a jeho plánovitě navyšování nemůže negativně ovlivnit kvalitu a efektivitu veřejné správy. Není také zřejmé, zda je záhodné, aby kvóta korelovala s podílem migrantů na lokální populaci a byla tak v oblastech s vysokým podílem migrantů (např. aglomerace, Porúří atd.) relativně vyšší.

správě na celkovém počtu výdělečně činných osob však klesal, což lze přičítat i nižším platům ve veřejném sektoru.⁴⁴⁴ Interkulturní sensibilitu je potřeba zvyšovat i implementací kvalitativních standardů a interkulturně sensiblních poradenských konceptů za současného doškolení stávajícího personálu v oblasti interkulturní komunikace. Na spolkové úrovni zajišťuje obě tyto služby skrze regionální partnery kooperační síť IQ,⁴⁴⁵ kromě ní lze však zmínit i několik dalších iniciativ a kampaní s cílem větší interkulturní otevřenosti. Ústřední svaz německých řemesel například v roce 2011 spustil kampaň propagující kulturní rozmanitost s heslem „*U nás není podstatné, odkud člověk pochází, ale kam se chce dostat.*“ V oblasti řemeslné výroby se podíl zaměstnanců s migračním původem pohybuje kolem 20 %, což ozřejmuje zájem zaměstnavatelů jakožto poptávajících na trhu práce o zdůraznění interkulturní otevřenosti tohoto odvětví. Řemeslné komory pro své zaměstnance například samy pořádají školení o kulturní rozmanitosti, minimálně v každé třetí komoře navíc zastávají osoby s migračním původem čestný úřad. Organizace průmyslových a obchodních komor (IHK) zase pro rok 2011 zvolila heslo: „*Společně za kvalifikované pracovníky – vzdělávat, zaměstnávat, integrovat.*“ Ze zajímavých regionálních iniciativ se hodí zmínit smlouvu mezi sedmi městy v Porúří s názvem *Interkulturní městský region Porúří (Interkulturelle Städteregion Ruhr)*, v níž se signatářská města⁴⁴⁶ zavazují do budoucna spolupracovat na zvyšování interkulturní kompetentnosti svých veřejně-správních organizací. Města se budou v dlouhodobém horizontu snažit společně na svých úřadech sbližovat podíl zaměstnanců s migračním původem a podíl migrantů v městské populaci, větší význam by měl být v personální politice přikládán interkulturním kompetencím a města také chtějí blíže spolupracovat s firemním sektorem na řešení problémů na lokálním trhu práce.⁴⁴⁷ Cílem

⁴⁴⁴ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 131-134.

⁴⁴⁵ Někdy mohou interkulturní školení interně zajišťovat i vhodně kvalifikovaní zaměstnanci daného úřadu. Tak je tomu např. na občanském úřadě v Berlíně-Zehlendorfu, kde interkulturní tréninky organizuje okresní pověřenkyně pro integraci a migraci Marina Roncoroni. Čerpáno z rozhovoru s Marinou Roncoroni vedeného autorem v Berlíně dne 14. 2. 2012. Dále z: Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 112

⁴⁴⁶ Jsou jimi Bochum, Dortmund, Duisburg, Essen, Gelsenkirchen, Herne, a Mülheim. Čerpáno z: Metropole Ruhr. *Stadtschulpflegschaft Duisburg* [online]. 2010 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.stadtschulpflegschaft-duisburg.de/index.php/component/content/article/3-kurzmeldungen/110-metropole-ruhr>

⁴⁴⁷ INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG, Pro Qualifizierung, BMAS & IQ Consult. *Denkanstöße: Organisationsentwicklung und interkulturelle Öffnung* [online]. Düsseldorf, 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://www.netzwerk-iq.de/fileadmin/redaktion/Publikationen/03_Diversity_Management/2011_Denkanstoesse_Organisationsentwicklungen.pdf, s. 21

těchto projektů a kampaní (stejně jako německé integrační politiky na trhu práce) je aktivně propagovat podporu kulturní rozmanitosti a dát potenciálním zaměstnancům s migračním původem najevo, že jsou v německé ekonomice vítáni.⁴⁴⁸

Obr. 8: Ukázky z kampaní Ústředního svazu německých řemesel a IHK z roku 2011

Zdroje: Fremdenfeindlichkeit ist für uns ein Fremdwort“: Dortmunder Handwerk zeigt Flagge für Vielfalt und Toleranz. DO21.DE. [online]. 26. 8. 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: http://www.wm-nightlife.com/news-bild.php?news_ID=8886 ; Gemeinsam für Fachkräfte: Portal zum Jahresthema gestartet. IHK NIEDERBAYERN. [online]. 17. 2. 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <http://www.ihk-niederbayern.de/aktuelles/artikel/gemeinsam-fuer-fachkraefte/>

- **Prevence diskriminace a kriminality**

Tento bod se sice neshoduje s běžnou formulací integračně-politických cílů, obsahově však s integrací úzce souvisí. Jak diskriminace, tak kriminalita představují z hlediska integrace nežádoucí jevy, přičemž diskriminace působí jako překážka úspěšné integrace a kriminalita představuje možný následek neúspěšné či nedostatečné integrace.⁴⁴⁹ Z nahlášených případů diskriminace vyplývá, že migranti bývají na trhu práce nejčastěji diskriminováni kvůli své rase či etnickému původu, méně často pak hraje roli pohlaví, postižení či věk.⁴⁵⁰ Hlavní obtíží

⁴⁴⁸ Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>, s. 113.

⁴⁴⁹ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 17.

⁴⁵⁰ Míňeny jsou případy diskriminace migrantů, o nichž byla informována kancelář spolkové pověřenkyně pro integraci. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION,

diskriminace na pracovním trhu je její mnohotvárnost a s tím související nesnadná právní postihnutelnost. Legislativně problematiku diskriminace upravuje zákon o rovném zacházení (*Gleichbehandlungsgesetz*), od roku 2006 harmonizovaný se čtyřmi antidiskriminačními směrnici EU,⁴⁵¹ praktická aplikace jím prosazovaných antidiskriminačních zásad však naráží na jedné straně na jistou formu tabuizace diskriminace, resp. tacitní trpění diskriminace ze strany majoritní společnosti, na druhé straně na značně nekoherentní systém antidiskriminačních předpisů a sankcí v rámci práva sociálního zabezpečení.⁴⁵² Problematika diskriminace migrantů je jen vzácně diskutována v politických kruzích a její přesné příčiny a působení⁴⁵³ zůstávají nadále poměrně neprobádané.⁴⁵⁴ Zlepšení vědomostní báze o diskriminaci je proto jedním z hlavních úkolů nezávislé Spolkové antidiskriminační agentury (*Antidiskriminierungsstelle des Bundes*, zkr. ADS), založené v roce 2006 při ministerstvu rodiny. Její agenda zahrnuje výzkum, poskytování a zprostředkování poradenství a případné urovnávání sporů v případech diskriminace. Současně ADS spolupracuje s četnými nevládními organizacemi a snaží se zvyšovat společenské povědomí o problematice diskriminace a výhodách nediskriminační společnosti.⁴⁵⁵

Kriminalita migrantů představuje možné vyústění neúspěšné integrace a z ekonomického hlediska generuje dodatečné společenské náklady. Může se přitom jednat jak o kriminalitu migrantů, tak kriminalitu páchanou na migrantech. Z hlediska integrace však zásadní problém spočívá především ve vnímání zločinnosti přistěhovalců majoritní společností. Přestože mezi

FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. 8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile, s. 384.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 382-383.

⁴⁵² INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulust-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 40.

⁴⁵³ V oblasti diskriminace migrantů na trhu práce již proběhla řada experimentů a studií, ty však spíše zjišťovaly statistickou významnost diskriminace – hojná část z nich se zaměřuje na diskriminaci skupiny migrantů tureckého původu, u níž konstatuje nadprůměrnou míru znevýhodňování na pracovním trhu. Kauzálních analýz diskriminačních procesů na trhu práce je však podstatně méně. Čerpáno z: GOLDBERG, Andreas; MOURINHO, Dora; KULKE, Ursula. ILO. *Labour market discrimination against foreign workers in Germany* [online]. Ženeva, 1995 [cit. 2012-04-19]. International Migration Papers 7. Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp07e.pdf> ; a dále z: KAAS, Leo; MANGER, Christian. *Ethnic Discrimination in Germany's Labour Market – a Field Experiment* [online]. Konstanz, 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://kops.ub.uni-konstanz.de/bitstream/handle/urn:nbn:de:bsz:352-opus-112715/Kaas_Manger.pdf?sequence=1

⁴⁵⁴ INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulust-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf, s. 40.

⁴⁵⁵ BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile, s. 193-195.

lety 1993 a 2008 klesl v SRN podíl cizinců podezřelých z trestného činu na celkovém počtu podezřelých z 33,6 na 20,9 %, ve společnosti se nadále drží pevně zakořeněný předsudek, že migranti páchají trestnou činnost průměrně více než osoby bez migračního původu. Po očištění výše uvedené statistiky o kriminalitu cizinců nacházejících se v Německu jen přechodně (turistů atp.) a trestné činy specifické výhradně pro cizince (prohřešky proti pobytovému a azylovému právu atp.) je sice daný podíl ještě nižší a dosahuje 16,4 %, i tak je ale stále skoro dvakrát vyšší než podíl cizinců na populaci Německa.⁴⁵⁶ Policejní kriminální statistiky bohužel nejsou členěny podle migračního původu, ale pouze podle státního občanství,⁴⁵⁷ což značně snižuje jejich vypovídací schopnost pro účely této práce.⁴⁵⁸

Při statistickém pozorování je také třeba zohlednit životní podmínky migrantů a demografickou strukturu jejich populace. Migranti žijí častěji než osoby bez migračního původu v městských oblastech, jsou méně kvalifikovaní, častěji nezaměstnaní a mají obvykle nižší příjmy. Vedle toho se jejich populace vyznačuje vyšším podílem mužů, mladistvých a také většími rodinami. Statisticky vzato zvyšují takové podmínky pravděpodobnost trestného jednání, a to i pokud by se jednalo o osoby bez migračního původu.⁴⁵⁹ Předsudek o větší zločinnosti migrantů lze tedy označit minimálně za zveličený, pokud ne přímo za nepodložený. V případě cizinců však statistiky mluví jasně v jejich neprospěch, ač se míra cizinecké kriminality⁴⁶⁰ mezi roky 2005 a 2008 mírně snížila. V roce 2010 meziročně lehce

⁴⁵⁶ SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 213-214.

⁴⁵⁷ DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 23-24.

⁴⁵⁸ Statistika např. nezahrnují skupinu naturalizovaných migrantů, u nichž se vzhledem k požadavku trestní bezúhonnosti před naturalizací dá předpokládat velmi malá zločinnost. Teoreticky by tedy výrazně snižovali průměrnou míru kriminality migrantů, byla-li by taková statistika pro tuto skupinu dostupná. Čerpáno z: SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf, s. 214.

⁴⁵⁹ tamtéž

⁴⁶⁰ Míra kriminality je podíl osob podezřelých z trestného činu a celkového počtu osob v dané skupině obyvatel, očištěných o turisty a trestné činy specifické pro cizince. Policejní statistiky obecně pracují jen s nahlášenými a zpracovanými podezřeními z trestného činu. Závěry vyvozené z těchto statistik tak nemusí odpovídat přesně realitě vzhledem k nezahrnutí nenahlášené a policií neznámé trestné činnosti. Kvalita statistik je také ovlivněna procesními aspekty sběru dat a předávání případů mezi policií, státním návladním a soudy. Čerpáno z: DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter Integrationsindikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile, s. 139-40.

vzrostla a dosahovala u cizinců 5,3 %, zatímco souhrnně za celou populaci činila jen 2,6 %.⁴⁶¹ V některých podskupinách se však projevují odlišné trendy – např. v případě mladých cizinců je míra kriminality znepokojivě vyšší a má rostoucí tendenci.⁴⁶² Cizinci (opět především mladiství a mužského pohlaví) bývají také častěji podezřelí ze spáchání násilných trestných činů (2010: 0,6 vs. 0,2 %).⁴⁶³

Drtivá většina konkrétních integračních opatření má za úkol určitým způsobem eliminovat segregaci či marginalizaci přistěhovalců v určité oblasti společenského života. Nepřímo je tak jejich cílem i prevence přistěhovalcké kriminality, která může migranty odsunout na okraj společnosti jak existenčně, tak ve vnímání přijímající společnosti. Integrační a spolupůsobící politiky (např. vzdělávací, dopravní či bytové) by měly zamezit vzniku či se vypořádat s existencí takových životních podmínek, v nichž reálně k segregaci migrantů dochází a v nichž je tím pádem i vysoké nebezpečí růstu kriminality. Souběh více úkazů bránících integraci (nízká kvalifikace, špatná znalost němčiny, nízké příjmy, nezaměstnanost atd.) u jednotlivců určité skupiny přistěhovalců totiž může vést např. k vytváření migrantských či chudinských čtvrtí se strukturami paralelní společnosti.

Studie 3: Profil berlínské čtvrti Neukölln (leden 2012)

Málokteré místo v Německu bývá uváděno jako příklad paralelní společnosti tak často, jako právě Neukölln, jedna z dvanácti berlínských městských částí. Na jejích 45 km² žilo v lednu 2012 přes 313 tisíc obyvatel, tedy asi 9 % procent populace Berlína. Velkou část z nich tvoří migranti, především tureckého a arabského původu. Podíl osob s migračním původem z celkem 148 států se zde pohybuje kolem 40 %, přičemž přes polovinu z nich tvoří cizinci. Migranti jsou více zastoupeni v severní části Neuköllnu, kde jejich podíl na obyvatelstvu činí 51,7 %, v jižním Neuköllnu je naproti tomu téměř poloviční (27,6 %).

Imigrační historie Neuköllnu se počítá cca od 60. let minulého století, kdy se zde začali usazovat migranti převážně tureckého původu. Motivovalo je k tomu hlavně relativně nízké nájemné opuštěných starých bytů po Němcích, kteří se v té době hojně stěhovali do nově postavených domů v jižní části čtvrti. V 80. a 90. letech se i díky Anwerbestoppu z roku 1973 změnila struktura migrace do Neuköllnu a nad tureckými rodinami začali převažovat váleční uprchlíci z Libanonu, Palestiny, Sýrie a bývalé Jugoslávie. Neukölln má dnes největší tureckou komunitu ze všech berlínských městských částí (37 000), představující 12 % populace čtvrti. Dalšími významnými etniky jsou Arabové (Libanonci a Palestinci, 27 000, 9 %), bývalí Jugoslávci (17 000, 6 %) či Poláci (14 000, 5 %). Ze všech obyvatel Neuköllnu jich 18 % pochází z muslimských zemí.

Největším současným problémem Neuköllnu a důvodem, proč bývá tak často označován za paralelní společnost, je jeho socioekonomická situace. Míra nezaměstnanosti je zde se 17,5 % téměř 2,4krát vyšší než na spolkové úrovni (7,3 %) a u místních migrantů je až dvakrát častějším jevem než u populace bez migračního původu. Historické příčiny vysoké míry nezaměstnanosti přitom tkví především

⁴⁶¹ Podíl odsouzených činil v témž roce u cizinců 1,9 %, u celkového obyvatelstva jen 0,8 %. Čerpáno z: viz předchozí poznámka pod čarou, s. 140.

⁴⁶² U mladistvých (14-25 let) je přitom jak u celkové populace, tak u cizinců nejvyšší v případě věkové skupiny 18-21 let (2010: 7,5 % vs. 11,8 %). Čerpáno z: viz předchozí dvě poznámky pod čarou, s. 140-141.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 141

v omezení pracovní činnosti pro azylaty a restrukturalizaci berlínského průmyslu po sjednocení Německa, během níž bylo zrušeno 75 % pro migranty tolik důležitých pracovních míst ve zpracovatelském průmyslu. Zmiňován bývá i fakt, že nemalá část migrantských rodin si založila živobytí na transferech ze sociálního systému. Na sociálních dávkách jako životním příjmu závisí 30 % Neuköllňanů, v severním Neuköllnu je to skoro každý druhý obyvatel. Z celkového rozpočtu městské části Neukölln (703 mil. eur) tak směřuje vysokých 59 % jen na sociální dávky (416 mil. eur) a jen 1 % tak zbývá na investice.

Významnou příčinou problémů Neuköllnu je i nízké dosažené vzdělání migrantů, které se bohužel přenáší i na jejich děti. Situace ve školách v severním Neuköllnu, kde má až 80 % žáků migrační původ, je kritická – 54 % mladistvých zde dokončí jen hlavní školu nebo školu vůbec nedokončí. Z těchto neúspěšných žáků přitom tvoří dobře přes polovinu (57 %) děti s migračním původem. Nepřekvapí tak, že v Neuköllnu pobírá sociální podporu Hartz IV kolem 45 % osob do 25 let. Právě skupina mladých migrantů s nízkou perspektivou pracovního uplatnění je ale velmi riziková, jelikož je náchylnější k páchání trestné činnosti. V Neuköllnu je evidováno 204 mladistvých recidivistů, z nichž má 88 % migrační, 47% arabský a 24% turecký původ.

Je obtížné předvídat, jak se bude společenskoekonomická situace v Neuköllnu do budoucna vyvíjet. Integraci neprospívajícím jevem je odliv úspěšných a vzdělaných migrantů z Neuköllnu – mnohé vzdělanější rodiny se před nástupem svých dětí do školy rozhodnou přestěhovat do klidnějších čtvrtí či měst s lepší úrovní škol. V severním Neuköllnu tak zůstávají jen sociálně slabší a málo vzdělaní přistěhovalci, kteří postrádají vzory v podobě dobře integrovaných migrantů. Na druhou stranu je zde ale činný nemalý počet úspěšných integračních iniciativ (např. Stadtteilmütter či Aufbruch Neukölln) stejně jako jednotlivců zastávajících čestné úřady, které se svou dobrovolnou prací významně podílí na integračním snažení radnice. Nová integrační politika Neuköllnu je založena právě na plném využití potenciálů těchto osobností jakožto „majáků“ lokální integrace a jejich zapojení do kooperačních sítí. Integrace je tak stimulována prakticky a odspodu, nikoli odshora a na základě teoretických integračních koncepcí. Projektová integrační politika (přezdívaná „projektitida“) se ukázala právě v sociálně slabém Neuköllnu jako neúčinná, protože projekty kvůli svému krátkodobému časovému horizontu i financování (do 3 let) nepřinášejí dlouhodobě kýžené výsledky. Migrant si navíc zvyklí na krátké trvání projektů a vytvořilo se u nich jakési konzumní chování, kdy si vybírali jen ty krátkodobě výhodné a ne nutně ty nejpřínosnější projekty. Kvůli časovému omezení se nevytvářely ani dlouhodobé vazby mezi integrujícími se migranty a nositeli příp. realizátory projektů a tudíž nebyla zajištěna tolik potřebná kontinuita integračního snažení. Důraz je proto v Neuköllnu obecně kladen na dlouhodobě konzistentní integrační iniciativy a opatření, která se flexibilně přizpůsobují jak demografickým, tak socioekonomickým změnám společnosti.

Zdroje:

[i] Rozhovor s Arnoldem Mengelkochem, neuköllnským pověřencem pro migraci, vedený autorem v Berlíně dne 15. 2. 2012

[ii] Vygenerované statistiky poskytnuté kanceláří okresního pověřence pro migraci v Neuköllnu

Závěr

Nejlepším možným výsledkem akulturace je integrace, protože nabízí nejpříznivější poměr mezi zachováním hodnot a bezproblémovostí soužití dvou či více kultur. Podobně jako v jiných evropských státech má dnes princip integrace i v SRN své místo v migrační a integrační politice vlády, přestože větší význam mu začal být přikládán teprve nedávno.

Podstatnou část dnešních problémů integrace lze přikládat právě historickému otálení SRN při implementaci integračních opatření. V 50. až 70. letech omezovala spolková vláda integraci gastarbeiterů v souladu s diskriminačním modelem jen na trh práce. Nábor zahraničních nekvalifikovaných pracovníků se ukázal jako efektivní nástroj hospodářského růstu a přispěl k realizaci západoněmeckého hospodářského zázraku. Jeho slabina spočívala v příliš velké důvěře v možnost účinně regulovat přistěhovalectví skrze mezinárodní smlouvy. Příklad NDR dokazuje, že striktní regulace sama o sobě funkční být může – počet cizinců zde za 40 let imigrace stoupl minimálně, ač za cenu mnohdy nehumánních opatření. Západní Německo naopak doplatilo na nekonzistentnost regulace, kdy restriktivní opatření byla doplňována velmi liberálními pravidly imigrace. Příkladem takové diskrepance je náhlé ukončení náboru gastarbeiterů Anwerbestoppem v roce 1973 za současného ponechání možnosti dodatečného přistěhování rodin, které bylo později omezováno a doplněno systémem návratové pomoci. Dlouhodobé popírání existence přistěhovecké situace a nutnosti vytvoření integrační koncepce pro usídlené migranty způsobilo, že vláda pokračovala v zavádění jednorázových opatření kopírujících vývoj hospodářského cyklu a dále vrstvila protichůdná opatření. Výsledkem historické nekonzistence vládní přistěhovecké politiky a čtyř dekad politického dementování existence přistěhovecké situace jsou do pak do jisté míry některé současné problémy migrantské populace.

Pozornost vlády se od migrace k integraci přenesla až cizineckým zákonem v 90. letech, opravdu vážně začala být vnímána na přelomu tisíciletí, když tehdejší ministr vnitra Schily pověřil komisi Süßmuthové vytvořením první spolkové integrační koncepce. Ta později posloužila jako polotovar pro přelomový a tolik diskutovaný přistěhovecký zákon a související integrační zákonodárství.

Integrační legislativa představuje nosnou konstrukci vládní integrační politiky tím, že vytváří podmínky pro uskutečňování vládních opatření. Její absence v minulém století samozřejmě významně omezovala účinnost tehdejší přistěhovecké politiky. Integrační legislativa, mimo jiné, jasně vymezuje pozici migrantů v majoritní společnosti, garantuje jim jejich práva a připomíná jejich povinnosti. Významnou změnou byl pro přistěhovalce v roce 2000 zákon

o reformě státoobčanského práva, který zkracoval minimální dobu pobytu k podání žádosti o naturalizaci z patnácti na osm let a navíc legitimizoval nárok mladších příslušníků druhé generace na německé státní občanství zavedením principu práva země narození (*ius soli*). Ještě významnější byl přistěhovalecký zákon schválený v roce 2004, který výrazně zjednodušil a sjednotil dosavadní migrační a případnou integrační legislativu. Zároveň inicioval vytvoření dalších podpůrných zákonů a zaváděl nové integrační struktury, k nimž se od roku 2005 řadí např. integrační kurzy jakožto první ryze integrační opatření na spolkové úrovni. Ačkoli bývá často kritizováno jejich podfinancování a zpochybňována jejich kvalita, má toto opatření jasnou vizi a velký dosah – uděleno už bylo přes milion oprávnění k účasti na integračním kurzu, za prvních šest let fungování kurzů úspěšně kurz absolvovalo přes čtyři sta tisíc migrantů. Integrační kurzy představují jednu ze složek dodatečného vzdělávání migrantů a umožňují jim seznámit se s kulturními hodnotami SRN a získat znalost němčiny potřebnou pro každodenní komunikaci. Ovládá-li migrant němčinu na slušné úrovni už v momentě imigrace, probíhá jeho integrace zpravidla mnohem snadněji. To však nebývá v případě SRN tak obvyklý případ. Oproti jiným bývalým koloniálním mocnostem má Německo tu nevýhodu, že němčina se nikdy jako koloniální jazyk neetablovala a velká část migrantů tak do SRN přichází jen se základní či žádnou znalostí němčiny.

Osvojení němčiny je proto v integrační politice věnována náležitá pozornost. Zdůrazňována je nutnost začít u migrantů se vzděláváním v němčině od raného dětství. Vláda usiluje o zintenzivnění zapojení dětí migrantů do předškolního vzdělávání už před třetím rokem života a nikoliv jen v tradičním věku 3-6 let. Klíčová je vedle toho maximalizace kontaktu s němčinou a možnost ji používat v běžné komunikaci, což bývá komplikované v prostředí školek, kde je podíl dětí s jiným rodinným jazykem než němčinou i více než tříčtvrtinový. Vláda se proto zavázala v podobných oblastech do roku 2014 zřídit 4000 speciálních celodenních jeslí.

Stírání kompetenčních deficitů dětí od předškolního věku je nezbytné, mají-li být děti úspěšné v následujících etapách vzdělávání. Už častější odklad nástupu na základní školu předznamenává u migrantů na konci čtvrté třídy mnohdy až roční znalostní skluz oproti řádně zapsaným žákům. Kumulativní efekt počátečních deficitů se u dětí s migračním původem odráží i při přechodu na první stupeň sekundárního vzdělávání, kdy častěji končí na horších školách než děti bez migračního původu. Následný přechod na druhý stupeň je pak o to komplikovanější. Migranti často dokončí pouze hlavní školu a mnohdy ani to ne – podíl migrantů bez dokončeného všeobecného vzdělání zůstává oproti populaci bez migračního

původu nadále příliš vysoký (2008: 13 % vs. 1,5 %). Migranti pak často i na několik let uvíznou v přechodovém systému a ztratí tak perspektivu další participace ve vzdělání. Vládní programy se proto snaží analyzovat hlavní příčiny horší výchozí pozice migrantů i předcházet některým jejím projevům – snaží se např. aktivněji zapojovat rodiče do podpory vzdělání svých dětí, zajišťuje systém bezplatných doučování či usiluje o větší zaangažování migrantských firem do procesu profesního vzdělání učňů s migračním původem.

Ač stav integrace na předchozích vzdělávacích stupních způsobuje, že na vysokou školu se dostane 1,5krát méně migrantů než mladých bez migračního původu, pozice migrantů ve vysokoškolském vzdělání už není tak problematická. Zásahu na tom mají četné poradenské iniciativy a projekty univerzit věnovaným migrantům. Nežádoucím jevem je však skutečnost, že cizinci (přesněji tuzemci ve vzdělání) častěji než Němci nedokončují vysokoškolské vzdělání. Podíl na tom má obvykle finanční situace cizinců (obecně i migrantů), kvůli němuž jsou v daleko větší míře než Němci závislí na příjmu z práce při studiu a financování od státu. Migrantům v dospělém věku může k získání dodatečné kvalifikace pomoci i další vzdělávání. To je na pozadí stárnutí populace a posouvání hranice důchodového věku stále relevantnější i pro osoby ve vyšším věku. Problémem je nadále nízký podíl firem poskytujících možnost podnikového vzdělávání a obecný nedostatek specifických nabídek dalšího vzdělávání pro migranty.

Na trhu práce si migranti soudě podle integračních indikátorů vedou hůře než původní obyvatelstvo. U většiny ukazatelů sice přistěhovalci v období 2005-2010 dosáhli významného absolutního zlepšení, v porovnání s vývojem týchž indikátorů u osob bez migračního původu si však místy i relativně pohoršili. K reálnému sblížení pozic obou skupin tak alespoň statisticky nedošlo. Přistěhovalci jsou oproti obyvatelstvu bez migračního původu méně ekonomicky aktivní i výdělečně činní. S tím souvisí i jejich častější nezaměstnanost, a to jak v případě mladistvých, tak starších osob a dlouhodobě nezaměstnaných. Příčinami tohoto stavu jsou obecně nižší kvalifikace migrantů a problémy s uznáváním diplomů získaných v zahraničí nutící migranty vykonávat podřadnější práce. Od těchto dvou faktorů se odvíjí i jejich vyšší citlivost na strukturální změny v ekonomice a vývoj hospodářského cyklu. Migranti představují pro stát velice nákladnou skupinou obyvatel – vláda musí vynakládat prostředky na opatření na jejich integraci, často ale i na jejich podporu v nezaměstnanosti. Část migrantů dokonce dobrovolně setrvává v nezaměstnanosti a zneužívá tak dlouhodobě štědrosti sociálního systému. Tento jev je typický hlavně pro městské oblasti, konkrétně pak pro migrantské čtvrti jako např. Neukölln v Berlíně.

Obzvlášť znepokojivě se vyvíjí pozice druhé generace migrantů. Ačkoli se v Německu narodili, očekávání větší konvergence s ekonomickou výkonností původního obyvatelstva se u nich nenaplnuje a v mnoha oblastech si podle statistik vedou dokonce hůře než první generace. Velkou roli u nich hraje faktor „ztráty vyhlídek“ (*Perspektivlosigkeit*) a určité kulturní rozpolcenosti. Formálně jsou sice rodilí Němci, avšak společnost s nimi jedná jako s migranty. Toto společenské vyhranění může mít za následek určitou míru společenské segregace či diskriminace, která se projevuje obvykle v průběhu vzdělávání i při nástupu do pracovního života. Integrace druhé generace je nicméně klíčová, mají-li se výdaje německé vlády na integrační politiku v budoucnosti vrátit ve formě daňových a sociálních odvodů.

Migranti jsou velice aktivní v podnikání. Konkrétně cizinci zakládají firmy až třikrát častěji než původní obyvatelé SRN. Podnikání představuje pro migranty mnohdy nouzovou alternativu k nezaměstnanosti. Obava ze ztráty zaměstnání může rozhodnutí podnikat urychlit, výsledkem čehož bývá nedomyšlenost podnikatelské koncepce či její malá inovativnost. Nouzový charakter podnikání migrantů je tak zčásti příčinou až třikrát častějších bankrotů migrantských firem. Tato fluktuace ale nijak nesnižuje podnikatelský potenciál migrantů. Úkolem integrační politiky je v této souvislosti nadále zefektivňovat, rozšiřovat a zpřístupňovat nabídku specializovaného poradenství a školení pro (začínající) podnikatele s migračním původem, stejně jako zlepšit dostupnost financování pro migrantské firmy.

Problémem integračních opatření bývá mnohdy spíše jejich nedostupnost než jejich nedostačující nabídka. Pro migranta s omezenými znalostmi němčiny bývá obtížné se v celé šíři nabídky zorientovat a způsob, jakým mu je „shora“ prezentována ho dále nemusí zasáhnout či oslovit. V poslední době se stále více aplikovaným principem stává spojování nositelů projektů a dalších integračních aktérů do kooperačních sítí, které zefektivňují výměnu informací. Díky této synergii se zlepšuje informovanost integračních poradců i migrantů o dostupných nabídkách integračních opatření. Síťování probíhá na úrovni regionů (např. *Interkulturelles Netzwerk region Porúří*), municipalit, čtvrtí i specifických sfér integrace. Příkladem funkční kooperační sítě je IQ (*Integrace skrze kvalifikaci*), sestávající z šestnácti regionálních sítí podle spolkových zemí a angažující se v pěti základních oblastech – kvalifikace migrantů, výuky němčiny zaměřené na povolání, zakládání živností, managementu rozmanitosti a uznávání diplomů.

Integrační opatření by měla být i dostatečně sensiblní v jednání s migranty, čehož lze dosahovat buď interkulturelním školením personálu, nebo větším zapojováním samotných migrantů a migrantských organizací do struktur integrační politiky. Nesporná výhoda

migrantských organizací spočívá v tom, že mají díky kulturní i jazykové blízkosti často snazší přístup k cílové skupině migrantů než běžná vládní opatření. Příkladem úspěšného opatření migrantské organizace je projekt „*Matky ze susedství*“ (*Stadtteilmütter*), v jehož rámci poskytují migrantky rodinné poradenství rodičům s migračním původem.

V politické praxi se ukázalo, že integrační politika je oproti multikulturalismu na jedné a striktní prevenci přistěhovalectví na druhé straně správnou střední cestou, ačkoliv nepřináší okamžitá a skoková zlepšení. Integrace představuje postupný a dlouhodobý proces, lepší je do něj ale investovat dříve, nežli později. Platí zde pravidlo, že opomíjení investic do integrace generuje v budoucnu vyšší dodatečné náklady, než kolik by činila včasná efektivní investice. S ohledem na současný demografický vývoj budou migranti v budoucnu hrát stále větší roli jako plátcí do veřejných rozpočtů a je zájmem vlády (a úkolem integrační politiky), aby tuto roli byli schopni plnit v harmonickém soužití s majoritní společností a za využití svého plného potenciálu. V tomto ohledu jsou velká očekávání vkládána do nového zákona ke zlepšení zjišťování a uznávání v zahraničí získaných profesních kvalifikací, který by měl v krátké době skrze zefektivnění procesu uznávání diplomů a certifikátů umožnit plnou využitelnost až tří set tisíc kvalifikovaných migrantů dosud blokových ve výkonu své kvalifikace uznávací byrokracií.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že migranti dosáhli během poslední dekády napříč vybranými oblastmi vzdělání a trhu práce absolutních zlepšení. Skutečnost, že se majoritní populaci podle měření výrazně nepřibližují či si místy relativně pohoršují, nemění nic na tom, že se situace uvnitř skupiny migrantů zlepšila, což je samo o sobě úspěchem. Výrazný podíl na tom mají vládní integrační politika i soukromé integrační iniciativy.

V pravém slova smyslu tedy nelze tvrdit, že integrace přistěhovalců v Německu ztroskotala. Přesnější je tvrzení, že začala opožděně a zatím přinesla sice znatelné, ale nijak průlomové zlepšení socioekonomické pozice migrantů. Míra tohoto zlepšení se v různých životních oblastech liší, a proto lze jen těžko určit, zda je integrace jako celek úspěšná. Současný stav integrace lze hodnotit jak pozitivně, tak negativně v závislosti na úhlu pohledu. Podíl (resp. „vina“) integrační politiky na současném přistěhovačské situaci spočívá maximálně v její neoptimální konfiguraci v některých integračních oblastech, samotný stav integrace je však spíše výsledkem čtyř desetiletí neexistence jasnější koncepce integrační politiky. Je naopak zásluhou integrační politiky, že během své cca desetileté existence dokázala znatelně odstranit část následků čtyřiceti let neúčinného vládního snažení o vyřešení přistěhovačské situace. Přínos integrační politiky odrážejí různé přímé i nepřímé socioekonomické signály

integračního vývoje (např. klesající kriminalita cizinců), z nichž mnohé jsou dnes díky zavedení statistického atributu migračního původu a vládní snaze učinit integraci měřitelnějším fenoménem daleko snadněji interpretovatelné. Výsledky integrační politiky lze tak posoudit objektivněji, což historicky výrazně znesnadňovala přehnaná politizace tématu migrace a medializace izolovaných problémových aspektů integrace.

Do budoucna je nezbytné, aby integrační politika nadále konzistentně usilovala o sbližování pozice migrantů a původního obyvatelstva a aby její opatření byla flexibilně upravována v reakci na nové úkazy v přistěhovalecké populaci a oblasti integrace. Rozhodující je aplikace tohoto přístupu především v klíčových oblastech jazykového a formálního vzdělávání migrantů a dále u opatření na zlepšování jejich kvalifikace a pozice na trhu práce.

***„I kdyby dnes byl nalezen recept na úspěšnou integraci, už zítra či pozítří by nebyl aktuální.
Proto je potřeba neustále postupovat podle nejnovějších poznatků.“***

Kazim Erdoğan při osobním rozhovoru (16. 2. 2012)

Seznam použité literatury

- 50 Jahre deutsch-italienisches Anwerbeabkommen... „Ich erinnere mich an den Tag, als ich wegfuhr“ – Begegnungen mit italienischen Migranten in Deutschland. DEUTSCHE BOTSCHAFT ROM. *Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in Italien* [online]. 2005 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.rom.diplo.de/Vertretung/rom/de/06/Patronati/patronati__seite.html
- About member countries and their accession: The accession of Greece and Turkey. NATO. *North Atlantic Treaty Organization: Member countries* [online]. 2012 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm
- AFANASJEW, Nik; BUSCH, Lilly. In Deutschland angekommen?. *Der Tagesspiegel: Politik* [online]. 13. 1. 2012 [cit. 2012-03-14]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/politik/neue-studie-in-deutschland-angekommen/6061016.html>
- Agenda 21 Treffpunkt : Migration, Einwanderung, Auswanderung* [online]. 2011 [cit. 2011-11-20]. Aktuelles (die jüngsten Datensätze). Dostupné z: <http://www.agenda21-treffpunkt.de/daten/migration.htm>
- Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>
- Allianz Kulturstiftung. 03. 11. 2011, Reden über Europa: "Deutschland in Europa: Migrationsverlierer und Integrationsgewinner?". *Projekte 2011: Bildung* [online]. 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z: http://www.allianz-kulturstiftung.de/projekte/bildung/reden_ueber_europa_2011/lecture_3_11_2011/index.html
- Anerkennung ausländischer Berufsqualifikationen. BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *BMBF: Bildung* [online]. 5. 4. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.bmbf.de/de/15644.php>
- Arbeit. Arbeitnehmer und Arbeitgeber. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html
- Arbeitsmarkt: Registrierte Arbeitslose, Arbeitslosenquote nach Gebietsstand. *Statistisches Bundesamt Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihen/Arbeitsmarkt/Content100/lrab003ga,templateId=renderPrint.psm>
- ATDiD. *Verein türkischer Dönerhersteller in Europa* [online]. 2011 [cit. 2011-10-02]. Home. Dostupné z: <http://www.atdid.de/atdid/>
- Aufenthaltstitel (Visum, Aufenthaltserlaubnis, Niederlassungserlaubnis, Erlaubnis zum Daueraufenthalt-EG). *Bayerischer Behördenwegweiser:Leistungen* [online]. 21. 2. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.behoerdenwegweiser.bayern.de/dokumente/aufgabenbeschreibung/537980134428>
- Ausländer in der DDR 1989 nach Nationalitäten (Hundertstellen gerundet). In: BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?type=galerie&show=image&i=56375>
- Ausländische Bevölkerung: Ausländische Bevölkerung am 31.12.2010 nach Geschlecht und ausgewählten Staatsangehörigkeiten. STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. *Bevölkerung: Migration und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevoelkerung/Tabellen/Content75/Geschlecht,templateId=rende>

Auswärtiges Amt. *Türkei : Reise & Sicherheit* [online]. April 2011 [cit. 2011-10-02]. Beziehungen zu Deutschland. Dostupné z: http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Tuerkei/Bilateral_node.html

BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Asylrecht und Asylpolitik. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-29]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=2>

BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ausländerbeschäftigung. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=1>

BADE, Klaus J.; OLTMER, Jochen. Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR 1949–1989/90: Ost-West Flucht. *Bundeszentrale für politische Bildung: Migration* [online]. 2004 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=0>

BADE, Klaus Jürgen. Leviten lesen: Migration und Integration in Deutschland. *Zápis z přednášky na zámku Osnabrückské univerzity z 27. 6. 2007* [online]. Universität zu Osnabrück, 2007 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.kjbade.de/bilder/LevitenHomepage.pdf>

BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile

BAMF. *Migrationsbericht 2010: Zentrale Ergebnisse* [online]. 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Forschung/Studien/migrationsbericht-2010-zentrale-ergebnisse.pdf?__blob=publicationFile

BARŠA, Pavel; BARŠOVÁ, Andrea. Občanská inkluze a etnické identity: Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. *Sociální studia: Dilemata občanské společnosti* [online]. 2005, roč. 2, č. 1 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/pristup.php?soubor=080229144149.pdf>

BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. *Gastarbeiter und Wirtschaftsentwicklung im Nachkriegsdeutschland* [online]. In: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Band 2, 1996, s. 73-108 [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: http://www.digitalis.uni-koeln.de/JWG/jwg_142_91-99.pdf

Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2

BERRY, John. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology : An International Review* [online]. 1997, vol. 46, 1, [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.unige.ch/international/etudageneve/gisp/prog/Readings/Akkari_Berry.pdf

Bevölkerung mit Migrationshintergrund I. BPB. *Bundeszentrale für politische Bildung: Nachschlagen* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i>

Bevölkerungszunahme in Deutschland 1950 bis 2000 [online]. 2001 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: <http://www.pdwb.de/deu50-00.htm>

BLECH, Jörg. Die Mär von der vererbten Dummheit. *Spiegel Online: Wissenschaft* [online]. 30. 8. 2010 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z:

<http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/0,1518,714558,00.html>

BMI & BAMF. *Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung: Migrationsbericht 2010* [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/migrationsbericht_2010.pdf?__blob=publicationFile

Böhmer weist Kritik von Migrantenverbänden an Umsetzung des Nationalen Integrationsplanes zurück. *MIGRApolis Deutschland: Deutsch >> Politik >> Kurzmeldungen* [online]. 27. 10. 2008 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.migrapolis-deutschland.de/index.php?id=bhmerweistkritikvonmigrante>

BRANTLEY, Ally; CHO, Michelle; LANGER, Ruth. Stadtteilmütter: Approaching Integration Through Education in Berlin-Neukölln. *Humanity Action* [online]. 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/35-stadtteilmutter-approaching-integration-through-education-in-berlin-neukolln>

Bruttoinlandsprodukt, Bruttonationaleinkommen, Volkseinkommen ab 1950. STATISTISCHES BUNDESAMT DEUTSCHLAND. *Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen: Inlandsprodukt* [online]. Wiesbaden, 1. 9. 2011 [cit. 2012-01-07]. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/VolkswirtschaftlicheGesamtrechnungen/Inlandsprodukt/Tabellen/Volkseinkommen1950.psm>

BUNDESAGENTUR FÜR ARBEIT. *Statistik: Arbeitslosigkeit und Erwerbslosigkeit* [online]. 28. 2. 2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Statistik/Grundlagen/Arbeitslosigkeit-Unterbeschaeftigung/Arbeitslosigkeit-Erwerbslosigkeit-Nav.html>

BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. Das Gesetz zur Reform des Staatsangehörigkeitsrechts vom 15. Juli 1999 [online]. 1999 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/ohneMarginalspalte/Das_Gesetz_zur_Reform.html

BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. Einbürgerungsstatistik [online]. 2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Standardartikel/DE/Themen/MigrationIntegration/ohneMarginalspalte/Einbuergerungsstatistik.html>

BUNDESMINISTERIUM DES INNEREN. *Migration und Integration: Aufenthaltsrecht, Migrations- und Integrationspolitik in Deutschland* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.zuwanderung.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/2011/Migration_und_Integration.pdf?__blob=publicationFile

BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf

BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2009: 19. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks durchgeführt durch HIS Hochschul-informations-System* [online]. Bonn, Berlin, 2010 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: http://www.bmbf.de/pub/wsldsl_2009.pdf

BUNDESMINISTERIUM FÜR FAMILIE, SENIOREN, FRAUEN UND JUGEND. *Jugend stärken: Programme* [online]. 2012 [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.jugend-staerken.de/programme-jugend-staerken.html>

Bundestag verabschiedet Gesetz zur verbesserten Anerkennung ausländischer Abschlüsse/ Staatsministerin Böhmer: „Wegweisende Entscheidung verleiht der Integration eine kräftigen Schub und sendet ein deutliches Willkommenssignal an Migranten“. DIE BUNDESREGIERUNG. *Nachrichten: Pressemitteilungen* [online]. Nr. 356. 2011 [cit. 2012-03-01].

Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Pressemitteilungen/BPA/2011/09/2011-09-30-boehmer-abschluesse.html>

CENTRE FOR INTERCULTURAL LEARNING OF THE CANADIAN FOREIGN SERVICE INSTITUTE. *Iceberg Model of Culture* [online]. 2005 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cfsi-icse/cil-cai/magazine/v02n01/doc3-eng.pdf>

D: Deutsch-Test für Zuwanderer. GOETHE INSTITUT. *Migration und Integration: Glosar* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/lhr/prj/daz/glo/gld/de5113350.htm>

Der Nationale Aktionsplan Integration. *Die Bundesregierung* [online]. 27. 12. 2011 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2011/12/2011-12-27-integration-nationaler-aktionsplan.html>

Deutsch für den Beruf: Das ESF-BAMF-Programm. BAMF. *Willkommen in Deutschland: Deutsch lernen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/DeutschBeruf/deutschberuf.html?nn=1367900>

Deutscher Gewerkschaftsbund. Stellungnahme zur Konsultation des Grünbuches Migration & Mobilität: Chancen und Herausforderungen für die EUBildungssysteme von Dezember 2008. *DGB Bundesvorstand* [online]. 18. 12. 2008 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/education/migration/germany7_de.pdf

Deutsches Kolonial-Lexikon 1920 [online]. Universitätsbibliothek Frankfurt am Main, 1920 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: <http://www.ub.bildarchiv-dkg.uni-frankfurt.de/Bildprojekt/Lexikon/Standardframeseite.php>

DEUTSCHES STUDENTENWERK. *Wir über uns: Das Deutsche Studentenwerk* [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.studentenwerke.de/main/default.asp?id=01100> ; Přihlášení ke studiu v Německu: Studentenwerk. DAAD. [online]. 2012 [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.daad.cz/?print=1&menu=3&smenu=2>

Deutschland: 10.000 weitere "Green Cards". Migration-info.de: Migration und Bevölkerung [online]. 1. vydání. Leden 2002 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=020105

Deutschland: Demographische Wirkungen des ius soli. Migration-info.de: Migration und Bevölkerung [online]. 5. vydání. Červenec 1999 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=990502

Deutschland: Migranten in der Wirtschaft. Migration-info.de: Migration und Bevölkerung [online]. 2. vydání. Únor 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://www.migration-info.de/mub_artikel.php?Id=120203

Deutsch-türkische Industrie- und Handelskammer [online]. 2011 [cit. 2011-10-08]. Home. Dostupné z: <http://www.dtr-ihk.de/>

DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *8. Bericht der Beauftragten der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration über die Lage der Ausländerinnen und Ausländer in Deutschland* [online]. 2010 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2010/2010-07-07-langfassung-lagebericht-ib.pdf?__blob=publicationFile

DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR MIGRATION, FLÜCHTLINGE UND INTEGRATION. *Zweiter- -Integrations-indikatorenbericht* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/2012/01/2012-01-12-integrationsbericht.pdf?__blob=publicationFile

Die Bundesregierung : Mediathek > Fotos [online]. 2011 [cit. 2011-12-05]. Raus mit der Sprache. Rein ins Leben. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Fotoreihe/2010/2011-10-20-raus-mit-der-sprache/2010-10-20-raus-mit-der-sprache.html>

DIE BUNDESREGIERUNG. *Der Nationale Integrationsplan: Neue Wege - Neue Chancen* [online].

Berlin, 2007 [cit. 2012-02-15]. Dostupné z:
http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Publikation/IB/nationaler-integrationsplan.pdf?__blob=publicationFile

DIE BUNDESREGIERUNG. *Nationaler Aktionsplan Integration: Zusammenhalt stärken – Teilhabe verwirklichen* [online]. Berlin, 2011 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z:
http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/IB/2012-01-31-nap-gesamt-barrierefrei.pdf?__blob=publicationFile&v=5

Die Charta im Wortlaut. *Charta der Vielfalt* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z:
<http://www.charta-der-vielfalt.de/de/charta-der-vielfalt/die-charta-im-wortlaut.html>

Döner kebab: turecké jídlo, kterým nepohrdnou ani 'bílí límečky'. *Lidovky.cz* [online]. 1. 3. 2010, [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/doner-kebab-turecke-jidlo-kterym-nepohrdnou-ani-bile-limecky-prq-dobra-chut.asp?c=A110228_111020_dobra-chut_spa

DRINKWATER S., LEVINE P., LOTTI E., PEARLMAN, J. *The economic impact of migration: A survey* [online]. HWWA, FLOWENLA-Project, 2003 [cit. 2011-09-19]. Dostupné z:
<http://www.migration-research.de/EastWest/dokumente/Flowenla08.pdf>. ISSN 1616-4814

Ein Fünftel der Bevölkerung hat ausländische Wurzeln. *Zeit Online: Gesellschaft* [online]. 26. 9. 2011 [cit. 2011-10-29]. Dostupné z: <http://www.zeit.de/gesellschaft/2011-09/statistik-migration-deutschland>

Ein nagelneues Moped als Gastgeschenk für den Neuankömmling. *Frankfurter Allgemeine Zeitung: Multimedia* [online]. 9. 9. 2004 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z:
<http://www.faz.net/multimedia/bildergalerien/gastarbeiter-ein-nagelneues-moped-als-gastgeschenk-fuer-den-neuankoemmling-1180077.html>

ERDMANN, Lisa. German State Appoints First Minister of Turkish Origin. *Spiegel Online International* [online]. 20. 4. 2010 [cit. 2011-10-02]. Dostupné z:
<http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,690036,00.html>

Erdogan für türkische Schulen in Deutschland. *Focus Online* [online]. 8. 12. 2008 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: http://www.focus.de/politik/deutschland/integration_aid_237058.html

ESF-BAMF-Programm: Stärkung der berufsbezogenen Sprachkompetenz für Personen mit Migrationshintergrund. DIE BUNDESREGIERUNG. *ESF: Liste der Programme* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z:
http://www.esf.de/portal/generator/806/programm__staerkung__berufsbezogenen__sprachkompetenz.html

Exil Club: Polen in Deutschland [online]. 2011 [cit. 2011-11-20]. Station 1: Geschichte - Schimanski und andere. Dostupné z: <http://www.exil-club.de/dyn/9.asp?Aid=3063&Avalidate=81035793&cache=40777&url=52824%2Easp>

Existenzgründungsberatung für Unternehmer mit Migrationshintergrund. *MiGAZIN: Niedersachsen* [online]. 2009 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z:
<http://www.migazin.de/2009/11/16/existenzgrundungsberatung-fur-unternehmer-mit-migrationshintergrund/>

Fachstellen des Netzwerks IQ. *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:
<http://www.netzwerk-iq.de/fachstellen.html#c1330>

FISCHER, Michael. Gastarbeiter in Deutschland: 50 Jahre Anwerbeabkommen. *Wissen.de* [online]. 2005 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z:
<http://www.wissen.de/wde/generator/wissen/ressorts/finanzen/wirtschaft/index,page=3486842.html>

Former German imperial colonies. Wikimedia Commons, 2009. Výřez z mapy. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:German_colonial.PNG

Fremdenfeindlichkeit ist für uns ein Fremdwort: Dortmunder Handwerk zeigt Flagge für Vielfalt und Toleranz. DO21.DE. [online]. 26. 8. 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <http://www.wm->

nightlife.com/news-bild.php?news_ID=8886

FUCHS, Johann; ZIKA, Gerd. IAB. *Arbeitsmarktbilanz bis 2025: Demografie gibt die Richtung vor* [online]. 2010 [cit. 2012-04-07]. IAB-Kurzbericht, Nr. 12. Dostupné z: <http://doku.iab.de/kurzber/2010/kb1210.pdf>

GEIßLER, Ralf. "Wir haben Angst um unser Leben". *Deutschlandradio: Kultur* [online]. 17. 9. 2011 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://www.dradio.de/dkultur/sendungen/kalenderblatt/1554503/>

Gemeinsam für Fachkräfte: Portal zum Jahresthema gestartet. IHK NIEDERBAYERN. [online]. 17. 2. 2011 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <http://www.ihk-niederbayern.de/aktuelles/artikel/gemeinsam-fuer-fachkraefte/>

Geschichte im Rückblick: 50 Jahre deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. DIE BUNDESREGIERUNG. *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/IB/Artikel/Anwerbeabkommen/2011-01-31-anwerbeabkommen-geschichte.html>

Geschichte: Anwerbeabkommen. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Geschichte: Anwerbestopp. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Geschichte: Rotationsprinzip. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Geschichte: Rückkehrhilfe. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Geschichte: Staatsbürgerschaft. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Geschichte: Weitere Restriktionen. ZDF. *Forum am Freitag: 50 Jahre Einwanderung - Türken in Deutschland* [online]. 2011 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: http://modultool.zdf.de/public/50_Jahre_Einwanderung__Tuerken_in_Deutschland/index.html

Gesundheitsberichterstattung des Bundes [online]. 19. 11. 2011 [cit. 2011-11-19]. Mikrozensus. Dostupné z: http://www.gbe-bund.de/gbe10/abrechnung.prc_abr_test_logon?p_uid=gastg&p_aid=&p_knoten=FID&p_sprache=D&p_suchstring=8400008

GOLDBERG, Andreas; MOURINHO, Dora; KULKE, Ursula. ILO. *Labour market discrimination against foreign workers in Germany* [online]. Ženeva, 1995 [cit. 2012-04-19]. International Migration Papers 7. Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp07e.pdf>

GOLDIN, Ian; CAMERON, Geoffrey. Proč má větší migrace smysl? *Hospodářské noviny: Trendy a analýzy*. 11. 7. 2011.

GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

HA, Kien Nghi. DOSSIER Der Nationale Integrationsplan auf dem Prüfstand: "Integration kann nicht verordnet werden." Ohne gleiche Rechte und Selbstbestimmung keine Integration. *Heinrich Böll Stiftung: Integration* [online]. 2007 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_1307.asp

Handlungsfeld „Qualifizierung“. *Netzwerk IQ: Qualifizierung* [online]. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.netzwerk-iq.de/qualifizierung.html>

HENDERSON, William Otto. *Studies in German colonial history* [online]. Londýn: Frank Cass & Co. Ltd, 1962 [cit. 2011-12-03]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=Xz59JuS9jv4C&pg=PR9&lpg=PR9&dq=german+colonial+empire+economic+short&source=bl&ots=il65lQeybp&sig=A51SisN_gu3HEbzS92aghc1Dw0A&hl=cs&ei=ClvaTumPA4XYsgblyOGBBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CE4Q6AEwBQ#v=onepage&q=german%20colonial%20empire%20economic%20short&f=false. ISBN 0714616745

HOFSTEDE, Geert H. *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Abridged ed. Beverly Hills: Sage Publications, c1984, 327 s. ISBN 08-039-1306-0

Chronik "Migrationsgeschichte und Integrationspolitik in Deutschland". BUNDERSZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *bpb: Projekt Integration* [online]. 2005 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z: http://www.bpb.de/die_bpb/PGLVIR,2,0,Chronik_Migrationsgeschichte_und_Integrationspolitik_in_Deutschland.html

IDEA. The making of an immigration model: inflows, impacts and policies in Southern Europe. *IDEA Working papers* [online]. May 2009, no. 9, [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP_9_Southern_countries_synthesis.pdf

In deutschen Behörden sollen mehr Migranten arbeiten. *Zeit Online: Gesellschaft* [online]. 31. 1. 2012 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.zeit.de/gesellschaft/2012-01/integrationsgipfel-aktionsplan>

Integrace imigrantů do vzdělávacího systému. *Ministerstvo vnitra & Evropský integrační fond* [online]. 2008 [cit. 2011-10-09]. Dostupné z: http://www.soze.cz/wp/wp-content/storage/clanek-integrace_imigrantu_do_vzdelavaciho_systemu.pdf

Integration durch Bildung. BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.bmbf.de/de/15624.php>

INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG, Pro Qualifizierung, BMAS & IQ Consult. *Denkanstöße: Organisationsentwicklung und interkulturelle Öffnung* [online]. Düsseldorf, 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://www.netzwerk-iq.de/fileadmin/redaktion/Publikationen/03_Diversity_Management/2011_Denkanstoesse_Organisationsentwicklungen.pdf

INTEGRATION DURCH QUALIFIZIERUNG. *Pakt für Integration und Arbeitsmarkt: Netzwerk IQ - Positionspapier* [online]. Düsseldorf, 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.kumulus-plus.de/fileadmin/pdf/iq/iq_positionspapier-migrationssensible-arbeitsmarktpolitik.pdf

Integrationsgipfel in Berlin: Regierung will Integration überprüfbar machen. *RP Online: Politik* [online]. 2010 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: <http://www.rp-online.de/politik/deutschland/regierung-will-integration-ueberpruefbar-machen-1.2291846>

Integrationskurse. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Themen: Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/MigrationIntegration/Integration/Integrationskurse/integrationskurse_node.html

Integrationskurse: Inhalt und Ablauf. BAMF. *Willkommen in Deutschland -> Deutsch lernen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/InhaltAblauf/inhaltablauf_node.html

Islam Studie: Gebildete Muslime müssen häufiger Sozialhilfe beziehen. *MiGAZIN: Gesellschaft, Studien* [online]. 18. 1. 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/01/18/islam-studie-gebildete-muslime-mussen-haufiger-sozialhilfe-beziehen/>

Italy, Spain, Greece. *Migration News* [online]. July 2010, vol. 17, no. 3, [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3619_0_4_0

JUNG, Martin; UNTERBERG, Michael; BENDIG, Mirko; SEIDL-BOWE, Britta. *Unternehmensgründungen von Migranten und Migrantinnen* [online]. Hamburg: evers & jung, 2011 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/Publikationen/migrantinnen-gruender,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>

KAAS, Leo; MANGER, Christian. *Ethnic Discrimination in Germany's Labour Market – a Field Experiment* [online]. Konstanz, 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://kops.ub.uni-konstanz.de/bitstream/handle/urn:nbn:de:bsz:352-opus-112715/Kaas_Manger.pdf?sequence=1

Kalenderblatt: 20.12.1955: Gastarbeiter im Deutschen Wirtschaftswunder. *Spiegel Online: einestages* [online]. 20. 12. 2007 [cit. 2012-01-07]. Dostupné z: http://einestages.spiegel.de/static/topicalbumbackground/1010/gastarbeiter_im_deutschen_wirtschaftswunder.html

KNORTZ, Heike. *Diplomatische Tauschgeschäfte: "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953-1973* [online]. Köln: Böhlau, 2008, 248 s. [cit. 2012-01-13]. ISBN 34-122-0074-3

KOCH M. W., BJERREGAARD P., CURTIS C. *Acculturation and mental health – empirical verification of J.W. Berry's model of acculturative stress*. In: International Journal of Circumpolar Health [online]. 2003 [cit. 2011-09-18]. Dostupné z: http://ijch.fi/issues/63suppl2/ICCH12_Koch_MW.pdf

KUMULUS-PLUS: *Integration durch Qualifikation* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.kumulus-plus.de/>

LACHMANN, Günther. Das Potenzial von Zuwanderern blieb lange ungenutzt. *Welt Online* [online]. 20. 10. 2010 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article10408077/Das-Potenzial-von-Zuwanderern-blieb-lange-ungenutzt.html>

Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg. Integrationsland Deutschland: Vielfalt leben und gestalten. *POLITIK & UNTERRICHT* [online]. 2011, č. 2 [cit. 2011-11-19]. Dostupné z: http://www.politikundunterricht.de/2_11/integrationsland.pdf

LAZAREVIČ, Arsen. Vstoupí Česko do klubu štetináčů? *Ludwig von Mises Institut : Česko & Slovensko* [online]. 10. 4. 2011, [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/clanky/vstoupi-cesko-do-klubu-stetinacu--246.aspx>

LEHRSTUHL FÜR EMPIRISCHE SOZIAL- UND WIRTSCHAFTSFORSCHUNG, Universität Köln. *Erwerbslosigkeit versus Arbeitslosigkeit: Eine Ergänzung zum Referat von Sebastian Wunde*. [online]. 2007 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://eswf.uni-koeln.de/lehre/07/01/01-Ergaenzung.pdf>

Lesekompetenz der Schülerinnen und Schüler in Deutschland verbessert; aber weiterhin großer Abstand zur Spitze und ungleiche Bildungschancen. OECD. *Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung: Berlin Centre* [online]. 7. 12. 2010 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: http://www.oecd.org/document/8/0,3746,de_34968570_35008930_46582920_1_1_1_1,00.html

LIEBIG, Thomas. Migranten auf dem Arbeitsmarkt – Erfahrungen aus OECD-Ländern. *Heinrich Böll Stiftung: Migration* [online]. 2007 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.migration-boell.de/web/migration/46_1273.asp

Mehr Existenzgründungen durch Migranten. *MiGAZIN: Wirtschaft* [online]. 2012 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2012/01/10/mehr-existenzgrundungen-durch-migranten/>

Metropole Ruhr. *Stadtschulpflegschaft Duisburg* [online]. 2010 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.stadtschulpflegschaft-duisburg.de/index.php/component/content/article/3-kurzmeldungen/110-metropole-ruhr>

Mit TIO Türen öffnen. TIO E.V. *TIO: Leitbild* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.tio-berlin.de/leitbildtio.html>

Mogelpackung Integrationskurse. *Netzwerk Weiterbildung: Selbstständige in der Weiterbildung* [online]. 20. 12. 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.netzwerk-weiterbildung.info/meldung_volltext.php?si=1&id=4ef06d1ed41b9&akt=weiterbildung_selbststaendig&view=&lang=1

MORAAL, Dick. Migranten in der Weiterbildung ganz schön selten. *Denk-doch-mal.de: Netzwerk Gesellschaftsethik e.V* 2011. Dostupné z: <http://www.denk-doch-mal.de/node/414>

MÜLLER, Helmut; KRIEGER, Karl Friedrich; VOLLRATH, Hanna, a kol. Dějiny Německa. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004 [cit. 2011-11-20]. 609 s. ISBN 80-7106-712-1

MUSHABEN, Joyce Marie. *The changing faces of citizenship: social integration and political mobilization among ethnic minorities in Germany*. New York: Berghahn Books, c2008, 348 s. ISBN 9781845454685. Dostupné z: http://books.google.fr/books?id=ijs2YW5X-hkC&pg=PA17&lpg=PA17&dq=blue+card+bayern+50.000&source=bl&ots=M6Sy8XselR&sig=SxNaJCpC-JiacEnC7WKNgAogsgQ&hl=cs&sa=X&ei=jIRMT7nrK8Wv8QOD7fnmAg&sqi=2&redir_esc=y#v=onepage&q=blue%20card%20bayern%2050.000&f=false

Nationaler Aktionsplan Integration. DIE BUNDESREGIERUNG. *Beauftragte für Migration, Flüchtlinge und Integration* [online]. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Bundesregierung/BeauftragteFuerIntegration/nap/nationaler-aktionsplan/_node.html

Nationaler Aktionsplan: Wieder nur Klein-Klein – der große Wurf bleibt aus. *MiGAZIN* [online]. 2011 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2011/12/15/wieder-nur-klein-klein-der-groese-wurf-bleibt-aus/>

Německý vzdělávací systém. NICM. *Vzdělávání v zahraničí: Studium na SŠ a VŠ v jednotlivých státech* [online]. 8. 6. 2010 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/nemecky-vzdelavaci-system>

Netzwerk "Integration durch Qualifizierung". *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.netzwerk-iq.de/netzwerk-iq.html>

NIEBUHR, Annekatrin. *Migration and Innovation : Does Cultural Diversity Matter for Regional R&D Activity?* [online]. Kiel, IAB Nord, June 2006 [cit. 2011-10-01]. Dostupné z: <http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/31.pdf>

OLTMER, Jochen, Prof. Dr. *Deutsche Migrationsgeschichte seit 1871*. BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *Migration: Migration und Integration in Deutschland* [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bpb.de/themen/Q0DBOG,0,Deutsche_Migrationsgeschichte_seit_1871.html

One World Nations Online [online]. 2011 [cit. 2011-12-04]. Countries by Languages. Dostupné z: http://www.nationsonline.org/oneworld/countries_by_languages.htm

Opinion of the Advocate-General: II – Právní rámec, A – Asociační dohoda EHS–Turecko. *EUR-Lex: Přístup k právu Evropské Unie* [online]. 2010 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=cs&ihtmlang=cs&lng1=cs,sv&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=570462:cs&page=>

PERI, G. *The Impact of Immigrants in Recession and Economic Expansion* [online]. Migration Policy Institute, červen 2010 [cit. 2011-09-19]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Peri-June2010.pdf>

POMMEREAU, Isabelle de. In Germany, a breakthrough year for immigrant politicians. *The Cristian Science Monitor* [online]. 18. 4. 2008 [cit. 2011-10-02]. Dostupné z: <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2008/0418/p05s01-woeu.html>

Pressemitteilungen: Aktionsprogramm der Bundesregierung – Beitrag der Arbeitsmigration zur Sicherung der Fachkräftebasis in Deutschland. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Aktuelles &*

Presse [online]. 16. 7. 2008 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2008/mitMarginalspalte/07/aktionsprogramm_arbeitsmigration.html?nn=109632

PREVEZANOS, Klaudia. Stichwort: Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. *Deutsche Welle: Politik & Gesellschaft* [online]. 2. 11. 2011 [cit. 2012-01-15]. Dostupné z: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15469701,00.html>

ProKarriere Mentoring - Studium bald zu Ende, was dann...?: Karriereförderung für Studentinnen und Absolventinnen mit und ohne Migrationshintergrund (*leták*). STIFTUNG UNIVERSITÄT HILDESHEIM. [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.uni-hildesheim.de/media/gleichstellung/ProKarriere/Webversion_Flyer_2011.pdf

Ranker.com [online]. 2011 [cit. 2011-12-04]. Countries Where German Is The Official Language. Dostupné z: <http://www.ranker.com/list/countries-where-german-is-the-official-language/best-world-journeys>

Regionale Netzwerke. *Netzwerk IQ* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: http://www.netzwerk-iq.de/regionale_netzwerke.html

REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1973-1979 Anwerbestopp und Konsolidierung der Ausländerbeschäftigung [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=1>

REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1979-1980 Konkurrierende Integrationskonzepte [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=1>

REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1981-1990 Wende in der Ausländerpolitik [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-19]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=2>

REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1991-1998 Praktische Akzeptanz der Einwanderungssituation [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://www.bpb.de/themen/6XDUPY,5,0,Von_der_GastarbeiterAnwerbung_zum_Zuwanderungsgesetz.html#art5

REIßLANDT, Carolin. Von der "Gastarbeiter"- Anwerbung zum Zuwanderungsgesetz: 1998-2004 Deutschland, Einwanderungsland? Staatsangehörigkeit und Zuwanderungsgesetz [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-02-27]. <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56377/migrationspolitik-in-der-brd?p=3>

Rozhovor s Kazimem Erdoğanem z organizace Aufbruch Neukölln vedený autorem v Berlíně dne 16. 2. 2012.

Rozhovor s Arnoldem Mengelkochem, neuköllnským pověřencem pro migraci, vedený autorem v Berlíně dne 15. 2. 2012

Rozhovor s Helmutem Müllerem z organizace *Unternehmen ohne Grenzen* vedený autorem v Hamburku dne 20. 2. 2012.

Rozhovor s Reginou Reinke (okresní pověřenkyní pro integraci v berlínské městské části Friedrichshain-Kreuzberg) vedený autorem v Berlíně dne 16. 2. 2012.

Rozhovoru s Marinou Roncoroni, okresní pověřenkyní pro integraci v berlínské městské části Steglitz-Zehlendorf, vedený autorem v Berlíně dne 14. 2. 2012.

SACHVERSTÄNDIGENRAT DEUTSCHER STIFTUNGEN FÜR INTEGRATION UND MIGRATION. *Einwanderungsgesellschaft 2010: Jahresgutachten 2010 mit Integrationsbarometer* [online]. Berlin, 2010 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: http://www.svr-migration.de/content/wp-content/uploads/2010/05/einwanderungsgesellschaft_2010.pdf

SAUERMAN, Jan. Erwerbslos oder arbeitslos – Zwei Seiten der gleichen Medaille?. [online]. 2005 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.iwh-halle.de/d/abteil/arbmi/Arbmmonitor/wiwa_erwlos.pdf

SEEHAß, Katharina; SIEGERT, Manuel. BAMF. *Migranten am Arbeitsmarkt in Deutschland: Working Paper 36 der Forschungsgruppe des Bundesamtes* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-04-07]. Integrationsreport, část 9. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/WorkingPapers/wp36-migranten-am-arbeitsmarkt-in-deutschland.pdf?__blob=publicationFile

Schily: Zuwanderungsgesetz erhöht Integrationschancen und bringt Deutschland wirtschaftlich voran: 4.) Azyl. *Aufenthaltstitel.de* [online]. 26. 8. 2005 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: <http://www.aufenthaltstitel.de/zuwg/1015.html>

SCHNEIDER, Jan. *Aussiedler*. BUNDESZENTRALE FÜR POLITISCHE BILDUNG. *Migration: Migration und Integration in Deutschland* [online]. 15. 3. 2005 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/themen/96ORR8,0,Aussiedler.html>

SCHNOHR, Christian. Weiterbildung für Migranten: Zur Sprache gebracht. *Der Tagesspiegel* [online]. 21. 9. 2008 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/karriere/weiterbildung-fuer-migranten-zur-sprache-gebracht/1328916.html>

SCHWEIGARD-KAHN, Eva. Berufliche Nachqualifizierung für Personen mit Migrationshintergrund. *Denk-doch-mal.de: Netzwerk Gesellschaftsethik e.V.* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.denk-doch-mal.de/node/416>

Soziale Spaltung: Immer mehr Arbeitslose rutschen sofort in Hartz IV. *Spiegel Online: Wirtschaft* [online]. 29. 12. 2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,806154,00.html>

Spain's unemployment total passes five million. *BBC News: Business* [online]. 27. 1. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-16754600>

SRN. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (Aufenthaltsgesetz - AufenthG): § 44 Berechtigung zur Teilnahme an einem Integrationskurs. In: *BGBI. I S. 3044*. 2011. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/4752/a65978.htm>

SRN. Staatsangehörigkeitsgesetz (StAG): § 10. In: *BGBI. I S. 2258*. 2011. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/4560/a63196.htm>

SRN. Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler (Integrationskursverordnung - IntV): § 3 Ziel des Integrationskurses. In: *BGBI. I S. 295*. 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/1561/a22143.htm>

SRN. Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler (Integrationskursverordnung - IntV): § 9 Kostenbeitrag. In: *BGBI. I S. 295*. 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/1561/a22149.htm>

SRN. Zweite Verordnung zur Änderung der Integrationskursverordnung (2. IntVÄndV). In: *BGBI. I S. 295 (Nr. 10)*. 2012. Dostupné z: <http://www.buzer.de/gesetz/10094/a175324.htm>

SRUR, Nadya. BAMF. *Hochschulen als Orte der Integration* [online]. 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-hochschule-orte-integration.pdf;jsessionid=F950897442780EB3DDE098DAE03C324D.1_cid251?__blob=publicationFile

STADT KÖLN. *Bürgerservice >> Alle Themen >> Ausländerinformationen: Integrationskurs - allgemeine Informationen* [online]. 2012 [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.stadt-koeln.de/buergerservice/themen/auslaender/integrationskurs-allgemeine-informationen/>

Stadtteilmütter in Neukölln. *Berlin.de: Neukölln* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:

<http://www.berlin.de/ba-neukoelln/org/qm/stadtteilmuetter.html>

Stadtteilmütter [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.stadtteilmuetter.de/>

Stadtteilmütter. DIAKONISCHES WERK BERLIN STADTMITTE E.V. [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.dw-stadtmitte.de/index.php?id=422>

Statistisches Bundesamt : Mikrozensus [online]. 2011 [cit. 2011-11-19]. Was beschreibt der Mikrozensus? Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/abisz/Mikrozensus,templateId=renderPrint.psml>

Statistisches Bundesamt Deutschland. *Pressemitteilung Nr.132 vom 31.03.2011: Ausländische Bevölkerung steigt im Jahr 2010 um 58 800 Personen* [online]. 31. 3. 2011 [cit. 2011-10-30].

Dostupné z:

http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2011/03/PD11__132__12521,templateId=renderPrint.psml

Statistisches Bundesamt Deutschland: *Bevölkerung* [online]. 2011, 15. 7. 2011 [cit. 2011-11-20].

Wanderungen Deutschland - Anzahl. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihen/Bevoelkerung/Content75/lrbv07a,templateId=renderPrint.psml>

Statistisches Bundesamt [online]. 2011 [cit. 2011-11-19]. Personen mit Migrationshintergrund.

Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund/Aktuell,templateId=renderPrint.psml>

STATISTISCHES BUNDESAMT. Rund neun Millionen Menschen wünschen sich (mehr)

Arbeit. *STATmagazin: Arbeitsmarkt* [online]. 29. 6. 2010 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z:

https://www.destatis.de/DE/Publikationen/STATmagazin/Arbeitsmarkt/2010_06/Arbeitsmarkt2010_06.html

STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2009 –* [online]. Wiesbaden, 2010 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: http://www.intercultus.de/pdf-daten/destatis_2009.pdf

STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010 –* [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>

STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Wanderungen 2007* [online].

Fachserie 1, Reihe 1.2. Wiesbaden, 2009 [cit. 2012-01-20]. Dostupné z:

<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/Wanderungen/Wanderungen2010120077004,property=file.pdf>

Stille Reserve. *Gabler Wirtschaftslexikon: Das Wissen der Experte*. [online]. 2012 [cit. 2012-04-05].

Dostupné z: <http://wirtschaftslexikon.gabler.de/Definition/stille-reserve.html>

SUCHÁ, Lucie. Cizinci, kteří se uchýlili, vyplazují německé jazyky. *MF DNES*. 25. 10. 2010.

The World Bank : Migration and Remittance [online]. Červenec 2011 [cit. 2011-10-01]. News & Broadcast. Dostupné z:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20648762~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>

THRÄNHARDT, Dietrich. Deutsche - Ausländer. In LESSENICH, Stephan; NULLMEIER (HG.), Frank. *Deutschland - eine gesplante Gesellschaft*. Köln: Campus, 2006. s. 273-293. ISBN 978-3-593-38190-9

TOPCU, Canan. Türkische Zeitungen, Radio und TV in Deutschland: Akzent auf Integration? *ZDF: Forum am Freitag* [online]. 1. 5. 2009 [cit. 2011-10-08]. Dostupné z: <http://forumamfreitag.zdf.de/ZDFde/inhalt/12/0,1872,756g0364,00.html>

TROST, Gabriele, LINDE, Malte. Geschichte der Gastarbeiter. *Planet Wissen* [online]. 2011 [cit. 2012-01-13]. Dostupné z: http://www.planet-wissen.de/alltag_gesundheit/gastarbeiter_und_migration/geschichte_der_gastarbeiter/index.jsp

TRÜB, Regina. BAMF. *Vernetzungsworkshop: Integration von Studierenden mit Migrationshintergrund an deutschen Hochschulen* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/broschuere-integration-studierende-hochschule.pdf?__blob=publicationFile

Über die Charta. *Charta der Vielfalt* [online]. 2011 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.charta-der-vielfalt.de/de/charta-der-vielfalt/ueber-die-charta.html>

ULRICH, Ralf E.; MÜNZ, Rainer. Migration und zukünftige Bevölkerungsentwicklung in Deutschland. In: FRANZ, Wolfgang et al. *Wirtschaftspolitische Herausforderungen an der Jahrhundertwende* [online]. Ottobereun: Mohr Siebeck, 2001 [cit. 2011-10-30]. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=Xc-h2jJFj2sC&pg=PA181&lpg=PA181&dq=31+millionen+20+Auswanderung+1954+deutschland&source=bl&ots=VqP-JGaIrg&sig=0tONVBcq42PapENIcX3FVsaagdw&hl=cs&ei=HTOtTtf-ELGM4gTfxcm6DQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=7&ved=0CFEQ6AEwBg#v=onepage&q=31%20millionen%2020%20Auswanderung%201954%20deutschland&f=false

Underemployment. ILO. *Statistics and databases: Overview and topics* [online]. 2012 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/statistics-overview-and-topics/underemployment/lang--en/index.htm>

Unternehmer mit Migrationshintergrund sollen öfter ausbilden. *MiGAZIN: Ausbildungsinitiative* [online]. 2010 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.migazin.de/2010/03/24/unternehmer-mit-migrationshintergrund-sollen-ofter-ausbilden/all/1/>

VICTOR-GOLLANCZ-VOLKSHOCHSCHULE. *Deutsch lernen: August - Dezember 2011* (informační brožura). Berlin: Bezirksamt Steglitz-Zehlendorf, 2011.

BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile

VON BALLUSECK, Hilde. Was ist Bilingualität, wozu ist sie gut, und was bedeutet ein bilinguales Konzept in der Kita für die pädagogischen Fachkräfte? *ErzieherIn.de: Pädagogische Praxis* [online]. 7. 4. 2009 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://www.erzieherin.de/was-ist-bilingualitaet.php>

Vygenerované statistiky poskytnuté kanceláří okresního pověření pro migraci v Neuköllnu

Vztahy EU a Turecka: Historie vztahů EU-Turecko. *EurActiv.cz* [online]. 2. 8. 2010 [cit. 2012-01-14]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/print-version/link-dossier/turecko-a-eu>

Was ist Hartz IV?. *Sozial Leistungen: Hartz IV / ALG II* [online]. 2012 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.sozialleistungen.info/hartz-iv-4-alg-ii-2/was-ist-hartz-iv.html>

Zahlt sich aus: Die Bildungsprämie: Wie Sie die Bildungsprämie erhalten.

BMBF. *Bildungsprämie: Aufstieg durch Bildung* [online]. 2012 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <http://www.bildungspraemie.info/>

Zuwanderung hat Geschichte: Zeitstrahl. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung in Deutschland* [online]. 2012 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z:

http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_hat_Geschichte/Zeitstrahl/Zeitstrahl_node.html

Zuwanderung hat Geschichte: Zuwanderung. BUNDESMINISTERIUM DES INNERN. *Zuwanderung*

in Deutschland [online]. 2012 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z:
http://www.zuwanderung.de/ZUW/DE/Zuwanderung_geschieht_jetzt/Zuwanderungsgesetz/Zuwanderungsgesetz_node.html

Zuwanderungsgesetz. BUNDESARBEITSGEMEINSCHAFT DER IMMIGRANTENVERBÄNDE IN DEUTSCHLAND E.V. *BAGIV: Politische und soziale Partizipation als Herausforderung* [online]. 9. 10. 2009 [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: <http://www.bagiv.de/zuwanderungsgesetz-auslaenderrecht.html>

Seznamy objektů

Seznam obrázků

Obr. 1: Model ledovce na příkladu kultury	9
Obr. 2: Berryho akulturační matice	11
Obr. 3: Příčiny, souvislosti a důsledky neúspěšné integrace	23
Obr. 4: Předpoklady úspěšné integrace – povinnosti obou stran	31
Obr. 5: Bývalé německé kolonie na mapě (v r. 1914)	36
Obr. 6: Tři z plakátů kampaně „Ven s jazykem, vzhůru do života!“	38
Obr. 7: Schéma zájmů účastníků a procesů souvisejících s uzavřením mezinárodních náborových smluv	42
Obr. 8: Ukázky z kampaní Ústředního svazu německých řemesel a IHK z roku 2011	136

Seznam grafů

Graf 1: Dlouhodobý vývoj volebních preferencí osob s migračním původem v Německu	30
Graf 2: Cenově očištěná* meziroční změna HDP Spolkové republiky Německo v období 1951-1989 (v %)	40
Graf 3: Vývoj míry nezaměstnanosti v SRN v letech 1951-1989 (v %)	44
Graf 4: Vývoj populace cizinců v SRN ve vybraných letech (1951-2010)	64
Graf 5: Počet ročně naturalizovaných cizinců v letech 1997-2010	70
Graf 6: Literární gramotnost patnáctiletých žáků v jednotlivých typech sekundárních škol s ohledem na migrační původ a socioekonomický status (2006, v %)	91
Graf 7: Deficity žáka s migračním původem ve čtvrté třídě a v patnácti letech v oblasti literární gramotnosti v porovnání s žáky bez migračního původu v jednotlivých spolkových zemích (2006, v bodech dané testové škály)	93
Graf 8: Podíl 20-30letých, kteří nedisponují žádným profesním titulem a neúčastní se vzdělávacího procesu (2008, podle pohlaví a migračního původu)	99
Graf 9: Převažující zdroj živobytí obyvatelstva ve věku 25-65 let podle pohlaví a migračního původu v roce 2008	120

Seznam tabulek

Tab. 1: Zahraniční zaměstnanci* v ekonomice SRN v období 1954-1985**	50
Tab. 2: Cizinci v NDR podle národností (1989)*	61

Tab. 3: Národní integrační plány a rozlišení jejich cílů	78
Tab. 4: Druhy integračních kurzů a počet jejich účastníků za období 2005-2010.....	82
Tab. 5: Podíly dětí do 18 let s rodinou vystavenou rizikovým faktorům (2008, podle migračního původu a druhu rizika)	94
Tab. 6: Seznam vybraných lokálních integračních programů a projektů v oblasti německého vysokého školství	105
Tab. 7: Účast na dalším vzdělávání podle migračního původu (2007 a 2010)	108
Tab. 8: Vybrané klíčové indikátory integrační politiky na trhu práce (v letech 2005 a 2010)	113

Seznam případových studií

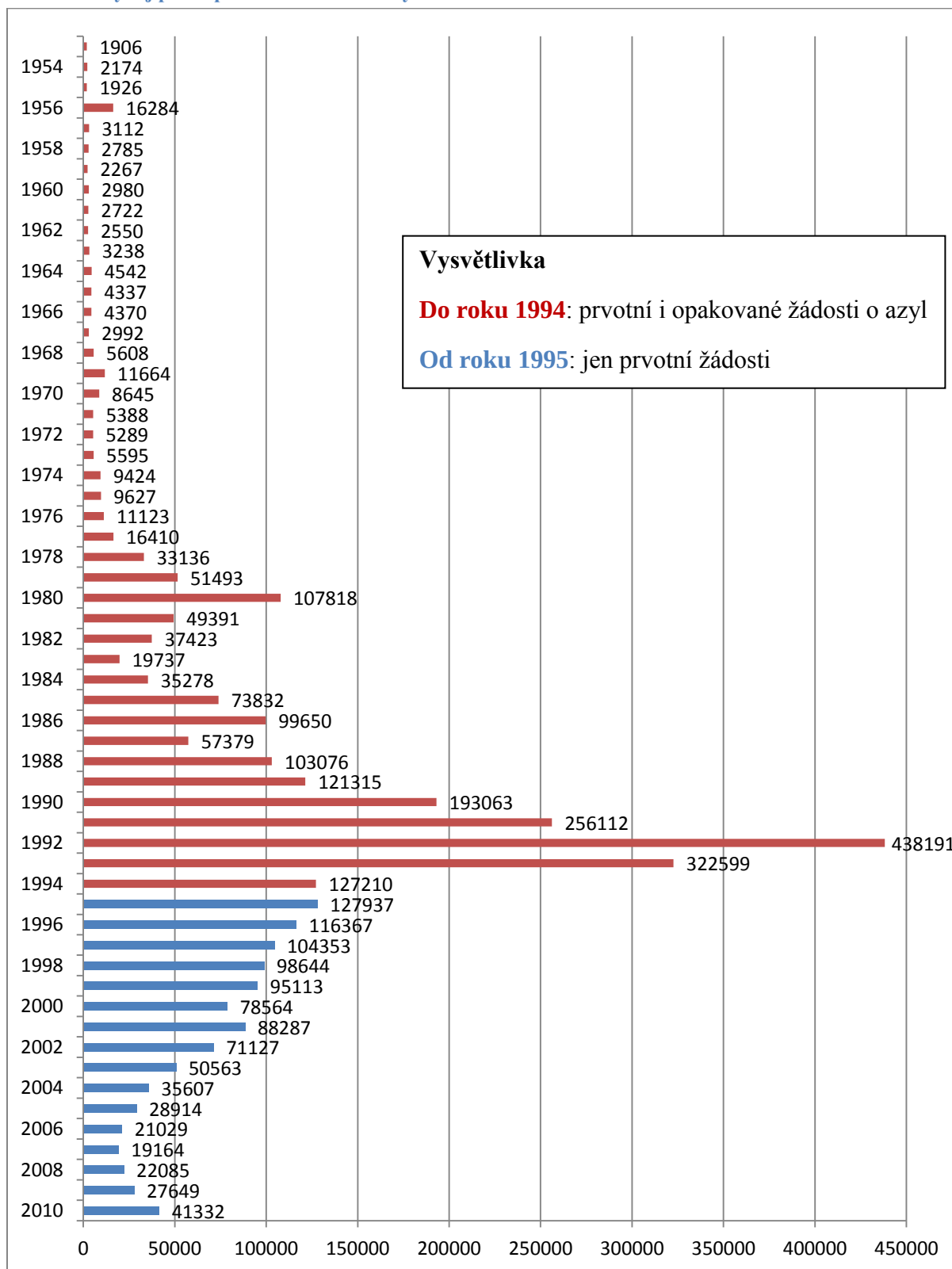
Studie 1: Kebab – turecká gastronomická inovace	15
Studie 2: Projekt Stadtteilmütter	129
Studie 3: Profil berlínské čtvrti Neukölln (leden 2012)	139

Seznam příloh

Příloha 1: Vývoj počtu podatelů žádostí o azyl v letech 1953-2010.....	163
Příloha 2: Migrační saldo SRN v letech 1950-2010* (v tis. osob)	164
Příloha 3: Oddělená migrační salda Němců a cizinců v období 1954-2006	164
Příloha 4: Detail migračního salda v letech 2005-2010 (rozlišení na cizince a Němce).....	165
Příloha 5: Podíl osob s migračním původem na populaci SRN podle spolkových zemí a krajů v roce 2010	166
Příloha 6: Věková pyramida SRN podle migračního původu (2010)	167
Příloha 7: Schéma systému německého školství.....	168

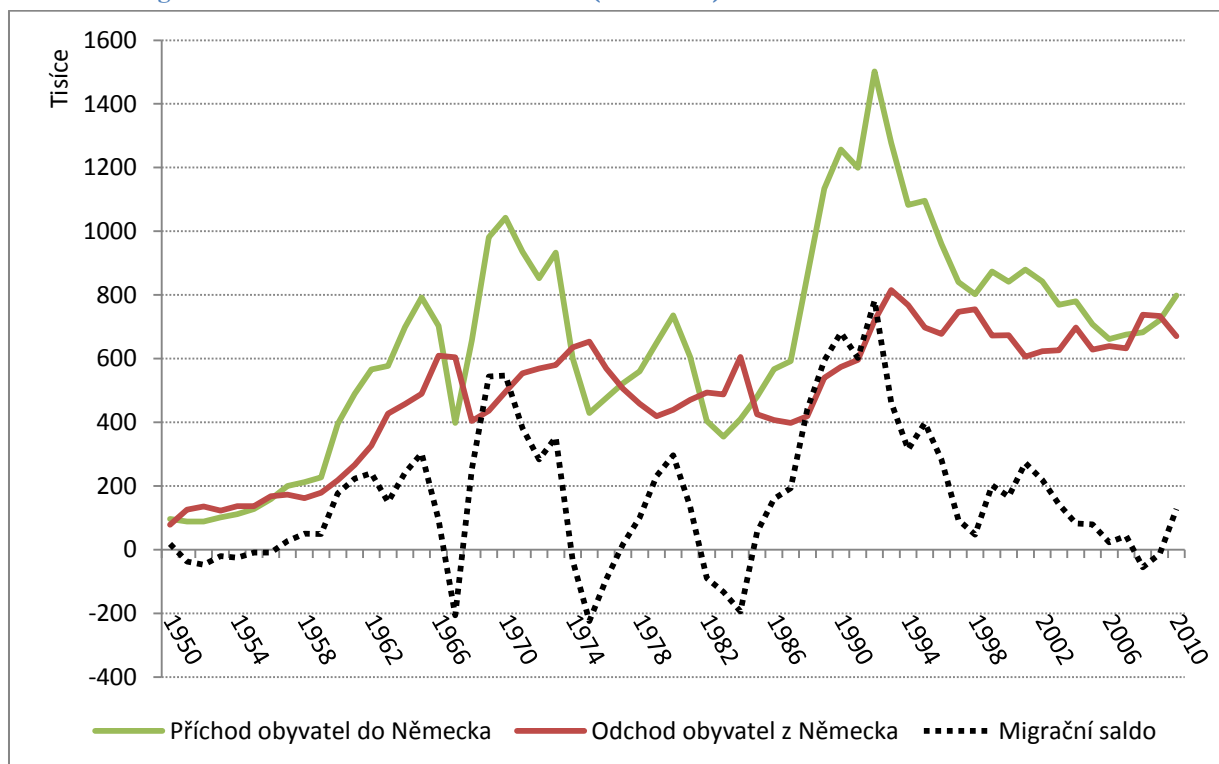
Přílohy

Příloha 1: Vývoj počtu podatelů žádostí o azyl v letech 1953-2010

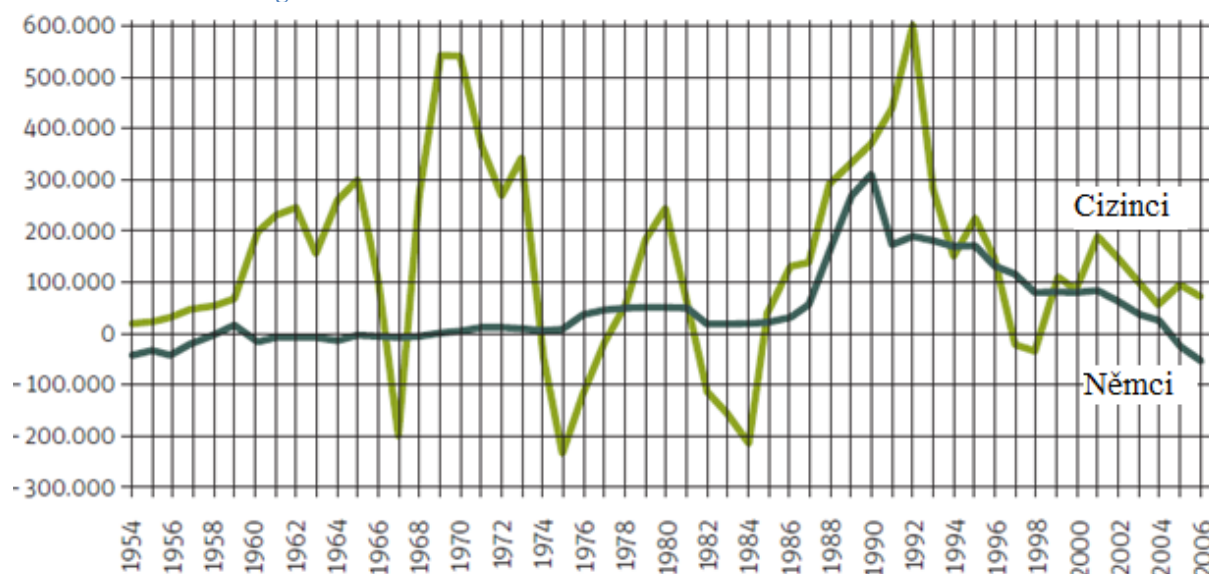
Zdroj: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 11.

Příloha 2: Migrační saldo SRN v letech 1950-2010* (v tis. osob)⁴⁶⁴

*data mezi roky 1950-1957 nezahrnují údaje za Sársko, údaje do roku 1990 jsou jen za SRN (nikoli za NDR)
 Zdroje: *Statistisches Bundesamt Deutschland: Bevölkerung* [online]. 2011, 15. 7. 2011 [cit. 2011-11-20].
 Wanderungen Deutschland - Anzahl. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/LangeReihe/n/Bevoelkerung/Content75/lrbev07a,templateId=renderPrint.psml>
 Agenda 21 Treffpunkt : *Migration, Einwanderung, Auswanderung* [online]. 2011 [cit. 2011-11-20]. Aktuelles (die jüngsten Datensätze). Dostupné z: <http://www.agenda21-treffpunkt.de/daten/migration.htm>

Příloha 3: Oddělená migrační salda Němců a cizinců v období 1954-2006

Zdroj: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale : Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 13.

⁴⁶⁴ Migrační saldo v tomto případě zahrnuje nejen cizince, ale i opětovně přistěhovalé a odstěhované Němce.

Příloha 4: Detail migračního salda v letech 2005-2010 (rozlišení na cizince a Němce)

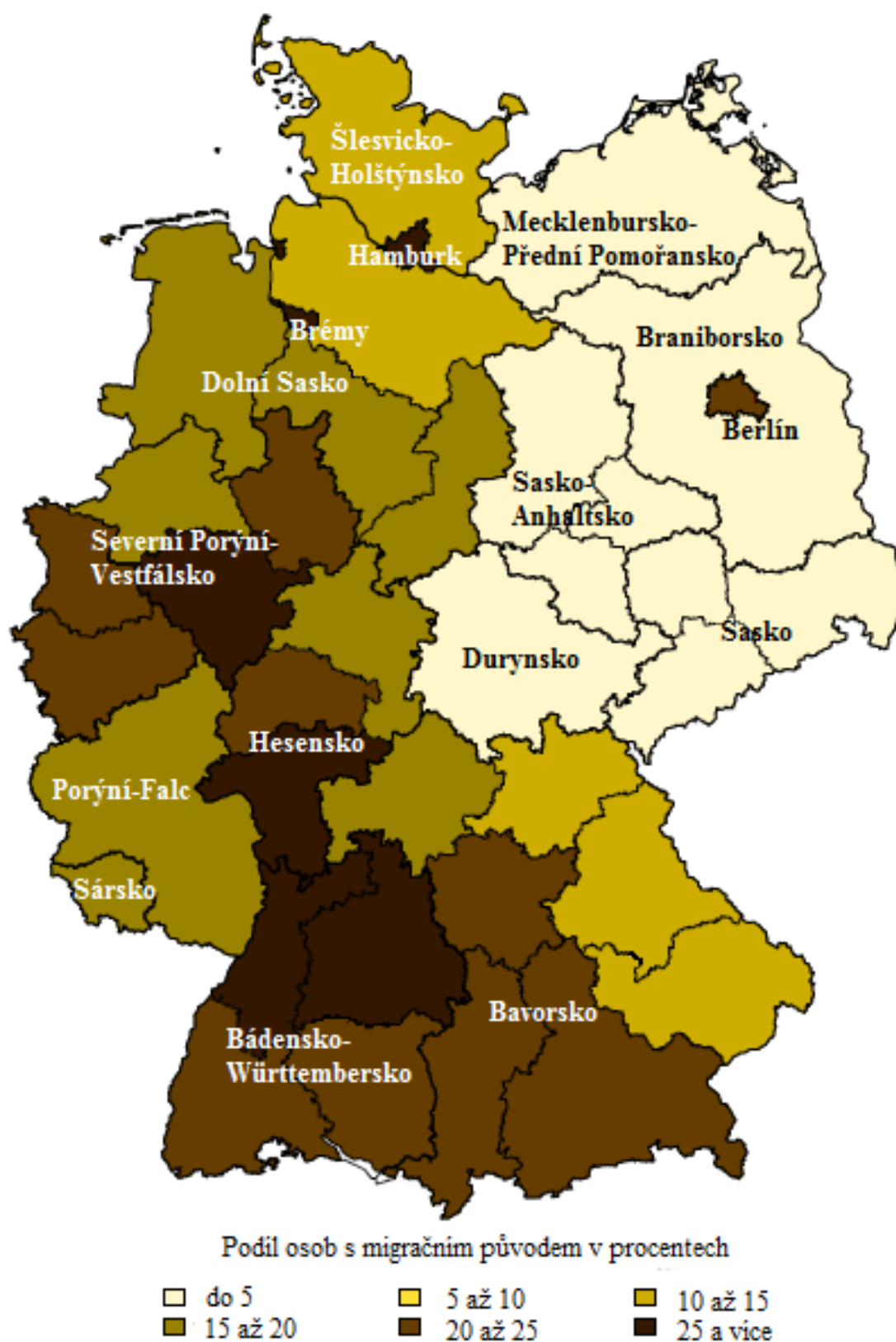
Rok	Příchody obyvatel			Ochody obyvatel			Migrační saldo (rozdíl příchodů a odchodů)		
	Celkem	Cizinci	Němci	Celkem	Cizinci	Němci	Celkem	Cizinci	Němci
2005	707 352	579 301	128 051	628 399	483 584	144 815	+78 953	+95 717	-16 764
2006	661 855	558 467	103 388	639 064	483 774	155 290	+22 791	+74 693	-51 902
2007	680 766	574 752	106 014	636 854	475 749	161 105	+43 912	+99 003	-55 091
2008*	682 146	573 815	108 331	737 889	563 130	174 759	-55 743	+10 685	-66 428
2009*	721 014	606 314	114 700	733 796	578 808	154 988	-12 782	+27 506	-40 288
2010	798 282	683 530	114 752	670 605	529 605	141 000	+127 677	+153 925	-26 248

* Záporná salda v letech 2008 a 2009 souvisí s tehdy probíhajícím čištěním ohlašovacích registrů⁴⁶⁵ v rámci zavádění osobního DIČ na spolkové úrovni. Při tomto procesu došlo k početnému odhlašování, které bylo evidováno jako odchody. Není bohužel zjištěné, jak velká část odchodů byla tvořena zmíněnými ohlášeními. Vypovídací schopnost statistik za tyto roky je tímto tudíž omezena.

Zdroj: BAMF. *Migrationsbericht 2010: Zentrale Ergebnisse* [online]. 2011 [cit. 2012-01-06]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Forschung/Studien/migrationsbericht-2010-zentrale-ergebnisse.pdf?__blob=publicationFile, s. 1.

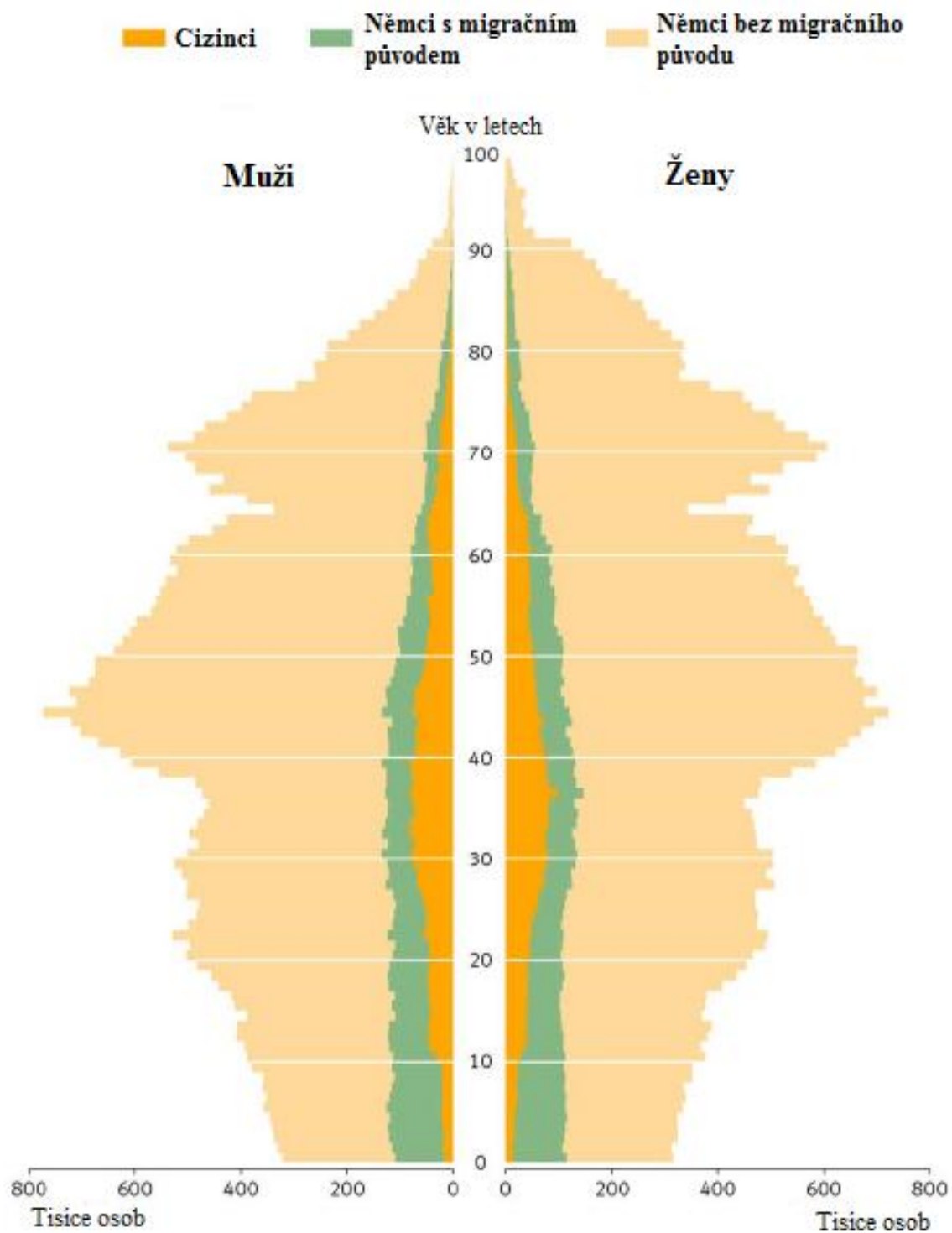
⁴⁶⁵ V Německu jsou statistická data týkající se cizinců čerpána z dvou primárních zdrojů. V této práci se převážně (není-li uvedeno jinak) pracuje se záznamy německého statistického úřadu, který sbírá data o cizincích žijících v Německu v souvislosti s jejich ohlašovací povinností – zdržují-li se na území Německa déle než tři měsíce, musí nahlásit své německé bydliště na ohlašovací úřadě pro občany (*Bürgeramt*). Doplnkovým zdrojem k záznamům statistického úřadu (*Bewölkerungsfortschreibung*) je centrální registr cizinců (*Ausländerzentralregister* – zkr. AZR). V jeho případě jsou do registru zanášeni pouze ti cizinci, kteří získali povolení k pobytu a jejichž pobyt v Německu není jen přechodný. Logicky jsou tedy počty cizinců v obou zdrojích odlišné – v případě AZR jsou data sbírána se zpožděním vzhledem k delší časové prodlevě při získávání povolení k pobytu oproti prostému ohlášení. AZR však oproti záznamům statistického úřadu disponuje informacemi např. o délce pobytu a typech povolení k pobytu. Čerpáno z: BAMF. *Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration* [online]. Nürnberg, 2011 [cit. 2012-03-03]. Dostupné z: http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2010.pdf?__blob=publicationFile, s. 98.

Příloha 5: Podíl osob s migračním původem na populaci SRN podle spolkových zemí a krajů v roce 2010

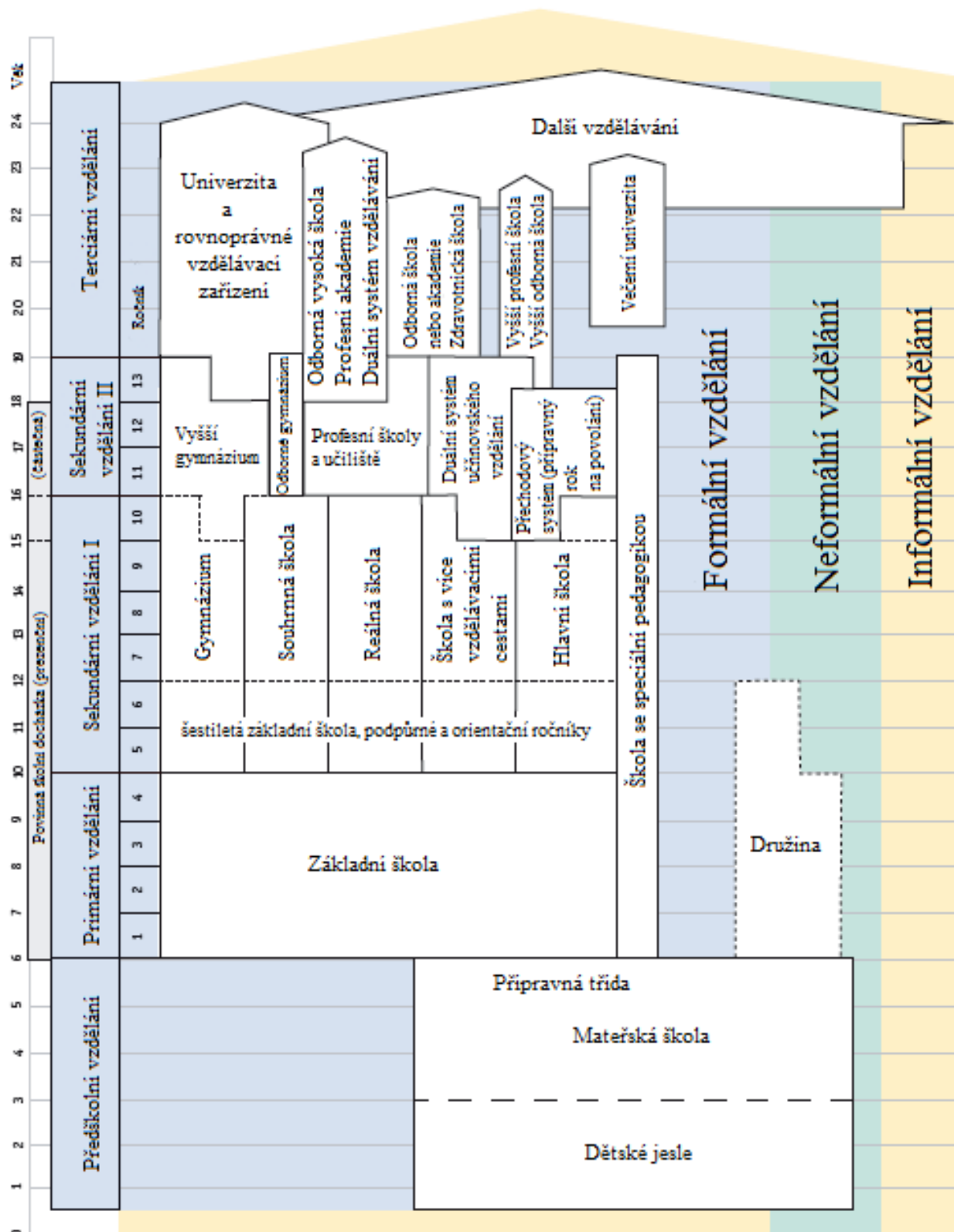
Zdroj: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>, s. 16.

Příloha 6: Věková pyramida SRN podle migračního původu (2010)

Zdroj: STATISTISCHES BUNDESAMT. *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2010* – [online]. Wiesbaden, 2011 [cit. 2012-03-03]. Fachserie 1 Reihe 2.2. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220107004,property=file.pdf>, s. 14.

Příloha 7: Schéma systému německého školství

Zdroj: BUNDESMINISTERIUM FÜR BILDUNG UND FORSCHUNG. *Bildung in Deutschland 2010: Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Perspektiven des Bildungswesens im demografischen Wandel* [online]. 2010 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: http://www.bildungsbericht.de/daten2010/bb_2010.pdf, s. X.

Glosář

Bikulturní manželství či rodina

Bikulturním manželstvím se rozumí manželský svazek dvou osob s rozdílnými národnostmi. V případě, že se jim narodí dítě, je pak častěji používán termín bikulturní rodina. Pro bikulturní rodiny i manželství je typický střet dvou kultur (případně i tří, nežije-li pár v zemi původu jednoho z manželů), kdy dítě od malička běžně vyrůstá v kontaktu se dvěma či více jazyky a kulturami rodičů příp. majoritní společnosti. Vícejazyčnost dítěte může být ve vyšším věku konkurenční výhodou, ovšem jen je-li vhodně rozvíjena od raného věku, během vzdělávacího procesu dítěte a stejně tak v domácnosti.

Cizinec

Pod tímto pojmem je v rámci této práce označován člověk, který nedisponuje občanstvím (či pasem) cílového státu emigrace, kde se usídlil. Skupina cizinců je podmnožinou osob s migračním původem. Do roku 2005 byla většina integračních statistik členěna podle státního občanství na Němce a cizince.

Hartz IV

Hartz IV je označení 4. stupně reformy pracovního trhu, která byla spuštěna v roce 2005 a nese jméno předsedy reformní komise Dr. Petera Hartze, bývalého člena dozorčí rady Volkswagenu. Termín Hartz IV se vžil (byť fakticky nesprávně) i jako označení pro podporu v nezaměstnanosti II (*Arbeitslosengeld II* – zkr. ALG II) jakožto jeden z transferů sociálního systému. Jeho výše je odvozována tabulkově na základě potřeby a nikoli předchozího čistého platu příjemce. ALG II je vyplácena dlouhodobě nezaměstnaným či osobám, kteří již nesplňují podmínky pro udělení podpory v nezaměstnanosti I. Výraz Hartz IV se dále začal v německých textech používat i jako označení pro samotné příjemce ALG II.

IMI – Index měření integrace

Pod zkratkou IMI se rozumí statistický instrument vytvořený v roce 2005 Berlínským institutem pro obyvatelstvo a rozvoj sestávající z 20 indikátorů, z nichž 5 představují dynamické mezigenerační indikátory. Na základě IMI a jednotlivých indikátorů je možné detailně sledovat stav, vývoj a úspěchy spolkových a zemských integračních politik. Indikátory přitom pomocí intervalových škál o 8 stupních zkoumají pěti základních oblastí: Asimilaci přistěhovalců do původního obyvatelstva (2 indikátory), Stav vzdělanosti přistěhovalců (4), Společenskoekonomická aktivita přistěhovalců (7), Finanční zajištění (2) a Dynamiku mezigeneračních změn (5). Přestože IMI reálně nedosáhl širšího využití, představuje jeden z prvních indexů pro měření integrace a tím pádem i krok směrem

k zavedení principu měřitelnosti výsledků do vládní integrační politiky.

Imigrant

Za imigranta je v intencích této práce považována osoba, která se usídlí v jiném státě, než je její země původu. Obecně je pak toto označení v mnoha místech používáno i pro vyjádření významu mnohem delšího termínu „osoba s migračním původem“ a zahrnuje tak i v cílové zemi narozené potomky přistěhovalců.

Ius soli

Termín *ius soli* je latinským označením pro právo země narození. Za jistých předpokladů získává v daném státě narozený člověk skrze aplikaci tohoto právního principu místní státní příslušnost, a to nezávisle na státní příslušnosti svých rodičů. Do německého práva byl tento princip hlouběji začleněn v rámci reformy práva státní příslušnosti v roce 2000. *Ius soli* je aplikováno např. i ve Francii.

Migrant

Pod označením migrant se v této práci zpravidla míní osoba, která se usídluje v jiném státě/v jiných státech, než je její země původu. V některých případech význam tohoto slova splývá s označením imigrant (přistěhovalec) a tudíž i označením osoba s migračním původem.

Mikrozensus

Tento termín označuje od roku 1957 každoročně probíhající dotazování obyvatelstva na spolkové a zemské úrovni. Náhodným výběrem je do vzorku zařazeno 1 % německých domácností, účast na mikrocensu je přitom ze zákona povinná. Ročně je dotazováno kolem 390 000 domácností a na 830 000 osob. Jednou za 4 roky je dotazování jednorázově rozšířeno o dodatečné otázky. Vzorek je přitom dostatečně velký, aby dokázal zachytit i regionální rozdíly. 70 % ze sebraných dat je ve formě anonymizovaného souboru (tzv. *Scientific Use File*, zkr. SUF) zpřístupněno vědeckým pracovištím, k samostatnému zdrojovému dokumentu je přístup jen na požádání a to skrze výzkumná centra statistických úřadů. Hlavními tématy průzkumu jsou obyvatelstvo, vzdělání a pracovní trh. Od roku 2005 je jedna sekce věnována i otázkám migrace a integrace. Tato data jsou využívána pro měření indexem IMI.

Naturalizace

Naturalizací je v rámci této práce obecně míněna procedura udělení německého státního občanství cizinci, který se v SRN nenarodil. Pro cizince, který získal německé občanství, je zde používán výraz naturalizovaný cizinec. Speciálním případem

naturalizace je udělení německého občanství dítěti migrantů narozenému na území SRN podle právního principu *ius soli*. Naturalizovaná osoba obvykle aktem naturalizace ztrácí své původní občanství, samozřejmě zde ale existují výjimky (není-li to nemožné, dále neplatí pro některé občany EU a děti narozené podle *ius soli* do 23. roku života aj.). Standardní doba nepřetržitého pobytu v SRN, po jejímž uplynutí vzniká migrantovi nárok na zažádání o německé občanství, činí v současnosti osm let.

Osoba s migračním původem

(též jako *osoba s migrační historií*, *osoba s migračním pozadím*)

Tento termín označuje osobu, která buď sama imigrovala, nebo jejíž rodič(e) imigroval(y) do hostitelské země. V rámci této práce jsou všechny osoby s migračním původem (s výjimkou vystěhovalců) neněmeckého původu. Synonymně bývá používán kratší výraz migrant, imigrant či přistěhovalec či bývá specifikován přesný původ dané osoby či skupiny migrantů (např. osoba tureckého původu). Německý statistický úřad vytvořil tento termín v roce 2005 za účelem dosažení větší vypovídací schopnosti dat sbíraných pro potřeby migračních a integračních statistik. Podle jeho definice je osobou s migračním původem ve zkratce každý, kdo se po roce 1949 přistěhoval na území dnešního Německa, stejně jako všichni v Německu narození cizinci i Němci s alespoň jedním rodičem-přistěhovalcem.

Paralelní společnost

Pod paralelní společností se v rámci této práce rozumí relativně kulturně či etnicky homogenní skupina osob s migračním původem, která se separuje od majoritní společnosti hostitelského státu. Tato separace může probíhat na více úrovních – ve společenské, ekonomické, jazykové, ale i prostorové sféře. Výsledkem často bývá vznik přistěhovaleckých čtvrtí či ghett, v nichž je kontakt s majoritní kulturou a společností minimální.

Povinná školní docházka v Německu

Systém německého školství má v jednotlivých spolkových zemích své odlišnosti, v zásadě však existují ve většině z nich po základní škole (docházka: 4 roky) tři další typy navazujících škol – gymnázium (9 let), reálná škola (6 let) a hlavní

škola (5 až 6 let). Nejlepší úroveň vzdělání nabízí obecně gymnázium a nejnižší naopak hlavní škola, přičemž žáci, kteří nedokončí povinnou školní docházku či dokončí jen hlavní školu, bývají v této práci označováni jako migranti s nízkou kvalifikací. Povinná docházka se v Německu dělí na prezenční (platí pro výše zmíněné typy škol) a částečnou (platí pro profesní vzdělávání na 2. stupni sekundárního vzdělávání, kdy část výuky probíhá ve škole a část na praxi). Povinná docházka trvá 9-12 let v závislosti na spolkové zemi.

První a druhá generace migrantů

Migrantem první generace je míněna osoba s migračním původem, která se narodila v zahraničí a do SRN imigrovala, migrantem druhé generace je míněn již v Německu narozený potomek skutečných migrantů. Obdobně se pro příslušníka první generace používá výraz osoba s (vlastní) migrační zkušeností a pro příslušníka druhé generace osoba bez (vlastní) migrační zkušenosti. Obě skupiny mají specifické integrační potřeby, ačkoli se u nich část potřeb překrývá. V roce 2010 žilo v Německu přes 10,5 mil. migrantů první a přes 5 mil. migrantů druhé generace.

Přistěhovalec

⇒ Imigrant

Vystěhovalec (něm. *Aussiedler*)

Pod pojmem vystěhovalec se v souladu se spolkovým Zákonem o vyhnání z roku 1953 rozumí příslušník menšiny německého původu, který před svým návratem do SRN žil ve státech východní Evropy (především Polska a na území bývalého Sovětského svazu). Vystěhovalci jsou podle Základního zákona považováni za Němce a náleží jim právo na udělení německého státního občanství. Mohou dokonce zažádat i o udělení občanství pro své rodinné příslušníky neněmeckého původu. Oproti jiným skupinám migrantů vystěhovalci navíc od spolkové vlády dostávají rozsáhlého finančního i materiálního zajištění v rámci jejich začleňování do německé společnosti. Dnes je již podíl vystěhovalců na celkových migračních tocích do SRN zanedbatelný, vrcholná salda tato skupina zažívala v období sjednocování Německa (1989-1991).

Zdroje:

Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland*. Köln: Gebrüder Kopp GmbH & Co. KG, 2008. 93 s. Dostupné z: http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf. ISBN 978-3-9812473-1-2, s. 11, 14-15, 28-33, 91.

Bevölkerung mit Migrationshintergrund I. BPB. *Bundeszentrale für politische Bildung: Nachschlagen* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i>

Gesundheitsberichterstattung des Bundes [online]. 19. 11. 2011 [cit. 2011-11-19]. Mikrozensus. Dostupné z: http://www.gbe-bund.de/gbe10/abrechnung.prc_abr_test_logon?p_uid=gastg&p_aid=&p_knoten=FID&p_sprache=D&p_suchstring=8400008

Německý vzdělávací systém. NICM. *Vzdělávání v zahraničí: Studium na SŠ a VŠ v jednotlivých státech* [online]. 8. 6. 2010 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/nemecky-vzdelavaci-system>

Statistisches Bundesamt [online]. 2011 [cit. 2011-11-19]. Personen mit Migrationshintergrund. Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund/Aktuell,templateId=renderPrint.psml>

Statistisches Bundesamt : Mikrozensus [online]. 2011 [cit. 2011-11-19]. Was beschreibt der Mikrozensus? Dostupné z: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/abisz/Mikrozensus,templateId=renderPrint.psml>

Was ist Hartz IV?. *Sozial Leistungen: Hartz IV / ALG II* [online]. 2012 [cit. 2012-04-28]. Dostupné z: <http://www.sozialleistungen.info/hartz-iv-4-alg-ii-2/was-ist-hartz-iv.html>